

ЛІТОПИСЕЦЬ

ВИПУСК 21

**Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Факультет історії, права та публічного управління
Кафедра права та публічного управління
Центр досліджень прав людини**

ЛІТОПИСЕЦЬ

випуск 21

Житомир – 2026

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 27.02 2026 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бондарчук Н.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету

Клещенко Н.О., кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України

Романченко Є.Ю., кандидат юридичних наук, голова Житомирського окружного адміністративного суду

Науковий редактор: Рудницька О.П., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Технічний редактор: Магась-Демидас Ю.І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Літописець. Випуск 21: Збірник наукових праць XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)» (м. Житомир, 4 грудня 2025 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2026. 314 с.

У збірнику представлені доповіді, які були оприлюднені на XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)», що відбулася у Житомирському державному університеті імені Івана Франка 4 грудня 2025 року.

Розміщені у збірнику доповіді стосуються таких напрямків: Права людини в процесі українського державотворення; Конституційний статус людини і громадянина: проблеми захисту; Міжнародно-правові механізми та гарантії забезпечення прав і свобод людини; Функції органів державної влади та місцевого самоврядування із захисту прав людини та громадянина; Реформування українського суспільства в контексті європейської інтеграції.

Розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, усіх, хто цікавиться проблемами прав людини.

Друкується в авторській редакції

ЗМІСТ

БАРАНОВ Ігор ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	8
БАРНИЧ Станіслав ДЕРЖАВНЕ РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	11
БЕВЗО Богдан ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ.....	17
БЕНЧУК Андрій ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ	22
БУЛГАКОВА Дар'я ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛЬНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ	27
ВОЗНЮК Дар'я РОЛЬ ІМПЕРАТОРА ЯПОНІЇ ЯК СИМВОЛУ ДЕРЖАВИ.....	32
ВОЙТОВИЧ Наталія ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	39
ГАПЧЕНКО Ірина ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я І МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ.....	45
ГОЛУБ Ганна НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ	49
ГОРГАН Давид-Святослав ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	54
ГУМЕНЮК Володимир МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ДЕРЖАВНИХ КОМУНІКАЦІЯХ УКРАЇНИ	58
ДЕЙНЕКА Євгенія ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ФОРМА БУТТЯ СУЧАСНОГО ПРАВА	61
ДЗЯМКО Тетяна ПРОЗОРИСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	68

ДІДИК Єлизавета ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ	71
ДОВГИЙ Денис, КОРЖ Олена УКРАЇНСЬКИЙ МОНАРХІЗМ ЯК СКЛАДОВА ІДЕОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО.....	75
ДУРИЦЬКА Альона УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	79
ЄФІМЕНКО Ольга ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОМІЧНИКІВ ПРИСЯЖНИХ ПОВІРЕНИХ В ІМПЕРСЬКУ ДОБУ	84
ЖАБЕНКО Юлія МІСЦЕ МОНАРХА В КОНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ	90
ІВАНІВ Ірина ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ	97
КОБЕРНЮК Володимир, РУДНИЦЬКА Ольга ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКА ЄСПЛ У СІМЕЙНИХ СПОРАХ	101
КОВТОНЮК Ангеліна ВИДИ АДМІНІСТАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ТА ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	106
КОТВИЦЬКА Яна РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	111
КРАВЧЕНКО Іванна ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	115
КРАЙНИК Григорій, КОСЕНКО Ярина УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ.....	120
КРАЙНИК Григорій, ОСТРОГЛЯД Анна МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	125
КРИВОРУЧКО Сергій ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ	131
КУЖІЛЬ Дмитро МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	136
КУРИЛЮК Юлія КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	141

ЛАВРИНЕНКО Владислав МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ	145
ЛЕВЧЕНКО Максим РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ	150
ЛИТВИНЕНКО Валентина, ІВУСЬ Тетяна ПРАВО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА БЕЗПЕРЕШКОДНИЙ ДОСТУП ДО ОБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	154
ЛІТТІХ Маргарита ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН	160
ЛЮХ Злата БУЛІНГ ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	164
МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА РІВНІ РАДИ ЄВРОПИ	168
МАРЧЕНКО Ліза АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	174
МЕЛЬНИЧУК Ольга ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ	178
МНАЦАКАНЯН Вікторія КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ	183
ОГОРОДНІЙЧУК Марія МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	187
ОНИЩУК Дар'я КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРИСЛИВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	191
ОПАНАЩУК Петро РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС	195
ОСМОЛОВИЧ Анна ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНОГО ЖИТЛА МІСТА ОДЕСИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДІЇ ВЛАДИ ТА ПОГЛЯД МЕДІА	200
ПАВЛУШКО Валерія ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТУ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ПОРІВНЯНО З ІНТЕРНАТАМИ	205
ПЕЧЕРИЦЯ Артем ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	211
ПЛУГАТОР Катерина ДО АНАЛІЗУ ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ У ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОМУ КРИМУ	216

ПОГОРІЛА Тамара ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЦІЛІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	220
ПОЛІВАНЧУК Микола ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА КОМПЕТЕНЦІЯ КЛЮЧОВИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	224
ПОПИК Інна КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	229
ПРОЦЬ Іванна, РОСЯК Софія ПРАВА ДИТИНИ НАРОДЖЕНОЇ ВНАСЛІДОК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ	234
РАДІВОНІК Вікторія ВИКОРИСТАННЯ ДНК-АНАЛІЗУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ.....	239
СВИСТУН Анастасія КОНЦЕПЦІЯ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВІД ІДЕЙ ДО ПРАКТИКИ	242
СЕРГІЄНКО Олена ВИДИ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА.....	247
СЛЮСАРЕНКО Дар'я КОНСТИТУЦІЯ ФРАНЦІЇ 1958 РОКУ.....	254
СЛЮСАРЕНКО Дар'я ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА	258
СОКОЛОВСЬКА Людмила ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	262
ТАЛАХ Аріна ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В ЯПОНІЇ.....	266
ТАРСУКОВ Олександр РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ДОБРОСОВІСНОСТІ	271
ТАТАРІНОВА Карина ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОМБУДСМЕНА: РОЛЬ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЄС.....	276
ТКАЧ Олексій СПІВВІДНОШЕННЯ ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ТА УРЯДОВОЇ ВЛАДИ В ЯПОНІЇ.....	281
ТОЛКАЧ Віталій ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	285
ХРИСТЕНКО Анастасія ЦИФРОВІ ПРАВА ПІДЛІТКІВ: ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО ОНЛАЙН-БЕЗПЕКУ ТА КІБЕРБУЛІНГ	288

ЧЕЛИК Орест КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ	291
ЧЕРНЕЦОВА Дарина ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	295
ШВЕЦЬ Анастасія ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ БАТЬКАМИ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ДІТЕЙ.....	299
ШЕСТОПАЛ Анна ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ЗАКОННОСТІ ТА ДИСЦИПЛІНИ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	304
ЯКОВЕЦЬ Роман МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	308

БАРАНОВ Ігор,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Набуття Україною статусу країни-кандидата в члени ЄС та перехід до стадії переговорів докорінно змінили контекст цифрової трансформації: із площини внутрішніх реформ вона перемістилася у сферу виконання міжнародних зобов'язань. Європейська інтеграція стала потужним зовнішнім стимулом, який не лише задає вектор розвитку сфери публічних послуг, а й суттєво інтенсифікує цей процес. В умовах необхідності імплементації *acquis communautaire*, система державного управління України змушена пришвидшувати відхід від традиційної бюрократичної моделі до сервісно-орієнтованої цифрової архітектури [5, с. 12]. Відтак, аналіз впливу нормативів та стандартів ЄС на динаміку цього переходу є ключовим для розуміння майбутнього українського публічного простору.

Проблематику гармонізації вітчизняного законодавства з цифровими стандартами ЄС висвітлювали у своїх працях такі дослідники, як Олексій Мельник [1, с. 42], Віталій Гордєєв та Наталія Ткачук [3, с. 57]. Окремий науковий інтерес становить питання електронної ідентифікації, розкрито Світланою Чуккут [4, с. 15], а також аспекти транскордонної взаємодії реєстрів. Водночас роль регламентів ЄС як імперативних драйверів, що спонукають публічну адміністрацію долати інституційну інерцію та форсувати впровадження *e-governance*, залишається недостатньо вивченою.

Метою статті є визначення ролі вимог Європейського Союзу як каталізатора реформування системи надання публічних послуг в Україні та оцінка відповідності національних цифрових інструментів стандартам Єдиного цифрового ринку ЄС.

Вплив європейських директив на цифровізацію в Україні доцільно розглядати у трьох вимірах: нормативно-правова гармонізація, технічна стандартизація та фінансова обумовленість (*conditionality*).

По-перше, виконання Угоди про асоціацію та інших євроінтеграційних зобов'язань вимагає приведення національного законодавчого поля у відповідність до норм ЄС. Наріжним каменем тут виступає Регламент eIDAS (910/2014), що визначає стандарти електронної ідентифікації та довірчих послуг [2, с. 73]. Саме потреба у взаємному визнанні електронних підписів з боку ЄС стала рушієм модернізації сфери КЕП (кваліфікованого електронного підпису) та запуску технології «Дія.Підпис». Це яскравий приклад трансформації внутрішнього ринку послуг під впливом зовнішніх вимог, що зробило його більш захищеним і технологічним.

По-друге, європейські вимоги щодо інтероперабельності (сумісності) систем стали причиною відмови від фрагментарної цифровізації на користь створення єдиної екосистеми. Європейська рамкова програма інтероперабельності (EIF) передбачає безперешкодний обмін даними між державними реєстрами. В Україні цей підхід реалізовано через систему «Трембіта» (на базі X-Road). Впровадження цієї системи відбувалося б значно повільніше без тиску європейських партнерів, які наполягали на прозорості та підзвітності даних [1, с. 45]. Крім того, принцип «once-only» (єдиноразове введення даних), який є обов'язковим в ЄС, ліг в основу автоматичного обміну документами в застосунку «Дія», що кардинально змінило філософію адміністративних процедур.

По-третє, важливим вектором є інтеграція до Єдиного цифрового шлюзу (Single Digital Gateway), передбачена Регламентом ЄС 2018/1724. Цей документ зобов'язує забезпечити транскордонний доступ до базових адмінпослуг онлайн.

Фактично, реформа сервісів переорієнтовується не лише на внутрішнього користувача, а й на громадян ЄС, які повинні мати змогу отримати послугу в Україні дистанційно. Це вимагає від органів влади повної цифровізації процесів «бек-офісу» [5, с. 38].

Додатковим фактором є участь України у програмі «Цифрова Європа» (Digital Europe Programme). Доступ до фінансування в її межах жорстко прив'язаний до дотримання стандартів кібербезпеки та захисту персональних даних (GDPR). Щоб залучити ресурси, українські інституції змушені впроваджувати європейські протоколи захисту інформації, що підвищує загальну стійкість системи управління.

Варто наголосити, що вимоги ЄС часто діють як запобіжник від «цифрового популізму», змушуючи владу зосереджуватися на складних інфраструктурних рішеннях (реєстри, кіберзахист), а не лише на зовнішній привабливості інтерфейсів. Європейський моніторинг (зокрема через індекс DESI) створює систему координат, де імітація реформ стає політично не вигідною [5, с. 39].

Висновки: вимоги Європейського Союзу відіграють роль ключового акселератора цифрової трансформації публічних послуг в Україні, трансформуючи політичну волю у чіткі нормативні та технічні зобов'язання. Адаптація до регламентів ЄС (eIDAS, GDPR, EIF) робить українську систему публічного адміністрування більш прозорою, інтегрованою та людиноцентричною. Саме тому ця проблематика залишається перспективною для подальших наукових розвідок. Наступні дослідження необхідні для розробки практичних механізмів повної інтеграції українських сервісів до Єдиного цифрового ринку ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мельник О.М. Адміністративні послуги в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. *Право України*. 2021. №8. С. 42–49.
2. Регламент (ЄС) No 910/2014 Європейського Парламенту та Ради від 23 липня 2014 року про електронну ідентифікацію та довірчі послуги для електронних транзакцій на внутрішньому ринку. *Official Journal of the European Union*. 2014. L 257. С. 73–114.

3. Ткачук Н.О. Правові аспекти адаптації цифрового законодавства України до стандартів ЄС. Публічне право. 2023. №2. С. 56–64.

4. Чуккут С.А. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2020. 200 с.

5. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council on Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. European Commission, 2023. 67 p.

БАРНИЧ Станіслав,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕФОРМУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Проблема державного реформування діяльності релігійних організацій, які представлені в Україні, є надзвичайно актуальною у контексті політичних, соціальних і культурних трансформацій, що відбуваються в нашій державі, особливо після 2014 р., та в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Загалом, значення релігійного сектору для демократичної держави переоцінити складно. В Європі тісно переплітають соціальні, політичні та релігійні питання. Україна не є винятком у цьому. Релігійні організації завжди відігравали важливу роль в українському суспільстві як носії духовних цінностей, соціального служіння та культурної спадщини. За роки незалежності вони стали невід'ємними учасниками громадянського життя: здійснюють просвітницькі, благодійні, медичні, соціальні та гуманітарні ініціативи, а також беруть участь у формуванні моральної культури суспільства.

Однак розвиток релігійного сектору в Україні завжди відбувався в контексті багатоконфесійності, політичних змін, законодавчих трансформацій і зовнішніх впливів. Усе це потребує постійного оновлення державної політики щодо релігійних організацій, її адаптації до сучасних умов, забезпечення балансу між свободою віросповідання та державними інтересами національної безпеки.

Метою доповіді є комплексний аналіз державної політики України щодо реформування діяльності релігійних організацій у період незалежності, з особливим акцентом на трансформаційні процеси після 2014 р. та під час повномасштабної російсько-української війни. Дослідження спрямоване на виявлення ключових нормативно-правових змін, тенденцій взаємодії держави та релігійних інституцій, а також викликів, що постають у процесі модернізації релігійної сфери відповідно до європейських демократичних стандартів.

Основні завдання, які повинен перед собою ставити дослідник державно-церковних відносин і площини державної політики у релігійній сфері, концентруються навколо наступних питань:

1) Аналізу історичних передумов формування державної політики у сфері свободи совісті та діяльності релігійних організацій в Україні після здобуття незалежності.

2) Розкриття змісту ключових етапів реформування, включно з оновленням законодавчої бази, механізмів реєстрації релігійних організацій, майнових відносин, а також державного нагляду у конфесійній сфері.

3) Характеристики впливу російсько-української війни на державну релігійну політику, зокрема щодо питань національної безпеки, протидії іноземному впливу, зміни конфесійної мапи та посилення ролі релігійних інституцій у суспільній стійкості.

4) Визначенні сучасних напрямків реформування, пов'язаних з євроінтеграційними процесами: імплементацію стандартів Ради Європи, забезпечення рівності конфесій, діджиталізацію процедур, розвиток капеланства, гуманітарних і соціальних служб при церквах.

5) Оцінки взаємодії між державними структурами та релігійними організаціями, виявити ключові проблеми та бар'єри, що перешкоджають ефективному оновленню релігійної сфери.

6) Формулюванню рекомендацій щодо подальшої модернізації законодавства, удосконалення механізмів партнерства держави та релігійних інституцій, а також зміцнення ролі релігійних організацій у демократичному суспільстві [1, с. 196].

Щодо становлення сучасної моделі державно-конфесійних відносин доречно відмітити наступне. Впродовж тридцяти років незалежності Україна послідовно формувала демократичну модель державно-конфесійних відносин, засновану на таких принципах:

- Відокремлення церкви від держави;
- Гарантування свободи совісті та релігії;
- Рівність конфесій перед законом;
- Невтручання держави у внутрішні справи релігійних організацій, – за винятком сфер, що стосуються захисту прав людини, безпеки та публічного порядку [2, с. 51].

Правову основу моделі державно-церковних відносин було закладено Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» 1991 р. з пізнішими змінами та доповненнями. Протягом наступних десятиліть цей закон неодноразово переглядався та уточнювався, однак саме в останні роки реформування державно-конфесійної політики набуло системного й стратегічного характеру.

Серед новітніх викликів та факторів реформування варто вказати сучасні проблемні питання, адже необхідність реформування діяльності релігійних організацій зумовлена низкою взаємопов'язаних факторів:

- геополітичні зміни та загрози національній безпеці;
- підвищення ролі релігійних інституцій у соціальній сфері;
- цифровізація державних процесів;
- зростання кількості релігійних громад і внутрішня конфесійна динаміка;

- міжнародні стандарти забезпечення свободи совісті;
- потреба в прозорості фінансової та організаційної діяльності релігійних інституцій.

Безперечно, в умовах повномасштабного вторгнення особливе значення має фактор безпеки: використання релігійних структур іноземними державами для інформаційного впливу, політичного тиску або підривної діяльності стало предметом уваги українського законодавця та правоохоронних органів. Ця проблема постала особливо гостро в контексті агресії РФ.

Стосовно основних напрямків реформування діяльності релігійних організацій зазначимо, що вони охоплюють кілька ключових напрямків, на яких далі зосередимось.

Перш за все, це правове врегулювання діяльності релігійних організацій. Останні зміни державної політики спрямовані на: оновлення законодавства про свободу совісті відповідно до європейських норм; гармонізацію процедур реєстрації статутів релігійних організацій; запровадження чіткіших механізмів контролю за дотриманням норм щодо фінансування й прозорості. Таке реформування включає можливість електронної реєстрації, спрощення процедур створення громад і перехід на єдині стандарти обліку. Це зменшує бюрократичні бар'єри й забезпечує однакові умови для всіх конфесій.

Друге, це діяльність релігійних організацій у сфері національної безпеки. Після 2022 р. переглянуто підходи до взаємодії держави з конфесіями, що мають потенційні канали зовнішнього впливу. Зокрема: посилено контроль за організаціями, які підтримують державу-агресора; уточнено механізми перевірки статутів на предмет зв'язків із іноземними релігійними центрами; унормовано процедури зміни релігійної юрисдикції громад; удосконалено законодавство щодо земельних та майнових прав релігійних інституцій. Ці заходи спрямовані не на обмеження свободи віросповідання, а на захист конституційного ладу й національної безпеки.

Третє, це розвиток капеланства та участі релігійних організацій у секторі оборони та безпеки. Сьогодні це надзвичайно актуальна ніша. Створення

Служби військового капеланства, визначення чітких стандартів підготовки капеланів, співпраця конфесій із ЗСУ – усе це свідчить про новий рівень інтеграції релігійних інституцій у державну систему. Капелани виконують функції духовної підтримки, психологічної допомоги, соціальної адаптації військових і їхніх родин. Це важливий компонент стійкості держави.

Наступне, релігійні організації можуть виступати партнерами для держави у соціальній політиці. Сучасна державна політика визнає соціальну місію релігійних організацій. Найбільш активні сфери співпраці: підтримка внутрішньо переміщених осіб; гуманітарні та медичні проєкти; реабілітація військових і цивільних; освітні програми; допомога малозабезпеченим і вразливим групам населення. Держава розглядає релігійні організації як важливих суб'єктів надання соціальних послуг, що підсилює потенціал громадянського суспільства [1, с. 185].

Ще одне, це напрям реформування духовної освіти. Важливим аспектом реформ є гармонізація діяльності духовних навчальних закладів із загальнонаціональною системою освіти. Мова йде про: акредитацію богословських програм; визнання дипломів духовних академій; інтеграцію в Європейський простір вищої освіти; модернізацію навчальних стандартів. Це сприяє прозорості, академічній якості та можливості міжнародної співпраці.

Далі, це напрям цифровізації та прозорості діяльності релігійних організацій. В цьому випадку державне реформування включає: електронний документообіг; національні реєстри релігійних організацій; цифрові платформи для подання звітності; можливість онлайн-реєстрації змін у статутах. Це відповідає загальній стратегії цифровізації державних послуг.

Останнє, це міжнародний контекст і відповідність європейським стандартам Українська державна політика щодо релігійних організацій дедалі більше адаптується до вимог: Ради Європи; Європейського Союзу; ОБСЄ; міжнародних правозахисних організацій. Ключовими орієнтирами є недискримінація, прозорість, забезпечення прав релігійних меншин та захист від екстремізму. Важливу роль відіграє взаємодія з європейськими інституціями

у питаннях свободи совісті, функціонування громад та врегулювання конфліктних ситуацій.

Немає сумнівів, що в сучасних умовах є певні проблеми та виклики реалізації масштабних реформ. Досі залишається низка невирішених проблем, які потребують зваженого та юридично врегульованого підходу:

- відсутність оновленої комплексної редакції Закону «Про свободу совісті»;
- складні питання переходу релігійних громад між юрисдикціями;
- майнові конфлікти між конфесіями;
- недостатня цифровізація процесів;
- ризики політизації релігійних питань;
- потреба в єдиній державній стратегії державно-конфесійної політики [2].

Підсумовуючи зазначимо, що в найближчі роки державна політика щодо релігійних організацій може розвиватися в наступних напрямках. Прийняття нового кодифікованого закону про свободу совісті та релігійні організації. Удосконалення механізмів контролю за зв'язками релігійних інституцій із закордонними центрами. Поглиблення співпраці в соціальній сфері. Розвиток інституту капеланства та духовно-психологічної підтримки військових. Подальша цифровізація та автоматизація державної реєстрації. Підтримка міжрелігійного діалогу та превенція конфліктів. Інтеграція духовної освіти до міжнародних академічних стандартів. Ці кроки сприятимуть укріпленню демократичних інституцій, розвитку громадянського суспільства та забезпеченню сталого миру.

Отже, державне реформування діяльності релігійних організацій в Україні – це складний і багатовимірний процес, що поєднує правові, соціальні, безпекові та культурно-духовні аспекти. У центрі цього процесу має залишатися баланс між: гарантуванням свободи совісті, забезпеченням рівності всіх конфесій, захистом національної безпеки, підтримкою соціального служіння релігійних інституцій.

Сьогодні, коли Україна бореться за власну державність і свободу, релігійні організації є важливими партнерами держави у зміцненні духовної стійкості суспільства. Тому реформування цього сектору – не просто технічне завдання, а стратегічний вимір розвитку української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кобетяк А. Політичні детермінанти конституювання Помісної православної церкви. Дис. д-ра політ. Наук. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. 465 с.
2. Предко О. І. Релігійна безпека/небезпека: можливості та загрози у сфері державно-церковних відносин. *Культурологічний альманах*. №1. 2024. С.48-54.

БЕВЗО Богдан,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ШКОДИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

У сучасній юридичній науці України питання захисту прав особистості та відшкодування шкоди, заподіяної нематеріальним благам, набуває статусу пріоритетного. Інститут моральної шкоди є складним правовим механізмом, що забезпечує компенсацію за деструктивний вплив на психіку, честь та гідність суб'єкта. Актуальність теми зумовлена специфічним характером об'єкта правопорушення — внутрішнього світу людини, який не піддається лінійному матеріальному вимірюванню. Це породжує необхідність у глибокому аналізі юридичної природи цього явища для уникнення суб'єктивізму в судовій практиці.

Фундаментальні аспекти компенсації моральних страждань були предметом вивчення таких видатних правників, як О. О. Кот, Д. В. Боброва, М. М. Малєїн, Н. С. Кузнецова та В. В. Луць. Дослідники акцентують увагу на тому, що моральна шкода є формою цивільної відповідальності, де грошова виплата виступає засобом сатисфакції, а не прямою ціною болю.

Виокремлення недостатньо вивчених аспектів. Попри наявність ст. 23 Цивільного кодексу України, залишаються дискусійними питання критеріїв оцінки моральної шкоди для юридичних осіб у контексті ділової репутації, а також механізми компенсації у сфері цифрового права та захисту персональних даних, де шкода часто є прихованою.

Метою роботи є системний аналіз сутності та правової природи моральної шкоди як самостійної категорії цивілістики, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення методології її обчислення через призму розумності та справедливості.

Юридична природа моральної шкоди характеризується її нематеріальним характером та спрямованістю на відновлення психологічного балансу потерпілого. Згідно з законодавством, моральна шкода проявляється у втратах немайнового характеру внаслідок душевних чи фізичних страждань.

Сутність цієї категорії можна структурувати через чотири ключові елементи, визначені ст. 23 ЦК України:

1. Фізичний компонент: болісні відчуття внаслідок травм, каліцтва або погіршення стану здоров'я.
2. Психологічний компонент: тривога, депресія, страх, викликані діями правопорушника.
3. Соціальний компонент: приниження статусу особи в суспільстві, пошкодження честі та гідності.
4. Репутаційний компонент: негативні наслідки для іміджу як фізичної, так і юридичної особи.

Поняття моральної шкоди є багатогранним і аналізується через декілька взаємопов'язаних вимірів:

1. Моральна шкода як Регулятивний Принцип Захисту Немайнових Прав

Основна ідея полягає в обов'язку кожного учасника правовідносин поважати приватну сферу та спокій іншої особи. У системі цивільного обороту це поняття набуває особливої ваги, оскільки воно виступає гарантом недоторканності людської гідності. Законність у цьому контексті вимагає від суду відповідності рішення таким критеріям:

- Об'єктивне підтвердження факту страждань.
- Доведення протиправності дій заподіювача.
- Встановлення прямого зв'язку між дією та погіршенням стану особи.

2. Юридична природа як Соціально-Правовий Режим Сатисфакції

Цей аспект розглядає компенсацію не як збагачення, а як надання коштів для придбання альтернативних благ, що згладжують негативний вплив правопорушення. Юридична природа тут виступає як поєднання компенсаторної та превентивної функцій. Дисципліна дотримання цих норм забезпечує стабільність цивільного правопорядку.

Засади (принципи) визначення розміру відшкодування моральної шкоди включають:

- Глибина страждань: врахування тривалості та інтенсивності болю чи стресу.
- Індивідуалізація: оцінка шкоди з урахуванням віку, фаху та особистих якостей потерпілого.
- Справедливість та розумність: сума має бути вагомою для порушника, але не абсурдною для економічної ситуації.
- Ступінь вини: врахування наміру чи необережності заподіювача.

3. Організаційно-правові методи встановлення шкоди

Юридична природа реалізується через практичні інструменти оцінки, які включають:

- Судово-психологічна експертиза: наукове підтвердження змін у психічному стані.

- Судовий контроль: аналіз обставин справи через призму аналогічних рішень (прецедентний підхід).

- Доказування через свідчення: залучення доказів про зміну звичного способу життя потерпілого.

Аналіз практичних аспектів та критеріїв визначення розміру відшкодування. Особливе місце в дослідженні юридичної природи моральної шкоди займає аналіз механізму її грошової оцінки. Оскільки страждання є категорією внутрішньою та індивідуальною, правозастосовча практика виробила низку критеріїв, що дозволяють об'єктивізувати розмір компенсації. Згідно з роз'ясненнями вищих судових інстанцій, сума відшкодування повинна бути не символічною, а реальною сатисфакцією, яка б відповідала тяжкості завданих втрат.

При визначенні розміру компенсації суди, як правило, враховують такі чинники:

- Характер правопорушення та обставини справи: враховується форма вини заподіювача шкоди (умисел чи необережність), тривалість порушення права та наявність публічного розголосу негативної інформації.

- Глибина та тривалість страждань: оцінюється інтенсивність фізичного болю, тривалість лікування, виникнення нових захворювань на фоні стресу, а також психологічний дискомфорт, пов'язаний із неможливістю продовжувати звичне життя.

- Майновий стан сторін: хоча моральна шкода безпосередньо не залежить від матеріальних збитків, суд має враховувати фінансову спроможність відповідача, щоб рішення було виконуваним та відповідало принципу розумності.

- Вимоги справедливості: сума компенсації не може призводити до безпідставного збагачення потерпілого, але водночас повинна бути достатньою для того, щоб правопорушник відчув правові наслідки своїх дій.

Застосування стандартів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ)

Сучасна юридична природа інституту моральної шкоди в Україні нерозривно пов'язана із практикою ЄСПЛ, яка, відповідно до вітчизняного законодавства, є джерелом права. Європейський суд використовує концепцію «справедливої сатисфакції», яка базується на тому, що за порушення прав людини держава або винна особа мають надати компенсацію, що згладжує негативні наслідки делікту.

Моральна шкода є унікальним інститутом цивільного права, юридична природа якого полягає у захисті внутрішнього світу людини та її соціальних зв'язків. Сутність цього явища виходить за межі простої грошової виплати, оскільки вона спрямована на виховання культури поваги до особистості. Перспективи подальших розвідок полягають у впровадженні європейських стандартів «справедливої сатисфакції» та розробці цифрових методик оцінки нематеріальних втрат у правовому полі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4.
3. Кот О. О. Здійснення та захист цивільних прав в Україні: теорія і практика. Київ: Алерта, 2017. 612 с.
4. Кузнецова Н. С. Проблеми оновлення цивільного законодавства України. Вісник НАПрН України. 2020. Т. 27, № 4. С. 15–28.
5. Рішення Верховного Суду від 15.12.2020 у справі № 752/17832/14-ц (щодо критеріїв розумності компенсації).

БЕНЧУК Андрій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ

Екологічна політика є ключовим напрямом державної політики України, спрямованим на забезпечення раціонального використання природних ресурсів, охорону довкілля та реалізацію екологічних прав людини. Ефективність реалізації екологічної політики безпосередньо залежить від змісту й узгодженості інституційного механізму, тобто сукупності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, спеціалізованих державних служб, громадських організацій та інших суб'єктів, уповноважених формувати й реалізовувати екологічну політику. В умовах євроінтеграційного курсу України питання оптимізації інституційного забезпечення та налагодження міжвідомчої координації набуває особливого значення.

Метою статті є комплексний аналіз повноважень основних суб'єктів екологічної політики України та виявлення особливостей їхньої взаємодії в контексті сучасних реформ та європейських практик.

Інституційна інфраструктура екологічної політики України складається з трьох базових рівнів: вищих органів державної влади (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України), центральних органів виконавчої влади спеціальної компетенції (Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, Державна екологічна інспекція України, Державне агентство лісових ресурсів, Державне агентство водних ресурсів,

Державне агентство з управління зоною відчуження тощо), а також органи місцевого самоврядування та місцеві держадміністрації, на які покладено реалізацію регіональної екологічної політики.

У процесі реалізації екологічної політики задіяні й недержавні суб'єкти, такі як громадські екологічні організації, експертні інституції, бізнес-структури, які беруть участь у формуванні громадської думки, здійсненні моніторингу та контролю, у впровадженні природоохоронних ініціатив.

Основним суб'єктом нормативного забезпечення екологічної політики є парламент. До його повноважень у цій сфері належать прийняття законів про охорону навколишнього природного середовища, природокористування, оцінку впливу на довкілля (ОВД), екологічну безпеку тощо; затвердження загальнодержавних екологічних програм; парламентський контроль за діяльністю виконавчих органів у сфері охорони довкілля [1]. Особливого значення у цьому контексті набуває адаптація законодавства України до acquis ЄС за напрямками кліматичної політики, управління відходами, промислового забруднення та збереження біорізноманіття [2].

Практичну реалізацію державної екологічної політики забезпечує Уряд. Здійснюється це через затвердження концепцій, стратегій та планів дій у сфері охорони довкілля; визначення завдань для центральних органів виконавчої влади; координацію виконання зобов'язань України за міжнародними природоохоронними конвенціями (Оргуська, Базельська, Рамсарська тощо); управління державними програмами щодо зниження викидів, водної політики, поводження з відходами [1].

Центральним органом виконавчої влади, що формує і реалізує державну політику в сфері охорони довкілля, є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. До його функцій входять розроблення нормативно-правових актів у сфері охорони природи й кліматичної політики; здійснення державного моніторингу довкілля; організація процедур ОВД та стратегічної екологічної оцінки (СЕО); управління природними ресурсами, включно з надрами, водними та лісовими ресурсами (у межах делегованих

повноважень), а також координація міжнародного співробітництва з питань екології [4].

Функції державного екологічного контролю виконує Державна екологічна інспекція України (ДЕІ). Дана інституція здійснює перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства підприємствами та установами; складання протоколів про адміністративні правопорушення, застосування санкцій; контроль за охороною атмосферного повітря, водних ресурсів, земель, надр та рослинного й тваринного світу. Експерти наголошують, що проблемним аспектом діяльності ДЕІ є кадрова недостатність та часті зміни у нормативному регулюванні, що ускладнює її ефективність .

Здійснення ефективної екологічної політики неможливе без залучення до цього процесу місцевих органів влади. До їхніх повноважень у цій сфері належать: затвердження місцевих програм охорони довкілля; організація поводження з побутовими відходами; управління зеленими зонами, комунальними водними об'єктами; реалізація заходів із захисту атмосферного повітря; здійснення локального моніторингу довкілля. Слід також зазначити, що в межах реформи децентралізації роль органів місцевого самоврядування у сфері екологічної політики значно посилилася [1].

Громадські організації та інші недержавні суб'єкти також відіграють важливу роль у здійсненні громадського контролю за станом довкілля, здійснюють просвітницьку діяльність, беруть участь у залученні міжнародної технічної допомоги, а також у розробленні альтернативних стратегій екологічного розвитку. Особливою формою участі громадськості є подання зауважень у рамках процедур ОВД та СЕО.

Одним із основних напрямів інституційної взаємодії в процесі реалізації екологічної політики є співпраця між її суб'єктами в нормативно-процесуальній сфері. Прикладами такої співпраці є погодження проектів нормативно-правових актів між Міндовкіллям, іншими міністерствами та Урядом, проведення міжвідомчих консультацій, а також координація під час розроблення

стратегічних документів (наприклад, Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок) [4].

У процесі інформаційно-аналітичної взаємодії суб'єкти управління співпрацюють через системи моніторингу довкілля, відкриті бази даних, екологічну статистику та цифрові інструменти (зокрема EcoSystem). Обмін інформацією забезпечує оперативне реагування на екологічні загрози.

Важливу роль відіграє й здійснення контрольної-наглядової взаємодії між суб'єктами управління в сфері реалізації екологічної політики. Така взаємодія включає узгодження планів перевірок між ДЕІ, Держпраці, Держпродспоживслужбою та іншими інспекційними органами; спільні рейди й перевірки (наприклад, щодо незаконної вирубки лісів); взаємодію з Нацполіцією та прокуратурою в частині розслідування екологічних правопорушень.

Незважаючи на налагоджені механізми інституційної взаємодії між суб'єктами управління в сфері реалізації екологічної політики, на сучасному етапі все ще зберігають актуальність такі виклики, як недостатня координація між органами влади, дублювання повноважень між ними, а також недофінансування екологічних програм та низький рівень інвестицій у природоохоронну сферу. Недостатньою є й кадрова спроможність окремих органів, особливо контролюючих. Обмеженою залишається участь громадськості у прийнятті рішень, пов'язаних з реалізацією екологічної політики, а також у моніторингу відповідних заходів. До негативних чинників належать також військові дії, які призводять до руйнування екосистем і потребують нових підходів до екологічного управління [3].

Для підвищення ефективності реалізації екологічної політики доцільно й надалі удосконалити законодавче розмежування повноважень між центральними органами виконавчої влади у поєднанні з розвитком цифрових інструментів для моніторингу довкілля та взаємодії суб'єктів. Важливо також впроваджувати європейські моделі інтегрованого управління водними ресурсами, відходами та промисловими викидами, а також створити ефективну

систему оцінки ефективності екологічних програм на всіх рівнях влади з урахуванням зарубіжного досвіду [2; 3].

Таким чином, інституційне забезпечення реалізації екологічної політики України становить комплексну систему органів і механізмів, що охоплює всі рівні влади та значну кількість недержавних суб'єктів. Існуюча модель забезпечує нормативно-правову основу, моніторинг стану довкілля, контроль за дотриманням вимог, проте залишається потреба в удосконаленні координації та підвищенні інституційної спроможності в даній сфері. Євроінтеграційний курс України визначає необхідність адаптації екологічного законодавства до європейських стандартів, що потребує репозиціонування ролі державних органів, модернізації процедур та активізації участі громадськості в процесі реалізації екологічної політики. Реформування інституційної інфраструктури є ключовою умовою формування сучасної, ефективної та екологічно орієнтованої системи державного управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. №1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
2. Інституційна реформа система охорони довкілля України – обов'язкова умова членства в ЄС. URL: <https://necu.org.ua/institutyjna-reforma-systema-ohorony-dovkillja-ukrayiny-obovyazkova-umova-chlenstva-v-yes/>
3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
4. Шевченко І. Інституційне забезпечення екологічної політики в умовах децентралізації. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2015. Вип. 11. С. 87-95.

УДК 341

БУЛГАКОВА Дар'я,

адвокат, Член Асоціації правників
України (АПУ), діяч комітетів АПУ:
Комітет з кримінального та
кримінально-процесуального права,
Комітет з ІТ, медіа та захисту
персональних даних,
доктор філософії з міжнародного
права, доцент кафедри права та
публічного управління,
Запорізький інститут економіки та
інформаційних технологій
м. Кривий Ріг, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8640-3622>
dariabulgakova@yahoo.com

ЄВРОПЕЙСЬКА МОДЕЛЬ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛЬНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Унікальна ідентифікація активно застосовується в ключових програмах Європейського Союзу (ЄС), таких як 'Ваша Європа', 'Європейська стратегія щодо даних', 'Формування цифрового майбутнього Європи' та 'Європейський підхід до довіри'. Ці ініціативи сприяють ефективній взаємодії між громадянами та бізнесом, орієнтуючись на зручність користувача та створення єдиних умов для впровадження цифрових шлюзів.

Інтереси бізнесу, що потребує результатів унікальної ідентифікації, та інтереси суб'єктів біометричних даних повинні поєднуватися через явну згоду останніх,. Якщо особа не поінформована і не розуміє, як відбувається

опрацювання її даних, то це може призвести до непропорційних негативних наслідків.

Гідність у контексті біометрії відіграє ключову роль, оскільки тільки так людина відчуває безпеку і захист, пов'язаного з унікальною ідентифікацією. Наприклад, деякі особи можуть відчувати дискомфорт через алгоритмічне опрацювання їхніх біометричних характеристик, а тому може бути принизливим.

Однією з основних цілей ЄС є створення єдиного Європейського простору даних (EDS), що сприятиме більш мирній, прозорій обробці даних, стимулюватиме зростання цифрової економіки та підвищить її конкурентоспроможність. Унікальна ідентифікація є ключовим фактором для досягнення стратегічної мети ЄС стати найбезпечнішою, найбільш динамічною та орієнтованою на дані економікою у світі.

Захист персональних даних є фундаментальним правом. Загальний регламент про захист даних (GDPR) [3] надає особам засоби контролю над їхніми біометричними даними. Для реалізації цих прав потрібні ефективні практичні інструменти та сервіси.

Європейська модель системи управління персональною інформацією (Personal Information Management System, PIMS) [2] стала проривним рішенням, яке дозволяє фізичним особам отримати точний контроль над своїми біометричними даними, у тому числі через хмарні технології ідентифікації. PIMS надає користувачам можливість самостійно керувати своєю онлайн-ідентичністю, впроваджуючи новий правовий підхід, де люди є фактичними власниками своїх даних, а гідність людини є пріоритетом.

Ця система дозволяє зберігати дані у безпечних локальних, онлайн-сховищах, організовано керувати ними та контролювати, кому і коли надаються персональні дані. Користувачі можуть вибирати точні налаштування обробки даних і визначати, які треті особи отримують доступ до інформації.

GDPR [3] гарантує право доступу до таких даних та їх виправлення. Однак для користувачів біометричних послуг завдання управління своїми

біометричними даними є доволі складним, адже вони мають контролювати, як саме відбувається обробка, хто отримує доступ до їхніх даних та як застосовуються юридичні норми щодо унікальної ідентифікації.

Концепція системи управління персональною інформацією реалізує цей контроль, надаючи доступ до цифрових слідів і можливість безпечного отримання даних, що дозволяють налаштувати доступ за ad-hoc принципом. З іншого боку, як користувачі, так і провайдери послуг повинні знайти надійний спосіб автентифікації біометричного сховища.

Для цього рекомендовано використовувати відкриті програмні рішення або програмне забезпечення як сервіс (SaaS) у співпраці з постачальниками [1]. Це полегшує пошук інших сторін для обробки біометричних даних та дозволяє гнучко налаштувати типи даних (наприклад, обличчя чи відбитки пальців), що будуть надані, а також контролювати час і коло осіб, які мають до них доступ. Користувачі також можуть повністю видаляти свої дані, що сприяє мінімізації збору, коли треті особи отримують лише необхідний мінімум інформації.

Таким чином, захищене зберігання, передача та контрольоване переміщення біометричних даних між системами забезпечують високий рівень сумісності та портативності. Аналогічним прикладом є британське рішення MyDex [1], яке пропонує портативний та сумісний онлайн-ідентифікатор з безпечним особистим сховищем, що надає можливість керувати верифікованими записами.

Подібним рішенням є Next Cloud з персональним онлайн-сховищем (POD) [1], яке сумісне з різними програмами, надаючи змогу особам та організаціям керувати власними наборами файлів у хмарі, а також здійснювати децентралізовану співпрацю. Це сприяє розвитку децентралізованих біометричних додатків і надає користувачам право на самовизначення.

Наприклад, для перевірки правомірності користування чіп-карткою (чи є особа дійсним її власником) можуть застосовуватись децентралізовані рішення, де біометричні шаблони зберігаються лише на самій картці. Такий підхід

підтримує конфіденційність і відповідає принципу data minimization (мінімізація обробки даних).

У протилежному випадку як централізованому зберіганні біометричних даних у єдиній базі, то ризики втручання в приватність значно вищі. Централізована модель дозволяє проводити перехресну ідентифікацію осіб, що створює загрозу масового спостереження та профілювання. Наприклад, адміністратор бази може швидко виявити, чи особа вже зареєстрована під іншим іменем. Таким чином, розрізнення між централізованими і децентралізованими підходами має не лише технічне, а й фундаментальне правове значення.

Водночас для ефективного впровадження PIMS необхідна консолідація галузевих потреб у сфері унікальної ідентифікації, підвищення стандартів захисту даних, а також забезпечення безпеки від несанкціонованого доступу чи модифікації. Важливу роль відіграють технології підвищення конфіденційності, наприклад, такі як гомоморфне шифрування, що дозволяє безпечно проводити багатосторонні обчислення з дотриманням диференціальної приватності.

У цифровому середовищі бізнес часто збирає персональні дані для комерційних цілей, при цьому користувачі позбавлені прозорості щодо технічних засобів обробки та мають лише можливість погодитися або відмовитись. PIMS [2] забезпечує прозорість і в технологічних рішеннях, надаючи інформацію в режимі реального часу та інструменти для відстеження обробки даних.

Таким чином, PIMS зміцнює право осіб контролювати свої біометричні дані, зберігаючи їх у сховищах під прямим управлінням користувача. Це знижує ризики несанкціонованої обробки та підвищує довіру до цифрових сервісів.

В той же час засади довіри мають змогу функціонувати, коли технічно система справляється, адже є перевіреною – сертифікованою. Згідно зі статтею 42 Загального регламенту захисту даних, система сертифікації покликана зменшити бюрократичне навантаження на бізнес і сприяти самоорганізації,

одночасно гарантуючи відповідність біометричних продуктів і послуг визначеним стандартам щодо доступності, автентичності, цілісності та конфіденційності даних протягом усього їх життєвого циклу.

У рамках загальноєвропейського механізму сертифікації можуть застосовуватися різні інструменти доказування відповідності, що дозволяє розробникам інтегрувати комплексні заходи безпеки, які не шкодять суб'єктам даних. Компанії, що обробляють біометричні дані, зобов'язані впроваджувати відповідні технічні та організаційні заходи як на етапі підготовки до обробки, так і під час її проведення, щоб ефективно забезпечити захист прав суб'єктів.

Зокрема, пропонується активно використовувати механізм псевдонімізації даних, що дозволяє відокремити біометричні дані від інших персональних даних, забезпечуючи конфіденційність і ускладнюючи ідентифікацію особи без додаткової інформації.

Відомі приклади таких підходів мають технології Apple, як Secure Enclave, Touch ID і Face ID, які застосовують передові методи захисту біометричних даних, поєднуючи безпеку та зручність користування. Вони демонструють впровадження принципів захисту даних за проектом (або згідно налаштувань) і за замовчуванням [1].

Враховуючи вищевказане, PIMS зміцнює автономію користувача, забезпечує безпеку, сумісність та портативність даних, сприяє розвитку цифрових сервісів на основі довіри та дозволяє інтегрувати механізми захисту персональних даних у процеси цифрової трансформації відповідно до європейських стандартів.

Системи управління персональною інформацією як PIMS та сертифікаційні підходи забезпечують користувачам автономний контроль над біометричними даними, підвищуючи довіру та безпеку у цифровому середовищі. Отже, правове регулювання і технологічні рішення повинні працювати синхронно, щоб розвиток біометричних сервісів відбувався з урахуванням гідності, прав і свобод кожної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Булгакова, Д. (2025). Захист персональних даних при їх обробці у хмарних сервісах. *Economics and Law*, 78(3), 64–76. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.03.064>
2. Європейський наглядовий орган із захисту даних. Система управління персональною інформацією. https://www.edps.europa.eu/data-protection/our-work/subjects/personal-information-management-system_en
3. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних і вільного переміщення таких даних, а також про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент захисту даних), ОВ L 119, 4.5.2016. С. 1–88. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

ВОЗНЮК Дар'я,

здобувачка вищої освіти

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

РОЛЬ ІМПЕРАТОРА ЯПОНІЇ ЯК СИМВОЛУ ДЕРЖАВИ

Роль імператора Японії, як символу держави, є важливою темою для дослідження в контексті сучасної юридичної науки. Актуальність цієї проблеми зумовлена унікальністю японської моделі державного управління, де імператор, не маючи реальної політичної влади, виконує роль символу національної єдності та культурної ідентичності. У світлі глобалізаційних процесів та змін у суспільно-політичних структурах різних країн, дослідження ролі імператора Японії дозволяє глибше зрозуміти механізми збереження традицій у сучасному світі [1].

Наукові дослідження з цієї теми охоплюють історичний розвиток інституту імператорства в Японії, його трансформацію після Другої світової війни та роль у сучасному японському суспільстві. Проте, багато аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, потребують глибшого аналізу

питання взаємодії імператорської символіки з політичними та соціальними процесами, а також вплив цього інституту на формування національної ідентичності [2].

Серед дослідників, які приділяли увагу цій тематиці, варто відзначити праці Дональда Кіна, Джона Брінса та Норіхіро Като, які аналізували історичний розвиток імператорської інституції та її значення в контексті японської ідентичності. У своїх роботах вони акцентують увагу на важливості культурного і духовного аспектів ролі імператора, а також на впливі цієї інституції на міжнародний імідж Японії [3, с. 4].

Метою статті є аналіз ролі імператора Японії, як символу держави, в історичному та сучасному контекстах.

Завданнями дослідження є:

1. визначення ключових етапів розвитку інституту імператорства;
2. аналіз його функціонування в умовах сучасної конституційної монархії та вивчення його впливу на суспільно-політичне життя країни [1].

У даній статті розглянуто основні аспекти символічної ролі імператора Японії, враховуючи як історичний контекст, так і сучасні виклики, що постають перед цією унікальною інституцією [2].

Виклад основного матеріалу. Імператорська династія Японії одна з найдавніших у світ. Її історія сягає глибокої давнини. Легенди розповідають про імператора Дзімму, першого «тенно», який, за переказами, заснував династію у 660 році до нашої ери. Його постать асоціюється з богинею сонця Аматерасу, а розповіді про його подвиги нагадують епічні саги, де він долає ворогів і об'єднує землі. Хоча історики вважають перших імператорів напівміфічними, ці історії стали важливою частиною японської ідентичності, заклавши основу для уявлення про імператора як символ вічності та єдності [3; 5].

У ранній історії Японії імператори були не лише духовними лідерами, але й активними реформаторами. Наприклад, імператор Суйнін асоціюється із запровадженням поховальних традицій, що символізували вічність через

монументальні кургани. Такі правителі як Суйнін і Кейко відігравали ключову роль у переході від племінного устрою до централізованої держави, що заклало основу для майбутньої імператорської системи [3] .

Однак із приходом феодальної епохи роль імператорів значно змінилася. Реальна влада перейшла до рук «сьогунів» – військових лідерів, які керували країною, залишаючи імператорів у церемоніальній ролі. З XII століття, з початком «сьогунату» Камакура, імператори стали радше символічними фігурами. Наприклад, імператор Го-Дайго у XIV столітті намагався повернути собі владу під час реставрації Кемму, але зазнав поразки, що призвело до подальшого послаблення імператорської позиції [3]. Битва при Данноура 1185 року стала символом марності влади: шестирічний імператор Антоку загинув разом із бабусею. Ця подія залишила глибокий слід у японській культурі та літературі, підкреслюючи вразливість імператорів перед «політичними проблемами».

Попри обмеження їхньої влади, деякі імператори намагалися впливати на розвиток країни навіть у періоди феодальної залежності. Імператор Кокаку наприкінці XVIII століття намагався реформувати імператорський двір, а Го-Мідзуноо у XVII столітті вступав у конфлікти із сьогунами Токугава, відстоюючи незалежність двору.

Значним переломним моментом стала реставрація Мейдзі 1868 року, яка повернула імператорам реальну владу. Імператор Мейдзі став символом модернізації Японії, перетворивши країну з ізольованого феодального суспільства на потужну індустріальну державу. Під його правлінням було прийнято конституцію 1889 року, яка встановила конституційну монархію. Він активно сприяв реформам у всіх сферах життя: від освіти та економіки до військової справи. Саме за Мейдзі Японія здобула перемоги в китайсько-японській та російсько-японській війнах, утвердившись як регіональна держава.

Однак модернізація мала і свої темні сторони – зростання мілітаризму згодом призвело до трагедій XX століття. Імператор Тайсьо правив у період

політичної нестабільності через слабке здоров'я, а його син Хірохіто став свідком і учасником драматичних подій Другої світової війни.

Після закінчення Другої світової війни імператор Хірохіто, який правив під ім'ям Сьова, зробив історичний крок, зрікшись свого божественного статусу. Це сталося у 1946 році, коли Японія почала перехід до демократичного суспільства. Його правління тривало з 1926 по 1989 рік, охоплюючи період війни, повоєнної відбудови та економічного зростання. З воєнного лідера він перетворився на символ миру, що стало важливою частиною його спадщини [4; 5].

Його син Акіхіто став імператором у 1989 році. Саме він відкрив нову епоху. У 2019 році він добровільно зрікся престолу через стан здоров'я, ставши першим імператором за останні 200 років, який зробив це. Цей крок символізував гнучкість традицій та відкритість до змін. Епоха Рейва, що розпочалася з правління Нарухіто, сина Акіхіто, акцентує увагу на глобальних викликах сучасності, таких як зміна клімату та пандемії. Нарухіто активно підтримує культурні ініціативи та відвідує постраждалі регіони після стихійних лих, демонструючи людяність і турботу.

Роль імператора Японії, як символу держави, є унікальною та багатогранною, адже вона поєднує в собі глибокі історичні корені, культурні традиції та сучасну політичну реальність. Імператор, або, як його називають японською мовою, «Тенно», є однією з найдавніших монархічних інституцій у світі, яка має понад дві тисячі років історії. Проте його роль значно еволюціонувала від абсолютного правителя до символічної фігури, яка об'єднує японську націю.

Після Другої світової війни, в результаті капітуляції Японії та прийняття нової Конституції 1947 року, імператор втратив свою політичну владу. Нова Конституція, яка була створена під керівництвом союзників, зокрема США, визначила імператора як символу держави та єдності народу [1; 2]. Це означало, що його роль стала суто церемоніальною та не мала реального впливу на

політичні процеси країни. Такий перехід був необхідним для демократизації країни та уникнення повторення мілітаристських тенденцій.

Символічна функція імператора полягає у виконанні низки офіційних обов'язків, таких, як відкриття сесій парламенту, призначення прем'єр-міністра та головного судді Верховного суду за рекомендацією парламенту, прийом іноземних послів та участь у державних церемоніях. Однак ці дії є формальними і не передбачають прийняття самостійних рішень. Імператор також відіграє важливу роль у збереженні культурної спадщини Японії, беручи участь у традиційних ритуалах і святах, які мають глибоке історичне значення для японського народу.

Імператор також має важливе значення у міжнародних відносинах Японії. Його участь у дипломатичних заходах сприяє зміцненню дружніх відносин між країнами. Наприклад, державні візити імператора або прийом іноземних лідерів у Токіо є важливими моментами міжнародної дипломатії. Хоча ці дії мають переважно церемоніальний характер, вони допомагають формувати позитивний статус та імідж Японії на світовій арені.

Окрім офіційних обов'язків, імператорська родина відіграє важливу роль у благодійній діяльності та підтримці соціальних ініціатив. Імператор та члени його сім'ї часто відвідують постраждалі райони після природних катастроф, таких як землетруси чи тайфуни, висловлюючи підтримку постраждалим. Такі дії підкреслюють їхню близькість до народу та підсилюють відчуття єдності в суспільстві.

Важливо зазначити, що роль імператора також має свої виклики. У сучасному суспільстві, яке стає дедалі більш демократичним і глобалізованим, деякі люди ставлять під сумнів необхідність існування монархії навіть у символічній формі. Проте більшість японців підтримує цю інституцію як частину національної культури та традицій.

Іншим аспектом є питання особистого життя імператорської родини. Попри їхній високий статус, члени імператорської родини часто стикаються з великим тиском з боку суспільства та ЗМІ [5]. Наприклад, питання шлюбу

принцес чи народження спадкоємців часто стають предметом широкого обговорення. Це свідчить про те, що навіть у своїй символічній ролі імператорська родина залишається під пильним наглядом суспільства.

Імператори Японії завжди були більше ніж просто правителями. Їхній вплив на культуру країни відчувається у всьому – від хайку до святкових церемоній. Наприклад, церемонія сходження на трон супроводжується використанням священних регалій: меча, дзеркала та яшми, які символізують чесноти та передаються з покоління в покоління. Ці елементи не лише є частиною традиції, але й надихають сучасне мистецтво: аніме та манга часто черпають сюжети з імператорських легенд.

У міжнародному контексті японські імператори виступають як культурні послы, будуючи мости між Сходом і Заходом. Акіхіто під час своїх візитів до Європи демонстрував цю роль, а також сприяв зміцненню зв'язків між країнами. Імператори також підтримують релігійні традиції Японії, зокрема синтоїзм і буддизм. Вони виконують роль верховних жерців, проводячи ритуали врожаю та інші церемонії.

Цікавою особливістю японської імператорської родини є її статус найстарішої спадкової монархії у світі [2]. Лінія правителів налічує понад 126 поколінь, що робить її унікальним історичним феноменом. Хоча сучасні правила виключають жінок із права на трон, історія знає вісім імператриць, які правили з мудрістю та силою, змінюючи уявлення про жіноче лідерство.

Символом імператорської влади є хризантема – 16-пелюсткова квітка, яка уособлює сонце та вічність. Її зображення дуже цінне, що використання без дозволу суворо заборонено. Це підкреслює ексклюзивність імператорського статусу.

Імператори Японії мають особисті інтереси, які додають глибини їхньому образу. Акіхіто був іхтіологом і написав наукові праці про рибу, а Нарухіто займається дослідженнями історії води. Ці захоплення демонструють їхню людяність і прагнення до наукових знань.

Роль імператора Японії, як символу держави, є особливою та важливою для розуміння японської культури й суспільства. Хоча він не має політичної влади, його присутність як символу єдності та спадкоємності відіграє ключову роль у житті країни. Імператор – це зв'язок між минулим і сучасним світом. Його служіння народу та збереження культурної спадщини надихає японців і сприяє зміцненню їхньої національної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Constitution of Japan : official text. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (дата звернення 03.12.2025).
2. Their Majesties the Emperor and Empress and the Imperial Family / Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2021. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100150747.pdf> (дата звернення 03.12.2025).
3. Keene D. Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852–1912. New York : Columbia University Press, 2002. 922 p.
4. Bix H. P. Hirohito and the Making of Modern Japan. New York : HarperCollins, 2000. 832 p.
5. Hirohito : biography. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/biography/Hirohito> (дата звернення 03.12.2025).

ВОЙТОВИЧ Наталія,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОРГАНІЗОВАННА ЗЛОЧИННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність проблеми. Організована злочинність є складним соціально-кримінальним феноменом, що характеризується стійкими протиправними зв'язками, ієрархічною побудовою, розподілом ролей та системним використанням насильства й корупції. У сучасних дослідженнях вона розглядається не лише як форма групової злочинної діяльності, а як впливовий чинник, здатний дестабілізувати політичні та економічні процеси держави.

В Україні організовані злочинні угруповання функціонують у різних сферах — від фінансово-економічних злочинів до незаконного обігу зброї, наркотиків і торгівлі людьми. Значну загрозу становить легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом, що ускладнює їх виявлення та притягнення винних осіб до відповідальності.

Введення воєнного стану істотно трансформувало криміногенну ситуацію. В умовах збройної агресії росії, організована злочинність адаптувалася до нових реалій, зосередившись на контрабанді військових товарів, зловживаннях у сфері гуманітарної допомоги, тіньовому обігу дефіцитних ресурсів, а також привласненні майна на деокупованих територіях. Поширеними залишаються і шахрайські схеми, спрямовані на незаконне отримання державних виплат та компенсацій.

Аналіз наукових досліджень. Питання запобігання та протидії організованій злочинності в Україні ґрунтовно розроблялися у працях вітчизняних науковців, зокрема О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, О. Ю. Бусол, О. М. Джужі, М. І. Мельника, О. М. Музичука, Є. В. Невмержицького, С. О. Шатрави та інших. Більшість досліджень присвячено теоретичним і прикладним аспектам проблеми в межах кримінології та кримінального права.

Водночас умови воєнного стану зумовлюють трансформацію організованої злочинності та появу нових кримінальних практик, що не повною мірою охоплені наявними науковими підходами. Це актуалізує необхідність переосмислення традиційних концепцій із урахуванням сучасної безпекової ситуації та змін у соціально-економічній сфері.

Мета статті полягає у комплексному аналізі стану наукового опрацювання проблем запобігання та протидії організованій злочинності в умовах воєнного стану. Основний акцент зроблено на виявленні недоліків у практиці діяльності правоохоронних органів та визначенні можливостей використання наукових напрацювань у формуванні ефективних стратегій реагування на організовану злочинність під час збройної агресії й у повоєнний період. Дослідження спрямоване на осмислення трансформації організованої злочинності, оцінку результативності чинної моделі протидії, а також прогнозування ризиків і розроблення превентивних заходів на перспективу.

Виклад основного матеріалу. Організована злочинність в Україні є об'єктом міждисциплінарного аналізу та досліджується в межах кримінології, кримінального й кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, а також соціогуманітарних наук. У науковій доктрині О. Джужі вона обґрунтовано розглядається як системно організований комплекс злочинів, учинених учасниками стійких ієрархізованих угруповань, діяльність яких спрямована на отримання максимального прибутку та контроль над певними сферами або територіями. Такий підхід підтверджує комплексний і системний характер цього явища.

В умовах воєнного стану проблема протидії організованій злочинності набула особливої гостроти. Серед чинників, що упродовж тривалого часу негативно впливають на ефективність антикримінальної політики, виокремлюються: інституційна розбалансованість після ліквідації спеціалізованих підрозділів з боротьби з організованою злочинністю; фрагментованість повноважень новостворених органів і низький рівень міжвідомчої координації; формальне запозичення міжнародних стандартів без належного врахування національної специфіки та безпекових викликів.

У результаті організована злочинність не лише адаптувалася до трансформацій державної системи, а й використала її слабкі місця для посилення впливу на економічні та політичні процеси [2, с. 7]. Вона активно залучена до рейдерства, зловживань у сфері приватизації та земельних відносин, маніпуляцій із державними коштами й діяльності фіктивних підприємств, що зумовлює накопичення та подальшу легалізацію тіньового капіталу.

Воєнний стан сприяв появі нових форм кримінальної активності організованих угруповань, які проявляються у трьох взаємопов'язаних вимірах. По-перше, економічному — через розкрадання гуманітарної допомоги, зловживання в оборонних закупівлях, використання псевдоблагодійних структур. По-друге, корупційному — шляхом проникнення у військово-лікарські комісії, прикордонні, митні, податкові органи та органи місцевого самоврядування. По-третє, соціальному — через деформацію правосвідомості, легітимацію тіньових практик і зростання правового нігілізму [3, с.28].

Аналітичні звіти правоохоронних органів та SOCTA Україна засвідчують зростання кількості організованих злочинних угруповань і осіб, залучених до складних форм співучасті, а також підвищення корупційних ризиків у сферах оборонно-промислового комплексу, відбудови інфраструктури та міжнародної торгівлі. Судова практика підтверджує тісний зв'язок діяльності ОЗГ з військовою сферою, незаконним переправленням осіб через кордон, наркобізнесом і транснаціональним шахрайством [4].

Загалом організована злочинність в умовах воєнного стану демонструє високий рівень адаптивності, що потребує оновлення державної антикримінальної політики, посилення контролю за критично важливими секторами та відновлення ефективних механізмів спеціалізованої протидії.

Проаналізовані кейси та статистичні дані свідчать про значні масштаби організованої злочинності в Україні у 2022–2025 роках. Водночас вони демонструють активну участь СБУ, ДБР, Національної поліції та ДПСУ у викритті складних злочинних схем, які завдають державі та суспільству збитків у сотнях мільйонів гривень, при цьому істотну частину майна було конфісковано [5].

Тривала фаза війни та сукупність соціально-економічних і політичних чинників створюють передумови для подальшого зростання організованої злочинності. До них належать економічна нестабільність, поширення корупції, зниження довіри до державних інституцій, соціальна напруженість у зв'язку з мобілізацією, активні міграційні процеси та можливе скорочення міжнародної допомоги. Сукупна дія цих факторів негативно впливає на рівень правосвідомості та правової культури, посилюючи суспільну дестабілізацію.

Незалежно від подальших зовнішньополітичних змін зберігатиметься високий рівень злочинів проти основ національної безпеки, із тенденцією до зростання їх організованого характеру. Очікується також підвищення рівня кримінального насильства, у тому числі з боку осіб, які можуть використовувати бойовий досвід для незаконного збагачення або впливу. Ці ризики посилюються через неконтрольований обіг вогнепальної зброї та її потрапляння у цивільне середовище, що створює передумови для зростання умисних убивств, бандитизму, вимагання та диверсій проти об'єктів критичної інфраструктури.

Потенційне розширення кола суб'єктів організованої злочинності можливе за рахунок ветеранів війни та осіб із посттравматичними розладами, які стикаються з труднощами соціальної адаптації. Це підвищує ймовірність

загострення міжгрупових конфліктів і застосування насильницьких методів у діяльності ОЗГ.

У середньостроковій перспективі Україна ризикує перетворитися з країни-споживача на транзитера та постачальника нелегальної зброї, зокрема на європейський ринок, що пов'язано з демобілізацією та наявністю транснаціональних злочинних контактів. Паралельно прогнозується зростання торгівлі людьми, нелегальної міграції, наркобізнесу та незаконного грального бізнесу, а також активізація транснаціональних угруповань у цих сферах.

Розвиток цифрових технологій зумовлюватиме подальше поширення кіберзлочинності та «кіберзалежних» злочинів, у межах яких інформаційно-телекомунікаційні засоби використовуються для вчинення традиційних кримінальних правопорушень.

Узагальнення наведених тенденцій дає підстави стверджувати, що у воєнний і повоєнний період злочинність в Україні набуде нових якісних і організаційних рис. Висока насиченість суспільства зброєю, соціально-економічна дестабілізація, цифровізація та глобалізаційні процеси посилюватимуть загрозу інтеграції національної організованої злочинності у транснаціональні мережі. Це зумовлює необхідність посилення державної політики у сфері протидії злочинності, розвитку міждержавного співробітництва та впровадження сучасних інструментів правоохоронної діяльності.

Висновки. Організована злочинність в Україні в умовах воєнного стану демонструє високу адаптивність та здатність використовувати інституційні прогалини держави. Її діяльність охоплює економічні, корупційні та соціальні сфери, включно з рейдерством, відмиванням коштів, переправленням осіб та незаконним обігом зброї й наркотиків.

Прогнози на середньострокову перспективу вказують на зростання організованого насильства, розширення участі ветеранів війни та постраждалих від конфлікту у злочинних схемах, а також активізацію транснаціональних угруповань у торгівлі людьми, наркотиками та зброєю.

Розвиток цифрових технологій і доступність інформаційних систем сприятимуть поширенню кіберзлочинності та застосуванню нових інструментів у традиційних кримінальних діяннях.

З огляду на ці тенденції, державі необхідно посилити антикримінальну політику, відновити ефективні спеціалізовані підрозділи, впровадити сучасні методи контролю за критично важливими секторами, а також розвивати міждержавне співробітництво та механізми превентивного реагування на організовану злочинність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінологія: навч. посіб. / О. Джужа, В. Василевич, Ю. Іванов та ін.; за заг. ред. О. Джужі. Київ: Прецедент, 2006. 208 с.
2. Богатирьов І.Г., Богатирьов А.І. Організована злочинність в умовах воєнного стану в Україні: проблеми та шляхи їх подолання. Закон і кордон. 2024. № 1. Т. 3. С. 5-26.
3. Федоренко Д.В. Злочинність за межею загальноприйнятого (нова кримінологія). Київ : ВД «Дакор». 2023. 238с.
4. Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності (звіт про результати оцінювання загроз серйозної та/або організованої злочинності - SOCTA Україна). URL: <https://mvs.gov.ua/upload/1/8/5/3/8/2/socta.pdf>
5. Про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями: сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2> (дата звернення: 27.11.2025).

ГАПЧЕНКО Ірина,

здобувачка вищої освіти,

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я І МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [3]. Цей ключовий принцип передбачає, що кожен повинен ставитися з повагою до себе та інших, усвідомлювати неповторність і унікальність життя кожної живої істоти. Нині, в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну порушення права на охорону здоров'я є системними, масовими та кваліфікуються міжнародним правом як воєнні злочини. Ми не даремно вжили формулювання «системними», оскільки вважаємо, що це вказує на наявність значних проблем, які виходять за рамки окремих випадків і вимагають системного вирішення.

Почнімо з того, що кожен українець після 24 лютого 2022 року неодноразово відчував на собі порушення базових цінностей, в тому числі тих, що стосуються здоров'я. Тому реалізація права на охорону здоров'я та медичну допомогу стала складним викликом для держави, адже безпосередньо пов'язана з питанням безпеки, доступу до лікарень, ліків та стабільності медичного забезпечення. Відтак, українська медична система, на жаль, функціонує в умовах постійних атак, дефіциту ресурсів та фахових працівників, що ускладнює процес реалізації і захисту цього права. Авжеш, зазначені фактори спонукають до дослідження вказаної теми, яка критично важлива і, на превеликий жаль, актуальність її, в умовах сучасного життя, лише зростає.

Аналізуючи ст. 49 Конституції України потрібно зазначити, що право на охорону здоров'я та медичну допомогу реалізується через систему державних гарантій і створення цілісної системи закладів охорони здоров'я (поліклінік, лікарень, аптек), системи підготовки медичних кадрів, галузевих наукових закладів, підприємств фармакологічної продукції і медичної техніки, та фінансування. Все це планується, створюється з метою реалізації відповідних медико-санітарних, оздоровчо-профілактичних і соціально-медичних програм для потреб громадян [2]. Більше того, ключовим моментом в ст. 49 також є слово «безоплатність». А це свідчить, що держава зобов'язується гарантувати обсяг медичних послуг, лікарських засобів та медичних виробів, що надаються громадянам за рахунок коштів державного бюджету. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 № 10-рп/2002 термін «безоплатність» трактується так: «індивід, який отримує таку (медичну) допомогу у державних та комунальних закладах охорони здоров'я, не повинен відшкодувати її вартість ні у вигляді будь-яких платежів, ні у будь-якій формі незалежно від часу медичної допомоги» [5]. Проте, на практиці, не беручи до уваги екстрені випадки, «безоплатна медична допомога» такою не є. Особа, в деяких випадках повинна розрахуватись за додаткові послуги, які нерідко є необхідними, або за медичне приладдя, потрібне для надання якісної медичної допомоги (наприклад: системи для крапельниць, перев'язувальні матеріали, витратні матеріали для операцій або діагностики) самостійно. Це, безумовно, знижує ефективність реалізації права на медичну допомогу і охорону здоров'я, адже не у кожного є фінансова можливість придбати ці послуги або матеріали.

Разом із тим, право на охорону здоров'я відповідно до ст. 49 Конституції України також нерозривно пов'язано з закладами охорони здоров'я, то наступною проблемою, яка посилюється безпрецедентним викликом реалізації цього права є їх знищення внаслідок збройної агресії. За статистикою Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування через постійні бомбардування та атаки, рф пошкодила 1971 об'єктів мед закладів та зруйнувала повністю без можливості відновлення ще 300. Найбільше

постраждали медичні заклади Донеччини, Херсонщини, Харківщини, Чернігівщини, Миколаївщини, Київщини, Дніпропетровщини та Запоріжжя. Крім того, від початку війни росія пошкодила 234 автівки екстреної медичної допомоги, знищила 273 та захопила 80 [6]. Ці дії є проблемою на міжнародному рівні та прямим порушенням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема тих, що закріплені в міжнародних договорах, які також ратифіковані ВРУ. Такі ситуації є особливо гострими на окупованих територіях України. Точні дані стосовно кількості знищених медичних закладів отримати неможливо [6]. На окупованих територіях також є проблема безпосереднього доступу до таких установ.

Право на охорону здоров'я, попри те, що воно є надзвичайно важливим та порушується з боку країни-агресора, не належить до категорії прав і свобод особи, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану відповідно до ст. 64 Конституції. Водночас в Указі Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» не зазначено, що право закріплене в ст. 49, може бути обмежене, адже серед переліку статей, яких це стосується, вказана стаття відсутня [4]. Тож це створює певну невизначеність щодо меж допустимості обмеження цього права під час воєнного стану. Це зумовлено тим, що під час такого стану забезпечення цього права через фінансування відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм значно ускладнюється. Тобто, за формальною ознакою воно може бути обмежене, але в такій мірі, щоб не скасовувати це право в цілому. Наприклад, якщо обмеження стосується пріоритизації в наданні допомоги конкретним групам осіб. У цьому контексті потрібно зазначити Наказ МОЗ від 24.02.2022 р. № 368, яким було затверджено Стандарт екстреної медичної допомоги «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі», відповідно до якого постраждалі розмежовані на чотири групи: «чорні» (тобто такі, які знаходяться у вкрай важкому стані з сумнівним прогнозом щодо успішності їх лікування), «червоні» (особи, що знаходяться у критичному стані та потребують вжиття невідкладних заходів, аби врятувати їх

життя), «жовті» (які знаходяться в такому стані, що надання їм допомоги можна відкласти на кілька годин) і «зелені» (стан таких осіб стабільний і допомогу можна відкласти на довготривалий строк) [1]. Постраждалим категорії «червоні» надається пріоритет, що частково обмежує право на охорону здоров'я та медичну допомогу інших груп, але таке обмеження несе тимчасовий характер, що є необхідним. Проте, на нашу думку, ст. 49 все ж варто внести до переліку статті 64 Конституції України, аби доповнити ст. 27, яка є в цьому списку, адже право на охорону здоров'я повинно йти не окремо від права на життя, а разом з ним.

Отже, в результаті проведеного дослідження було проаналізовано такі проблеми реалізації права на охорону здоров'я та медичне забезпечення в Україні: відсутність фактичної «безоплатності допомоги», знищення медичних закладів і медичного транспорту, доступ до медичної допомоги на окупованих територіях, а також правова невизначеність цього права. Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що для подолання зазначених проблем доцільно: посилити державне фінансування в галузі охорони здоров'я, в тому числі з залученням іноземних інвестицій та благодійних організацій; забезпечити ефективну міжнародну співпрацю для підтримки медичної системи на окупованих та прифронтових територіях; на нормативному рівні слід усунути правову невизначеність щодо меж реалізації права на охорону здоров'я в умовах воєнного стану. Таким чином, значення теми полягає в тому, що це одночасно і безпосередня загроза життю людей, і ключовий елемент у доведенні злочинного характеру агресії на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стандарт екстреної медичної допомоги: «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 лютого 2022 року №368.
2. Конституція України. Науково-практичний коментар [Текст] Станом на 20 травня 2018 р. / За заг. ред. Чижмарь К. І. та Лавриновича О. В. – Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2018. – 290 с.

3. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 : станом на 31 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України "у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно" (справа про безоплатну медичну допомогу) : Рішення Конституц. Суду України від 29.05.2002 № 10-рп/2002.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#Text> (дата звернення: 02.11.2025).

6. За три роки повномасштабної війни росіяни пошкодили та зруйнували 2 285 медичних закладів України, - Комітет з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування. *Офіційний портал Верховної Ради України.*
URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/258965.html (дата звернення: 02.11.2025).

ГОЛУБ Анна,

здобувачка освіти,

Комунальний заклад Сумської

обласної ради «Глухівський ліцей з

поширеною військово-фізичною

підготовкою»,

м. Глухів, Сумської області, Україна

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Україна – доволі молода держава, якій довелося стикнутися із великою бідною – збройною агресією рф проти України. Ця агресія розпочалася ще у 2014 році, анексією Криму та військовими діями на Сході, а у період 2022 року переросла у повномасштабне вторгнення. Починаючи із 2014 року і до тепер

Україна виборює своє право на існування, збереження територіальної цілісності та української нації. У сучасних умовах розвитку нашої держави, Україна конституційно закріпила своє прагнення до євроінтеграції та поступово здійснює оновлення законодавства у різних галузях відповідно до норм і законів Європи.

Початок повномасштабного вторгнення РФ проти України 2022 року спонукали до змін та удосконалення законодавства у питанні поводження із військовополоненими [4]. Уже 23 березня 2017 року Міністерство оборони України видав наказ №164 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» [1], який мав регламентувати правила та процедуру поводження із військовополоненими ґрунтуючись на міжнародних нормах Гаазької (1907 р.) та Женевських конвенцій (1949 р.) [3]. Від імені України ці конвенції були підписані 12.12.1949 року, а набрали чинності тільки із січня 1955 року, після ратифікації у 1954 році [3]. Наша держава також приєдналася до Додаткових протоколів Женевської конвенції (1977 року), підписаних під керівництвом Міжнародного комітету Червоного Хреста. Протокол I регулює норми міжнародного захисту жертв збройних конфліктів, а Протокол II описує процедуру захисту жертв конфліктів не міжнародного характеру [3].

Питання поводження із військовополоненими в Україні керується низкою законів, наказів Міністерства оборони та Кабінету Міністрів України, які гарантують дотримання міжнародних норм та стандартів гуманного поводження із військовополоненими. Зокрема, Закон України «Про Збройні Сили України» закріплює положення про поводження із полоненими, що перебувають під контролем українських підрозділів [7]; стаття 28 Конституції України забороняє катування та негуманне поводження із полоненими, дотримуючись положень міжнародних конвенцій [5]; у статті 9 Закону України «Про оборону України» визначені повноваження Кабінету Міністрів, які мають в особливий період, у межах своїх повноважень здійснювати заходи відповідно до норм міжнародного права: установлювати порядок тримання полонених,

веденні їх обліку, передавання та зберігання їх особистих речей, передавати інформацію щодо полонених до місцевих органів влади, Центрального агентства та Червоного Хреста [9]; у статті 438 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за жорстоке поводження із військовополоненими та за скоєння інших воєнних злочинів [6].

Повномасштабне вторгнення росії проти України спричинило оновлення національної політики щодо питань поводження із військовополоненими, із формальних відносин у сферу конкретних дій. Зокрема, Україна, як правонаступниця УСРР ратифікувала Женевські конвенції “Про поводження з військовополоненими” [4] та приєдналася до її Додаткових протоколів [8]. Відповідно до цих норм, країна, що полонила, має застосовувати до військових, що потрапили у її полон ті ж норми, які застосовуються до своїх військових, та які відповідають міжнародним стандартам гуманітарного права. Але із початком відкритої збройної агресії Україна не мала готового нормативного пакету документів, які б впорядковували питання розміщення, охорони та перебування бранців. Це рішення було ухвалено 5 квітня 2022 року Кабінетом Міністрів України у постанові, що визначає статус військовополонених та регулює умови перебування полонених у неволі. Ця постанова підтверджує на державному рівні виконання норм Женевської конвенції (1949 р.) та її Протоколів (1977 р.) нормам Міжнародного гуманітарного права.

Головним органом комунікації із питань утримання військовополонених в Україні стало Національне інформаційне бюро, яке було створено 17 березня 2022 року та здійснювало згідно з Женевською конвенцією “Про поводження з військовополоненими” свої міжнародно-правові зобов’язання [11]. Але незважаючи на ці державні органи, Україна не мала державних норм та стандартів, нормативно-правових актів та законів, які б регулювали питання поводження із військовополоненими. Для цього, у березні 2022 року, Постановою Кабінету Міністрів України було створено Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими [2].

Після відкритої збройної агресії РФ проти України, її суверенітету та територіальної цілісності, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, Закону України «Про правовий режим воєнного стану», було запроваджено воєнний стан та встановлено особливі правила задля безпеки України та її народу. Сили оборони та органи державної влади розпочали реалізацію своїх повноважень щодо захоплення військовополонених та подальших дій щодо їх подальшого супроводу та утримання у таборах перебування.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 257 від 11.03.2022 р. на території України було утворено Координаційний штаб з питань поводження із військовополоненими до якого ввійшли представники органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та військових формувань задля забезпечення передачі військовополонених до країни агресора та звільнення наших оборонців із ворожого полону, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441, а також цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії [11].

Задля повернення українських бранців урядом України було прийнято Закон «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», який покликаний забезпечити правове врегулювання питань, що стосуються зниклих безвісти осіб, набуття ними особливого правового статусу, взяття на облік та розшуком їх та членів їх сімей [10]. Бо доволі часто, потрапляючи у полон наші військові сили не можуть точно встановити де перебуває людина чи перебуває вона у полоні.

Для ефективного пошуку зниклих безвісти Україна активно співпрацює із Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, іноземними державами, та міжнародними організаціями, які сприяють пошуку осіб зниклих безвісти або перебувають у полоні на основі міжнародних договорів. [10, Ст.23].

У питанні повернення наших бранців, Україна досягла неможливого! Відповідно до норм ЖК обміни полоненими мають відбуватися після повного завершення бойових дій і підписанням мирової угоди чи капітуляції. Але

Україна із початку повномасштабного вторгнення провела уже 69 обмінів полоненими! Це говорить про прагнення влади зробити все можливе, щоб повернути якомога більше військових до дня нашої Перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арзуманов Г.Л., Туманянц А.Р. Щодо еволюції поняття «військовополонений» та правил поводження з військовополоненими: історико-правове дослідження. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/315968/306609> (дата звернення: 10.09.2025).

2. В Україні набув чинності Закон щодо правового статусу військовополонених. Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3448436-vukraini-nabuv-cinnosti-zakon-sodo-pravovogo-statusu-vijskovopoloneni.html> (дата звернення: 17.09.2025).

3. Женевські Конвенції від 12.08. 1949 року і додаткові протоколи до них: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, 2003. 344 с

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 14.09.2025).

5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30: станом на 02.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.09.2025).

6. Кримінальний кодекс України, 2001 року, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26): станом на 05.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.09.2025).

7. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII: станом на 20.11.2024 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 27.09.2025).

8. Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни: Закон України від 12.08.1949 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 22. Ст. 198.

9. Про оборону України :Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932 XII, станом на 20.11.2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 24.09.2025).

10. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: Закон України від 14.04.2022 № № 2191-IX: станом на 27.09. 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 02.10.2025).

11. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 257: станом на 08.11.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.10.2025).

УДК 351:32.019.5

ГОРГАН Давид-Святослав,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ГРОМАДСЬКА УЧАСТЬ ЯК МЕХАНІЗМ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У сучасних демократичних системах ключовим стандартом діяльності органів публічної влади стає їхня відкритість, підзвітність і здатність реагувати на суспільні потреби. Одним із найважливіших інструментів контролю за якістю публічного управління є громадська участь, яка забезпечує можливість залучення громадян, інститутів громадянського суспільства та незалежних експертів до оцінювання ефективності державної політики та роботи органів влади.

Утвердження принципів належного врядування, розвитку електронної демократії та посилення ролі громадянського суспільства роблять громадську участь невід'ємним елементом оцінювання ефективності державних органів. Особливо це актуально для України, де відбувається глибинна трансформація системи державного управління, спрямована на підвищення прозорості, боротьбу з корупцією та формування довіри населення.

Теоретичні засади громадської участі в публічному врядуванні. Громадська участь — це процес залучення громадян і громадських організацій

до обговорення, формування, реалізації та оцінювання державної політики. У науковій літературі громадська участь розглядається як механізм прямої демократії, що забезпечує розширення можливостей громадян впливати на діяльність влади (А. Арутюнян, В. Бабаєв, В. Guy Peters).

Оцінювання ефективності органів публічної влади в умовах демократичного врядування включає:

- аналіз якості управлінських рішень;
- прозорість та підзвітність;
- ефективність використання бюджетних коштів;
- дотримання законодавства;
- рівень довіри населення;
- здатність органів влади реагувати на суспільні потреби.

Громадська участь формує додатковий канал контролю, компенсує обмеження внутрішнього та державного аудиту, сприяє зменшенню корупційних ризиків та підвищенню якості управлінських процесів.

Громадська участь є важливим інструментом оцінювання роботи органів влади, оскільки забезпечує незалежний погляд на їхню діяльність і формує додаткові механізми підзвітності. Через участь громадян та громадських організацій посилюються принципи відкритості, прозорості та відповідальності публічної влади.

Важливою є контрольна роль громадськості, яка дозволяє здійснювати зовнішній моніторинг реалізації державних програм, використання ресурсів та виконання управлінських рішень. Комунікаційний аспект участі забезпечує двосторонній діалог між владою та громадянами, що допомагає владі краще розуміти суспільні потреби та удосконалювати політики.

Зміцнюється й антикорупційна складова: публічність процесів та участь незалежних експертів зменшують можливості прихованого впливу й зловживань. Інформаційна роль громадськості полягає у виявленні проблем, які можуть бути неочевидними для самих органів влади, та у формуванні

альтернативних оцінок і пропозицій.

Громадська участь також виконує стратегічну функцію, оскільки дозволяє враховувати позицію населення під час визначення пріоритетів державної політики. Це робить управлінські рішення більш обґрунтованими, наближеними до реальних потреб суспільства та підвищує їх легітимність.

Громадська участь в оцінюванні ефективності публічної влади реалізується через різноманітні інструменти. Громадські консультації передбачають відкриті обговорення проєктів рішень та нормативних актів, що дозволяє оцінити їх якість на етапі підготовки та виявити потенційні ризики. Громадські ради, як консультативні структури при органах влади, здійснюють моніторинг діяльності, аналізують рішення та надають пропозиції щодо підвищення ефективності управлінських процесів. Електронна демократія включає онлайн-платформи для взаємодії громадян і влади, такі як електронні петиції, публічні обговорення та участь у бюджетуванні, а також сервіси відкритих даних, що дають змогу проводити аналіз бюджетних програм, держзакупівель і прийнятих рішень органів влади.

Громадська експертиза діяльності органів влади проводиться громадськими організаціями та експертами і може стосуватися окремих рішень, програм або роботи органу в цілому.

Громадська участь забезпечує низку важливих переваг для оцінювання ефективності влади. Передусім вона підвищує прозорість діяльності органів управління, зменшуючи корупційні ризики та роблячи процеси ухвалення рішень більш відкритими. Залучення громадян також сприяє покращенню якості управлінських рішень, адже громадська думка доповнює експертний аналіз і дозволяє враховувати реальні потреби суспільства. Водночас це підсилює легітимність рішень: коли громадськість бере участь у їх формуванні, рівень довіри та підтримки суттєво зростає. Регулярна комунікація між владою та громадянами допомагає знижувати соціальну напругу й запобігати конфліктам. Громадський контроль і моніторинг посилюють підзвітність публічних службовців, стимулюючи їх діяти ефективніше та відповідальніше.

Усе це сприяє формуванню зрілої демократичної культури, у межах якої громадяни усвідомлюють власну роль у процесах публічного врядування й активно впливають на розвиток державної політики.

Попри численні переваги, впровадження громадської участі стикається з низкою проблем. Не всі громадяни мають час, знання чи бажання брати участь у процесах оцінювання влади, а деякі консультації органів влади проводяться формально, лише для звітності. Доступ до інформації часто обмежений, що ускладнює аналіз діяльності державних органів, а окремі механізми участі можуть використовуватися у політичних цілях. Крім того, нерівний доступ до цифрових інструментів особливо відчутний у сільській місцевості, а не всі громадські організації володіють достатньою експертністю для проведення якісного контролю та оцінки.

Висновки

Громадська участь є важливим та ефективним механізмом оцінювання діяльності органів публічної влади. Вона забезпечує відкритість, підзвітність, підвищення якості рішень і зміцнення демократичних інститутів. Інструменти громадської участі дозволяють не лише контролювати владу, а й формувати політики, які відповідають реальним потребам суспільства. Для України важливим є посилення практичної реалізації цих механізмів, підвищення рівня громадянської активності та вдосконалення нормативної бази. Ефективне поєднання громадського контролю та інституційної відкритості влади є передумовою успішного розвитку держави та наближення до стандартів Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI.
2. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР.
3. Закон України «Про публічні електронні петиції» (розділ Закону «Про звернення громадян», ст. 23¹).
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 р. № 996.
5. Arnstein, Sherry R. *A Ladder of Citizen Participation*. Journal of the American Institute

of Planners, 1969. – Т. 35. – № 4. – С. 216–224.

6. Peters, B. Guy. *The Politics of Bureaucracy*. London: Routledge, 2018. – 332 p. – С. 87–105.

7. Fox, Jonathan. *Accountability Politics: Power and Voice in Rural Mexico*. Oxford: Oxford University Press, 2007. – 304 p. – С. 41–62.

8. OECD. *Open Government: The Global Context and the Way Forward*. Paris: OECD Publishing, 2016. – 268 p. – С. 15–38; 121–146.

9. Transparency International. *Civil Society and Anti-Corruption Tools*. Berlin: TI Secretariat, 2021. – 78 p. – С. 9–21; 45–52.

10. Бабаєв В. М., Шарий В. М. *Публічне управління та адміністрування: навчальний посібник*. Харків: НУЦЗУ, 2021. – 364 с. – С. 112–130; 256–270.

11. Арутюнян А. А. *Основи державного управління*. Київ: КНЕУ, 2019. – 288 с. – С. 98–118.

12. Програма Ради Європи “Добре врядування”. *Методичні матеріали для органів місцевого самоврядування*. – Київ: Рада Європи, 2020. – 96 с. – С. 14–31; 52–61.

13. Український центр суспільних даних. *Аналітичні звіти з оцінювання державної політики*. – Київ, 2022–2024. – С. 5–28; 45–59.

ГУМЕНЮК Володимир

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ДЕРЖАВНИХ КОМУНІКАЦІЯХ УКРАЇНИ

Механізми протидії дезінформації у державних комунікаціях України формуються як невід’ємний елемент сучасної системи публічного управління та національної безпеки в умовах тривалої збройної агресії Російської Федерації. З огляду на гібридний характер загроз, спрямованих на підрив

довіри до державних інститутів, деморалізацію населення та дискредитацію міжнародних партнерств, держава змушена розбудовувати комплексну модель протидії дезінформації, що поєднує правові, інституційні, організаційні, комунікаційні та освітні інструменти.

Нормативно-правовою основою протидії дезінформації виступають положення Конституції України, Доктрини інформаційної безпеки, законодавство про медіа, інформацію та національну безпеку, а також рішення Ради національної безпеки і оборони України, урядові стратегії та концепції у сфері інформаційної політики й медіаграмотності. У цих документах дезінформація розглядається як інструмент ворожих інформаційно-психологічних операцій, що потребує спеціальних механізмів виявлення, нейтралізації та запобігання поширенню, з урахуванням стандартів прав людини та свободи вираження поглядів.[1]

Інституційна архітектура протидії дезінформації у державних комунікаціях охоплює низку спеціалізованих органів і структур, серед яких Центр протидії дезінформації при РНБО України, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, профільні підрозділи міністерств і сектору безпеки та оборони. Зазначені інституції здійснюють моніторинг інформаційного простору, аналіз інформаційних операцій, розроблення рекомендованих наративів та меседж-боксів для органів влади, організують кампанії зі спростування дезінформації та комунікаційні заходи, спрямовані на підвищення інформаційної стійкості суспільства.

Ключовим механізмом протидії дезінформації в державних комунікаціях є стратегічні комунікації, які розуміються як цілеспрямована, скоординована й тривала діяльність органів публічної влади щодо формування й донесення узгоджених наративів, що відображають національні інтереси, цінності та політику держави. У цьому контексті важливого значення набувають єдині комунікаційні позиції щодо ключових питань війни та безпеки, оперативне

інформування про реальний стан справ, попередження та спростування фейків, а також використання різних каналів комунікації – від офіційних пресбрифінгів до цифрових платформ і соціальних мереж.[3]

Цифрові інструменти становлять окремий вимір механізмів протидії дезінформації, оскільки саме онлайн-простір є основним середовищем поширення ворожих інформаційних операцій. Держава у взаємодії з національними та міжнародними платформами вдається до практик обмеження доступу до ресурсів, що системно поширюють дезінформацію, впроваджує системи позначення фейкових матеріалів, розвиває інструменти кіберзахисту, аналітичні системи моніторингу й виявлення координованої неавтентичної поведінки.

Значущим компонентом державної політики протидії дезінформації є розвиток медіаграмотності та критичного мислення як у населення загалом, так і в публічних службовців, які здійснюють офіційні комунікації. Стратегія розвитку медіаграмотності України до 2026 року, освітні програми для державних службовців, співпраця державних інституцій із фактчекінговими організаціями та громадськими ініціативами (зокрема, роз'яснювальні кампанії, онлайн-курси, інформаційні ресурси) створюють передумови для формування критичного ставлення до інформації та підвищення здатності суспільства розпізнавати маніпулятивні практики.[2]

Результативність механізмів протидії дезінформації значною мірою залежить від рівня довіри громадян до органів публічної влади, прозорості та послідовності державних комунікацій, а також від постійної адаптації інструментів до змін тактики ворожих інформаційних операцій. У науковому дискурсі підкреслюється, що протидія дезінформації не може зводитися лише до обмежувальних чи цензурних заходів, а повинна базуватися на проактивному інформуванні, конструктивному діалозі з суспільством, дотриманні журналістських стандартів і захисті свободи слова, що в сукупності сприяє формуванню стійкої до маніпуляцій інформаційної екосистеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Синиціна Ю., Федоренко С. Можливості та виклики штучного інтелекту та виявлення дезінформації. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Частина II. С. 391-392.

2. Кушнір І.П. Актуальні питання забезпечення інформаційної приватності у діяльності Державної прикордонної служби України. Конституційно-правові академічні студії. 2020. № 1. С. 7–13.

3. Кравченко, В. Г. (2025). Міжнародно-правові та організаційні механізми протидії дезінформації: порівняльний аналіз практик України та єс. Київський часопис права, (2), 243–252. <https://doi.org/10.32782/klj/2025.2.33>

ДЕЙНЕКА Євгенія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ФОРМА БУТТЯ СУЧАСНОГО ПРАВА

Постановка та обґрунтування актуальності теми.

На сьогодні існує обґрунтована потреба у дослідженні правового прецеденту та його ролі в сучасному правовому просторі. У правовій науці виділяють різноманітні форми буття права, наприклад, закони, звичаї, нормативні акти, правові прецеденти. Правовий прецедент, порівняно з іншими формами права, має свою специфіку та вирізняється ефективністю застосування в окремих випадках. Актуальність теми обумовлюється євроінтеграційними процесами України, із врахуванням сучасної тенденції до конвергенції континентальної та загальної систем права, що сприяє підвищенню ролі правового прецеденту в континентальній системі права. Сучасна правозастосовна практика підкреслює зростання значення правових прецедентів, зокрема в умовах динамічного розвитку суспільних відносин.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сутність та основні характеристики правового прецеденту як форми буття права були предметом досліджень О. Берназюка [1], Є. Бондаренка [2], К. Савченка та Р. Гринюка [3], Н. Фастовець [4], М. Чебанової [5], О. Чорномаза [6] та ін. У цих роботах вчені визначають сутність правового прецеденту, його основні риси, а також окреслюють основні види правових прецедентів, його застосування в правових системах. Дискусійною на сьогодні залишається проблема визначення місця правового прецеденту як форми та джерела права, що обумовлює необхідність проведення більш глибоких наукових досліджень у цій сфері.

Формулювання мети та завдань статті. Метою дослідження є аналіз особливостей правового прецеденту як форми буття права та визначення його ролі в умовах сучасних глобалізаційних тенденцій. Завдання дослідження: визначити сутність правового прецеденту, описати його основні характеристики та класифікацію, схарактеризувати сучасні тенденції розвитку прецеденту в основних правових системах.

Виклад основного матеріалу. Форма права є необхідною оболонкою буття правової норми без якої її існування є неможливим [7, с. 106]. Форма права визначається як офіційне закріплення правил поведінки правотворчими суб'єктами, завдяки якому ці норми набувають статусу правових, стаючи чітко визначеними, постійними та обов'язковими [7, с. 107].

Науковці погоджуються, що розкриваючи поняття форми права, ключовим у ньому є саме форма виразу та встановлення норм [7, с. 106]. Правові норми мають різний механізм встановлення, що відображається у їх формах буття: нормативно-правові акти є результатом одностороннього волевиявлення державних органів; нормативний договір (угода) встановлюються внаслідок взаємного волевиявлення декількох суб'єктів права на засадах рівності; правовий звичай – внаслідок санкціонування державою усталених звичаїв у суспільних відносинах; судовий прецедент – визнання судового рішення, яке набуває нормативного характеру. Одна й та сама форма

права може виникати внаслідок різних процедур правотворення. Наприклад, закон може бути прийнятий як через референдум, так і парламентом [7, с. 108].

Кожна країна звертається до правового прецеденту для врегулювання суспільних правовідносин у випадку відсутності або нечіткого законодавчого регулювання конкретної правової ситуації, тому можна стверджувати, що правовий прецедент слугує зразком для вирішення наступних аналогічних справ. Правовий прецедент – це правове положення, прийняте у формі акта компетентним органом держави (судом, органом виконавчої влади або «квазісудовим» органом адміністративної юстиції), яке стає загальнообов'язковим при вирішенні однорідних справ у майбутньому [2, с. 43].

До ключових характеристик правового прецеденту належать такі ознаки:

1. Письмове закріплення правового положення;
2. Специфічне волевиявлення правозастосовного органу;
3. Формування нових конкретних норм права на основі розглянутої справи;
4. Нормативний характер, забезпечений державними повноваженнями органу, який його формує;
5. Виникнення у відповідь на прогалини або нечіткість чинного законодавства;
6. Використання як орієнтира для вирішення подібних справ у майбутньому [4, с. 1082].

У правовій науці прецеденти поділяють на судові та адміністративні залежно від органу, який їх видав (за суб'єктами правозастосовної нормотворчості). Також їх класифікують за способом виникнення: на нормативно-правові, правотлумачні та правозастосовчі. Водночас важливо розрізняти правові прецеденти як зовнішній вираз права та інтерпретаційно-правові прецеденти, що офіційно тлумачать норми та стають обов'язковими для аналогічного застосування іншими органами [4, с. 1082].

В країнах загального права, як підкреслюють науковці, практика застосування прецеденту та його теоретичне осмислення найповніше відображають складність і різноманітність суспільних відносин, проте законодавче врегулювання усіх ситуацій реального життя є неможливим. У

цьому контексті слід відзначити, що прецеденти застосовуються і в континентальних правових системах, хоча з певними особливостями [6, с. 45].

Сучасний розвиток правових систем демонструє дві паралельні та взаємні тенденції: з одного боку проникнення закону та законодавчої техніки у простір загального права, з іншого – посилення позицій прецедентної складової у правозастосуванні держав континентальної правової системи. Під таким кутом законодавство та судові прецеденти виступають основними та водночас конкуруючими формами права. Попри їх автономність, прецедент залишається на щабель нижче закону, оскільки його дія може бути обмежена чи припинена законом [6, с. 45].

У зв'язку зі зростання обсягу статутного права в країнах англо-саксонської правової традиції, формуються сфери суспільних відносин, які регулюються виключно статутним правом, що підвищує його значення в межах системи «загального права». Однак під час застосування статутного права простежується тенденція фактичного поглинання статутних положень суддівським правом [2, с. 41-42].

Доцільно акцентувати на розмежуванні призначення прецеденту в англо-саксонській та континентальній правових системах. В англо-саксонській правовій системі прецедент є стійким, має безстроковий характер, та не обов'язково у майбутньому має бути оформлений законодавчим актом, проте таке законодавче закріплення може відбутись. Натомість у романо-германській правовій сім'ї правовий прецедент зазвичай є тимчасовим: він, у першу чергу, вказує на потребу створення відповідного нормативного акту, слугує підґрунтям для його створення та втрачає своє значення з прийняттям такого акту. У системі континентального права поступово посилюється практична роль судових рішень, які як прецеденти не замінюють, а доповнюють і конкретизують інші джерела права відповідно до змін у суспільних відносинах [2, с. 42-43].

У процесі динамічного розвитку суспільних відносин постають нові правові ситуації, не охоплені чинним законодавством, що виявляють нечіткість

та наявні прогалини у законодавстві, виявляючи потребу в їх врегулюванні. У такій ситуації правовий прецедент дозволяє заповнити прогалини і уточнити зміст правового положення до моменту прийняття відповідних юридичних норм. Враховуючи тенденцію взаємопроникнення прецеденту та законодавства, характерну як для системи загального права, так і для континентальної правової системи, можна стверджувати, що для ефективного правового регулювання сучасна правова система потребує поєднання різних форм права, що забезпечить її здатність реагувати на динаміку суспільних відносин.

З огляду на євроінтеграційні процеси, обґрунтованою є необхідність приведення законодавства України у відповідність до стандартів ЄС. Необхідно враховувати загальноєвропейські тенденції зближення різних правових сімей, внаслідок чого у континентальному праві дедалі більшої ваги набуває правовий прецедент. Незважаючи на те, що в українській правовій науці домінує думка, що нормативно-правовий акт є основним джерелом права, а правовий прецедент офіційно не визнається джерелом права, сучасні науковці відзначають зростання ролі прецеденту у врегулюванні суспільних відносин [5, с. 56].

В українському законодавстві не застосовується поняття «судовий прецедент», однак застосовуються поняття «судова практика», «правовий висновок» та «правова позиція». Виходячи з функціонального призначення судового прецеденту, багато науковців вважають судовим прецедентом не лише практику Європейського суду з прав людини та рішення Конституційного Суду України, а також правові висновки Верховного Суду, правову позицію Великої Палати Верховного Суду [1, с. 404, 409].

Наразі є перспективи визнання прецедентів лише з вертикальним поширенням. Проте і застосування рішень вищих судових інстанцій не можна назвати «класичним судовим прецедентом», оскільки вони носять узагальнюючий або правоінтерпретаційний характер [3, с. 61].

Важливо зазначити, що положення прецеденту може бути закріплене законодавцем у нормативно-правовому акті, а правовий звичай може бути

перетворений у прецедент шляхом включення його до правозастосовчого акту компетентного органу [2, с. 43].

Висновки та перспективи подальших досліджень теми. Правовий прецедент є однією з форм буття права, що постає як правове положення, зафіксоване в акті компетентного державного органу, та слугує орієнтиром для вирішення подібних правових ситуацій. Наукові дослідження свідчать, що правовий прецедент давно вийшов за межі системи загального права й нині застосовується також у державах континентальної правової традиції, хоча й із характерними для неї особливостями. У континентальній правовій системі правовий прецедент не застосовується у класичному його розумінні, як правило він сприймається як другорядне, тимчасове джерело права. Правовий прецедент забезпечує гнучкість правового регулювання, оперативно реагуючи на правові ситуації не охоплені чинним законодавством. Перспективи використання правових прецедентів в Україні пов'язані із їх визнанням як джерел права з вертикальним поширенням.

Перспективи подальших досліджень проблеми правового прецеденту як форми буття права полягають у вивченні потенційних моделей впровадження прецедентного права в Україні, порівнянні функціонування прецеденту у різних країнах світу, а також виявленні факторів, які визначають ефективність різних форм буття права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берназюк О.О. Судовий прецедент у правовій системі України: сучасні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 403-410. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297141/290064> (дата звернення: 02.12.2025)

2. Бондаренко Є. Становлення правового прецеденту як джерела права. *Правове регулювання економіки*. 2012. Вип. 11-12. С. 33–44. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pre_2012_11-12_5.pdf. (дата звернення: 28.11.2025)

3. Савченко К., Гринюк Р. Визнання правового прецеденту джерелом права в Україні: проблеми та перспективи. *Тридцять п'яти економіко-правові дискусії: матеріали*

міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019. С. 60–62. URL: http://www.spilnota.net.ua/data/downloads/file_1573203118.pdf#page=60 (дата звернення: 28.11.2025)

4. Фастовець Н. Правовий прецедент в правовій системі України. *Modern research in science and education* : proceedings of III International Scientific and Practical Conference, Chicago, USA, 9-11 November 2023. BoScience Publisher, Chicago, USA, 2023. P. 1081–1087. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/25502> (дата звернення: 28.11.2025)

5. Чебанова М. Правовий прецедент в Україні. *Наукове видання Харківського національного університету внутрішніх справ. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*. 2018. С. 56. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/49.pdf (дата звернення: 28.11.2025)

6. Черномаз О. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2016. Вип. 1. С. 42–48. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvlduvs_2016_1_7.pdf (дата звернення: 28.11.2025)

7. Чубоха Н. Співвідношення категорій форма та джерело права. *Історико-правовий часопис*. 2018. Вип. 2. С. 105–110. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16043> (дата звернення: 28.11.2025)

УДК 352:342.9

ДЗЯМКО Тетяна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОЗОРІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Децентралізація передала значні повноваження та ресурси територіальним громадам, що з одного боку посилює їхню автономію, а з іншого — створило ризики перенесення корупційних практик на місцевий рівень. Transparency International-Україна наголошує, що сама по собі прозорість не усуває корупцію, але робить можливими її виявлення та контроль з боку громадян. У перші роки рейтингування прозорості 100 найбільших міст середній показник становив близько 30 балів, а найуразливішою сферою була житлова політика. За п'ять років функціонування програми «Прозорі міста» середній показник зріс на 62,2 %, а міста-лідери подолали позначку у 80 балів, що свідчить про ефективність системних реформ і навчання.

На законодавчому рівні ключовим кроком стало ухвалення закону № 3590-ІХ, який зобов'язує органи місцевого самоврядування здійснювати відеофіксацію засідань рад і комісій, публікувати записи та документи, а також забезпечувати відкритість інформації про комунальне майно. Дослідження його виконання у 2025 році засвідчило високий рівень формального дотримання (до 99 % оприлюднення відео обласними радами), але наявність значних проблем зі строками публікації, якістю записів і браком відкритих даних про об'єкти власності громад.

Однією з ключових проблем залишається обмежений доступ громадян до засідань та матеріалів. Чимало рад не оприлюднюють проекти рішень за встановлені 20 робочих днів, що позбавляє мешканців можливості впливати на процес ухвалення рішень. Діяльність депутатських комісій часто залишається закритою попри законодавчі вимоги до відкритості, а відеозаписи їхньої роботи публікують менше половини рад.

У сфері бюджетної прозорості органи місцевого самоврядування здебільшого демонструють формальний підхід: складні таблиці без пояснень і візуалізації фактично унеможливають розуміння бюджету широкою громадськістю. Показники прозорості у сфері «Бюджет і закупівлі» залишаються низькими, а більшість рад не проводять відкриті бюджетні слухання, не мають внутрішнього аудиту та не публікують структури своїх виконавчих органів.

Проблеми закупівель зберігаються попри реформу ProZorro — відсутність повної інформації про допорогові закупівлі, брак архівів контрактів, відсутність єдиної методики оцінки вартості будівельних матеріалів у більшості міст створюють поле для зловживань. У житловій політиці й сфері комунального майна непрозорість залишається системною: комісії працюють без належної публічності, а громади часто не мають повної інформації про власні ресурси, що підтверджують і резонансні кейси на кшталт ситуації з «Київміськбудом».

Недостатня участь громадськості та слабка інституційна спроможність органів місцевого самоврядування додатково ускладнюють забезпечення прозорості. Дослідження UNDP підкреслює важливість формування культури добросовісності, посилення антикорупційних механізмів, а також лідерства керівників громад, які мають задавати тон відкритості. В умовах воєнного стану виникає потреба балансувати між безпекою та відкритістю, забезпечуючи мінімально необхідний рівень прозорості для підтримки довіри та ефективної відбудови.

Шляхи вдосконалення прозорості передбачають суворе виконання законодавства, запровадження кращих практик публічності, модернізацію бюджетного процесу та систем закупівель, відкритість житлової політики та комунального майна, а також розвиток цифрових інструментів — електронних петицій, онлайн-трансляцій, прозорих офісів, інтерактивних бюджетів. Ключовим є також інвестування у навчання працівників, розвиток внутрішнього контролю, підтримку антикорупційних програм та залучення громадянського суспільства до постійного моніторингу.

Загалом прозорість органів місцевого самоврядування є фундаментальною умовою ефективного управління, стримування корупції та довіри громадян. Попри помітні позитивні зрушення, значний потенціал для вдосконалення залишається у сферах доступу до інформації, закупівель, житлової політики та управління майном. Саме поєднання законодавчих змін, інституційної спроможності та активної участі громади здатне забезпечити сталий і незворотний прогрес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Венгер В. М. Прозорість як принцип діяльності органів публічної влади. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2017. Т. 200. С. 79–84.
URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12547> (дата звернення: 01.12.2025).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. База даних «Законодавство України».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 01.12.2025).
3. Рейтинг прозорості 100 міст України 2024 : аналітичний звіт / Transparency International Ukraine, програма «Прозорі міста». Київ, 2024.
URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1609/Рейтинг_прозорості_100_міст_України_2024.pdf (дата звернення: 01.12.2025).
4. Як зробити місцеву владу прозорою? : аналітичний звіт за результатами рейтингування прозорості 100 міст України. авт. та ред. О. Солонтей ; Transparency International Ukraine. Київ, 2017.
URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2017/12/anatitychnyy-zvit_prozorist.pdf (дата звернення: 01.12.2025).

УДК 321.7:330.35

ДІДИК Єлизавета,
здобувачка вищої освіти
Вінницького торговельно-
економічного інституту ДТЕУ,
м. Вінниця, Україна

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Демократія давно перестала сприйматися лише як політична система сьогодні це комплексна модель організації суспільства, що безпосередньо впливає на економіку. У сучасному світі між рівнем демократичності держави та її економічною стійкістю існує пряма залежність. Демократія створює передумови для інвестицій, розвитку підприємництва, зростання продуктивності праці й підвищення добробуту громадян. Саме тому її розглядають як важливий чинник сталого економічного розвитку. Почнемо з того, що демократія забезпечує прозорість та підзвітність влади, а це є фундаментом для формування довіри в суспільстві та в бізнес-середовищі. Підприємці та інвестори охочіше вкладають кошти в економіку, коли мають упевненість, що їхні права захищені, а державна політика передбачувана. Сучасні панельні оцінки підтверджують, що демократія пов'язана з вищими темпами економічного зростання. Наприклад, М. Kejriwal та Н. Zhao, застосовуючи динамічну модель з урахуванням гетерогенності країн, показують, що демократичний режим асоціюється з додатковим приростом темпів зростання ВВП на душу населення приблизно на 1,5–2 відсоткові пункти порівняно з автократичними режимами [1]. Це пояснюється тим, що демократія

мінімізує корупційні ризики, створює конкурентне середовище і стимулює ефективне використання ресурсів.

Для України це питання має особливу актуальність. В умовах війни демократія залишається не лише цінністю, а й важелем відновлення економіки. Як зазначають А. Дарковіч та В. Гацко у публікації VoxUkraine [2], підвищення прозорості, підзвітності та залучення громадян до ухвалення рішень є ключовими факторами, що підтримують довіру громадян до влади навіть в умовах економічної та безпекової кризи. Економічна стабільність під час воєнного стану напряму залежить від того, наскільки влада здатна залучати громадськість до прийняття рішень, забезпечувати чесний розподіл ресурсів і підтримувати соціальну справедливість.

Демократія забезпечує ефективне функціонування інститутів, що є необхідною умовою сталого економічного розвитку. У країнах, де працює незалежна судова система, справедливо регулюється ринок і контролюється виконання законів, бізнес-процеси відбуваються стабільно. За даними індикатора Regulatory Quality, що входить до системи Worldwide Governance Indicators (WGI) [3], інституційна якість державного управління в Україні у 2023 році залишається нижчою, ніж середні показники країн Європейського Союзу. Значення індексу для України становить $-0,27$ бала, тоді як більшість держав ЄС демонструють показники в діапазоні від $+1,0$ до $+1,5$ бала. Це свідчить, що посилення демократичних практик, ефективності інститутів та верховенства права є не лише політичним пріоритетом, а й необхідною умовою для стабільного економічного розвитку.

Однією з ключових переваг демократії є вищий рівень соціальної взаємодії та партнерства між державою, бізнесом і суспільством. Коли громадяни залучені до ухвалення рішень і мають можливість впливати на місцеву та національну політику, це стимулює їхню активність у сферах підприємництва, волонтерства та громадських ініціатив. Як показують українські соціологічні дані про якість життя під час війни [2], участь громадян

та довіра до інститутів суттєво підсилюють соціальну стійкість та здатність суспільства адаптуватися до кризових умов.

Демократія також є основою для розвитку інновацій та креативної економіки. У відкритому суспільстві, де панує свобода слова, ідей та конкуренції, виникають сприятливі умови для розвитку науки, освіти, технологій. Коли немає цензури та бюрократичних обмежень, бізнес має змогу експериментувати, запускати стартапи, залучати іноземні інвестиції. За даними дослідження Kejriwal та Zhao [1], демократичні держави з розвиненими інституціями та ефективними механізмами громадської участі демонструють суттєво вищі темпи економічного зростання порівняно з авторитарними режимами. Автори доводять, що саме інклюзивність, прозорість і підзвітність у процесі прийняття рішень створюють сприятливі умови для розвитку підприємництва та інноваційної активності. Важливим є й те, що демократія створює сприятливий інституційний клімат для розвитку малого та середнього бізнесу. Ці підприємства є «кістяком» будь-якої економіки, адже забезпечують робочі місця, формують конкурентне середовище й стимулюють внутрішній попит. У країнах, де діє демократична система управління, спрощені процедури відкриття бізнесу, доступ до фінансування, гарантії справедливого судочинства. Наприклад, за даними Фінансового клубу [4], у 2024 році кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців в Україні зросла майже на 120 тисяч, що становить близько 7,5% приросту порівняно з попереднім роком. Така динаміка спостерігається попри воєнні умови й свідчить про те, що навіть у кризовий період демократичні інституції та реформи у сфері дерегуляції створюють сприятливі передумови для зростання ділової активності.

У дослідженні, проведеному за методикою WGI [3], підкреслюється, що країни з кращими показниками якості державного регулювання й інституційної ефективності, зокрема держави Європейського Союзу, водночас демонструють вищий рівень економічного розвитку та інвестиційної привабливості. Це свідчить, що посилення демократичних принципів, ефективності інститутів і

верховенства права є для України не лише політичним орієнтиром, а й важливою умовою економічного зростання на шляху до євроінтеграції.

Таким чином, можна зробити висновок, що демократія є багатовимірним чинником сталого розвитку. Вона впливає на політику, економіку, соціальну сферу і навіть на екологічну свідомість. Демократична держава це не просто держава виборів, а система, де громадяни відчують себе співтворцями економічного успіху. Для України сьогодні демократія це не лише ціль, а й засіб виживання і розвитку. Демократія формує основу для стабільного економічного зростання, адже забезпечує верховенство права, рівність можливостей, соціальний діалог і прозорість управління. Вона сприяє розвитку людського капіталу, підвищує ефективність інститутів і приваблює інвестиції. Досвід розвинених країн доводить: без демократії не може бути ні інновацій, ні справедливості, ні довгострокової економічної стабільності. Для України, яка перебуває у стані війни, демократична модель стає ще й гарантією відновлення та інтеграції у світову економіку. Тому подальше зміцнення демократичних інститутів, громадської участі та правової держави є ключовим завданням на шляху до сталого розвитку та добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kejrival M., Zhao H. Revisiting the Democracy-Growth Nexus: New Evidence from a Dynamic Common Correlated Effects Approach. January 2022. 27 p. URL: <https://apps.it.purdue.edu/sites/Home/DirectoryApi/Files/fa85e984-5e6d-4a4d-bd26-9dc781882f01/Download> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Дарковіч А., Гацко В. Відкритість чи допомога армії? Що впливає на довіру до місцевої влади. *VoxUkraine*. 2024. URL: https://voxukraine.org/vidkrytist-chy-dopomoga-armiyi-shho-vplyvaye-na-doviru-do-mistsevoyi-vlady?utm_source (дата звернення: 13.11.2025).
3. The Global Economy. Ukraine: Regulatory quality index (-2.5 weak; 2.5 strong). 2023. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/wb_regulatory_quality/?utm_source (дата звернення: 14.11.2025).
4. Фінансовий клуб. Кількість ФОПів в Україні торік зросла на майже 120 тисяч. 15 січня 2025. URL: https://finclub.net/news/kilkist-fopiv-v-ukraini-torik-zrosla-na-maizhe-120-tysiach.html?utm_source (дата звернення: 14.11.2025).

ДОВГИЙ Денис,

здобувач освіти,

КОРЖ Олена,

учитель історії,

Ліцей № 38 імені Івана Павловського

Полтавської міської ради,

м. Полтава, Україна

УКРАЇНСЬКИЙ МОНАРХІЗМ ЯК СКЛАДОВА ІДЕОЛОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО

Українська політична думка в період Національно-визвольних змагань формувалася на ідеях соціалізму. Вважалося, що навіть сама ідея української самостійності є синонімічною та невід'ємною від соціалістичних політичних концепцій. Але В'ячеслав (при народженні Вацлав) Липинський був тією людиною, яка зовсім інакше сприймала Україну. Він не сприймав її країною виключно пригнічених буржуазією та аристократією неосвічених селян і робітників. Для нього наша країна була великою з точки зору традицій, культури та історії, а отже нічим не гірша за розвинені європейські держави, які мають капіталістичний стрій. На відміну від багатьох інших він не бажав ні соціальної революції проти поміщиків, ні ще більшого пригнічення селян. Його ідеї не були революційними, такими які б завойовували б серце та розум широкого люду. Він був людиною поміркованих, непопулярних ідей. Замість соціальних та національних конфліктів він пропонував загальну єдність, індивідуальну свободу та консерватизм. Його націоналізм не був схожий на націоналізм Донцова чи Сціборського, його бачення незалежної України не було схожим на ідеї Петлюри чи Бандери. Його раціоналізм, реалізм і поміркованість не давали Липинському набутти популярності серед широких верств населення під час Української революції, але і зараз його постать

залишається невідомою для багатьох громадян нашої держави. Але В'ячеслав Казимирович має повне право бути для наших громадян на одному рівні з Петлюрою, Бандерою, Коновальцем та Грушевським. Для цього необхідно хоча б пам'ятати.

В'ячеслава Липинського прийнято називати ідеологом українського консерватизму. Але сама ця концепція є різносторонньою та охоплює філософсько-політичний, соціально-економічний та культурний аспекти державотворення. Необхідно детально досліджувати кожен окремо взятую концепцію для того, щоб не заплутатися в поняттях і не спотворювати ідеологію самого автора.

Серед усіх праць В'ячеслава Липинського, його безпосереднім *Opus magnum* є «Листи до братів-хліборобів». Книга одразу починається з пояснення, що вона призначена для тодішніх та майбутніх поколінь українців, які хотітимуть незалежну українську державу, у формі саме діничного (спадкового), а не виборного Гетьманату та наголошує на тому, що саме неможливість «республіканським методом організації» створити ефективну державу призвело до поразки всіх національно-визвольних намагань другої половини XVII століття [1, с. 2]. Саме це твердження Липинський використовує в якості головного аргументу для доведення необхідності встановлення спадкової монархії.

Гетьман-монарх, як його описує Липинський, має бути персоніфікованою Державною ідеєю України на офіційному та духовному рівнях [1, с. 13]. Але, згідно з його концепцією клясократії, яка передбачала співпрацю суспільно-економічних класів задля побудови держави, він зазначає, що: «Він сам – без помічі інтелігенції, військових, промисловців, робітників, купців і фінансистів – цієї держави не збудує» [1, с. 33]. Постать гетьмана не повинна бути єдиною правлячою верствою в державі, навпаки – усі класи повинні бути долучені до будівництва та управління державою, але опорою, охороною та фундаментом, на якому ця держава має бути побудована повинен бути клас хліборобський як такий, що є найважливішим та традиційним для України. Сам гетьман, у такій

структурі держави, повинен «творити найважливішу, консервативну, оберігаючу державу, частину цієї верстви» [1, с. 32]. Хліборобський клас Липинський описує як людей, зв'язаних між собою завдяки однаковому способу життя. Саме від існування цього класу, на його думку, залежить буття України [1, с. 2]. Реалізувати свої державотворчі завдання хлібороби зможуть виключно в клясократичному методі організації держави, а не в формі охлократської диктатури чи «при помічі шахрайств виборчих (демократія)». Липинський закликав селян підпорядкуватися «старим українським Гетьманським панам» задля того, щоб отримати досвід, дисципліну та організацію в обмін на «розмах молодецький і свою буйну силу», аргументувавши це тим, що інакше, коли настане антикомуністичне повстання, селяни або програють його або підпадуть під владу польських чи білогвардійських загарбників [1, с. 33]. Як і гетьман Павло Скоропадський, Липинський розумів індивідуалістський характер селянства, тому він закликав селянство не забувати про «вроджені нам всім анархічні, індивідуалістичні вдачі», але склонитися перед гетьманським родом як перед таким, що є символом минулого української землі та маєстатом майбутньої могутності та сили. Він наголошував на необхідності саме добровільної покори всіх класів як рівних з рівними лише одному гетьману, приводячи аналогію з англійцями, як народом, який теж має індивідуалістичний характер та є нацією вільних людей, але задля збереження власної волі та свободи добровільно обмежив власні права. Тому Липинський проголосив гасло: «пошана, послух, вірність Гетьманові Української землі!» [1, с. 34]. Саму клясократію Липинський називав фундаментом гетьманства, який ставить постать гетьмана «найвищим охоронителем державного і національного закону при помочі меча: – свого, безкомпромісово йому вірного рицарства». При цьому він зазначає, що гетьман не може бути фігурою самодержавного охлократичного законодавця та порушника конституції або ж «вибираним для безкарного топтаня закону безвладним демократичним президентським манекіном», а можливість будівництва конституційної монархії на демократичних республіканських основах він категорично заперечує.

Гетьманська ідея Липинського виходить з необхідності створення ефективної та довговічної ієрархії в українському суспільстві. Він відкидає ідею демократичного здобуття державності широкою народною масою, протиставляючи це теорії про головну роль «провідної верстви населення» [1, с. 35]. Ця верства повинна бути об'єднана навколо гетьмана як національної ідеї країни та завдяки цьому отримує достатньо мужності, благородності та організованості з точки зору дотримання гетьманської історичної традиції. Роль гетьмана в процесі здобуття держави полягає в тому, що саме він повинен власною організованістю переконати всі інші українські класи допомогти йому в цьому, для цього мусить використовувати пропаганду, основним елементом якої буде ілюстрація його власної сили, мудрості та рішучості [1, с. 33]. Подібне добровільне підкорення гетьману Липинський називає відродженням лицарством як прояв «чести, послуху і дисципліни», без яких у членів «провідної верстви» не може бути лицарського духу, а отже не може бути побудоване українське гетьманство [1, с. 34]. Також гетьманство неможливе без наявності «законного Гетьмана», який отримав право на гетьманування ні з власного бажання бути диктатором, ні шляхом демократичним, до якого Липинський ставиться прискіпливо, а саме з його «Гетьманської Родової традиції», яка репрезентує історичну тяглість держави [1, с. 34].

Таким чином, для нього, лише при гетьмані може існувати діюча опозиція і лише гетьман зможе сполучити в одну націю і правих і лівих, які без гетьмана «будуть завжди творити дві взаємно себе виключаючі і тому засуджені на гибель нації». Він закликає усі політичні сили: «Як не буде Українського Гетьмана, Ви будете опозиціоністами в Москві або Варшаві. Тому коли Ви дійсно хочете Держави Української, то мусите бути опозицією Гетьмана, а не опозицією проти Гетьмана. Ви мусите прийняти Гетьмансько-монархічну основну ідеєю оцією книги» [1, с. 15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Липинський В. К. Листи до братів-хліборобів: про ідею та організацію українського монархізму. Відень : CARL HERRMANN,. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>.
2. Осташко Т. С. В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби. URL: <http://history.org.ua/JournALL/journal/2007/2/8.pdf>.
3. Терещенко Ю., Осташко Т. Український патріот з династії Габсбургів / ред. А. Гончарук. 3-тє вид. Київ : Темпора, 2022. с. 83

ДУРИЦЬКА Альона,
здобувачка вищої освіти
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Постановка проблеми. Корупція в Україні залишається одним із найбільш небезпечних соціально – правових явищ, яке перешкоджає ефективному функціонуванню державної влади, підриває довіру громадян до публічних інституцій, гальмує економічний розвиток та створює загрозу національній безпеці [1; 2].

Незважаючи на провадження антикорупційної реформи, створення спеціалізованих органів (НАБУ, САП, НАЗК, ВАКС) та поступову гармонізацію законодавства з міжнародними стандартами, рівень корупційних проявів залишається високим, а механізми притягнення винних до кримінальної відповідальності – недостатньо ефективними [3].

Кримінальний кодекс України містить комплекс норм, спрямованих на протидію корупційним кримінальним правопорушенням, перелік корупційних кримінальних правопорушень закріплено до статті 45 КК України, що має

ключове значення для визначення кола діянь, які охоплюють антикорупційною політикою держави [4]. Саме в цій примітці сформовано базовий список складів злочинів, що визнаються корупційними. Однак їх застосування на практиці супроводжується значними труднощами [5].

Серед ключових проблем – складність доведення умислу, розмитість окремих об'єктивних та суб'єктивних ознак складу корупційних злочинів, неоднозначність судової практики щодо кваліфікації діянь, а також часті зміни законодавства, що ускладнюють правозастосування [6]. Відсутність усталеної методики доказування корупційних діянь нерідко призводить до виправдувальних вироків або затягування розгляду справ [7].

Актуальність дослідження зумовлена також трансформацією корупційних правопорушень, зокрема (використання цифрових технологій та прихованих фінансових схем), що вимагає адаптації кримінально – правових інструментів до сучасних умов [8]. Водночас міжнародні зобов'язання України, пов'язані з процесом європейської інтеграції, вимагають підвищення ефективності правових механізмів протидії корупції та приведення кримінального законодавства у відповідність до стандартів ООН, Ради Європи та ЄС.

Мета дослідження - це є комплексний аналіз кримінально – правового регулювання та практика застосування норм щодо кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, з'ясування особливостей їх об'єктивних і суб'єктивних ознак, виявлення проблем правозастосування та формування наукових обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства і підвищення ефективності протидії корупції.

Виклад основного матеріалу. Корупційні кримінальні правопорушення становлять один із найбільш небезпечних видів злочинів у сфері службової діяльності, оскільки порушують основи управління державою, падає авторитет органів влади та створюють умови для зловживання владою в приватних інтересах. В Україні правове визначення корупції та коло відповідних кримінальних правопорушень закріплені у Кримінальному кодексі та Законах

України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», КПК України та ін.

Перелік корупційних кримінальних правопорушень, визначений у примітці до ст. 45 КК України, потребує оновлення й розширення, зокрема шляхом включення стаття 160 КК України (підкуп виборця), оскільки такі діяння мають ознаки неправомірної вигоди та становлять загрозу демократичним процесам [9].

Відповідно до ст. 216 КПК України підслідність НАБУ, поширюється лише на частину корупційних кримінальних правопорушень, що створює прогалини у системі досудового розслідування та знижує ефективність спеціалізованої антикорупційної діяльності [10].

Законодавче регулювання викривачів корупції в Україні здійснюється переважно в Законі України "Про запобігання корупції", розділ VIII "Захист викривачів", визначає статус викривача як фізичної особи, яка повідомляє про можливі корупційні правопорушення, їх права, гарантії захисту та процедури розкриття інформації.

Додаткові аспекти. Викривачі отримують державний захист, включаючи трудові гарантії, винагороду за певних умов та звільнення від відповідальності за добросовісні повідомлення.

Об'єктивна сторона корупційних кримінальних правопорушень характеризується конкретними діями (або бездіяльністю) службової особи, яка використовує своє службове становище з метою отримання неправомірної вигоди або надання такої вигоди іншим. До найбільш поширених діянь належать:

- Одержання неправомірної вигоди (ст. 368 КК України)
- Надання або обіцянка неправомірної вигоди (ст. 369 КК України)
- Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), якщо воно має корупційну ознаку.

Об'єктивні ознаки багатьох корупційних злочинів включають такі обов'язкові елементи, як:

1. Вчинення діянь службовою особою
2. Зв'язок між дією службової особи та її службовими повноваженнями
3. Наявність неправомірної вигоди чи інших корисливих мотивів.

Важливими є доведення причинно – наслідкового зв'язку між діями службової особи та негативними наслідками, такими як істотна шкода держаним чи громадським інтересам, порушення порядку служби, неправомірне отримання майна тощо.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим умислом, адже службова особа усвідомлює протиправність своїх дій, розуміє їх корисливий характер та бажає настання відповідних наслідків. Корупційні діяння завжди пов'язані з внутрішньою зацікавленістю діючої особи та прагненням до отримання матеріальних чи нематеріальних вигод.

Висновки. Корупційні кримінальні правопорушення становлять одну з найбільш небезпечних загроз для належного функціонування органів державної влади, місцевого самоврядування та суспільства в цілому. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є вдосконалення нормативної бази, зокрема актуалізація та розширення переліку корупційних злочинів у примітці до ст. 45 КК України (включно зі ст. 160 КК). Корупція підриває основи правової держави, створює умови для зловживання владою, спричиняє суттєві економічні втрати, знижує рівень довіри громадян до влади та перешкоджає європейській інтеграції України.

Окрім того, важливим напрямком удосконалення антикорупційного законодавства України є внесення змін до ст. 216 КПК України з метою поширення підслідності НАБУ на всі корупційні кримінальні правопорушення. Це дозволить підвищити ефективність досудового розслідування, забезпечити спеціалізацію органів, що здійснюють боротьбу з корупцією, та сприятиме формуванню єдиної практики притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні : монографія. Київ: Ін Юре, 2015
2. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ: Атіка, 2002.
3. Шепітько В.Ю. Кримінологія: підручник. Харків: Право, 2020.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341–III
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 №1700–VII.
6. Кузьмін С.А. Кримінально–правова характеристика підкуп виборців // Юридична наука. 2019. № 3.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2021 №4651-VI.
8. Про внесення змін щодо викривачів корупції : Закон України від 17.10.2019 №198-IX.
9. Крайник Г.С. Щодо визнання корупційним злочину, передбаченого ст. 160 Кримінального кодексу України, та удосконалення визначення неправомірної вигоди. 25 років становлення Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ: славетна історія та горизонти майбутнього: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21-22 лютого 2020 р.). Суми: видавничий дім "Ельдорадо". 2020. С. 194-195.
10. Крайник Г.С. Національне антикорупційне бюро України: удосконалення нормативного забезпечення діяльності. Забезпечення прав людини: національний та міжнародний виміри. Збірник матеріалів 3-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 07 грудня 2023 р.). Вінниця: ТОВ "Друк". 2024. С. 171-175.

ЄФІМЕНКО Ольга,

суддя Житомирського окружного

адміністративного суду

м. Житомир, Україна

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ПОМІЧНИКІВ ПРИСЯЖНИХ ПОВІРЕНИХ В ІМПЕРСЬКУ ДОБУ

Постановка проблеми. Судова реформа 1864 р. стала важливим етапом у трансформації правової системи імперської доби. Вона заклала основу для становлення адвокатури як професійної та відносно самостійної структури.

Мета статті полягає у системному аналізі правової природи та специфіки інституту помічників присяжних повірених в умовах незавершеності судових реформ другої половини XIX – початку XX століття.

Аналіз останніх наукових досліджень. Важливий внесок у розуміння генезису адвокатури імперської доби зробили американські дослідники С. Кучеров [1] та В. Померанц [2; 3]. Їхні праці дозволяють системно поглянути на інституційну історію адвокатури, висвітлюючи конфлікт між корпоративними ідеалами присяжних повірених та прагматизмом їхніх помічників.

Виклад основного матеріалу. Правове становище помічників присяжних повірених відзначалося певною фрагментарністю та незавершеністю. В законодавстві про створення Судових установ 1864 р. містилося лише побіжне згадування про помічників присяжних повірених. Зокрема, стаття 354 визначала три способи стати присяжним повіреним, один з яких полягав у тому, щоб п'ять років займатися судовою практикою під керівництвом присяжного повіреного в якості його помічника [5, р. 209].

Закони 1864 р. свідомо не регулювали статус помічника присяжного повіреного. У пояснювальній записці, поданій до Державної ради в 1863 р.,

пропонувалося надати таким помічникам право вести судові справи з дозволу Ради присяжних повірених. Державна рада відхилила цю пропозицію, пояснивши своє рішення наступним чином: оскільки вимогами до вступу до адвокатури є юридична освіта та п'ятирічна практична робота, особа, яка не має необхідного досвіду, не може бути допущена до діяльності адвокатом. Якщо помічник присяжного повіреного відповідає обом вимогам, то він може приєднатися до адвокатури та стати адвокатом, якщо він не відповідає одній із вимог, він не може замінити присяжного повіреного і, отже, йому не може бути надано право вести судові справи на рівні з присяжним повіреним. Таким чином, було вирішено не вводити до законодавства положення, яке б дозволяло помічникам присяжних повірених вести судові справи [1, р. 122-123].

Згадана стаття 354 не містила згадок про корпоративну структуру помічників, не визначала наглядову та дисциплінарну владу патрона чи адвокатури над цими стажерами. За замовчуванням помічники присяжних повірених спочатку мали рівні права виступу в усіх судах, за винятком господарських [2, р. 180]. На початку суди навіть призначали адвокатів-стажистів як адвокатів у кримінальних справах за згодою обвинувачених. Але в 1871 році один присяжний повірений відмовився взяти на себе захист у справі, призначеній йому окружним судом, стверджуючи, що немає положень закону, які б зобов'язували помічників присяжних повірених виступати в якості призначеного адвоката. Тоді Судова палата Петербургу зобов'язала суди свого округу припинити такі призначення. Інші Судові палати дотримувалися тієї ж практики [1, р. 140-141].

Таким чином, після закінчення університету чи іншого юридичного факультету молодий юрист повинен був вступити на стажування. У цей період він повинен був набути необхідного практичного досвіду і бути посвяченим у правила і традиції поведінки, які мали бути його моральним світочем у його подальшій практиці [1, р. 139].

Законодавство від 25 травня 1874 р. Правил про приватних повірених закінчила цей період тимчасової рівності між присяжними повіреними і їх

помічниками. Стаття 2 поширила дію правил на помічників присяжних повірених за умови, що вони будуть прийняті місцевим судом і сплатять необхідну ліцензійну плату [4, с. 832-834]. Хоча метою вищезазначеного законодавства було збільшення кількості визнаних державою практикуючих юристів, кінцевим результатом стало те, що помічнику присяжного повіреного стало важче займатися адвокатською діяльністю, оскільки він тепер мав отримати ліцензію, якщо він хотів практикувати в окружних судах. Мало того, що вартість ліцензії часто була непомірно високою для помічника, який тільки починав практикувати, це також означало, що його доступ до судів значною мірою залежав від примхи місцевих судових органів, які могли без причини відмовити його заяві на отримання ліцензії. Таким чином, кількість присяжних повірених, які офіційно мали дозвіл вести практику в окружних судах, різко зменшилася. Якщо ж помічник присяжного повіреного купував ліцензію, то він починав підлягати двом дисциплінарним органам: суду, який за законом наглядав за приватними повіреними, та адвокатурі. Тому правове становище помічників, яке було вже досить обтічно визначене оригінальною судовою реформою 1864 р., стало ще більш незрозумілим. По відношенню до свого керівника помічник залишався помічником, але по відношенню до громадськості і суду він був, по суті, приватним адвокатом, оскільки отримав ліцензію від суду [2, р. 180-183].

Відзначимо також, що подальше законодавство майже повністю ігнорувало молодих юристів, хоча вони відігравали важливу роль у житті країни. Не було опубліковано жодного закону, який регулював би права та обов'язки помічників присяжних повірених за весь час їх існування до 1917 року [1, р. 135].

Нестабільний правовий статус помічників залишався постійною проблемою загального професійного розвитку адвокатури. Єдиною беззаперечною правовою вимогою, сформульованою в судових реформах, було те, що перш ніж вступити до помічників, претендент повинен був спочатку знайти собі керівника серед присяжних повірених. Але якщо стаття 355 судової

реформи чітко визначила вимоги до присяжних повірених, то таких вимог щодо їх помічників не було. Таким чином, кожна окрема Рада присяжних повірених або, якщо такої не існувало, кожен окружний суд вирішував встановлювати правила прийому помічників. Вони суттєво відрізнялися у різних місцевостях. Загалом, весь процес пошуку керівника, а тим паче такого, який дійсно був зацікавлений у справжньому нагляді – був сповнений труднощів. Той факт, що присяжний повірений погоджувався наглядати за помічником, не обов'язково означав, що тепер між керівником і його помічником існували офіційні стосунки. Навпаки, більшість присяжних повірених присвоювали собі титул патрона, щоб полегшити заявнику початковий вступ до помічників, а не з наміром забезпечити за ним будь-який фактичний нагляд. Часто єдиною умовою від присяжного повіреного до свого помічника було те, що він (керівник) не буде передавати своєму помічнику жодних справ. Такі стосунки між керівником та помічником часто були фікцією і простою формальністю, яка використовувалася для приховування того факту, що більшість адвокатів-стажистів практикують незалежно [2, р. 183-184]. Не в кожній місцевості взагалі існувала комплексна програма навчання для помічників присяжних повірених. Як наслідок, більшість з них працювали індивідуально, без будь-якого професійного нагляду чи керівництва [3, р. 325-327].

Більшість помічників присяжних повірених фактично працювали в судах нижчих інстанцій. Це неминуче зіштовхувало їх віч-на-віч із неліцензійними «підпільними» адвокатами [2, р. 186]. Серед помічників присяжних повірених, які займалися практикою, деякі прийшли до висновку, що їм вигідніше взагалі не приєднуватися до присяжних повірених. Наприклад, поки людина залишалася помічником, вона не була зобов'язана платити 10% податку або вести безоплатні призначені справи. Таке становище помічника в адвокатурі ставало причиною того, що деякі адвокати перебували в помічниках більше 10 років [2, р. 188].

Через відсутність законодавства діяльність молодих адвокатів мала регулюватися Радами адвокатури, а там, де не було ради, окружним судом. Така

ситуація виключала саму можливість єдиної регламентації їх діяльності. Кожна Рада видала правила щодо помічників присяжних повірених у своєму окрузі. Санкт-Петербурзька Рада була першою, яка прийняла деякі правила щодо допуску до адвокатської практики в якості помічника в 1869 р., а потім видала загальні положення в 1872 р. Вони містили правила щодо вимог до вступу, прав і обов'язків адвокатів, стажування, їх дисциплінарної відповідальності та інші умови, яких необхідно було дотримуватися під час випробування. Кожен адвокат також формулював свої правила для помічника, чийі послуги він приймав. Йому залишалося лише повідомити Раду про прийом. Рада приймала це до уваги та вносила прізвище помічника присяжного повіреного до списку. Згідно з положенням Петербурзької ради 1869 р. прийом помічників присяжного повіреного здійснювався радою. Кандидат повинен був пред'явити диплом або свідоцтво про закінчення юридичного факультету університету. Застосування цього правила було поширено на тих, хто був прийнятий до 1869 р. Не допускалися до помічників особи, виключені з допуску до адвокатури ст. 355 Статуту судових установ, за винятком частин 1 і 4 цієї статті, якими не допускалися особи до 25 років і ті, що перебували на державній службі. Рада досліджувала кожного кандидата. У поправках 1872 р. була введена вимога пред'явлення кандидатом свідоцтва майбутнього керівника, що мало засвідчувати згоду останнього на прийняття кандидата в якості помічника під його патронатом. Далі проводився збір інформації про моральні якості та діяльність кандидата [1, р. 135-136].

Закон також залишив юристів-стажистів на власний розсуд у питаннях корпоративної організації. Тому цілком природно, що вони намагалися виробити систему самоврядування і нав'язати їх система на радах адвокатури. Загальні збори адвокатів-стажистів становили виборчі органи, які обирали комісії та комітети [1, р. 149-152]. Організований у 1892 р. Комітет помічників присяжних повірених в Одесі за своєю діяльністю був схожий на Комісію в Петербурзі (зокрема, з дисциплінарних прав). У Києві, де не існувало Ради адвокатури, Рада консультативної контори помічників присяжних повірених

виконувала ті ж самі функції, що й Комісія в Петербурзі [1, р. 152]. Подібне консультативне бюро було організоване помічниками в м. Києві в 1885 р. Воно видрукувало свої правила, затверджені загальними зборами та проводило консультації у відповідності до них, надаючи послуги як на платній, так і на безоплатній основах [6, арк. 231]. Отже, дисциплінарне керівництво щодо помічників присяжних повірених, яке не було прямо передбачене законом, на Правобережній Україні орієнтувалося на столичні зразки.

Висновки та перспективи подальших досліджень теми. Таким чином, Судова реформа 1864 р. залишила правовий статус помічників присяжних повірених недостатньо врегульованим. Цей інститут відіграв важливу роль у підготовці молодих юристів, але їхні права і обов'язки не були визначені У зв'язку з цим їхня діяльність регулювалася місцевими Радами та окружними судами, що було причиною існування великих регіональних відмінностей. Законодавство 1874 р. ще більше усладнило і заплутало їх становище, вимагаючи від них ліцензії приватних повірених, що розмило межі між цими категоріями. Відсутність єдиних стандартів підготовки і формальний характер відносин між помічниками і їхніми керівниками знижувало якість їх підготовки до професійної діяльності. Перспективним є вивчення персонального складу помічників присяжних повірених. Аналіз соціального походження, рівня освіти та подальших кар'єрних траєкторій молодих юристів дозволить реконструювати колективний портрет «майбутнього адвоката».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kucherov, Samuel. Courts, Lawyers and Trials Under the Last Three Tsars. New York: Frederick A. Praeger, 1953. 339 pp.
2. Pomeranz, William E. The Emergence and Development of the Russian Advokatura: 1864-1905. Ph.D. diss., University of London, 1990. 326 pp.
3. Pomeranz, William E. Wiley on behalf of The Editors and Board of Trustees of the Russian Review // The Russian Review, 1993, Vol. 52, No. 3 PP. 321-340.
4. ПСЗР. Собр. 2, 1830–1885. Т. XLIX, От. 2: 1874: № 52982–53684. 1876. С. 832–834.
5. ПСЗР. Собр. 2, 1830–1885. Т. XXXIX, От. 2: 1864: № 41319–41641. 1867. С. 180–215.

6. Центральний державний історичний архів України в м. Києві. Ф. 442. Оп. 632. Спр. 264. 253 арк.

ЖАБЕНКО Юлія,
здобувачка вищої освіти
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МІСЦЕ МОНАРХА В КОНСТИТУЦІЙНІЙ СИСТЕМІ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності теми.

Місце монарха в конституційній системі Великої Британії залишається одним із ключових, але водночас суперечливих елементів державного устрою. За відсутності кодифікованої конституції статус і повноваження монарха визначаються комплексом конституційних звичаїв, актів парламенту та прецедентів, що ускладнює їхнє чітке юридичне окреслення. Формально монарх наділений широкими прерогативами, однак фактично його роль зведена до представницьких і церемоніальних функцій, що ставить питання про реальне наповнення інституту монархії в умовах парламентської демократії. Актуальність теми зумовлена сучасними політико-правовими змінами у Великій Британії, включно з конституційними реформами, посиленням ролі парламенту та суспільними дискусіями про майбутнє монархії. Дослідження цього інституту важливе для розуміння механізмів стримувань і противаг у британській моделі, а також має значне порівняльно-правове значення для науки конституційного права та аналізу альтернативних моделей організації влади.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання конституційно-правового статусу Монарха Великої Британії є предметом ґрунтовних досліджень у вітчизняній та зарубіжній юридичній науці. Українські вчені, зокрема Бруслик О.Ю., Шаповалов В.М., Козинець О.Г., Чумаченко В.Ю., Яцишин М.М., Клець В.К. та інші., приділяють значну увагу аналізу трансформації королівських прерогатив, вивчаючи їхнє фактичне застосування в контексті некодифікованої британської конституції. Основним фокусом цих праць є з'ясування того, як формальні повноваження Корони були делеговані Кабінету Міністрів (унаслідок дії конституційних конвенцій) та визначення сучасної ролі Монарха як символу національної єдності, гаранта стабільності та нейтрального арбітра у політичній системі, що є особливо актуальним у світлі сучасних дискусій про майбутнє інституту монархії.

Формулювання мети та завдань статті. Метою статті є комплексний аналіз місця монарха в конституційній системі Великої Британії, з'ясування його формального статусу, реальних повноважень і ролі у сучасному механізмі державної влади. Для досягнення цієї мети передбачено такі завдання: охарактеризувати історичні та правові засади формування інституту монархії; проаналізувати конституційно-правовий статус монарха та особливості реалізації його прерогатив; визначити взаємодію монарха з парламентом, урядом та іншими органами влади; оцінити фактичну роль монарха в умовах парламентської демократії; а також окреслити сучасні тенденції трансформації інституту монархії та перспективи його подальшого розвитку в британській правовій системі.

Виклад основного матеріалу. Монархія як форма державного правління, незважаючи на багатовікову історію, продовжує функціонувати і в XXI столітті у багатьох країнах світу, зокрема в Європі. Серед них Великобританія – держава з глибокими традиціями парламентаризму, де король виконує переважно символічні функції. Водночас роль монарха не обмежується виключно церемоніальними повноваженнями, оскільки вона має певне конституційне підґрунтя, що потребує аналізу в умовах демократичних

трансформацій та глобалізації. Конституційний контроль щодо монарха забезпечується чітким нормативним визначенням його повноважень, дотриманням принципу поділу влади та запобіганню можливій узурпації [4, с. 133].

Монархія виступає системоутворюючим інститутом державної влади, який відіграє ключову роль у процесі формування та подальшого розвитку Сполученого Королівства. Починаючи з XVII ст. роль монарха в державному управлінні зазнавала поступових змін, що проявлялися у постійному обмеженні королівських повноважень. Внаслідок прийняття в 1689 р. Парламентом Білля про права та в 1701 р. Акта про устрій, в Англії було юридично закріплено відхід від абсолютизму і остаточне встановлення конституційної монархії. [1, с. 134].

Нині британський монарх є главою держави і формальним джерелом суверенної влади, а також уособлює єдність нації та є гарантом державної спадковості і стабільності в суспільстві. [3, с. 63].

У конституційній монархії монарх «царює, але не керує», незважаючи на формально широкі повноваження, які реалізуються через королівські прерогативи – виключні права, незалежні від парламенту, що поділяються на персональні та політичні [2, с. 6].

Особисті прерогативи являють собою сукупність закріплених у британській конституційній системі прав монарха, що охоплюють королівські імунітети та так звані «особисті» права суверена. До кола особистих прерогатив належать, зокрема, право монарха на королівські регалії, які виступають символами монархічної влади; право суверена на офіційний титул, що відображає ідею божественного походження монарха та містить перелік його основних володінь і повноважень; право на фінансове забезпечення; право власності монарха та інші повноваження. Одним із ключових імунітетів монарха як складової особистих прерогатив є судовий імунітет. У цьому контексті слід зауважити, що Корона, як інститут державної влади, може

виступати відповідачем у судовому процесі, оскільки судовий імунітет монарха має персоніфікований характер [1, с. 136].

Політичні прерогативи формально характеризуються великою кількістю та значущістю, але на практиці монарх не використовує їх самостійно. Вони діють здебільшого лише номінально, тому їх називають «повноваженнями, що сплять» [2, с. 7].

Політичні прерогативи монарха характеризуються значною широтою та регулюються переважно нормами загального права і конституційними угодами. Водночас у період правління Єлизавети II простежувалася тенденція до їх часткового статутного врегулювання. Політичні прерогативи монарха традиційно поділяють на зовнішньополітичні та внутрішньополітичні. До зовнішньополітичних прерогатив належить сукупність повноважень монарха у сфері міжнародних відносин, зокрема: право на укладення міжнародних договорів, право оголошення війни та укладення миру, право визнання іноземних держав і урядів, а також право призначення та акредитації дипломатичних представників та інші повноваження [1, с. 136].

Внутрішньополітичні королівські прерогативи в узагальненому вигляді можуть бути згруповані за трьома основними напрямками: прерогативи у сфері державного управління, законодавчі прерогативи та судові прерогативи [1, с. 136].

Історично сформовані звичаї, правила та правові норми, відповідно до яких монарх здійснює представництво держави у внутрішніх і зовнішніх відносинах, мають глибоке історичне коріння, оскільки ще за часів абсолютної монархії глава держави був носієм основних прав і владних повноважень держави [3, с. 63]. Представницька діяльність монарха здійснюється на підставі традицій, що формувалися протягом багатьох століть. Зокрема, монарх Великої Британії очолює різноманітні урочисті заходи та церемонії, у тому числі пов'язані зі святкуванням національних свят.

У межах своїх представницьких повноважень монарх звертається до населення з офіційними привітаннями й промовами з нагоди визначних дат або

важливих подій, а також має право на офіційні звернення до парламенту. Такі послання можуть мати церемоніальний характер або бути зумовленими конкретними подіями у житті держави. Крім того, в сучасних умовах монарх Великої Британії здійснює офіційні міжнародні візити, проводить зустрічі з главами іноземних держав і бере участь у міжнародних форумах, де разом з іншими керівниками держав представляє свою країну на міжнародному рівні [3, с. 63].

Королівські прерогативи в системі державного управління переважно охоплюють сферу виконавчої влади, яка на практиці реалізується Урядом Його Величності. До цих повноважень належать, зокрема, формування уряду, призначення та звільнення міністрів, присвоєння почесних звань і державних нагород, призначення єпископів, а також повноваження у сфері оборони та інші. Законодавчі прерогативи монарха пояснюються тим, що король є невід'ємною частиною британського Парламенту, який відповідно до правової доктрини має триєдину структуру – Корона, Палата лордів і Палата громад, об'єднані концепцією «король у Парламенті». У цій сфері прерогативи монарха мають подвійний характер і включають як право підписувати законопроекти, ухвалені Парламентом, так і повноваження щодо скликання та розпуску Парламенту. Судові прерогативи монарха здебільшого зводяться до права помилування та призначення суддів шляхом видання королівських листів-патентів. Крім того, всі судові рішення у Сполученому Королівстві ухвалюються від імені короля, що підкреслює його формальну роль у судовій системі [1, с. 136].

Однак, згідно з основоположною конституційною угодою, реалізація політичних прерогатив монарха можлива лише за порадою Прем'єр-міністра та міністрів Його Величності. Це положення некодифікованої британської конституції становить одну із ключових засад, на яких ґрунтується нині діюча в Сполученому Королівстві форма правління [1, с. 136].

Необхідно зазначити, що у Сполученому Королівстві переважна більшість повноважень, формально закріплених за главою держави, фактично

здійснюються іншими органами публічної влади, насамперед урядом та Прем'єр-міністром, що зумовлює переважно обмежений характер реальних владних повноважень монарха в сучасній британській державі [3, с. 64]. Акти монарха, як правило, набувають юридичної сили лише за умови їх скріплення підписом глави уряду або відповідального за них міністра.

Крім того, монарх Великої Британії користується рядом почесних прав, серед яких:

- атрибути монархічної влади, такі як корона, мантия, трон і скіпетр;
- фінансове забезпечення, що формується з особистого майна монарха та бюджетних асигнувань, встановлених парламентом;
- право на користування офіційною резиденцією, при цьому значна кількість посадових осіб, об'єднаних у королівський двір, входить до його штату;
- прерогатива монарха, яка виступає своєрідним конституційним резервом, що може бути задіяний у критичних обставинах [5, с. 4-5].

Під час правління Єлизавети II, яка померла у 2022 році, монархія переважно сприймалася як символічний інститут, що уособлює єдність британського народу. Згодом до влади прийшов старший син покійної королеви Великої Британії, 73-річний Чарльз, який став новим монархом і отримав титул короля.

Успішне виконання ролі національного лідера можливе лише за умови неупередженості монархії та перебування її поза межами партійної боротьби. У зв'язку з цим на сучасному етапі розвитку Великої Британії монархія постає як аполітичний інститут з суттєво обмеженими важелями впливу на уряд і державне управління [3, с. 64].

Висновки та перспективи подальших досліджень теми. У результаті проведеного аналізу встановлено, що монарх у конституційній системі Великої Британії посідає особливе, унікальне місце, поєднуючи в собі історичну легітимність, символічне верховенство та формально закріплені, але фактично обмежені повноваження. Британська модель конституційної монархії

ґрунтується на принципі «монарх царює, але не керує», що забезпечує політичну нейтральність глави держави та реальне здійснення влади парламентом і урядом. Хоча королівські прерогативи охоплюють сфери виконавчої, законодавчої та судової влади, їх реалізація здійснюється виключно за порадою уряду відповідно до конституційних конвенцій, що є одним із ключових елементів некодифікованої британської конституції. Монарх виконує переважно представницькі, церемоніальні та стабілізаційні функції, уособлюючи єдність нації, спадковість державної влади та безперервність конституційної традиції. Таким чином, інститут монархії у Великій Британії є прикладом ефективного поєднання історичної традиції з демократичними принципами сучасного парламентаризму.

Перспективи подальших досліджень даної теми пов'язані з аналізом еволюції інституту монархії в умовах сучасних політико-правових викликів, зокрема зростання ролі прав людини, вимог до прозорості публічної влади та суспільних дискусій щодо доцільності збереження монархічної форми правління. Окрему наукову цінність становить порівняльно-правове дослідження статусу монарха у Великій Британії та інших європейських конституційних монархіях, а також подальший аналіз ролі конституційних конвенцій у механізмі стримувань і противаг. Дослідження цих аспектів сприятиме глибшому розумінню сучасного конституціоналізму та розвитку теорії державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Alexey Yurievich Bruslik (2016). Constitutional-Law Legal transformation of the British monarchy in the New Era of Elizabeth II (the First Article). Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, (1), 133-146. URL: Конституційно-правова трансформація британської монархії в новітню епоху Єлизавети II (стаття перша) (Дата звернення: 12.12.2025)
2. Клець, В.К. Посібник до вивчення дисципліни «Історія Великої Британії» [Текст] / В.К. Клець. – Д.: РВВ ДНУ, 2018. – 40 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/vybir/fistor/program_5b06539e3fe9f.pdf (Дата звернення: 12.12.2025)

3. Козинець О.Г., Чумаченко В.Ю. Конституційно-правовий статус британського монарха. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. С. 62-65. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.11> (Дата звернення: 12.12.2025)

4. Попенко О., Омелько І.І. Монархія під конституційним контролем: роль короля в сучасному парламентаризмі Великої Британії та Іспанії. Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference "Achievements of Science and Applied Research" May 19-21, 2025 Dublin, Ireland. С. 133-135. URL: [Dublin_Ireland_19.05.25.pdf](#) (Дата звернення: 12.12.2025)

5. Bogdanor V. The New British Constitution. Vernon Bogdanor. Oxford : Hart Publishing. 2009. 334 p. URL: [The New British Constitution - Vernon Bogdanor - Google книги](#) (Дата звернення: 13.12.2025)

ІВАНІВ Ірина,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ТА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Професійна етика та доброчесність державного службовця є ключовими чинниками побудови ефективної, демократичної та орієнтованої на громадянина державної служби. В умовах реформування публічного управління в Україні, утвердження принципів верховенства права та підзвітності влади перед суспільством особливої актуальності набуває питання морально-етичних стандартів поведінки державних службовців. Саме вони визначають рівень довіри громадян до державних інституцій і формують імідж державної влади [1, с.15].

Професійна етика державного службовця — це сукупність норм, принципів і стандартів поведінки, яких зобов'язана дотримуватися особа, що перебуває на державній службі. До ключових принципів професійної етики належать: законність, об'єктивність, неупередженість, відповідальність, політична нейтральність, служіння публічним інтересам та повага до прав і свобод людини. Ці принципи визначають основу діяльності державного службовця, сприяючи прийняттю справедливих, обґрунтованих та ефективних управлінських рішень [2, с.27].

Однією з фундаментальних засад професійної етики є доброчесність. Вона передбачає чесність, відданість професійним обов'язкам, відмову від будь-яких дій, що можуть створити умови для зловживань, корупційних проявів або конфлікту інтересів. Доброчесна поведінка ґрунтується не лише на правових вимогах, але й на внутрішніх переконаннях службовця щодо моральності та відповідальності своєї діяльності. Закон України «Про запобігання корупції» визначає обмеження щодо сумісництва, отримання подарунків, а також механізми врегулювання конфлікту інтересів, що є невід'ємною складовою забезпечення доброчесності в державній службі [3, с.41].

Корупція є однією з найбільших загроз для ефективності діяльності державних органів. Тому формування антикорупційної культури серед державних службовців є стратегічним завданням. Антикорупційна культура включає усвідомлення негативних наслідків корупційної поведінки, розуміння відповідальності за порушення законодавства, розвиток навичок етичного ухвалення рішень та готовність протидіяти корупційним проявам у будь-яких формах. Ефективні антикорупційні механізми, внутрішній контроль та прозорість процедур управління значною мірою зменшують ризики корупції та підвищують рівень довіри громадян до влади [4, с.9].

Окремої уваги заслуговує питання професійної компетентності державних службовців. Професійна етика нерозривно пов'язана з рівнем професійних знань, навичок і вмінь. Високий рівень кваліфікації забезпечує

здатність службовця приймати обґрунтовані рішення, діяти відповідно до принципів етичної поведінки та ефективно виконувати покладені на нього функції. Постійне підвищення кваліфікації, участь у тренінгах і програмах професійного розвитку є важливою умовою формування етичної культури державної служби.

Комунікативна етика є ще одним важливим складником діяльності державного службовця. Вона передбачає дотримання норм ввічливості, коректності, толерантності, відкритості та доступності інформації для громадян. Якісна комунікація сприяє зменшенню соціальної напруги, підвищує ефективність роботи державних органів і зміцнює авторитет державної служби. Неприпустимими є прояви грубості, неповаги, дискримінаційні висловлювання або зловживання службовим становищем у процесі взаємодії з громадянами [5, с.35].

Особливу роль у забезпеченні етичної поведінки відіграють внутрішні організаційні механізми: кодекси етики, системи внутрішнього контролю, механізми врегулювання конфлікту інтересів, інституції уповноважених з питань етики, електронні інструменти прозорості. Державні органи мають забезпечувати належні умови для дотримання норм професійної етики та доброчесності: розробку внутрішніх політик, регулярне навчання персоналу, моніторинг порушень етичних стандартів і застосування дисциплінарної відповідальності.

Надзвичайно важливим є формування етичної культури в колективі державного органу. Культура організації визначається не лише формальними нормами, а й традиціями, моделями поведінки, цінностями, які поділяє колектив. Лідери органів державної влади відіграють ключову роль у формуванні такої культури, адже саме їхній приклад значною мірою визначає стиль поведінки співробітників і загальний морально-етичний клімат у колективі.

Отже, професійна етика та доброчесність державного службовця є фундаментальними елементами ефективної діяльності органів публічної влади.

Вони сприяють зміцненню довіри громадян, підвищують ефективність державного управління, забезпечують законність, прозорість та підзвітність влади. У сучасних умовах України, коли триває трансформація системи публічного управління, питання етики державної служби набувають особливої актуальності, визначаючи стратегічний напрям розвитку держави на шляху до демократичності, відкритості та європейських стандартів управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бехруз Х.Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз). *Право України*. 2010. №10. С. 114–118.
2. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII.
3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII.
4. Кодекс етики державного службовця. Київ: НАДС, 2020. 28 с.
5. Петренко І.В. Добросесність як основа діяльності службовця публічної адміністрації.
6. Державне управління: теорія та практика. 2021. №2. С. 35–44.

КОБЕРНІЮК Володимир,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РУДНИЦЬКА Ольга,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКА ЄСПЛ У СІМЕЙНИХ СПОРАХ

Актуальність аналізу практики Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] зумовлена достатньо великою кількістю скарг проти України у сфері захисту права на повагу до приватного і сімейного життя, насамперед у спорах, пов'язаних із дітьми, виконанням судових рішень та позитивними зобов'язаннями держави. В умовах реформування національної системи правосуддя, децентралізації повноважень органів опіки та піклування, адаптації українського законодавства до стандартів ЄС, що зумовило зростання уваги до питань сімейних прав і недискримінації, запобігання домашньому насильству, практика ЄСПЛ набуває особливого значення як орієнтир для органів публічної влади, громадянського суспільства, так і окремої сім'ї, її членів.

Аналіз практики ЄСПЛ дозволяє не лише виявити системні недоліки національного законодавства та публічного управління, а й сформулювати стандарти належного урядування держави у сфері захисту сімейного життя. Особливої ваги ці стандарти набувають у контексті необхідності забезпечення найкращих інтересів дитини, оперативності судового та виконавчого провадження, а також створення ефективних механізмів реалізації позитивних зобов'язань держави.

Практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у сімейних справах ґрунтується на Статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя), встановлюючи, що втручання держави має бути законним, необхідним і пропорційним, особливо захищаючи найкращі інтереси дитини, забезпечуючи її право бути почутою та зберігати сімейні зв'язки. Суд оцінює національні рішення, зокрема щодо батьківських прав, виховання дітей та розлучень, вимагаючи від держав дотримання пропорційності між інтересами дитини та батьків.

Водночас ЄСПЛ підкреслює, що ефективний захист прав за статтею 8 неможливий без належної нормативно-правової бази та дієвих механізмів її реалізації на практиці. Формальне існування законодавчих норм без їх ефективного застосування або зведення виконання судових рішень до декларативного рівня розцінюється ЄСПЛ як невиконання позитивних зобов'язань держави. Окремо акцентується, що перспективні або декларативні законодавчі зміни не можуть виправдати поточні порушення прав заявників.

Важливою складовою сімейного життя є право жити разом, спільно організовувати побут, вести домашнє господарство, і члени сім'ї могли насолоджуватися товариством один одного. Повага до єдності сім'ї та возз'єднання сім'ї у разі розлучення є невід'ємною частиною права на повагу до сімейного життя відповідно до ст. 8 Конвенції [2].

Так, справа Лях проти України (№ 001-224442) [3], стосується порушення прав, гарантованих статтями 6 і 8 Європейської конвенції про захист прав людини, — а саме щодо тривалості та оперативності розгляду його справи в

національних судах та порушення права на повагу до приватного та сімейного життя. У даній справі заявник, посилаючись на статті 6 і 8 Конвенції, скаржився, що органи публічної влади України безпідставно затягнули розгляд його заяви щодо повернення його двох його синів з України до Держави Ізраїль, де вони раніше проживали разом з батьком. Крім того, посилався на те, що органи державної влади не забезпечили його возз'єднання з синами. Заявник скаржився, що органи влади України не забезпечили своєчасний та належний розгляд справи, що заважало реалізації його прав у національних інстанціях.

ЄСПЛ переглянув обставини справи з позицій статтею 6 (право на справедливий суд і розумні строки провадження) та статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), зосередивши увагу на належній процедурі й ефективності судового захисту. Рішенням ЄСПЛ від 04.05.2023 скарга Лях Сергія Івановича постановлена прийнятною за статтею 8 Конвенції щодо тривалості національного провадження за Гаазькою конвенцією, а решту скарг у заяві – неприйнятним.

Важливим висновком з даної практики ЄСПЛ є реалізації принципу забезпечення найкращих інтересів дитини, зокрема, національним судам необхідно враховувати думку дитини та її право бути почутою. Держави зобов'язані створювати ефективні механізми для захисту сімей та дітей, а їхні рішення мають бути обґрунтованими та не довільними.

Справа *Q and R v. Slovenia* (№ 19938/20) [4] охоплювала два ключові аспекти: тривалість провадження щодо встановлення опіки та процесуальні гарантії у справах про спілкування бабусі й дідуся з онуками. У частині статті 6 § 1 Конвенції ЄСПЛ зосередився на надмірній тривалості провадження про надання бабусі дозволу на опіку, яке тривало майже шість років і досі не було завершено судом першої інстанції. Суд визнав, що хоча справа була складною і вимагала експертних оцінок, сама по собі складність не могла виправдати таку тривалість. Затримки були зумовлені переважно організаційними недоліками судової системи, проблемами з експертами та процесуальними помилками, які призвели до повернення справи на новий розгляд. Навіть пандемія COVID-19,

на думку ЄСПЛ, не знімала з держави обов'язку забезпечити розгляд справи упродовж розумного строку, з огляду на особливу важливість сімейних зв'язків і ризик їх ослаблення з плином часу.

Щодо порушення статті 8 Конвенції, тут ЄСПЛ оцінив процесуальну справедливість провадження про встановлення права заявників на спілкування з онуками. Суд визнав обґрунтованою відмову національних судів допитати експерта, оскільки рішення ґрунтувалося на сукупності експертних висновків, а заявники мали можливість висловити свої доводи. Так само ЄСПЛ не виявив порушення у тому, що дітей не було заслухано безпосередньо, оскільки це відповідало висновкам дитячого психіатра про їхню нездатність на той момент сформулювати власну позицію, а їхні інтереси представляв орган соціального захисту. Загалом ЄСПЛ дійшов висновку, що національні органи забезпечили достатні процесуальні гарантії і діяли в межах свого розсуду, орієнтуючись на найкращі інтереси дітей.

Аналізуючи вказане рішення ЄСПЛ можна зробити висновок, що у сімейних спорах, які стосуються дітей, держава зобов'язана забезпечити особливу оперативність провадження, оскільки затягування розгляду може мати незворотні наслідки для сімейних зв'язків. Тривале незавершене провадження саме по собі може становити порушення статті 6 Конвенції. Складність справи та необхідність експертних висновків не звільняють державу від обов'язку організувати судову систему ефективно, включно з належним контролем за роботою експертів і запобіганням процесуальним помилкам.

Стаття 8 Конвенції не гарантує автоматичного заслуховування кожного експерта або дитини у суді: вирішальним є те, чи загалом провадження було справедливим, змагальним і зорієнтованим на найкращі інтереси дитини. Думка дитини може враховуватися опосередковано, через експертів або органи соціального захисту, якщо безпосереднє заслуховування є неприйнятним з огляду на вік або психологічний стан [5].

Практика ЄСПЛ у справах проти України свідчить, що стаття 8 Конвенції є динамічною нормою, зміст якої розкривається через балансування приватних і

публічних інтересів з урахуванням конкретних обставин справи. Суд послідовно наголошує на пріоритеті найкращих інтересів дитини у сімейних спорах, обов'язку держави діяти активно та оперативно для збереження і відновлення сімейних зв'язків, а також на неприпустимості надмірної тривалості проваджень, що фактично нівелює право на сімейне життя.

Отже, рішення ЄСПЛ є практичним орієнтиром для вдосконалення національного законодавства, судової та адміністративної практики з метою реального, а не формального забезпечення права на повагу до приватного і сімейного життя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод / Офіційний сайт ВРУ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Онишко О.Б. Парасюк В.М. Бориславський Р.А. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ. Юридичний науковий електронний журнал. № 3/2024 http://www.lsej.org.ua/3_2024/12.pdf
3. СПРАВА «ЛЯХ ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF LYAKH v. UKRAINE): № 001-224442. Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-225745%22%5D%7D>
4. CASE OF Q AND R v. SLOVENIA (Application no. 19938/20) Офіційний сайт ЄСПЛ. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-215476%22%5D%7D>
5. Огляд практики Європейського суду з прав людини щодо права дитини бути почутою та врахування її найкращих інтересів. Офіційний сайт Верховного Суду. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/oglyady/Oglyad_ESPL_pravo_dutunu.pdf

КОВТОНЮК Ангеліна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВИДИ АДМІНІСТАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ ТА ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка та обґрунтування актуальності теми.

На сучасному етапі розвитку української держави набуває питання забезпечення законності та публічного порядку. Правопорушення у сфері адміністративного права надалі залишаються дуже поширеним явищем, що негативно позначається на стабільності суспільних відносин та рівні довіри громадян до органів публічної влади. Система адміністративних стягнень, яка передбачена в КУпАП, у значній частині не відповідає сучасним реаліям і є застарілою. Актуальність теми зумовлюється необхідністю оцінки дієвості адміністративних стягнень, а також їх здатності виконувати виховну функцію.

Аналіз останніх наукових досліджень. Значна кількість наукових праць присвячена питанню адміністративних стягнень. Поняття і мета адміністративних стягнень ґрунтовно розглянуті у праці О. В. Панасюк, що акцентує увагу на їх виховній ролі. У наукових публікаціях цього ж автора розглядаються окремі аспекти класифікації адміністративних стягнень, їх розмежування за ступенем суворості. Не менш вагомий внесок у дослідження правової природи адміністративних стягнень зробили С. В. Ківалов та Л. Р. Біла-Тіунова. Нормативну основу дослідження складає КУпАП, що визначає види адміністративних стягнень. Поряд із цим постає питання вдосконалення системи адміністративних стягнень, що є дискусійним.

Формулювання мети та завдань статті. Метою дослідження є аналіз видів адміністративних стягнень, що передбачені в КУпАП, а також визначення

головних напрямів удосконалення системи адміністративної відповідальності. Завдання полягає у розкритті поняття адміністративного стягнення, аналізі видів стягнень, виявленні проблем чинної системи адміністративних стягнень та обґрунтуванні напрямів їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність є дуже важливим засобом, що гарантує публічний порядок та дотримання законності в Україні. Вона забезпечує запобігання адміністративним правопорушенням, а також і саме виховання правопорушників. Адміністративні стягнення, що передбачені в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП), дають змогу запобігати правопорушенням, регулювати поведінку громадян України і забезпечувати дотримання законності.

Важливо зазначити поняття адміністративного стягнення. КУпАП самого визначення не надає, але розкриває його через статті. Згідно із статтею 23 КУпАП: «Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами. [1].

Більш повного розкриття поняття можуть дати наукові визначення, що дають змогу краще зрозуміти його. Адміністративне стягнення - це захід впливу держави, що має на меті реагувати на адміністративні правопорушення та запобігати їм. Застосування адміністративних стягнень виховує осіб, що вчинили адміністративне правопорушення, дає їм змогу усвідомити свою поведінку та дії, що вони вчинили, а також змінити своє ставлення до дотримання законів України. [2].

Говорячи про форми адміністративних санкцій, то в КУпАП передбачено перелік, за яким їх можна поділяти за ступенем жорстокості, від менш суворих до більш суворих. Згідно з ст.24 КУпАП адміністративними стягненнями є:

- попередження;
- штраф;

- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення або грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину;
- позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- громадські роботи;
- виправні роботи;
- суспільно-корисні роботи;
- адміністративний арешт;
- арешт з утриманням на гауптвахті.[3].

Попередження (ст.26 КУпАП) – є основним видом адміністративних стягнень, має моральний характер. Застосовується до малозначних адміністративних правопорушень, частіше до тих, хто вчинив це правопорушення перший раз.

Штраф, про це адміністративне стягнення зазначено у ст.27 КУпАП , - адміністративне стягнення грошового характеру. Штраф призначається громадянам, посадовим та юридичним особам за адміністративні правопорушення у порядку й межах, встановлених КУпАП та іншими законами.

Оплатне вилучення предмета (ст.28 КУпАП) – стягнення майнового характеру, що передбачає примусове вилучення того предмета, який був знаряддям або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення. Цей предмет підлягає реалізації, а кошти, отримані від реалізації повертають колишньому власнику.

Конфіскація предмета або грошей (ст.29 КУпАП) – адміністративне стягнення, що полягає у примусовому вилученні предмета, що був знаряддям правопорушення, а також грошей, які були отримані у результаті вчинення правопорушення.

Позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (ст.30 КУпАП) – адміністративне стягнення, яке стосується саме тих прав, що надаються особі компетентними органами.

Позбавлення права обіймати певні посади або здійснювати певну діяльність – може застосовуватись лише як додаткове. Найчастіше таке стягнення застосовується у справах про адміністративні правопорушення, по'язані з корупцією.

Громадські роботи (ст.30-1) - вид матеріального адміністративного стягнення, що застосовують на строк від двадцяти до шістдесяти годин, а виконується не більш як чотири години на день. Особливістю є те, що ці роботи виконуються особою, яка вчинила адміністративний проступок; здійснюються у вільний від роботи чи навчання час; безоплатні; мають суспільно корисний характер; не призначаються особам з інвалідністю

Виправні роботи (ст.31 КУпАП) – призначається особам, що мають постійне місце роботи на строк до двох місяців; можуть бути призначені лише суддею.

Суспільно-корисні роботи (ст.31-1 КУпАП) – адміністративне стягнення, яке полягає у тому, що правопорушник виконує роботи суспільного призначення, що оплачуються; місце і вид цих робіт визначають органи місцевого самоврядування.

Адміністративний арешт (ст.32 КУпАП) – є найсуворішим адміністративним стягненням, яке застосовується у виняткових випадках. Це тимчасове позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти діб, яке також призначається суддею.

Арешт з утриманням на гауптвахті (ст.32-1 КУпАП) – спеціальний вид адміністративного стягнення, що застосовується тільки до

військовослужбовців, запроваджений у 2015 році. Це стягнення є аналогічним адміністративному арешту; призначається суддею на строк до десяти діб.[4].

Хоч і є така різноманітність адміністративних стягнень, вони все таки потребують певного удосконалення. Однією із проблем залишається застарілість КУпАП, його норми не відповідають сучасним підходам до публічного управління та правозастосування. Також не дуже удосконалим є непропорційність штрафів – за одні правопорушення суми є дуже малими, в той же час за інші дуже великими. Це ніяк не забезпечує законність і порядок у державі. Недостатня цифровізація по обліку правопорушень також ускладнює контроль і може підвищувати ризики зловживань.

Щоб підвищити ефективність адміністративних стягнень та удосконалити систему, варто розробити чітку та обґрунтовану штрафну систему із коригуванням розмірів санкцій; модернізувати електронні інструменти фіксації та контролю виконання покарань та оновити законодавчі положення про адміністративні правопорушення, згідно європейських стандартів.

Висновки та перспективи подальших досліджень теми. Отже, розглянувши види адміністративних стягнень, проаналізувавши кожне із них, можна дійти висновку, що всі вони потребують удосконалення, хоч їх є чимало. Штрафи дуже часто не відповідають тяжкості правопорушень та економічним умовам, що знижує дію цього стягнення. Перспективним напрямом подальших досліджень теми є оновлення КУпАП з урахуванням європейських стандартів, запровадження цифрових механізмів фіксації правопорушень і контроль за виконанням стягнень, що зробить систему більш удосконаленою та ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р.№8073-Х.
2. Панасюк О.В. Теоретичний огляд адміністративного стягнення: поняття і мета. С. 1-5.
3. Панасюк О.В. Щодо класифікації адміністративних стягнень. С. 1-3.
4. Ківалов С.В., Біла-Тіунова Л.Р. Загальне адміністративне право України.2023.С.720-730.

КОТВИЦЬКА Яна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Сучасний етап державотворення в Україні характеризується безпрецедентною складністю та багатовекторністю процесів, що відбуваються у правовій сфері. Адміністративне право, як фундаментальна галузь публічного права, опинилося в епіцентрі цих змін. Якщо класичне розуміння адміністративного права ґрунтувалося на радянській концепції «державного управління», що передбачала жорстке ієрархічне підпорядкування та домінування імперативного методу, то сучасні реалії вимагають кардинального переосмислення його функціонального навантаження.

Актуальність теми дослідження зумовлена трьома ключовими факторами, що визначають порядок денний юридичної науки. По-перше, повномасштабна агресія РФ та введення правового режиму воєнного стану створили колізію між необхідністю централізації влади задля національної безпеки та конституційним обов'язком дотримання прав і свобод людини. По-друге, набуття Україною статусу кандидата в члени ЄС вимагає імплементації європейських стандартів адміністративної процедури, що передбачає зміну філософії взаємодії держави та особи. По-третє, стрімка цифровізація (концепція «Держава у смартфоні», правовий режим «Дія City») випереджає законодавче регулювання, створюючи нові правовідносини, які потребують належного адміністративно-правового супроводу. Таким чином,

адміністративне право сьогодні виступає не лише регулятором управлінських відносин, а й основним інструментом стабілізації суспільних процесів.

Проблематика сутності та призначення адміністративного права перебуває у фокусі уваги провідних вітчизняних вчених. Вагомий внесок у руйнування стереотипів «поліцейського права» та утвердження людиноцентричної ідеології зробив В. Б. Авер'янов, який ще на початку 2000-х років обґрунтував необхідність переходу від доктрини «державного управління» до «публічного адміністрування» [4, с. 25]. Сучасні аспекти розвитку галузі досліджуються у працях Т. О. Коломєць (адміністративний примус та деліктне право), Ю. П. Битяка (державна служба та публічне управління), Р. С. Мельника (адміністративна процедура) та інших. Наукова спільнота одностайна в тому, що адміністративне право України трансформується у право забезпечення прав приватних осіб у відносинах з публічною владою [5, с. 10]. Водночас більшість фундаментальних праць були написані до початку повномасштабного вторгнення, що вимагає оновлення доктринальних підходів з урахуванням тривалої дії воєнного стану.

Попри значний масив наукових напрацювань, низка аспектів залишається дискусійною. Зокрема, існують суттєві «білі плями» у питанні співвідношення дискреційних повноважень військових адміністрацій та прав органів місцевого самоврядування. Потребує глибшого аналізу механізм судового контролю за рішеннями суб'єктів владних повноважень в умовах обмеженого доступу до публічної інформації та реєстрів. Також критичного осмислення потребує проблема «цифрової бюрократії», коли автоматизовані алгоритми прийняття адміністративних рішень вступають у конфлікт із принципами адміністративної процедури, зокрема правом особи бути вислуханою.

Метою статті є визначення сучасного функціонального навантаження та ролі адміністративного права в правовій системі України через призму переходу від карально-управлінської до сервісно-захисної моделі. Для досягнення мети необхідно проаналізувати зміну предмету регулювання,

розкрити роль адміністративного судочинства та окреслити вплив європейських стандартів.

Ключовою тенденцією розвитку сучасного адміністративного права України є переорієнтація діяльності органів виконавчої влади на надання адміністративних послуг. Ця трансформація є фундаментом доктрини «сервісної держави». Адміністративне право перестає бути виключно правом «наказу», стаючи правом «процедури». Революційною подією в цьому контексті стало ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру», який набрав чинності у грудні 2023 року [3]. Цей акт вперше уніфікував правила взаємодії між державою та громадянином. Впровадження принципів обґрунтованості рішень та права особи на участь у провадженні перетворює адміністративне право на дієвий механізм обмеження адміністративного свавілля.

Однак в умовах воєнного стану спостерігається зворотна тенденція — посилення імперативного методу регулювання. Обмеження свободи пересування, комендантська година, відчуження майна — це класичні інститути адміністративного примусу. Роль адміністративного права тут полягає у встановленні чітких меж таких обмежень. Згідно з Конституцією України, навіть в умовах воєнного стану обмеження прав і свобод мають бути пропорційними та передбаченими законом [1, ст. 64].

Особливе місце в системі займає адміністративна юстиція. Кодекс адміністративного судочинства України (КАСУ) закріпив презумпцію вини суб'єкта владних повноважень у справах про оскарження його рішень [2, с. 35]. Це докорінно змінює архітектуру правової системи. Адміністративний суд не є «каральним органом», а виступає арбітром, завданням якого є захист слабшої сторони (громадянина) від сильнішої (держави). Судова практика показує, що навіть в умовах війни суди продовжують застосовувати доктрину пропорційності втручання держави у права особи.

Євроінтеграційний вектор вимагає гармонізації українського законодавства з принципами SIGMA (Support for Improvement in Governance and

Management) – спільної ініціативи ОЕСР та ЄС. Це стосується насамперед державної служби та адміністративної процедури. Роль адміністративного права полягає у створенні прозорих та підзвітних інституцій. Паралельно відбувається цифровізація процесів. Юридична значимість електронних документів, статус порталу «Дія» – це нові об’єкти регулювання. Проблемним аспектом залишається те, що цифрові інструменти часто впроваджуються підзаконними актами, тоді як права і свободи мають визначатися виключно законами.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що роль адміністративного права у правовій системі України є системоутворюючою. Воно еволюціонувало від інструменту державного примусу до права публічного сервісу та захисту прав людини. Для подальшого вдосконалення законодавства необхідно завершити імплементацію Закону «Про адміністративну процедуру» на рівні спеціального законодавства (гармонізація спеціальних законів) та посилити судовий контроль за дискреційними повноваженнями органів влади в умовах воєнного стану. Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні відповідальності публічної адміністрації за шкоду, завдану правомірними діями в умовах бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 24. Ст. 1285.
4. Авер’янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: у 2 т. Київ: Юридична думка, 2004. Т. 1. 584 с.
5. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Київ: Ваіте, 2014. 376 с.

КРАВЧЕНКО Іванна,
здобувачка вищої освіти,
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сьогодні нараховують чотири покоління прав людини, які мають свої особливості та виникали поступово і відповідно до проблем, які потребували вирішення. XXI століття є початком значних змін у різних сферах людського життя, а саме: медицини, науки, технологій, генетики. Розвиток технологій зумовлює виникнення нових прав, адаптацію та пошук шляхів вирішення порушених інтересів. Четверте покоління прав людини знаходиться на межі становлення. До їх переліку належать право на: зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, на доступ до інтернету та інші. Розглянемо декілька з цього списку.

Спірним та цікавим є право на клонування. Більшістю європейських країн було підписано Додатковий протокол про заборону клонування людини 1988 року до Конвенції Ради Європи про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини 1997 року, норми якого прямо встановлюють заборону на клонування [3, с. 4]. Клонування порушує канони релігії, оскільки людина у ній – результат Божого творіння. Існує поділ на репродуктивне та терапевтичне клонування. Репродуктивне клонування заборонено та не передбачає індивідуальності й автентичності людського організму (це як створити копію, маючи оригінал). А терапевтичне дозволено в небагатьох країнах, оскільки допомагає рятувати людей від хвороб [2, с. 2].

Існує потреба належного нормативного регулювання клонування на міжнародному та національному рівнях. 10 березня 2008 року католицький єпископ Джанфранко Джиротті перелічив сім нових смертних гріхів, третім з яких були досліди в галузі генетики через вдалі клонування вівці у Великій Британії [4, с. 3]. Сьогодні відбувається формування нових гріхів, адаптація релігії до сучасного світу. Тому цілком логічно вносяться корективи стосовно технологій. Історія має досвід знищення в минулому видатних вчених та лікарів через упередження. Як би там не було, заборона не зупинить розвитку вказаного права, тому, на нашу думку, потрібно краще дослідити та усвідомити всі ризики та переваги й діяти в межах законодавства. Покоління, яке буде народжене, нормально сприйматиме нові можливості, оскільки кожна генерація людей розглядає світ відповідно до життєвого досвіду та середовища існування.

Право на евтаназію передбачає зменшення мук особи за допомогою надбань медицини у мінімально безболісній формі для особи. Евтаназію та самогубство розглядають як елементи права на смерть. Чимало країн закріпили законодавчо це право. Право на життя є невід'ємним правом, а право на смерть – це інша сторона однієї медалі. При тяжкій, невиліковній хворобі, відсутності можливості оплатити лікування, це право має шанс бути застосованим: страждання не зроблять життя кращим, тому що механізм роботи організму порушений як в психологічному, так і в фізичному стані. Тому прогрес у таких випадках може принести позитивні результати, однак чи співмірні вони з негативними наслідками? Це право відображає принцип автономії тіла, але викликає суперечливі думки в прибічників церкви, а також у плані природно-наукового, соціально-правового характеру [1, с. 3].

Частково дотичним до даного права є право на трансплантацію органів. Існує чіткий розподіл між правами та обов'язками донора та реципієнта. Є дві концепції посмертного розпорядження своїми органами: презумпція згоди та презумпція незгоди. Презумпція згоди передбачає, що особа має написати заяву про те, що вона не бажає стати донором, а в разі відсутності такої заяви автоматично дає свою згоду. На нашу думку, це може зумовити торгівлю

органами у великій кількості, яка буде спричинена браком органів, скрутним фінансовим становищем людей. У свою чергу може відбутися свого роду інфляція людських органів. Для регулювання вказаної проблеми потрібна прозора та чітка процедура трансплантації, велика кількість кваліфікованих працівників та усвідомлення існуючих ризиків для реципієнта з тяжкими ускладненнями. Вилучення органів після смерті є досить неефективним та має багато критеріїв стосовно здоров'я, хвороб, якості життя тощо. В Україні діє друга концепція, за якою особа пише заяву про те, що вона згодна на посмертне використання її органів, а в разі відсутності такої заяви – не згодна на використання її органів [2, с. 3].

Одним із нових прав також є право на зміну статі. Процедура зміни статі має проводитись згідно з отриманими медичними результатами, спостереженнями, обстеженнями. Вона не може диктуватися модою чи миттєвими бажаннями, підлітковим віком – це внутрішній фактор, який вказує на невідповідність внутрішнього відчуття статевим ознакам людини. Існує можливість зміни статі в документах до операційного втручання, що передбачає надання відповідних документів від лікаря. Першою країною, яка впровадила таку процедуру, стала Німеччина. Після зміни статі особі надається медичне свідоцтво, що допомагає трансформувати її правовий статус у суспільстві. Людям, які бажають змінити стать, доведеться пройти через різні перепони, а саме: утискання з боку суспільства, зокрема осіб, які вважають, що зміна статі може вплинути на демографічну ситуацію та змінити статево-рольову модель поведінки. Європейська конвенція з прав людини передбачає заборону дискримінації за будь-якою ознакою: статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження тощо [7]. Однак люди, які хотіли змінити стать, стикалися з упередженнями інших та страхом бути певним чином обділеним чи страхом нового, що зумовлювалося історичними та культурними процесами.

Сьогодні більше 30-ти країн дозволили реєстрацію одностатевих шлюбів. Менталітет України не готовий до такої позиції, але в умовах війни ця тема обговорюється і є досить актуальною. Людей лякає невідомість, вони з острахом ставляться до таких осіб, а тим більше до їхнього шлюбу. Вважаємо, що страх людей не виправданий, оскільки стале співвідношення осіб із гомосексуальністю зберігається протягом багатьох століть, просто зараз вони починають відкрито говорити про свою сексуальну орієнтацію.

Члени сім'ї загиблого можуть отримувати виплату, але, порівняно з подружжям, мають доводити факт сімейних відносин у судовому порядку, у разі поранення, хвороби чи смерті не допускаються до реанімації чи моргу. За результатами досліджень центру «Наш світ» було зафіксовано 75 випадків дій на ґрунті гомофобії/трансфобії, дискримінації та інших порушень прав людини. 36 випадків мали ознаки злочину ненависті і 22 – інциденту ненависті. У Житомирі цей показник дорівнює 8 за 2024 рік [6, с. 32].

Інформаційні права (вільний доступ до інтернету, свобода слова в мережі та вільного доступу до інформації, право на кібербезпеку та інші) також є важливими. Доступ до інтернету вже є невід'ємною частиною життя більшості людей, він дає можливість самовираження та існування в цифровому просторі. Свобода самовираження може спричинити деяку колізію думок користувачів. Багато людей, перебуваючи у всесвітньому просторі інтернету, забувають про правила людяності. Наприклад, користувачі Тік Ток можуть писати гнівні коментарі, за які у більшості випадків особа не несе відповідальності. Ось тут починає діяти право на кібербезпеку, яка полягає в захисті прав та свобод користувачів мережі інтернету [2, с. 4]

Отже, четверте покоління прав людини перебуває на шляху становлення і потребує законодавчого закріплення. Відправною точкою цих процесів став швидкий розвиток технологій, медицини, генетики та в цілому науки, що супроводжує виникнення нових перепон, яке має здолати людство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. Львів, 2016. С 2-4.
2. Мартинюк О.В., Шеремет Я.С. Правова природа четвертого покоління прав людини. 2022. С 1-4.
3. Мельник Н.В., Савайда О.І., Здрик І.В. Історичні періоди становлення і розвитку прав людини: міжнародно-правовий аспект. Львів, 2023. С 1-5.
4. Сачук Б.П., Хасія М.В. Становлення четвертого покоління прав людини «Young Scientist» № 10 (74), 2019. С 1-3.
5. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України URL: [Про застосування трансплан... | від 17.05.2018 № 2427-VIII](#)
6. Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ» Боротьба за майбутнє: становище ЛГБТК в Україні у 2024 році. URL: [Situation-of-LGBT-in-Ukraine-2024-UKR.pdf](#)
7. Європейська конвенція з прав людини. URL: [Конвенція про захист прав людини і осн... | від 04.11.1950](#)

КРАЙНИК Григорій,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОСЕНКО Ярина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ НАД ДІТЬМИ

Проблема насильства над дітьми залишається однією з найважливіших у сучасному українському суспільстві. Попри наявність законодавчої бази, багато механізмів захисту залишаються недостатньо ефективними, що призводить до того, що випадки знущань, принижень або загрози дитині не завжди отримують адекватне реагування державних інституцій.

Основою правового захисту дітей є Конституція України (ст. 52), яка проголошує, що будь-яке насильство над дитиною переслідується законом [1]. Додатково, Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини, зокрема її ст. 19, що зобов'язує державу вживати заходів для захисту дітей від фізичного, психічного та економічного насильства [2].

Ключове законодавство складається зі Сімейного кодексу України (наприклад, ст. 150 забороняє фізичне покарання дитини) [3], Закону України «Про охорону дитинства» (ст. 10 гарантує право дитини на захист) [4], а також

Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017) [5], який визначає форми насильства й встановлює, що за його заподіяння настає адміністративна або кримінальна відповідальність.

У Кримінальному кодексі України (далі ККУ) є ст. 126-1 («Домашнє насильство»), а також ст. 153 (сексуальне насильство), ст. 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості), ст. 156 (розбещення неповнолітніх) [6]. Проте на практиці суди та правозахисники звертають увагу на недосконалість деяких норм [7]. Наприклад, науковиця А.С. Політова у своїй роботі «Практика притягнення до відповідальності за ст. 126-1 ККУ та шляхи підвищення її ефективності» аргументує, що потрібно чіткіше законодавчо закріпити ознаку «систематичність» окремих форм насильства (фізичного, психологічного, економічного), щоб підвищити ефективність кримінального переслідування [8].

Судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду також підкреслюють важливість цієї систематичності. Суддя Н. Стефанів зазначила, що ознака «систематичне вчинення діянь» полягає у вчиненні трьох або більше епізодів із однаковими чи подібними елементами. У свою чергу, у постанові ККС ВС від 28 травня 2024 р. зазначено, що систематичність домашнього насильства може бути підтверджена не лише новими діями, а й попередніми адміністративними протоколами (наприклад, за ст. 173-2 КУпАП), навіть якщо було притягнення за два таких епізоди [9]. На думку багатьох дослідників, зокрема О. Банчук, О. Костенко, Н. Оніщенко, Н. Чубенко та І. Бойко, виключення статті 173-2 КУпАП є кроком назад у системі протидії домашньому насильству [10]. Науковці підкреслюють, що відмова від адміністративної відповідальності послаблює механізми оперативного захисту постраждалих, адже кримінальні провадження є складнішими, тривалішими й не завжди доречними для перших випадків насильницької поведінки. Вони наголошують, що адміністративне стягнення мало важливе превентивне значення та давало змогу поліції швидко реагувати і фіксувати первинні прояви

насильства, формуючи доказову базу для подальших рішень. Тому дослідники вважають, що повне скасування статті зменшує рівень захисту та суперечить міжнародним стандартам, які передбачають поєднання адміністративних і кримінальних заходів.

Але ми вважаємо, що залишення ст. 173-2 КУпАП: 1) суперечить ст. 3 Конституції України, оскільки за заподіяння фізичної та моральної шкоди людині як найвищій цінності містить незначну, неспіврозмірну завданій шкоді відповідальність; 2) законодавцем не враховано, що за одноактні побої вже є кримінальна відповідальність, за позбавлення їжі, одягу та житла теж, тобто слід усувати колізію між ст. 173-2 КУпАП та ст. 126-1 ККУ, а якщо її залишити, то збережеться колізія з реформованою ст. 126-1 ККУ; 3) збереження ст. 173-2 КУпАП гірше захищає права людини та переважно взагалі не запобігає домашньому насильству, навпаки, надаючи порушнику можливість робити це знову; діти лишатися в небезпечних сім'ях, а реагування є часто формальним.

У зв'язку з цим, також вважаємо, що ознака “систематичності” взагалі зайва у ст. 126-1 ККУ, оскільки вже одноразове діяння є достатньо суспільно небезпечним.

Також можна вдосконалити ст. 166 ККУ (“злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною”) [6], щоб там була відповідальність не лише за фізичне нехтування, а й за психологічне приниження.

Крім того, варто переглянути ст. 30 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” (пов'язана з терміновими заборонними приписами), щоб надати судам та поліції гнучкіший механізм вилучення дитини з небезпечного середовища — не лише поліцією, а в окремих випадках і судом [5].

Також доцільно змінити ст. 25 того ж закону — часто повноваження органів місцевого самоврядування дублюють функції поліції та служб у справах дітей, ускладнюючи координацію [11]. Запропоновано створити єдиний координаційний центр на місцевому рівні для кращої взаємодії.

Окрім того, важливим є навчання педагогів, медиків, поліцейських — щоб вони вміли розпізнавати ознаки насильства (включно з психологічним) і знали, як діяти [12].

Держава також повинна інвестувати у створення мережі кризових центрів для дітей, які постраждали від насильства — з безпечним житлом, психологічною та юридичною підтримкою. Така комбінація законодавчих змін, превентивної освітньої роботи та ефективних механізмів реагування допоможе зробити систему захисту справді дієвою.

Захист дітей від насильства — це не лише юридична, а й громадянська відповідальність. Попри те, що законодавство України має ключові норми, воно потребує посилення і конкретизації, особливо стосовно психологічного насильства та систематичності дій кривдника. Аргументи правозахисників, науковців і суддів показують, що такі реформи не лише можливі, а й необхідні для ефективного захисту вразливих дітей [13].

Отже, потрібно доцільно внести зазначенні зміни до ст. 25 та ст. 30 Закону України “Про запобігання та протидію домашньому насильству”, ст. 126-1 ККУ та ст. 166 ККУ, а також виключити ст. 173-2 КУпАП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://constitution.in.ua/articles/52/?utm_source=chatgpt.com.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20250101/comp20080424>.
5. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

7. Політова А.С. Практика притягнення до відповідальності за статтею 126-1 КК України та шляхи підвищення її ефективності. Вісник асоціації кримінального права України. Том 2. № 18. 2022. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/267581>.

8. Адвокатура наполягає на уточненні ознаки систематичності вчинення домашнього насильства для тлумачення диспозиції ст. 126-1 КК: аналіз проєкту 12290. URL: https://femida.ua/news/advokatura-napolyagaye-na-utochnenni-oznaky-systematychnosti-vchynennya-domashnogo-nasylstva-dlya-tlumachennya-dyspozycji-st-126-1-kk-analiz-proyektu-12290/?utm_source=chatgpt.com.

9. Кримінальні провадження, пов'язані з домашнім насильством: судова практика ККС ВС. Верховний Суд. URL:

https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/aktyal_pytan1_kks/2024_06_12_seminar?utm_source=chatgpt.com.

10. Думки науковців. URL: https://www.helsinki.org.ua/files/docs/1442348382.pdf?utm_source=chatgpt.comhttps://oduvs.edu.ua/uploads/Disertacziya_Semikop_N_V_028a9c1ea9.pdf?utm_source=chatgpt.com

11. Офіс Генерального прокурора України. Аналітичні дані про злочини проти дітей (2023–2024 рр.). URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prava-ditini-naivishha-cinnist-osnovni-cifri-ta-fakti-pro-robotu-ofisu-genprokurora-u-sferi-zaxistu-prav-i-svobod-ditei>

12. Національна соціальна сервісна служба України. Щорічний звіт про випадки домашнього насильства (2024 р.). URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/%2520%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%2520%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%25202024.pdf>

13. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Аналітична доповідь «Безпечне дитинство: оцінка ситуації в Україні», 2023. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2023_UKR.pdf.pdf

КРАЙНИК Григорій,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСТРОГЛЯД Анна,

здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

**МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ
ДІТЕЙ З ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ: ПРОБЛЕМИ ТА
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Закон України «Про освіту» гарантує забезпечення рівних можливостей для навчання і, відповідно, соціальної інтеграції дітей з психофізичними порушеннями [1]. У 2010 р. чинності набрала Конвенція про права осіб з інвалідністю, яка гарантує таким особам бути частиною суспільства, що мають бути залучені та брати активну участь в його житті [2]. Окрім цього, у 2012 р. була запроваджена державна цільова програма Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2020 р., що передбачала, зокрема, поліпшення умов їхньої життєдіяльності, формуючи безбар'єрність середовища [3].

Соціальний супровід сімей, які відносяться до вразливої верстви населення, є одним із найважливіших напрямків державної соціальної політики. Його мета була і залишається не лише у забезпеченні базових потреб родини, а й

у сприянні її інтеграції та подальшого полегшення адаптації в суспільство, формуванні психологічної стійкості, подоланні соціальної ізоляції та підвищення якості життя. В Україні це питання регулюється низкою нормативно-правових актів, зокрема, Законом України «Про соціальні послуги» від 2019 р. [4], Законом України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 2006 р. [5], але ще є не менш важливий документ, а саме Національна стратегія реформування системи інклюзивного догляду та виховання дітей, дана стратегія має тривале та поступове впровадження з 2017 р. і триватиме до 2026 р. [6]. Окрім того, Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» [7] визначає механізми створення реабілітаційних установ, однак їх практична реалізація потребує фінансового підкріплення.

Попри наявність правових гарантій, соціальна практика в Україні демонструє значну кількість сімей, які виховують дітей із психофізичними порушеннями, що стикаються з посиленням соціально-психологічним навантаженням. Особливо гострою проблемою є зростання кількості випадків суїцидальних тенденцій серед батьків-опікунів таких дітей. Дану тенденцію демонструє дослідження проведене у Великій Британії, за його результатами 40% батьків, які опікають дітей з інвалідністю розглядали можливість самогубства [8, с. 37]. В Україні теж є така статистика – за даними Міністерства охорони здоров'я України від 2023 р., 18% батьків, що виховують дітей зі такими порушеннями розвитку, мають клінічні прояви депресії, а понад 6% висловили суїцидальні наміри [9, с. 44]. Враховуючи дану тенденцію, супровід має розглядати не лише дитину, але й всю сім'ю як соціальну систему, враховуючи психологічний стан батьків, їхні соціальні зв'язки та підтримку.

Поняття «соціальний супровід» означає та одночасно визначає систему заходів, спрямованих на допомогу сім'ї у складних життєвих обставинах шляхом надання комплексних соціальних, психологічних, педагогічних і правових послуг [10, с. 58]. Як зазначає більшість фахівців, ключовим компонентом такого супроводу є: інформаційна підтримка, психологічна

допомога, консультування з правових питань, медико-реабілітаційні заходи та організація взаємодії з навчальними закладами [10, с. 84].

Одним із ключових факторів, який визначає ефективність соціального супроводу є психологічний стан батьків. Більшість досліджень зазначають, що саме матері дітей з інвалідністю перебувають у стані постійного емоційного напруження, що часто призводить до депресивних і тривожних розладів [11, с. 193]. У більшості випадків відсутність підтримки з боку соціальних служб і громади викликає почуття безвиході, що у свою чергу може призвести до суїцидальної поведінки. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2023 р. серед батьків, які виховують дітей з тяжкими психофізичними порушеннями, рівень самогубств був у 3,2 рази вищий, ніж серед решти населення [8, с. 67]. В Україні, за оцінками фахівців з Центру психічного здоров'я МОЗ, щорічно реєструється до 600 випадків самогубств батьків дітей з інвалідністю, з них понад половина пов'язані з емоційним виснаженням та економічними труднощами.

Згідно з матеріалами Міністерства соціальної політики та партнерства «Кожній дитині», серед основних проблем соціального супроводу виділяються:

- Відсутність міжвідомчої координації між органами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту;
- Низький рівень професійної підготовки соціальних працівників у сфері психолого-педагогічної підтримки;
- Недостатня кількість закладів денного перебування та реабілітаційних центрів для дітей з ООП;
- Емоційне вигорання сімей через відсутність програм «відпочинку для батьків» [9, с. 102].

Варто зазначити, що українська система соціального супроводу лише поступово наближається до моделі, яка функціонує у країнах Європейського Союзу. Прикладом виступає досвід західних країн, наприклад, у Швеції, Нідерландах і Великій Британії діють спеціальні «Respite Care Centers» - це центри короткострокового, де дитина з порушеннями може можливість

відпочити, пройти психотерапію чи вирішити особисті справи [12, с. 61]. У Німеччині схожі заклади функціонують під назвою «Familienentlastende Dienste», що дослівно перекладається як «служби полегшення для сім'ї». Фінансування таких центрів здійснюється за рахунок державного бюджету та благодійних пожертв від фондів/організацій [12, с. 63]. Саме така практика дає змогу знизити ризик психологічного виснаження та підвищити якість сімейного життя.

В Україні позитивні тенденції соціальної інтеграції сімей з дітьми з психофізичними порушеннями з'являються лише у громадах, де діють соціальні служби нового типу, орієнтовані на партнерство з батьками, залучення їх до прийняття рішень і створення «спільної підтримки» для дитини [8, с. 77]. Проте такі приклади все ще залишаються поодинокими.

Особливу увагу слід приділити гендерній рівності у соціальній роботі. Більшість соціальних послуг у сфері інвалідності орієнтовані на матерів, тоді як роль батька у процесі виховання та соціалізації дитини недооцінюється [13, с. 145]. Це створює додаткове навантаження на жінок і формує асиметрію у розподілі відповідальності. Врахування гендерного підходу під час планування програм соціальної підтримки сприяло б гармонізації сімейних відносин та зменшенню емоційного вигорання.

Для удосконалення системи соціального супроводу в Україні доцільно було б запровадити такі механізми вдосконалення:

- Створення системи центрів короткострокового догляду за дітьми, які мають психофізичні порушення за моделлю європейських «Respite care»;
- Реформування міжвідомчої взаємодії між соціальними, медичними та освітніми установами;
- Впровадження програми психологічного супроводу для обох батьків;
- Більш активний розвиток громадських ініціатив і висвітлення потреби благодійного партнерства для підтримки вразливих верств населення.

Згідно з даними Н.Л. Петрашевської, на момент 2020 р., більшість опитаних сімей зазначала, що щомісячної державної допомоги на дитину з

інвалідністю недостатньо навіть для базових потреб, не кажучи вже про оплату додаткових корекційних занять, психотерапії або реабілітаційних/абілітаційних курсів. Саме тому значна частина батьків змушені були звертатись до благодійних фондів або приватних центрів, що на початковому етапі створювало нерівність доступу до послуг залежно від фінансового становища родини [8, с. 81].

Проблема фінансового забезпечення соціального супроводу має комплексний характер, вона стосується не лише браку коштів, а й неоптимального їх розподілу між державними і місцевими рівнями, відсутність довгострокових програм фінансування, а також обмеження можливостей залучення грантів і міжнародної підтримки. Для забезпечення стабільної системи доцільно було б запровадити механізм цільового фінансування сімейно-орієнтованих послуг, у тому числі через соціальні замовлення, державні запити та реабілітаційні послуги та механізми державного приватного партнерства [9, с. 97].

Висновки. Таким чином, фінансовий аспект виступає визначальним чинником розвитку системи соціального супроводу сімей, що виховують дітей з психофізичними порушеннями, адже, без належної економічної бази навіть найкращі методичні підходи залишаються лише декларативними.

Саме тому проблема соціального супроводу сімей, які виховують дітей з психофізичними порушеннями, залишається актуальною для українського суспільства. Незважаючи на наявність законодавчих гарантій і певних позитивних зрушень, система підтримки потребує глибоких реформ. Найбільш гострою залишається проблема емоційного виснаження батьків та недостатність фінансування, що часто призводить до психологічних криз і навіть самогубств.

Досвід країн Європейського Союзу демонструє ефективність інклюзивного підходу, де ключем є партнерство держави, громади та сім'ї. Запровадження подібних моделей в Україні не лише покращить якість життя родин, а й сприятиме реалізації конституційних прав кожної дитини з

психофізичними порушеннями на достатній життєвий рівень та освіти, а також сприятиме їх інтеграції та подальшому полегшенню адаптації в суспільство, формуванню психологічної стійкості, подоланню соціальної ізоляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. (ратифікована Україною 16.12.2009 р., набрала чинності для України 06.03.2010 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
3. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю»: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#Text>.
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.
6. Національна стратегія реформування системи інклюзивного догляду та виховання дітей. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#n23>.
7. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2–3. Ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
8. Петрашевська Н.Л. Соціальна інтеграція сімей, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку: кваліфікаційна робота / НаУКМА. Київ, 2020. 94 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/>
9. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. Частина 1: Сучасні орієнтири та ключові технології / Міністерство соціальної політики України, Партнерство «Кожній дитині». Київ, 2017. 212 с. URL: <https://www.msp.gov.ua/>.
10. Концептуалізація системи сімейно-орієнтованого психолого-педагогічного супроводу родини, яка виховує дитину з особливими потребами: колективна монографія / за ред. Лабораторії психології здоров'я МДПУ ім. Б. Хмельницького. Мелітополь: МДПУ, 2019. 247 с. URL: <https://mdpu.org.ua/>.

11. Прокоф'єва О.О., Ковальова О.В., Варіна Г.Б. Психокорекція та основи психотерапії. Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 412 с. URL: <https://www.znu.edu.ua/>.
12. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Respite Care for Children with Disabilities: A Review of International Practice*. Brussels, 2020. 75 p. URL: <https://www.european-agency.org/>.
13. Виноградова О. Дотримання принципів гендерної рівності в організації соціальної роботи з сім'ями, в яких виховуються діти з інвалідністю. Матеріали Центру соціальних служб Холодногірського району м. Харкова. Харків, 2021. С. 145–150. URL: <https://kharkivsocservice.gov.ua/>.

КРИВОРУЧКО Сергій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним впровадженням цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності, зокрема у систему публічного управління. Цифровізація державного управління виступає важливим інструментом підвищення ефективності діяльності органів влади, оптимізації управлінських процесів, забезпечення відкритості та підзвітності публічної влади. Водночас успішність цифрових реформ значною мірою залежить від рівня підготовленості державних службовців до використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування та розвитку цифрових компетентностей державних службовців, які стають

необхідною передумовою ефективного управління, прийняття обґрунтованих рішень та надання якісних публічних послуг.

Різні аспекти цифровізації публічного управління та розвитку цифрових компетентностей персоналу органів влади дослідили у своїх працях О.Антонюк, І.Грицяк, А.Семенченко, О.Баранов, В.Дрешпак, Н.Бойко, І.Лопушинський, А.Матвійчук та інші науковці. Основну увагу вони приділяють питанням розробки концепції електронного урядування, цифрової держави, а також управління людськими ресурсами в публічному секторі в умовах цифровізації. Водночас потребує подальшого наукового опрацювання проблема системного формування цифрових компетентностей саме державних службовців як ключового чинника результативності управлінської діяльності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування значення цифрових компетентностей державних службовців як передумови ефективного публічного управління та визначення основних напрямів їх розвитку в умовах цифрової трансформації держави.

Цифрові компетентності державних службовців доцільно розглядати як сукупність знань, умінь, навичок і моделей поведінки, що забезпечують ефективне використання цифрових технологій у професійній діяльності. Вони охоплюють не лише технічні навички роботи з інформаційними системами, а й здатність критично оцінювати цифрову інформацію, дотримуватися вимог кібербезпеки, використовувати цифрові інструменти для управління, комунікації та аналізу даних [1].

Цифрові компетенції державних службовців формуються як цілісний, безперервний управлінський процес, що поєднує нормативне регулювання, інституційне забезпечення, освітньо-професійний розвиток і практичне застосування цифрових інструментів у публічному управлінні.

Нормативно-правовий механізм формування цифрових компетенцій передбачає закріплення відповідних вимог у системі державної кадрової політики. Він охоплює визначення цифрових компетенцій як складової професійної компетентності державних службовців, інтеграцію цифрових

навичок у стандарти державної служби, а також у вимоги до професійного розвитку та службового просування. У цьому контексті цифрові компетенції включають володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, навички роботи з даними, цифрову комунікацію, основи кібербезпеки та здатність використовувати електронні інструменти врядування [5].

Важливу роль у формуванні цифрових компетенцій відіграє освітньо-професійний механізм. Він реалізується через систему формальної освіти та підвищення кваліфікації державних службовців. Зокрема, у програмах підготовки та перепідготовки фахівців з публічного управління передбачено навчальні дисципліни, спрямовані на опанування цифрового врядування, електронної демократії, управління інформаційними ресурсами та аналізу даних. Значного поширення набуває принцип навчання впродовж життя, що забезпечує постійне оновлення цифрових знань і навичок відповідно до динаміки технологічного розвитку [2].

Інституційний механізм формування цифрових компетенцій ґрунтується на діяльності уповноважених органів у сфері державної служби та цифрової трансформації. Важливе значення має координація між органами публічної влади, закладами вищої освіти, навчальними центрами та міжнародними партнерами. У цьому контексті відбувається запозичення європейських підходів до розвитку цифрових компетенцій, зокрема на основі рамкових моделей цифрової компетентності, що забезпечує узгодженість національних практик із європейськими стандартами [1].

Практико-орієнтований механізм формування цифрових компетенцій реалізується безпосередньо в процесі професійної діяльності державних службовців. Використання електронного документообігу, державних електронних реєстрів, інформаційно-аналітичних систем та цифрових платформ сприяє закріпленню набутих знань і розвитку прикладних навичок. Участь державних службовців у реалізації проєктів цифрової трансформації підвищує рівень їхньої цифрової спроможності та адаптивності до управлінських інновацій.

Наявність розвинених цифрових компетентностей у державних службовців безпосередньо впливає на якість управлінських процесів. По-перше, компетентний у цій сфері персонал здатний швидше та ефективніше опрацьовувати інформацію, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. По-друге, цифрові навички забезпечують оптимізацію адміністративних процедур, зменшення бюрократичного навантаження та підвищення продуктивності праці [3].

Крім того, цифрові компетентності сприяють розвитку електронного урядування, покращенню комунікації між органами влади та громадянами, підвищенню рівня прозорості й підзвітності публічної адміністрації. У результаті зростає довіра суспільства до державних інституцій, що є важливою умовою стабільного розвитку держави [2].

Розвиток цифрових компетентностей державних службовців має здійснюватися на системній основі та включати:

- інтеграцію цифрових компетентностей у професійні стандарти державної служби;
- запровадження безперервного навчання та підвищення кваліфікації з питань цифрових технологій;
- використання онлайн-платформ і дистанційних форм навчання;
- формування цифрової культури в органах публічної влади;
- стимулювання інноваційної діяльності та обміну кращими цифровими практиками [4].

Особливу роль відіграє державна політика у сфері цифрової трансформації, яка має бути спрямована не лише на впровадження технологій, а й на розвиток людського потенціалу публічної служби.

Таким чином, цифрові компетентності державних службовців є ключовою передумовою ефективного публічного управління в умовах цифровізації. Вони забезпечують підвищення якості управлінських рішень, ефективність діяльності органів влади та рівень надання публічних послуг. Формування і розвиток цифрових компетентностей мають розглядатися як

стратегічний пріоритет державної кадрової політики. Системний підхід до навчання та розвитку державних службовців у цифровій сфері сприятиме успішній реалізації цифрових реформ і сталому розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко Н. О. Розвиток цифрових компетентностей державних службовців у контексті реформування державної служби. Публічне управління та адміністрування. 2022. № 1. С. 32–39.
2. Грицяк І. А., Семенченко А. І. Електронне урядування в Україні: теорія та практика впровадження. Київ: НАДУ, 2019. 256 с.
3. Дрешпак В. М. Цифровізація публічного управління: концептуальні засади та практичні аспекти. Аспекти публічного управління. 2020. Т. 8, № 5. С. 5–14.
4. Концепція розвитку цифрових компетентностей, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 167-р.
5. Лопушинський І. П. Професійний розвиток державних службовців в умовах цифровізації. Вісник НАДУ. 2021. № 3. С. 18–25.

КУЖІЛЬ Дмитро,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. В умовах гібридної агресії проти України - зі збройними діями, кібер-атаками, інформаційною пропагандою - інформаційний простір став одним із ключових полів боротьби. Захист інформаційних ресурсів, систем і суспільної комунікації, вкрай важливий для гарантування національних інтересів, безпеки громадян, стабільності державних інституцій.

Мета статті. Проаналізувати ключові механізми, інструменти та державні органи, що забезпечують реалізацію політики інформаційної безпеки України, а також розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України.

Аналіз досліджень і публікацій. Правове забезпечення та перспективи розвитку державної політики у сфері інформаційної безпеки викладено у дослідженні Горелова В.Ю., Вихрист С.М., котра дає практичний аналіз правових інструментів — законодавства, нормативів, правових засад — які забезпечують інформаційну безпеку. Автори спробували окреслити актуальну правову базу в Україні, її сильні та слабкі сторони. Наукова праця Пашковського В.Ф. «Ідентифікація політико-правових механізмів інформаційної безпеки держави в умовах гібридної війни», досліджує які політико-правові механізми може/повинна застосовувати держава для інформаційної безпеки саме в умовах гібридної війни, коли загрози — як

зовнішні, так і внутрішні, включаючи дезінформацію, пропаганду, інформаційний тиск. Наукова праця Різенко О.В., «Інформаційна безпека як складова інформаційної політики держави», розглядає інформаційну безпеку як частину ширшої інформаційної політики держави, підкреслюючи важливість координації державних інституцій, правової узгодженості та системного підходу вирішення даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Механізми реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки — це сукупність правових, організаційних, кадрових, фінансових, технічних та інших інструментів, за допомогою яких держава забезпечує захист національних інтересів в інформаційній сфері. Вони спрямовані на попередження, виявлення та нейтралізацію інформаційних загроз, а також на формування безпечного та стійкого інформаційного середовища [7, с.2].

Виділяють такі основні механізми:

1. Нормативно-правовий механізм.

Нормативно-правова база є фундаментом реалізації політики інформаційної безпеки. До неї належать:

1.1. Конституція України, яка гарантує право на інформацію та на захист від втручання в особисте життя громадянина.

1.2. Доктрина інформаційної безпеки України, що визначає національні інтереси, загрози та пріоритети державної політики.

1.3. Закони України: «Про національну безпеку України», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про телекомунікації», «Про кібербезпеку України» та ін.

1.4. Підзаконні акти, державні стандарти, стратегії, концепції, програми розвитку кібербезпеки та цифровізації.

Нормативний механізм забезпечує єдині правила функціонування інформаційного простору, визначає вимоги до захисту інформації та права й обов'язки суб'єктів.

2. Інституційно-організаційний механізм.

Реалізація державної політики у сфері інформаційної безпеки здійснюється через систему органів державної влади. Ключові з них:

- Президент України — визначає стратегічні напрями та затверджує доктринальні документи.
- Рада національної безпеки і оборони України (РНБО) — координує та контролює діяльність державних органів у сфері інформаційної та кібербезпеки.
- Кабінет Міністрів України — забезпечує виконання рішень РНБО, формує державні програми.
- Служба безпеки України (СБУ) — протидія інформаційним операціям, кібершпигунству, терористичним загрозам у кіберпросторі.
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації (Держспецзв'язку) — технічний захист інформації, кіберзахист критичної інфраструктури [2, с.15].
- Міністерство цифрової трансформації України — розвиток цифрового середовища, кібергігієни, цифрових послуг.
- Інші органи: МВС, Міноборони, Нацполіція (кіберполіція), НКЕК, органи місцевого самоврядування тощо.

Організаційний механізм включає розмежування повноважень, координацію взаємодії, створення центрів моніторингу та реагування, реалізацію програм.

3. Інформаційно-аналітичний механізм. Цей механізм забезпечує збирання, обробку, аналіз і прогнозування інформаційних загроз.

Основні складові: системи державного моніторингу кіберзагроз, інформаційних потоків, ЗМІ та соціальних мереж; аналітичні центри: CERT-UA, урядова команда реагування на кіберінциденти, центри у структурах СБУ, Міноборони, МВС; розроблення аналітичних звітів, прогнозів, сценаріїв реагування; інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень.

4. Інформаційно-аналітичний механізм.

Цей механізм забезпечує збирання, обробку, аналіз і прогнозування інформаційних загроз. Основні складові системи державного моніторингу кіберзагроз, інформаційних потоків, ЗМІ та соціальних мереж; аналітичні центри: CERT-UA, урядова команда реагування на кіберінциденти, центри у структурах СБУ, Міноборони, МВС; розроблення аналітичних звітів, прогнозів, сценаріїв реагування; інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень.

5. Кадровий та освітній механізм.

Включає в себе якісне забезпечення інформаційної безпеки залежить від професійної підготовки фахівців. До кадрового механізму входять:

- підготовка кіберфахівців, аналітиків, спеціалістів з інформаційної безпеки в університетах та відомчих закладах;
- підвищення кваліфікації державних службовців у сфері кібергігієни;
- популяризація цифрової грамотності серед населення;
- створення спеціалізованих навчальних та тренінгових платформ (кіберполігони, симуляційні центри).

6. Фінансово-економічний механізм.

Цей механізм інформаційної безпеки потребує значних ресурсів. Він охоплює:

- державне фінансування програм кіберзахисту та інформаційної безпеки;
- залучення інвестицій і грантів міжнародних партнерів (ЄС, НАТО, USAID тощо);
- державні закупівлі технічних засобів та програмного забезпечення;
- стимулювання розвитку національного ІТ-сектору.

7. Комунікативно-інформаційний механізм.

Він забезпечує взаємодію держави з суспільством і формує стійкість громадян до інформаційних впливів: ведення стратегічних комунікацій,

діяльність центрів протидії дезінформації, інформування населення про загрози та способи самозахисту, розвиток медіаграмотності та критичного мислення, налагодження співпраці держави із ЗМІ та громадським сектором[4, с.5].

Висновки. Механізми реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України є багатокomпонентною системою, що включає правові, організаційні, аналітичні, технічні, фінансові та комунікаційні інструменти. Їх ефективне функціонування є необхідною умовою захисту національних інтересів, протидії інформаційним та кіберзагрозам, а також формування стійкого та безпечного інформаційного середовища в умовах гібридних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96 -ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. [с. 5].

2. Закон України «Закон України «Про інформацію» від 14.06. 2025 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

3. Закон України «Про медіа» від 31.10. 2025 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

4. Закон України «Про національну безпеку» від 05.10. 2025 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

5. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 30.12.2021 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>

6. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України" від 14.05.2021 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

7. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України» від

14.09.2020 [Електронний ресурс] Офіційний сайт Верховної ради України. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

КУРИЛЮК Юлія,
здобувачка вищої освіти,
Хмельницький університет
управління і права
імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький, Україна

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Громадянство України є важливим інститутом становлення та функціонування держави, оскільки воно визначає правовий зв'язок між громадянином та державою, що ґрунтується на взаємних правах і обов'язках. Наявність в особи громадянства, забезпечує реалізацію своїх політичних, економічних і соціальних прав, визначає її належність до українського суспільства та підпорядкування державному суверенітету. Через інститут громадянства держава формує єдність народу, зміцнює внутрішню стабільність і гарантує правовий захист своїх громадян як усередині країни, так і за її межами.

Конституційне закріплення громадянства України відображено у статті 4 Конституції України, відповідно до якої в Україні існує єдине громадянство [1]. Ця норма спрямована на забезпечення цілісності держави, запобігання подвійній правовій належності особи до різних держав і уникнення можливих колізій у сфері реалізації прав та обов'язків громадян.

Крім того, принцип єдиного громадянства закріплений і в частині 1 статті 2 Закону України "Про громадянство України", де визначено, що в Україні

існує єдине громадянство [2]. Це положення узгоджується з Конституцією України та підкреслює послідовність державної політики у сфері громадянства, спрямованої на зміцнення національної єдності та правової визначеності статусу особи.

У сучасних умовах, коли держава стикається з глобалізацією, військовими викликами та активною міграцією, питання подвійного або множинного громадянства набуває особливої актуальності. 22 січня 2024 року Президент України подав до Верховної Ради законопроект, який передбачає можливість множинного громадянства, а 19 жовтня 2025 року Верховна Рада ухвалила його як Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення реалізації права на набуття та збереження громадянства України» (реєстр. № 11469) [3]

Крім того, особливу увагу законопроект приділяє воїнам-іноземцям, які добровільно стали на захист незалежності України. Серед них є навіть вихідці з країни-агресора, котрі проявили справжню відданість українським цінностям та готовність боронити нашу державу. Для таких осіб передбачається можливість спрощеного набуття громадянства як вияв вдячності та довіри з боку українського народу [4, с. 258]. Саме тому питання подвійного громадянства стає не лише юридичним, а й моральним, національним та стратегічним викликом.

Показовою в цьому контексті є постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 вересня 2024 року у справі № 990/163/23, у якій суд висловив важливу позицію щодо практичного застосування положень Закону України «Про громадянство України». У зазначеній постанові суд проаналізував норми статей 17 і 19 цього Закону, які визначають підстави припинення громадянства України. Зокрема, громадянство може бути припинене у трьох випадках: внаслідок виходу, втрати або за умов, передбачених міжнародними договорами. Втрата громадянства, за пунктом 1 частини першої статті 19, настає у випадку добровільного набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо він на момент цього набуття досяг повноліття. Добровільним вважається

таке набуття, коли особа свідомо подає заяву чи клопотання відповідно до законодавства іншої держави

Водночас Закон чітко визначає ситуації, які не є добровільним набуттям громадянства: коли дитина автоматично отримує громадянство двох держав за народженням, коли громадянство змінюється внаслідок усиновлення, шлюбу чи автоматичних положень іноземного законодавства без подання заяви.

У своєму рішенні Велика Палата Верховного Суду підкреслила, що чинне законодавство не містить прямої заборони подвійного громадянства, хоча Україна формально дотримується принципу єдиного громадянства. Суд наголосив, що подвійне громадянство не визнається *de jure*, але воно існує *de facto*, наприклад, у випадках, коли дитина набуває два громадянства одночасно за народженням. При цьому, якщо повнолітня особа добровільно вчиняє дії для отримання громадянства іншої держави, це може бути підставою для припинення громадянства України шляхом втрати, але не є позбавленням громадянства у примусовому порядку [5]

Ця судова позиція має значне значення для практичного застосування норм права, адже вона демонструє прагнення судової системи дотримуватися балансу між національними інтересами держави та правами людини. Верховний Суд фактично визнав, що питання подвійного громадянства не може бути вирішене лише формально воно вимагає гнучкого підходу з урахуванням міжнародних стандартів і реалій сучасного життя.

На мою думку, така правова позиція Великої Палати Верховного Суду є виваженою та відповідає демократичним цінностям. Вона враховує як інтереси держави у збереженні принципу єдиного громадянства, так і реальні обставини, коли громадяни через об'єктивні причини набувають інше громадянство. Наприклад, з метою працевлаштування, навчання або возз'єднання з родиною. Водночас на законодавчому рівні Україні варто конкретизувати механізм регулювання подвійного громадянства, щоб уникати правової невизначеності, гарантувати прозорість процедур і захищати права осіб, які опиняються в подібних правових ситуаціях.

Отже, питання подвійного громадянства в Україні є надзвичайно актуальним і потребує врегулювання, особливо в умовах війни та активної міграції. Законопроект № 11469 свідчить про прагнення держави створити прозорі правила набуття та збереження громадянства, враховуючи інтереси закордонних українців і воїнів-іноземців. Судова практика підтверджує необхідність гнучкого підходу, що поєднує захист державних інтересів із правами громадян. Чітке законодавче врегулювання дозволить уникнути правової невизначеності та забезпечити баланс між національними і міжнародними стандартами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.10.2025)
2. Про громадянство України: Закон України від 18 січня 2001 року № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#n44> (дата звернення 19.10.2025)
3. Парламент ухвалив закон про запровадження інституту множинного громадянства. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/263150.html> (дата звернення 19.10.2025)
4. Черепенко С.А., Костенко І.В.. Подвійне громадянство в Україні та світі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 82: частина 1. 2024. С. 256-259
5. Судова влада України. Наявність подвійного громадянства, як підстава для припинення громадянства України: позиція ВП ВС. 19.09.2024. URL: https://5aa.court.gov.ua/sud4854/pres-centr/news/1669976/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 19.10.2025)

ЛАВРИНЕНКО Владислав,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МІНІМАЛЬНА ЗАРОБІТНА ПЛАТА В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Заробітну плату можна визначити як один зі складових ринку праці, що забезпечує його функціонування та узгоджує інтереси працівників і роботодавців. Однак вони не завжди можуть домовитися про її рівень та терміни встановлення. Тому в сучасних умовах заробітна плата визначається не лише ринковими силами, а й за участю держави та профспілок. Мінімальна заробітна плата (МЗП) є одним із основних інструментів регулювання рівня заробітної плати [3, с.119].

Мінімальна заробітна плата – один із найстаріших інструментів державного регулювання ринку праці в багатьох країнах світу. Його застосування націлене на запобігання виплати необґрунтовано низької заробітної плати працівникам та припинення недобросовісної конкуренції між роботодавцями щодо заробітної плати.

Встановлення МЗП як нижньої межі ціни праці одночасно досягає двох цілей. Головна з них – підвищення рівня життя тих працівників, продуктивність яких вважається низькою ринком праці. Іншою метою є зменшення нерівності доходів. Таким чином, цей інститут ринку праці виконує передусім соціальну функцію. Його існування важливе для всіх зайнятих у державному та приватному секторі, зокрема для тих, хто має низьку заробітну плату.

Регулювання мінімальної заробітної плати є поширеною практикою в багатьох країнах світу. Кожна держава підходить до цього питання з

урахуванням своєї економічної ситуації, рівня розвитку ринку праці та соціальної політики. Аналіз зарубіжного досвіду дозволяє виявити різні методи встановлення МЗП, їх вплив на зайнятість і доходи населення, а також оцінити ефективність застосовуваних моделей у порівнянні з українськими умовами.

У Республіці Молдова до мінімальної заробітної плати включаються лише виплати, безпосередньо пов'язані з виконанням роботи; надбавки, премії, стимули або компенсаційні виплати не враховуються [2].

Законодавчо заборонено встановлювати соціальні виплати або будь-які інші виплати, не пов'язані з роботою, у кратних розмірах мінімальної заробітної плати. Посилання на мінімальну заробітну плату у відсотках або кратних величинах використовується виключно для виплат, пов'язаних із роботою (підвищення, премії, доплати тощо). Усі інші виплати визначаються в конкретних грошових сумах незалежно від мінімальної заробітної плати.

Гарантована мінімальна заробітна плата переглядається щорічно урядом після консультацій із соціальними партнерами, враховуючи сумарне річне зростання індексу споживчих цін та підвищення продуктивності праці на національному рівні [1]. У разі неплатоспроможності підприємства гарантовані працівникам компенсаційні виплати нараховуються та виплачуються не менше встановленого рівня мінімальної заробітної плати в реальному секторі.

Одним з основоположних принципів трудового законодавства в Республіці Вірменія є забезпечення права кожного працівника на своєчасну та справедливую оплату праці не менше мінімальної заробітної плати, встановленої законом. Мінімальна місячна та погодинна заробітна плата встановлюється законом. Для окремих галузей економіки, відповідних місцевостей, певних категорій працівників законом можуть встановлюватися інші мінімальні місячні (погодинні) розміри заробітної плати.

Склад, структура та вартість мінімального споживчого кошика встановлюються урядом на основі відповідних фізіологічних, медичних та соціальних норм, прийнятих у міжнародній практиці. Постанова уряду про мінімальний споживчий кошик охоплює: а) асортимент товарів та платних

послуг, що входять до мінімального споживчого кошика; б) нормативи його розрахунку; в) вартість мінімального споживчого кошика та порядок його індексації; г) графік щорічного введення вартості останнього [3, с.128].

Вартість споживчого кошика, розрахована на кожен рік та затверджена у встановленому порядку, відображається у Законі про Державний бюджет на відповідний рік з урахуванням його можливостей.

Мінімальна заробітна плата не включає додаткові виплати, надбавки, премії та інші стимулюючі виплати. До речі, вона не підлягає оподаткуванню. Колективним договором може бути встановлено вищу мінімальну заробітну плату, ніж та, що встановлена законом.

Згідно з трудовим законодавством Азербайджанської Республіки, заробітна плата працівника, який виконав свою трудову функцію та відпрацював щомісячну кількість робочих годин, не може бути нижчою за мінімальну заробітну плату, встановлену державою. Колективними договорами та контрактами також може бути передбачена вища мінімальна заробітна плата, ніж мінімальна заробітна плата, встановлена законом. Премії, доплати, надбавки, виплати та інші додаткові виплати за роботу, виконану поза робочим часом, передбаченим системою оплати праці, не включаються до мінімальної заробітної плати. Мінімальна заробітна плата встановлюється відповідним органом виконавчої влади [1].

У Республіці Таджикистан мінімальна заробітна плата встановлюється Президентом держави. Ця заробітна плата є основою для встановлення відповідних державних ставок заробітної плати в Республіці. Додаткові виплати, надбавки, стимулюючі виплати та підвищення оплати за відхилення від нормального робочого часу не включаються до мінімальної заробітної плати.

У регіонах та місцевостях, де встановлено регіональні коефіцієнти оплати праці для роботи в пустельних, посушливих та високогірних районах, мінімальна заробітна плата визначається з використанням цих коефіцієнтів та надбавок. Колективні договори (угоди), крім тих, стороною яких є бюджетна

організація та організація, що отримує державні субсидії, можуть передбачати вищу мінімальну заробітну плату.

Мінімальна заробітна плата в Латвійській Республіці не може бути нижчою за мінімальну, встановлену державою. Мінімальна місячна заробітна плата протягом нормального робочого часу, а також мінімальна погодинна оплата праці встановлюються Кабінетом Міністрів Латвії. Уряд Литовської Республіки встановлює мінімальну погодинну заробітну плату та мінімальну місячну заробітну плату. Для окремих галузей економіки, регіонів або груп працівників він може за рекомендацією тієї ж Ради встановлювати різні мінімальні погодинні заробітні плати та мінімальні місячні заробітні плати. Колективні договори також можуть встановлювати вищу мінімальну заробітну плату.

В Чехії «мінімальна заробітна плата» визначається як мінімально дозволений розмір грошової винагороди за роботу, виконану в рамках трудових відносин. Заробітна плата, оплата праці або грошова компенсація за трудовим договором не можуть бути нижчими за мінімальну заробітну плату. Тому будь-які премії за понаднормову роботу, роботу у святкові дні, роботу в нічний час, важку роботу та роботу, виконану в суботу та/або неділю, не включаються до заробітної плати. Базові та похідні ставки мінімальної заробітної плати, диференційовані залежно від факторів, що впливають на виконання конкретних робіт, а також умови виплати мінімальної заробітної плати визначаються постановою уряду, яка, як правило, набирає чинності на початку календарного року, з урахуванням змін заробітної плати та споживчих цін.

Якщо заробітна плата, оплата праці або грошова компенсація за трудовим договором нижча за мінімальну заробітну плату, роботодавець зобов'язаний виплатити працівнику:

а) крім заробітної плати працівника, також грошову суму, що дорівнює різниці між відповідною мінімальною місячною заробітною платою та заробітною платою працівника за певний календарний місяць, або грошову суму, що дорівнює різниці між мінімальною погодинною ставкою та

погодинною ставкою працівника (за кожну відпрацьовану годину). Застосування мінімальної погодинної або мінімальної місячної ставки має бути чітко узгоджено; в іншому випадку мінімальна погодинна ставка використовується при розрахунку грошової доплати.

б) окрім заробітної плати працівника, також грошова сума, що дорівнює різниці між відповідною мінімальною місячною заробітною платою та заробітною платою працівника за певний календарний місяць;

в) окрім грошової винагороди за трудовим договором, також грошова сума, що дорівнює різниці між відповідною мінімальною місячною ставкою та погодинною грошовою винагородою (за кожну відпрацьовану годину).

Китайська Народна Республіка передбачає, що держава гарантує рівень мінімальної заробітної плати, встановлений у провінціях, автономних районах та муніципалітетах центрального управління народним урядом та доповіданий Державній Раді. Мінімальна заробітна плата розраховується з урахуванням узагальнених довідкових матеріалів щодо таких факторів, як середня вартість життя, середня заробітна плата, продуктивність праці, умови зайнятості та місцеві відмінності в економічному розвитку.

Під час визначення національної мінімальної заробітної плати в Угорщині однаково враховуються потреби працівників, середня заробітна плата, вартість життя, відносний рівень життя відповідних соціальних груп та економічні умови, включаючи вимоги економічного зростання.

Вивчення зарубіжного досвіду встановлення мінімальної заробітної плати дозволяє визначити ефективні підходи та механізми її регулювання, які можуть бути адаптовані до українських умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бек У.П. Про законодавче поняття «Мінімальна заробітна плата» в сучасних умовах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 20.
2. Дерев'янка М.І. Мінімальний розмір оплати праці як гарантія у сфері трудових правовідносин. Науковий вісник Академії муніципального управління. 2016. Випуск 1. С. 153–158.

3. Чанишева Г.І., Щукін, О.С. Мінімальна заробітна плата у системі державних соціальних гарантій. Київський часопис права. 2023. № 1. С. 119-128.

ЛЕВЧЕНКО Максим,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЛЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Починаючи із моменту відновлення незалежності української держави триває процес її становлення, формування та розбудови. Цей процес не має усталеного характеру та концептуально-принципового напрямку поетапного розвитку. На практиці виявляється, що все залежить від політичних поглядів та вподобань політичної еліти, а вплив наукової та творчої еліти не простежується. Водночас, волелюбним проявом українського народу можна вважати «Помаранчеву революцію» та «Революцію Гідності», які призвели до зміни влади та певною мірою об'єднали громадянське суспільство. Проте, політичною, науковою та культурною елітою ніколи не здійснювався системний пошук механізмів, які б згуртували українське суспільство та давали б йому змогу бути у постійній готовності до спротиву будь-якому агресору. А якщо науковцями така робота і була проведена, то їх результати, пропозиції та рекомендації не були враховані та не були впроваджені владними колами (принаймні публічно це не простежується) у внутрішній політиці держави. Агресія російської федерації проти України 2014 року, а саме фаза її загострення у вигляді повномасштабного вторгнення 2022 року підштовхнула керівництво держави до прискореного пошуку шляхів

збереження державності. Важливим інструментом у цьому контексті виступає формування системи національної стійкості України. Враховуючи вищезазначене, метою даного дослідження є здійснення аналізу діючих нормативно-правових механізмів формування системи національної стійкості України.

Виклад основного матеріалу. Насамперед потрібно зазначити, що упродовж десятиліть на державному рівні не приділялося належної уваги створенню дієвої системи національної стійкості, яка була б здатна впевнено та ефективно протидіяти зовнішнім викликам і загрозам та забезпечувати плановий розвиток країни на усіх основних етапах становлення новітньої української державності. Наслідком такої недалекоглядності, або й навіть злочинної бездіяльності (окреме спірне питання щодо цілеспрямованого та свідомого зниження обороноздатності країни) стало російське вторгнення в Україну, яке класифіковане як кримінальний, неспровокований акт агресії. І сталося це не лише тому, що росія хотіла б ставитися до України як до своєї власності, а ще й тому, що в жодній оборонній доктрині та в жодному стратегічному бюлетені ніколи не розглядалась загроза зі сходу. Стрімке зменшення бойового потенціалу Збройних Сил України протягом 1991 -2014 років також сприяло спробі втілення росіянами загарбницьких планів. Подальше скорочення чисельності Збройних Сил України під гаслами «оптимізації», на мою думку, призвело б до фактичної втрати ними своїх функцій та набуття лише церемоніальності. Для порівняння: станом на 2013 рік чисельність Збройних Сил України – 166 тисяч осіб, а правоохоронних органів – 261 тисяча осіб, що свідчить про набуття державою поліцейсько-жандармських ознак. Щоправда, з початком у 2014 році першого етапу російсько-української війни, парламентом України було видано низку законів, покликаних нейтралізувати наслідки радянського впливу, проте системності в них не спостерігається. Водночас після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році спостерігаються значні зрушення у сфері створення правового підґрунтя національного спротиву у розрізі системи національної стійкості.

Зокрема найзмістовнішим та узагальнюючим (підсумовуючим, головним) законом за цим напрямком можна вважати Закон України «Про основи національного спротиву» № 2849-IX від 13.12.2022 зі змінами. Він, не оминаючи жодного аспекту, визначає та встановлює «правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву» [2]. Інші законодавчі акти, як правило, доповнюють, роз'яснюють або тлумачать Конституцію України [1], рішення Ради Національної безпеки і оборони тощо: наприклад ст.3 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» зазначає, що «правову основу державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності становлять Конституція України, закони України "Про національну безпеку України", "Про освіту", "Про закордонних українців", "Про волонтерську діяльність", "Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті", "Про основи національного спротиву", цей Закон, інші нормативно-правові акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.» [4].

Висновки. Підбиваючи підсумки варто зазначити, що в Україні перші змістовні законопроекти щодо національної стійкості почали створювати лише після 2014 року, а за попередні роки незалежності впорядкованого процесу створення концепції національної стійкості виконано не було – окремі та не пов'язані між собою рішення не могли забезпечити виконання та проведення усіх необхідних заходів. Цим була зумовлена певна фрагментарність та непослідовність заходів, які здійснювалися державою в цій галузі. Суттєво ситуація почала змінюватись після 2021 року, коли військово-політичне керівництво країни остаточно усвідомило наявність зовнішньої загрози існуванню української держави. Поряд із тим, зважаючи на суспільно-політичних процеси, які відбуваються в Україні та поза її межами на сучасному

етапі, можна прогнозувати, законодавство у сфері національної стійкості буде розвиватись та вдосконалюватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. КОНЦЕПЦІЯ забезпечення національної системи стійкості від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/2021#n11>
3. Закон України «Про основи національного спротиву» № 2849-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>
4. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/ed20221213>

УДК 349.3-056.26

ЛИТВИНЕНКО Валентина,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри публічного та
приватного права,
Національний університет
«Чернігівська Політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ІВУСЬ Тетяна,
здобувачка вищої освіти,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПРАВО ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ НА БЕЗПЕРЕШКОДНИЙ ДОСТУП ДО ОБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У процесі інтеграції до європейського та світового співтовариства Україна ратифікувала низку міжнародних правових документів, які суттєво вплинули на формування державної політики та практики щодо забезпечення рівних прав і можливостей для всіх громадян, а також на впровадження принципів доступності осіб з інвалідністю в різні сфери життя.

У сучасному правовому суспільстві забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян, в тому числі і для осіб з інвалідністю, є одним із фундаментальних принципів. Рівень цивілізованості будь якої держави у значній мірі залежить від того, як закріплюються та гарантуються права її громадян, тим більше тих, хто потребує особливої уваги. До такої категорії відносяться особи з інвалідністю [1, с. 44].

В умовах повномасштабного вторгнення забезпечення рівних прав та можливостей для всіх громадян набуває особливої гостроти, адже зростає кількість осіб з інвалідністю серед військових і цивільного населення, а значна частина об'єктів соціальної інфраструктури зазнала руйнувань. Забезпечення безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури у процесі післявоєнного відновлення має не лише соціальне, а й стратегічне значення, оскільки сприяє виконанню міжнародних зобов'язань України, реалізації принципів сталого розвитку та наближенню до європейських стандартів прав людини.

Загальний правовий статус людини і громадянина закріплений Конституцією України, згідно якої усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними [2]. Втім реалізація, передбачених законами прав, можлива при створенні і рівних можливостей для всіх. Одним із механізмів створення рівних можливостей для осіб з інвалідністю є закріплення на законодавчому рівні спеціального правового статусу. Основним документом, який гарантує створення для осіб з інвалідністю рівних можливостей для участі в усіх сферах життя, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (далі – Закон) [3]. Одним із ключових прав для осіб з інвалідністю є право на безперешкодний доступ до об'єктів соціальної інфраструктури. Його зміст полягає у можливості осіб з інвалідністю самостійно та на рівних із іншими умовах користуватися об'єктами, послугами й ресурсами, що забезпечують реалізацію соціальних, економічних, культурних і політичних прав.

Під безперешкодним доступом до об'єктів соціальної інфраструктури розуміється такий стан середовища, за якого особа може вільно й рівноправно пересуватися, отримувати необхідні послуги та користуватися будівлями, транспортом, засобами зв'язку й інформації без фізичних, архітектурних чи інформаційних бар'єрів. У цьому контексті йдеться про всю сукупність об'єктів, установ і закладів соціальної інфраструктури, що забезпечують

життєдіяльність населення, задоволення його соціальних потреб та надання базових послуг.

Закон зобов'язує створювати для осіб з інвалідністю безперешкодний доступ до об'єктів соціальної інфраструктури і саме тому першочергового значення набуває безперешкодність фізичного оточення та житлова безперешкодність, що визначає можливість особи вільно пересуватися у просторі життєдіяльності.

Відповідно до Закону усі будівлі, споруди, громадські простори та інженерна інфраструктура повинні відповідати нормативним вимогам безперешкодності. Ці вимоги конкретизуються у чинних державних будівельних нормах, які регламентують параметри облаштування входів, пандусів, підйомників, ліфтів, поручнів, тактильних елементів навігації, доступних санітарних приміщень тощо.

Однак фактичний стан доступності свідчить про значні відхилення від установлених вимог. Наприклад, як зазначає у своєму дослідженні Добренька Н. В., більшість пандусів на об'єктах соціальної інфраструктури виконані лише формально: вони мають надмірний кут нахилу, позбавлені поручнів, не забезпечують майданчиків для розвороту, а їх покриття є слизьким у будь-яку пору року. Це робить їх майже непридатними для користування особами на візках або милицях, що свідчить про розрив між нормативною моделлю та реальним станом безперешкодності [4, с 16].

Особливу роль відіграє житлова доступність, закріплена зокрема в чинних нормах Житлового кодексу України, які передбачають право окремих категорій осіб з інвалідністю на першочергове отримання житла та на його адаптацію відповідно до індивідуальних потреб, зокрема особам похилого віку, а за висновком лікувально-профілактичного закладу також відповідним категоріям осіб з інвалідністю і хворих на їх прохання жилі приміщення надаються на нижніх поверхах або в будинках з ліфтами, а у разі невідповідності житла (жилих приміщень), в якому проживає особа з інвалідністю, вимогам щодо безперешкодного доступу осіб з інвалідністю і

неможливості його пристосування до потреб таких осіб за їх заявою або заявою їх законних представників проводиться заміна такого житла (жилих приміщень) [5]. Проте дослідження свідчать, що житлова інфраструктура також часто не відповідає принципам безперешкодності. Так, у роботі Дронової О. та Стефанської В. наголошується, що в багатьох будинках при вході наявні сходинки, встановлені непридатні або занадто круті пандуси, відсутні поручні та тактильні елементи, а перепади висот створюються штучно, хоча могли б бути усунені під час ремонтів. У старій забудові маломобільні мешканці взагалі нерідко позбавлені можливості користуватися прибудинковими територіями без сторонньої допомоги [6, с. 59].

Важливою складовою є транспортна безперешкодність, яка визначає можливість рівноправного пересування усіма видами транспорту. Зокрема, законодавство вимагає оснащення рухомого складу низькопідлоговими платформами, підйомниками, місцями для крісел колісних, системами візуального та звукового інформування, а також забезпечення доступних зупинок, перонів, вокзалів та аеропортів. Державні будівельні норми та галузеві стандарти передбачають необхідність облаштування засобами для озвучення інформації та рельєфно плоско друкованої інформації, тактильних плиток, знижених бордюрів, безпечних пішохідних переходів, зон очікування та пересадочних вузлів тощо [7].

Проте, як показують аналітичні дослідження, транспорт залишається однією з найменш доступних сфер. За матеріалами Л.М. Якушенко, перешкоди виникають не лише у транспортних засобах, а й на прилеглий інфраструктурі – зупинках, вокзалах, переходах, де часто відсутні елементи безперешкодності [8, с. 5]. Навіть у великих містах мобільність осіб з інвалідністю значною мірою залежить від допомоги інших людей, що суперечить принципу самостійного пересування.

Не менш важливою є інформаційна та комунікаційна безперешкодність, яка набуває особливої актуальності у контексті цифровізації послуг. Усі інформаційні ресурси та засоби комунікації мають бути доступними для осіб із

інвалідністю. До обов'язкових вимог належать дублювання інформації шрифтом Брайля та рельєфно-тактильними позначеннями, застосування сурдоперекладу, а також надання технічних засобів комунікації. Водночас реальний стан інформаційної доступності демонструє суттєві прогалини. Як підкреслює Л. М. Якушенко, серед головних порушень є відсутність дублювання шрифтом Брайля у громадських місцях, засобах масової інформації візуальної інформації, звукової інформації тощо [8, с. 6].

Завершальним, але не менш значущим елементом, є культурна, спортивна та соціальна безперешкодність. Стаття 34 Закону передбачає забезпечення доступності до закладів культури і спортивних споруд, для занять фізкультурою і спортом, а також надання спеціального спортивного інвентаря. Однак, як зазначають дослідники, попри певний прогрес у забезпеченні доступності, наявні рішення залишаються фрагментарними й не забезпечують цілісного, безперешкодного користування простором. Унаслідок цього люди з інвалідністю все ще позбавлені можливості повною мірою отримувати необхідні послуги та користуватися об'єктами відпочинку.

Отже, можна зробити такі висновки: 1) в Україні створена правова основа для забезпечення рівних прав і можливостей осіб з інвалідністю; 2) законодавством передбачено розгалужену систему безперешкодності – фізичну, житлову, транспортну, інформаційну, культурну, спортивну; 3) втім є потреба в удосконаленні практичних механізмів реалізації законодавчих норм, посиленні контролю, модернізації інфраструктури та формуванні сталої державної політики, спрямованої на реальну, а не декларативну рівність можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С. 44-46.
2. Конституція України: Закону України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2025).

3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87512#Text> (дата звернення: 21.11.2025).
4. Добренька Н.В. Благоустрій міста в аспекті забезпечення реалізації права на пересування осіб з особливими потребами. *Правові новели*. № 4/2018. С. 15-22.
5. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р. № 5464-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 21.11.2025).
6. Дронова О., Стефанська В. Люди з інвалідністю у середовищі великого міста: аналіз фізичної безбар'єрності мікрорайону Галагани Києва. *Економічна та соціальна географія*. 2024. № 92. С. 51-65.
7. ДБН Б.2.2-5:2011 *Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій. Благоустрій територій*. Затверджено наказами Мінрегіону від 28.10.2011 № 259, від 30.03.2012 № 139. URL: <https://dreamdim.ua/wp-content/uploads/2019/01/DBN-B225-2011.pdf> (дата звернення: 21.11.2025).
8. Якушенко Л. М. Актуальні проблеми соціального захисту людей з інвалідністю. *Аналітична записка. Серія «Соціальна політика»*. 2019. № 9. С.1–11. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-yakushenko-social-policy-9-2019.pdf> (дата звернення: 21.11.2025).

УДК 159.9:342.7

ЛІТТІХ Маргарита,

здобувачка вищої освіти,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Проблема реалізації конституційних прав людини і громадянина традиційно розглядається у правовій науці через призму інституційних механізмів та нормативно-правового забезпечення, однак у сучасних міждисциплінарних дослідженнях дедалі більшу увагу приділяється психологічним чинникам, які визначають здатність особи усвідомлювати, інтерпретувати та фактично використовувати надані їй конституційні гарантії. Конституційні права не діють автоматично: між їх юридичною наявністю та практичною реалізацією існує зона суб'єктивних бар'єрів, пов'язаних з особистісними характеристиками, попереднім досвідом, рівнем правової соціалізації та соціально-психологічним контекстом. Вплив цих бар'єрів пояснює розрив між формальною рівністю перед законом і фактичною нерівністю у доступі до правового захисту, що особливо виражено у суспільствах із високим рівнем стресу, недовіри до інституцій та історично закріпленими моделями пасивності.

Одним із ключових бар'єрів виступає феномен набутої, або навченої, безпорадності, описаний М. Селігманом, який виникає внаслідок повторюваного досвіду неефективності дій та відсутності контролю над соціально значущими подіями. У контексті реалізації конституційних прав це

виявляється у переконанні громадянина, що звернення до державних органів «нічого не змінить», навіть якщо формально він має усі інструменти захисту. Такі переконання стають основою поведінкової інгібіції: людина уникає дій, які можуть забезпечити їй захист, і тим самим підсилює власну вразливість. Психологічні дослідження показують, що навчена безпорадність корелює зі знизеним рівнем самоефективності, яка є центральним компонентом готовності особи ініціювати правозахисну поведінку [4]. Знижена самоефективність веде до уникання соціальних інститутів, страху перед формальними процедурами, зменшення здатності відстоювати власні інтереси, що безпосередньо впливає на практичну дію конституційних прав [1].

Другим вагомим бар'єром є низький рівень правосвідомості та правової компетентності, сформований у психолого-соціальному середовищі, де відсутнє системне правове виховання та не існує стабільно позитивного досвіду взаємодії з державою. Правосвідомість включає когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти: знання про права, ставлення до права як інструмента захисту, упевненість у його дієвості. Дефіцит будь-якого з цих компонентів створює психологічний бар'єр, який проявляється в нерозумінні власних можливостей, плутанні адміністративних та судових механізмів, страху перед офіційними структурами та відкладанні правозахисних дій. Це особливо характерно для вразливих груп населення: людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб, громадян із низьким рівнем освіти, молоді з нестійкою громадянською ідентичністю [2].

Наступним суттєвим психологічним бар'єром виступає недовіра до державних інституцій як соціально-психологічний ефект, сформований на основі попереднього досвіду несправедливості, корупційних практик, затягування процедур і непрозорості ухвалення рішень. У психології недовіра розглядається як стійка когнітивна схема, яка визначає очікування від майбутніх взаємодій: якщо громадянин вважає державу неефективною чи навіть ворожою, він очікує, що звернення за захистом призведе до додаткових витрат, принижень чи несправедливості. Це породжує унікальну комбінацію

емоційних реакцій — тривоги, гніву, скепсису, — що разом блокують дії, необхідні для реалізації прав. Недовіра має й колективний характер: суспільні настрої, медіадискурси та міжособистісні обговорення створюють «соціально підтвержене переконання» про недієвість правових механізмів, яке підсилює індивідуальні сумніви [5].

Додаткового аналітичного значення набуває й феномен так званої «правової десенситизації», який у психологічній літературі описують як поступове зниження емоційної чутливості до порушень прав унаслідок їх частоти та соціальної нормалізації. Коли суспільство тривалий час живе в умовах правової невизначеності або латентних форм несправедливості, громадяни перестають реагувати на порушення не лише поведінково, але й на рівні базових когнітивно-емоційних оцінок. Це створює парадокс: навіть ті, хто в іншому контексті мав би високу правову активність, починають знижувати власні очікування від інституцій, а разом з тим — рівень суб'єктивної мотивації до захисту власних свобод. Така десенситизація супроводжується формуванням «нормативної толерантності до порушень», коли правові дефекти, що раніше викликали обурення або бажання діяти, починають сприйматись як «частина реальності». З точки зору психології масової поведінки, це небезпечний процес, адже він не лише знижує індивідуальну готовність до правозахисних дій, але й послаблює колективні механізми соціального контролю, без яких конституційні гарантії не можуть реалізовуватися повною мірою.

Важливим психологічним бар'єром є страх — як особистісний, так і соціально обумовлений. Страх помилки, страх осуду, страх конфлікту з авторитетною інстанцією чи з представниками інституційної влади обмежує ініціювання правових дій. У суспільствах із традиційними моделями влади страх має глибинний характер і передається між поколіннями у вигляді «психологічних сценаріїв» уникнення зіткнення з державною системою. Дослідження показують, що емоційні реакції, зокрема страх та сором, здатні істотно знижувати індивідуальну мотивацію вступати в офіційні процедури, навіть коли ці процедури прямо спрямовані на захист особи.

Певну роль у формуванні бар'єрів відіграють також соціальні норми та механізми групового впливу. Соціальний тиск, конформність та орієнтація на групі очікування можуть стримувати громадянина від звернення по захист прав, якщо в його соціальному середовищі домінують наративи пасивності або недовіри до правових інститутів. У цей механізм залучені явища нормативного та інформаційного соціального впливу: перше змушує особу поводитись так, аби уникнути соціальних санкцій, друге формує переконання про «стандартну» модель поведінки, якої нібито дотримуються всі. Таким чином, індивід опиняється під подвійним психологічним тиском — страху бути «не як усі» і переконання, що «так не роблять».

На формування бар'єрів також впливає рівень хронічного стресу, спричиненого соціальними кризами, війною, економічною нестабільністю. Психологічна наука демонструє, що стрес погіршує когнітивні функції, зокрема увагу, планування та здатність прогнозувати наслідки власних дій. Як результат громадянин може формально знати свої права, але перебування в стані виснаження або тривожності робить його менш здатним до складних, структурованих правових процедур. Стрес також посилює прагнення уникати додаткових подразників, а правові механізми часто сприймаються саме як складні та емоційно затратні [3].

Сукупність зазначених психологічних бар'єрів показує, що ефективна реалізація конституційних прав потребує не лише вдосконалення правових механізмів, але й системної роботи у сфері психологічної просвіти, розвитку правосвідомості та підвищення громадянської самоефективності. Інтеграція психологічного підходу в державну політику захисту прав людини може включати розвиток доступних механізмів правового консультування, програм зниження правового стресу, формування позитивного досвіду взаємодії з інституціями, впровадження освітніх інтервенцій, а також діяльність психологічних служб при правозахисних структурах. Така міждисциплінарність дозволяє перейти від декларативності до реальної дії конституційних прав, зменшити розрив між юридичним текстом і життєвою практикою та створити

умови, у яких громадянин матиме не лише право, але й психологічну можливість і готовність ним користуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bandura A. Self-efficacy: The exercise of control. W. H. Freeman. 1997.
2. Ewick P., Silbey S. S. The common place of law: Stories from everyday life. University of Chicago Press. 1998.
3. McEwen B. S. Protective and damaging effects of stress mediators. New England Journal of Medicine. 1998. Vol. 338. № 3. P. 171-179.
4. Seligman M. E. P. Helplessness: On depression, development, and death. W. H. Freeman. 1975.
5. Tyler T. R. Why people obey the law. Yale University Press. 1990.

ЛЮХ Злата,

здобувачка освіти,

Троянівський ліцей

Новогуйвинської селищної ради,

Житомирський район,

Житомирська область, Україна

БУЛІНГ ЯК ФОРМА ДИСКРИМІНАЦІЇ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Булінг (від англ. bully – хуліган, задирака, насильник) – це агресивна і вкрай неприємна поведінка однієї дитини або групи дітей стосовно іншої дитини, що супроводжується постійним фізичним і психологічним впливом [3].

Дискримінація (лат. discriminatio «розрізнення») – будь-яка відмінність, виключення, обмеження або перевага, що заперечує або зменшує рівне здійснення прав.

Булінг – це найпоширеніший прояв дискримінації.

За останні роки проблема булінгу залишається надзвичайно актуальною як у світі, так і в Україні. Це явище завдає значної шкоди емоційному здоров'ю, самооцінці та відчуттю безпеки людини.

Тому важливо вміти розпізнавати булінг, розуміти, чому він виникає та які може мати наслідки.

У повсякденному житті всі люди іноді мають конфлікти: сварки, непорозуміння, різні погляди. Це частина спілкування. Однак булінг - це не звичайна сварка. Це повторювана й навмисна агресія, яка має чіткі ознаки:

1. Систематичність - дії повторюються регулярно: щодня, щотижня або постійно в онлайн-просторі.

2. Нерівність сил - кривдник сильніший фізично, має більше підтримки однолітків або психологічну перевагу.

3. Намір завдати шкоди - дії здійснюються не випадково, а свідомо - щоб принизити, налякати чи ізолювати людину.

4. Негативні наслідки для постраждалого - погіршення настрою, страх, стрес, небажання ходити до школи, зниження самооцінки [4].

Булінг може здійснювати як один кривдник, так і група людей.

Учасники булінгу:

1. Кривдник (булер)
2. Потерпілий (жертва булінгу)
3. Спостерігачі (за наявності) [4].

Найчастіше кривдники шукають «зручну жертву» - людину, яка здається менш впевненою або не може себе захистити.

Хто може стати жертвою булінгу:

- ✓ діти з особливими освітніми потребами;
- ✓ діти, які не можуть захистити себе або фізично слабші за однолітків;
- ✓ невпевнені у собі, замкнуті та мовчазні діти;
- ✓ діти, які уникають певних місць у школі (наприклад, проводять перерви в класі);

✓ діти, які не мають близьких друзів і частіше спілкуються з дорослими, ніж з однолітками;

✓ діти, які відрізняються від інших будь-якими ознаками.

Види булінгу:

✓ **фізичний** (штовхання, підніжки, зачіпання, бійки, стусани, ляпаси, нанесення тілесних пошкоджень);

✓ **психологічний** (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, міміка обличчя, поширення образливих чуток, ізоляція, ігнорування, погрози, жарти, маніпуляції, шантаж);

✓ **економічний** (крадіжки, пошкодження чи знищення одягу та інших особистих речей, вимагання грошей);

✓ **сексуальний** (принизливі погляди, жести, образливі рухи тіла, прізвиська та образи сексуального характеру, зйомки у переодягальнях, поширення образливих чуток, сексуальні погрози, жарти);

✓ **кібербулінг** (приниження за допомогою мобільних телефонів, Інтернету, інших електронних пристроїв) [2].

Булінг не виникає випадково. Його поява пов'язана з кількома ключовими чинниками.

1. Виховання та середовище

Діти часто повторюють моделі поведінки, які бачать удома або серед дорослих. Якщо в оточенні присутня агресія, вона може переноситися й у школу.

2. Бажання підвищити статус у колективі

Деякі підлітки вдаються до булінгу, щоб привернути увагу, виглядати «сильнішими» або здобути підтримку групи.

3. Низька самооцінка кривдника

Невпевнені у собі діти іноді принижують інших, щоб самоствердитися та відчувати контроль.

4. Відмінності між дітьми

Булінг часто виникає через різну зовнішність, інтереси, риси характеру, особливості розвитку, походження чи матеріальний стан.

5. Недостатній контроль з боку дорослих

Коли в школі відсутня чітка система підтримки та реагування, агресивна поведінка поширюється швидше.

Булінг негативно впливає на всіх учасників ситуації - постраждалого, кривдника та свідків.

1. Наслідки для постраждалого: стрес і тривожність, небажання відвідувати школу, зниження успішності, проблеми з самооцінкою, погіршення настрою та сну, труднощі у спілкуванні.

2. Наслідки для кривдника: зростання агресивності, проблеми у спілкуванні, високий ризик конфліктів у майбутньому, труднощі з дисципліною, можливі проблеми у навчанні.

3. Наслідки для свідків: страх за власну безпеку, відчуття провини, відчуття безсилля.

Дорослі несуть відповідальність за запобігання булінгу та його припинення - це стосується батьків, учителів і свідків.

Для учнів: не мовчати, звертатися по допомогу, позначати межі і підтримувати спілкування з друзями.

Для батьків: слухати дитину, не звинувачувати її, звертатися до школи та навчати впевненості.

Для вчителів і школи: створювати безпечне середовище, реагувати на випадки булінгу, мати чіткі правила і стежити за їх виконанням[1].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зробити наступні висновки: булінг (цькування) є формою насильства та проявом дискримінації, що здійснюється різноманітними способами.

Булінг є навмисними діями, які принижують людську гідність, а це є однозначним порушенням права дитини на повагу до її гідності, гарантованого міжнародними стандартами в галузі прав людини.

Запобігти булінгу можна лише спільними зусиллями, в основі яких - повага, турбота та відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Відповідальність за булінг. Режим доступу : https://inseinin.com.ua/news_ukraine/tpost/egr8ecl4v1-vdpovdalnst-za-bulng
2. Права людини. Булінг як форма насилля. Режим доступу :: <https://vseosvita.ua/library/prava-ludini-buling-akforma-nasilla-107015.html>
3. Що таке булінг. Режим доступу : <https://www.stopbullying.gov/bullying/what-is-bullying>
4. Як дорослим реагувати на булінг. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/news/yak-doroslym-reahuvaty-na-bulinh-instruktsiia-dlia-osvitian>

МАГАСЬ-ДЕМИДАС Юлія,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА РІВНІ РАДИ ЄВРОПИ

Актуальність. Тема дослідження є актуальною з огляду на сучасні проблеми, які мають місце в європейській архітектурі безпеки та правопорядку. Рада Європи, заснована у 1949 році, залишається провідною організацією на континенті, що забезпечує єдність правового простору на основі трьох китів: демократії, засад верховенства права, гарантування прав людини. Центральним елементом цього механізму є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ЄКПЛ), яка створила унікальну систему міжнародного судового контролю [1].

Виклад основного матеріалу. Європейська конвенція з прав людини не є статичним документом; це «живий інструмент» (living instrument), який має тлумачитися у світлі умов сьогодення. Ця концепція, сформульована Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ), дозволяє адаптувати норми 1950-х років до сучасних реалій, таких як цифрові права, біоетика, екологічні стандарти тощо. Динамічність Конвенції також забезпечується прийняттям протоколів до неї. З моменту набрання чинності ЄКПЛ було прийнято 16 протоколів, що розширили коло прав людини, які підлягають захисту, а також удосконалили механізм реалізації базового документа [2].

Механізм захисту прав людини складається з двох блоків. До нього, зокрема, належать: 1) матеріально-правовий блок – перелік прав і свобод (Конвенція та протоколи до неї); 2) інституційний блок (Європейський суд з прав людини, Комітет міністрів Ради Європи, Парламентська асамблея Ради Європи та Комісар з прав людини).

Ключовою особливістю системи є судовий механізм (ЄСПЛ), який передбачає право на індивідуальну скаргу [1, ст. 34]. Будь-яка особа, неурядова організація або група осіб, які вважають себе потерпілими від порушення державою-учасницею їхніх прав, можуть звернутися безпосередньо до Суду після вичерпання національних засобів захисту.

Процедура розгляду справ пройшла значну еволюцію, зокрема з прийняттям Протоколів № 14 та № 15, спрямованих на розвантаження Суду. Важливим елементом є також міждержавні справи [1, ст. 33], які стали особливо актуальними для України в контексті агресії РФ, де міжнародне правосуддя використовується як інструмент встановлення юридичних фактів масових порушень прав людини.

Рішення ЄСПЛ мають подвійну природу:

- *Res judicata*: обов'язковість для держави-відповідача у конкретній справі (виплата сатисфакції, заходи індивідуального характеру).
- *Res interpretata*: обов'язковість тлумачення норми для всіх держав-учасниць з метою запобігання аналогічним порушенням.

Нагляд за виконанням рішень здійснює Комітет міністрів Ради Європи (КМРЄ) [1, ст. 46]. Це політико-правовий механізм, який забезпечує впровадження заходів загального характеру (зміна законодавства, адміністративної практики), що є критично важливим для системних реформ у країнах-членах. Після того, як рішення Європейського суду з прав людини стає остаточним, воно передається до цього органу [1, ст. 42, 44; 5]. Він розглядає справи за двома основними процедурами:

- Стандартний нагляд: для справ, що не потребують невідкладних заходів або не висвітлюють нових структурних проблем.

- Посилений нагляд: застосовується до справ, що вимагають термінових індивідуальних заходів, справ щодо пілотних рішень (системні проблеми), а також справ проти держав з хронічним невиконанням зобов'язань.

Для того, щоб справу було закрито (прийнято Остаточну резолюцію), держава-відповідач має звітувати про виконання трьох типів заходів: а) справедлива сатисфакція (Just satisfaction) – виплата грошової компенсації заявнику в термін, визначений ЄСПЛ (зазвичай 3 місяці); б) заходи індивідуального характеру (Individual measures) – дії, спрямовані на припинення порушення та відновлення прав заявника до стану, який існував до порушення (*restitutio in integrum*). Це може бути перегляд судового вироку, звільнення з-під варті або надання посвідки на проживання; в) заходи загального характеру (General measures) – найскладніша частина, метою якої є запобігання аналогічним порушенням у майбутньому. Це включає зміни до національного законодавства, зміну адміністративної або судової практики, проведення тренінгів для суддів, поліції чи прокурорів, будівництво нових об'єктів (наприклад, нових СІЗО при порушенні умов тримання). Якщо держава ухиляється від виконання, КМРЄ використовує такі інструменти, як проміжні резолюції (офіційні документи, у яких висловлюється занепокоєння або констатується відсутність прогресу), процедуру порушення (Infringement procedure) – згідно з Протоколом №14, КМРЄ може двома третинами голосів знову звернутися до ЄСПЛ з питанням, чи виконала держава своє зобов'язання

за рішенням [3], політичний тиск (публічні дебати в ПАРЄ та дипломатичні санкції).

Технічну та юридичну підтримку КМРС надає Департамент виконання рішень ЄСПЛ. Він аналізує Плани дій держав, консультує уряди та забезпечує комунікацію між державою, заявником (який теж має право подавати свої зауваження) та неурядовими організаціями [6].

Крім ЄСПЛ, система Ради Європи включає позасудовий механізм, який складається з ряду органів. Насамперед це Комісар Ради Європи з прав людини, який здійснює моніторинг, проводить профілактичну роботу та сприяє підвищенню обізнаності щодо гарантування людських прав. Він веде діалог з державами-членами, відвідує країни для оцінки ситуації з правами людини, співпрацює з ООН, ЄС та правозахисними організаціями [7].

До механізму Ради Європи також належить ряд конвенційних органів, які створені та здійснюють захист людських прав у різних сферах відповідно до конвенцій. Це, зокрема, Європейський комітет з соціальних прав – здійснює нагляд за дотриманням Європейської соціальної хартії (1961 р. та переглянутої 1996 р.) [8]. Він, на відміну від ЄСПЛ, розглядає не індивідуальні, а колективні скарги від профспілок, організацій роботодавців та неурядових організацій щодо порушень прав у сфері праці, соціального захисту, охорони здоров'я, права на житло та освіти. Іншою інституцією є Європейський комітет з питань запобігання катуванням, що функціонує на підставі Європейської конвенції про запобігання катуванням [9]. Це не судовий, а превентивний орган. Члени комітету мають право безперешкодно та без попередження відвідувати будь-які місця несвободи в країнах Ради Європи: в'язниці, поліцейські відділки, психіатричні лікарні, центри тримання мігрантів. За результатами візитів складається конфіденційна доповідь державі з рекомендаціями.

Варто назвати також ГРЕТА (GRETA) – групу експертів з дій проти торгівлі людьми, який аналізує зусилля держав у сфері запобігання торгівлі людьми та захисту прав потерпілих [10]; ГРЕВІО (GREVIO) – групу експертів з дій проти насильства щодо жінок та домашнього насильства, що контролює

виконання Стамбульської конвенції (2011 р.), яку Україна нещодавно ратифікувала. Функціями групи є моніторинг заходів, які вживає держава для протидії насильству щодо жінок, захисту постраждалих та переслідування кривдників [11].

Сьогодні механізм захисту прав людини в межах Ради Європи стикається з безпрецедентними викликами. Так, через вихід (виключення) РФ з Ради Європи постало питання про «сірі зони» правового захисту та виконання рішень щодо Росії, прийнятих до її виключення. Це вимагає розробки нових підходів до міжнародної відповідальності. Іншою проблемою є криза виконання рішень: деякі держави (наприклад, Туреччина, Азербайджан, а раніше – Угорщина) демонструють вибірковий підхід до виконання рішень ЄСПЛ, що підриває його авторитет. Питання штучного інтелекту, масового стеження та захисту персональних даних вимагають нових стандартів (Рамкова конвенція Ради Європи про ШІ [12]). Важливим є також питання посилення ролі національних судів. Система ЄКПЛ є резервною; основний захист має відбуватися на рівні держави.

Висновки. Механізм Ради Європи є найбільш досконалою системою захисту прав людини у світі завдяки поєднанню обов'язкової юрисдикції суду та політичного нагляду за виконанням його рішень. Проте для збереження його ефективності необхідна подальша реформа ЄСПЛ для подолання проблеми надмірної тривалості розгляду справ, посилення тиску на держави, які ігнорують заходи загального характеру, інтеграція стандартів Ради Європи в національні правові системи через механізм пілотних рішень.

Для України Рада Європи залишається ключовим партнером не лише у захисті прав громадян у Страсбурзі, а й у реформуванні правосуддя, прокуратури та правоохоронних органів на шляху до європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.
2. 70 років Європейській конвенції з прав людини // Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/70-years-of-the-european-convention-on-human-rights>

3. Протокол N 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який змінює контрольну систему Конвенції від 27.04.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_527#Text
4. Протокол № 15 про внесення змін до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-13#Text
5. Регламент Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_067#Text
6. Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements. URL: <https://rm.coe.int/16806eebf0>
7. Commissioner for Human Rights. URL: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/>
8. ЄВРОПЕЙСЬКА СОЦІАЛЬНА ХАРТІЯ (переглянута) від 3ю05ю1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
9. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11.1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text
10. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 21.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
11. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
12. Рамкова конвенція про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права. URL: <https://rm.coe.int/-1493-10-1b-committee-on-artificial-intelligence-cai-b-draft-framework/1680aee411>

МАРЧЕНКО Ліза,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Адміністративні послуги у сфері соціального захисту є невід'ємною складовою сучасної системи державного управління та забезпечення прав громадян на соціальний захист. У зв'язку з демографічними, економічними та соціальними змінами, зростає потреба у доступності та якості надання адміністративних послуг, таких як виплата соціальних допомог, пільг, субсидій, а також підтримка вразливих категорій населення. Особливу актуальність ця проблема набуває в умовах війни в Україні, коли значно зростає кількість громадян, які потребують соціальної підтримки. Забезпечення своєчасного та ефективного надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту стає критично важливим для підтримки стабільності та соціальної справедливості в державі. В умовах реформування державного апарату та впровадження електронного урядування актуальною стає проблема оптимізації процесів надання адміністративних послуг, скорочення бюрократичних процедур, підвищення прозорості та ефективності роботи соціальних органів.

Дослідження цього питання дозволяє визначити ефективність надання адміністративних послуг у сфері соціального захисту в Україні, зокрема в умовах війни, а також визначити шляхи удосконалення цих послуг для забезпечення своєчасної і якісної підтримки громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є соціальний захист її громадян, оскільки цей напрям безпосередньо пов'язаний із забезпеченням

конституційних прав і свобод кожної людини. Право на соціальний захист закріплене в Конституції України, зокрема у статті 46, яка гарантує громадянам право на соціальне забезпечення у разі втрати працездатності, безробіття, складних життєвих обставин та в інших випадках, передбачених законом [1].

В сучасних реаліях життя, а саме: збройна агресія російської федерації, зростання кількості громадян, які змушені покинути або взагалі втратили власне житло, збільшення кількості дітей-сиріт, осіб з інвалідністю та економічна криза, значення ефективної системи соціального захисту, яка реально діє, суттєво зростає. На сьогодні такою системою є адміністративні та соціальні послуги. Держава надає підтримку своїм громадянам в складних життєвих обставинах, де адміністративні послуги (реєстрація, документи, пільги) створюють основу, а соціальні послуги (догляд, супровід, консультування) безпосередньо допомагають людям адаптуватися та відновити навички самостійності. Такий механізм надає реальний доступ громадян до реалізації їх соціальних гарантій .

Простими словами адміністративні послуги — це пільги, субсидії, видача посвідчень та довідок (ВПО, багатодітним сім'ям, ветеранам), допомога при народженні дитини, а також послуги для ветеранів війни та постраждалих від наслідків війни. Відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги», адміністративна послуга визначається як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну або припинення її прав чи обов'язків [2]. У сфері соціального захисту такі послуги мають чітко виражену соціальну спрямованість та сприяють реалізації соціальних прав громадян.

Із вище згаданого стає зрозуміло, що адміністративні послуги мають такі ознаки:

- послуга надається за заявою;
- має певний наслідок;
- є результатом здійснення владних повноважень.

Перелік адміністративних послуг щороку змінюються та залежать від загального стану країни. На це можуть вплинути економічна ситуація, соціальні чинники та навіть демографічна ситуація в державі.

Статтею 9 Закону України «Про адміністративні послуги» встановлено, що основними суб'єктами надання адміністративних послуг в Україні є:

- органами місцевого самоврядування;
- центри надання адміністративних послуг;
- Пенсійний фонд України.

До найбільш поширених адміністративних послуг у сфері соціального захисту належать:

- призначення державних соціальних допомог;
- надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг;
- встановлення соціальних статусів (багатодітної сім'ї, внутрішньо переміщеної особи, учасника бойових дій та інших);
- призначення компенсаційних виплат та допомог за догляд;
- оформлення та видача відповідних довідок і посвідчень [3].

Їх правовою основою, окрім Конституції України, є спеціальні закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють окремі види соціального забезпечення [4; 5].

Процедура надання адміністративних послуг здійснюється за заявним принципом та включає подання особою необхідних документів, їх перевірку, прийняття адміністративного рішення та його реалізацію у формі виплат або надання пільг. Важливими принципами цього процесу є законність, рівність громадян, доступність, прозорість та своєчасність.

Водночас практика свідчить про наявність певних проблем у цій сфері, а саме: бюрократизацію, складність процедур та недостатню поінформованість населення щодо порядку отримання соціальних послуг. Разом з тим, варто зазначити, що завдяки роботі ЦНАПів значна частина адміністративних послуг стала більш доступною для громадян. Також, все більше адміністративних

послуг у сфері соціального захисту доступні в електронному форматі, що дозволяє громадянам заощаджувати час та отримувати послуги дистанційно.

Адміністративні послуги у сфері соціального захисту населення є важливим елементом механізму реалізації соціальної політики держави. Вони забезпечують практичне втілення соціальних прав громадян та сприяють підвищенню рівня соціальної захищеності населення.

Подальший розвиток системи адміністративних послуг у сфері соціального захисту має бути спрямований на вдосконалення нормативно-правової бази, спрощення адміністративних процедур, розширення електронних сервісів і забезпечення рівного доступу громадян до соціальних гарантій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: від 28.06.1996 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20190221#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
2. «Про адміністративні послуги»: Закон України від 06.09.2012 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17/ed20140420#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
3. «Про соціальні послуги»: Закон України від 17.01.2019 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/ed20211215#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
4. «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям»: Закон України від 01.06.2000 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14/ed20200101#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
5. «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: Закон України від 09.07.2003 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/ed20250101#Text> (дата звернення: 13.12.2025).

МЕЛЬНИЧУК Ольга,

доктор юридичних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла
Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ВІДНОВНЕ ПРАВОСУДДЯ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ

Проблема відновного правосуддя за участю неповнолітніх в умовах трансформації української системи юстиції та посилення стандартів захисту прав дитини відповідно до міжнародних зобов'язань є надзвичайно актуальною. Зростання кількості кримінально-правових конфліктів за участі дітей, потреба у більш гуманній та ефективній реакції держави на дитячу делінквентність підсилюють важливість дослідження відновних підходів. Практика реалізації пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення» (далі - Програма) [1] демонструє, що медіація у відновному правосудді сприяє зменшенню рецидиву, реінтеграції неповнолітніх та покращенню взаємодії між учасниками кримінального процесу, а її позитивний результат враховується судами при ухваленні рішень. У цьому контексті цілісне наукове опрацювання проблематики, включаючи потребу законодавчого закріплення відновних процедур, є необхідною умовою формування справді дружньої до дитини системи правосуддя в Україні.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Конвенції «в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню їх інтересів» [2, ч. 1 ст. 3]. Це положення визначає фундаментальний орієнтир для державних органів, установ та служб, які працюють із дітьми, зокрема у системі юстиції. На національному

рівні держава створює інституційні механізми, спрямовані на системне вдосконалення правосуддя, дружнього до дитини. У зв'язку з цим 14 липня 2025 р. Кабінет Міністрів України схвалив Національну стратегію захисту прав дитини у сфері юстиції до 2028 р. (далі - Стратегія) [3], яка відповідає міжнародним договорам, зокрема Конвенції ООН про права дитини та пріоритетам Ради Європи. Запровадження Стратегії має забезпечити поглиблення координації між органами влади, підвищення якості надання послуг дітям та створення умов для формування правосуддя, орієнтованого на потреби й найкращі інтереси дитини. Адже правосуддя має бути адаптоване до віку й рівня розвитку та потреб дітей, пріоритезуючи принцип найкращих інтересів, що не здатна забезпечити традиційна карна система.

Ефективний захист прав дітей неможливий без комплексного, міжвідомчого підходу, який поєднує правові, освітні, соціальні, психологічні та інші компоненти. Йдеться про створення професійної системи, яка б сприяла запобіганню вчинення неповнолітніми правопорушень, виведення їх з кримінального провадження, забезпечувала соціальну реабілітацію і захист прав, свобод та інтересів дітей [4, с. 30]. У цій системі важливе місце відводиться відновному правосуддю за участю неповнолітньої особи, яке спроможне «вирішити набагато більше проблем, ніж традиційне», оскільки «фокусує свою увагу не на правопорушнику та його покаранні, а на відновленні, що позитивно впливає на всіх учасників процесу» [5, с. 65]. Відновне правосуддя відновлює гармонію за допомогою правового захисту, що ґрунтується на діалозі, воно забезпечує процедурну вимогу, щоб сторони спілкувалися, доки не відчують, що гармонія відновлена шляхом обговорення усіх несправедливостей [6, с. 57].

У працях зарубіжних дослідників відновне правосуддя тлумачиться як процес, за допомогою якого сторони кримінального правопорушення спільно вирішують, яким чином усунути його наслідки та як зробити, щоб воно не повторилося в майбутньому [6, с. 164].

Програма визначає відновне правосуддя як «процес, який дозволяє тим, кому була завдана кримінальним правопорушенням шкода, та тим, хто бере відповідальність за завдану шкоду, у випадку їх добровільної згоди та за участю медіатора брати участь у вирішенні питань, що виникають у зв'язку з вчиненим кримінальним правопорушенням з метою примирення, реінтеграції та ресоціалізації учасників кримінально-правового конфлікту, відшкодування завданої шкоди та усунення за можливості наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням» [1, п. 2].

Наразі є узагальнення результатів практики реалізації пілотного проекту за період з 09 вересня 2024 р. по 09 вересня 2025 р. Так, медіаторам було видано 215 доручень для надання послуг з медіації у Програмі, за **результатами яких** було укладено 90 угод. Згода на участь у Програмі була надана у кримінальних правопорушеннях, які кваліфіковані як: тяжкі злочини - 70 %; нетяжкі злочини - 25 %; кримінальні проступки - 4,75 %; особливо тяжкі злочини - 0,25 %. Така різноманітність правової кваліфікації свідчить про високий рівень медіабельності кримінально-правових конфліктів [7, с. 7-12].

До Міжрегіональних центрів з надання БПД надійшло 38 вироків/ухвал судів у межах кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, які брали участь у Програмі. У 24 вироків/ухвалах судами була врахована участь неповнолітніх у Програмі при прийнятті рішення щодо неповнолітніх [7, с. 14]. Для наочності наведемо практику судів. Наприклад, Житомирський районний суд Житомирської області у справі №278/299/25 врахував участь неповнолітнього в Програмі та ухвалив звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України, застосовуючи ст. 48 КК України [8]. Томашпільський районний суд Вінницької області у справі № 146/1699/24 визнав одного із неповнолітніх винним за ч. 1 ст. 69 КК України та призначив йому покарання у виді пробаційного нагляду на строк один рік, а іншого - за ч. 1 ст. 69 КК України та призначив покарання у виді штрафу у розмірі п'ятдесяти

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить вісімсот п'ятдесят гривень [9].

Аналіз практики дає підстави стверджувати, що участь неповнолітніх у Програмі та належне виконання ним угоди за результатами медіації у відновному правосудді може бути підставою: для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення; звільнення від кримінальної відповідальності; звільнення від покарання, зокрема із застосуванням примусових заходів виховного характеру; призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом; врахування примирення сторін як обставини, що пом'якшує покарання [1]. Беручи участь у Програмі, неповнолітній має можливість отримати підтримку від психолога, соціальних працівників, безоплатну правничу допомогу з тим, щоб набути якостей, необхідних для коригування своєї поведінки і таким чином відновити позитивні суспільні відносини та повернутися до соціально-нормативного життя.

З метою удосконалення реалізації Програми потрібно на законодавчому рівні врегулювати питання: запровадження відновних процедур, а також виведення неповнолітніх із системи кримінального судочинства; забезпечення участі у відновному правосудді неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності; розробити комплекс узгоджених додаткових засобів для реінтеграції та ресоціалізації неповнолітніх у конфлікті із законом та визначити суб'єктів, які будуть їх реалізовувати; розробити механізм моніторингу результативності процедур, які забезпечують відновне правосуддя на державному рівні [3].

Отже, відновне правосуддя за участю неповнолітніх є ключовим чинником формування гуманної та ефективної системи правосуддя, здатної не лише реагувати на правопорушення, але й запобігати їх повторенню, відновлювати соціальні зв'язки та забезпечувати реалізацію найкращих інтересів дитини. Практичний досвід реалізації Програми підтверджує її ефективність: участь неповнолітньої особи в медіації та належне виконання угоди стає підставою для пом'якшення кримінально-правових наслідків,

звільнення від покарання, а також враховується судами як обставина, що позитивно впливає на вибір правової реакції. Аналіз судової практики демонструє готовність судів застосовувати інструменти відновного правосуддя, що свідчить про зростання довіри до цієї моделі. Водночас подальший розвиток відновного правосуддя потребує законодавчого удосконалення. Зокрема, необхідно: закріпити відновні процедури на рівні закону; забезпечити можливість участі у таких процедурах неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності; створити комплексні інструменти реінтеграції та ресоціалізації неповнолітніх; визначити суб'єктів, відповідальних за реалізацію цих інструментів; запровадити державний механізм моніторингу ефективності застосування відновного правосуддя за участю неповнолітньої особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Порядок реалізації пілотного проєкту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення», затверджений наказом Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора від 22.07.2024 року №2176/5/501/176
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2028 роках: Розпорядження Кабінет Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2025-%D1%80#n17>
4. Мельничук О.Ф. Реформування системи ювенальної юстиції в Україні в умовах війни. *Ювенальна юстиція в умовах війни: правові аксіоми та українські реалії: матеріали міжнародного круглого столу*, м. Ужгород, 23 листопада 2022 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. С. 27-34.
5. Хмелевська Н.В. Діалектика розвитку відновного правосуддя. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/59-67>
6. Restorative Justice: Critical Issues. Edited by: Eugene McLaughlin, Ross Fergusson, Gordon Hughes and Louise Westmarland. Open University. Publisher SAGE Publications Inc. 2003. 237 p.

7. Щорічний звіт: Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення. Результати реалізації пілотного проекту, узагальнення практики та пропозиції щодо подальшого ходу реалізації. Дані у звіті за період з 09.9.2024 по 09.9.2025. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/shhorichnyj-zvit-programa-vidnovnogo-pravosuddya-za-uchastyu-nerovnolitnih-yaki-ye-pidozryuvanymu-obvynuvachenymu-u-vchynenni-kryminalnogo-pravoporushennya/>

8. Ухвала Житомирського районного суду Житомирської області у справі №278/299/25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126505478>

9. Вирок Томашпільського районного суду Вінницької області у справі № 146/1699/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128562785>

МНАЦАКАНЯН Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Контрабанда наркотичних засобів у сучасних умовах є однією з найбільш небезпечних форм транснаціональної організованої злочинності. Її поширення зумовлене глобалізаційними процесами, розвитком міжнародних транспортних сполучень та використанням сучасних інформаційних технологій. Незаконне переміщення наркотичних речовин через державний кордон створює реальну загрозу національній безпеці, громадському здоров'ю та економічній стабільності держави [2, с. 21; 4, с. 57].

Аналіз наукових досліджень. Проблематика незаконного обігу та контрабанди наркотичних засобів досліджується у працях учених у галузі

кримінального права, кримінології та кримінального процесу. Зокрема, О. М. Бандурка акцентує увагу на системному характері наркозлочинності та її тісному зв'язку з організованою злочинністю [2, с. 34–36]. О. О. Дудоров і М. І. Хавронюк аналізують кримінально-правову характеристику контрабанди наркотичних засобів та визначають її як тяжкий злочин проти встановленого порядку обігу наркотичних речовин [3, с. 212–215]. Кримінологічні аспекти цього явища, зокрема його соціальні наслідки, розкриті у працях В. В. Сташиса та В. Я. Тація [4, с. 60–62].

Виокремлення аспектів проблеми, які ще недостатньо вивчені. Незважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються питання практичної ефективності виявлення та документування контрабанди наркотичних засобів, а також особливості застосування негласних слідчих (розшукових) дій у справах цієї категорії [1, с. 18].

Мета та завдання статті. Метою статті є комплексний аналіз контрабанди наркотичних засобів як суспільно небезпечного явища. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: охарактеризувати основні форми контрабанди наркотиків; визначити її соціальні та кримінально-правові наслідки; обґрунтувати необхідність комплексного підходу до протидії цьому злочину.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів.

Контрабанда наркотичних засобів у сучасних умовах характеризується високим рівнем організованості, транснаціональним характером та значною латентністю. Наркобізнес функціонує як складна багаторівнева система, що охоплює незаконне виробництво, переміщення, зберігання та подальший збут наркотичних речовин [2, с. 40–42]. У межах таких злочинних структур чітко розподіляються ролі між організаторами, постачальниками, кур'єрами та розповсюджувачами, що дозволяє забезпечувати стійкість злочинної діяльності та мінімізувати ризики викриття.

Способи вчинення контрабанди наркотичних засобів постійно вдосконалюються. Найбільш поширеними є приховування наркотиків у транспортних засобах, багажі, поштових і кур'єрських відправленнях, а також використання осіб-кур'єрів, які нерідко не усвідомлюють повною мірою кримінально-правових наслідків своїх дій [2, с. 48]. Адаптація таких способів до сучасних умов митного та прикордонного контролю свідчить про високий рівень професіоналізму злочинних угруповань.

Вагомий вплив на розвиток наркотрафіку має використання сучасних інформаційних технологій. Злочинці активно застосовують зашифровані месенджери, електронні платіжні системи та дистанційні способи координації злочинної діяльності, що ускладнює виявлення організаторів і доказування їхньої причетності до злочину. У таких умовах особливого значення набуває застосування негласних слідчих (розшукових) дій, які дозволяють документувати злочинну діяльність без прямого контакту з її учасниками [1, с. 25–27].

Контрабанда наркотичних засобів має комплексний негативний вплив на соціальну сферу. Незаконне ввезення наркотиків призводить до зростання їх доступності, що сприяє поширенню наркозалежності, особливо серед молоді, та погіршенню стану громадського здоров'я. Це, у свою чергу, зумовлює збільшення навантаження на систему охорони здоров'я та соціальні служби [4, с. 74–76].

Окремої уваги заслуговує взаємозв'язок контрабанди наркотичних засобів із корупційними проявами. Високі прибутки від наркотрафіку створюють передумови для підкупу посадових осіб митних, прикордонних і правоохоронних органів, що підриває довіру суспільства до державних інституцій та знижує ефективність протидії злочинності загалом [2, с. 55].

З кримінально-правової точки зору контрабанда наркотичних засобів належить до тяжких злочинів, оскільки посягає на встановлений порядок обігу наркотичних речовин і створює реальну загрозу громадській безпеці. Поширення таких злочинів негативно впливає на загальний стан правопорядку

та сприяє зростанню інших видів злочинності, зокрема злочинів проти власності та насильницьких правопорушень [3, с. 218–220].

Таким чином, контрабанда наркотичних засобів є суспільно небезпечним явищем, яке потребує комплексного підходу до протидії з боку держави, що поєднує кримінально-правові, процесуальні та профілактичні заходи.

Висновки, рекомендації та перспективи майбутніх досліджень.

Контрабанда наркотичних засобів є суспільно небезпечним явищем, яке завдає значної шкоди державі та суспільству. Ефективна протидія цьому злочину можлива лише за умови комплексного підходу, що поєднує кримінально-правові, кримінально-процесуальні та превентивні заходи. Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні механізмів використання негласних слідчих (розшукових) дій у боротьбі з транснаціональним наркотрафіком.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевчук П. В., Каланча І. Г., Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч.-практ. посіб. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2025.
2. Бандурка О. М. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів в Україні : монографія. Харків : Право, 2014. 256 с.
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2017. 448 с.
4. Сташис В. В., Тацій В. Я. Кримінологія : підручник. Харків : Право, 2018. 368 с.

ОГОРОДНІЙЧУК Марія,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Модернізація системи публічного управління України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення є одним із ключових чинників забезпечення стійкості держави, її інституційної спроможності та здатності до довгострокового розвитку в європейському цивілізаційному просторі. Сучасні виклики, спричинені повномасштабною збройною агресією російської федерації, актуалізували потребу у переосмисленні існуючих моделей публічного управління, удосконаленні механізмів прийняття рішень, підвищенні рівня прозорості та підзвітності публічної влади, а також посиленні ролі громадянського суспільства у процесах формування та реалізації публічної політики. В умовах воєнного стану особливого значення набуває забезпечення безперервності функціонування органів публічної влади, їх здатності оперативно реагувати на кризові ситуації, координувати дії сектору безпеки й оборони, органів місцевого самоврядування, бізнесу та громадськості з метою захисту національних інтересів, збереження керованості територіями та мінімізації гуманітарних наслідків війни.

Запровадження воєнного стану зумовило масштабні інституційні та організаційні трансформації системи публічного управління, що проявилися у перерозподілі повноважень між центральним, регіональним і місцевим рівнями,

утворенні військових та військово-цивільних адміністрацій, запровадженні спеціальних режимів правового регулювання в окремих сферах суспільних відносин. З одного боку, посилення централізації управлінських рішень було обумовлене необхідністю швидкого реагування на загрози, координації оборонних, логістичних та гуманітарних зусиль; з іншого – зберігається потреба у децентралізованих механізмах прийняття рішень, що дозволяють враховувати специфіку територіальних громад, рівень руйнувань інфраструктури, міграційні процеси та локальні безпекові ризики. До ключових проблем функціонування системи публічного управління у воєнний період належать кадрові втрати, підвищене навантаження на органи влади, обмеженість ресурсів, ризики корупційних зловживань в умовах спрощених процедур, необхідність підтримання належного рівня комунікації з населенням та забезпечення інформаційної і кібербезпеки.[4]

Післявоєнне відновлення України формує новий вимір модернізації системи публічного управління, у межах якого основними орієнтирами є відбудова зруйнованої інфраструктури, відновлення економічного потенціалу, забезпечення соціальної стабільності, реінтеграція тимчасово окупованих територій та поглиблення євроінтеграційних процесів. У цьому контексті публічне управління розглядається як координуючий та інтегруючий механізм, що забезпечує узгодженість дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних партнерів, бізнесу та інститутів громадянського суспільства. Стратегічні документи повоєнного відновлення мають ґрунтуватися на принципах довгострокового планування, програмно-цільового підходу, оцінювання результативності й ефективності використання фінансових ресурсів, у тому числі міжнародної технічної допомоги та інвестицій.

Важливим напрямом модернізації системи публічного управління є вдосконалення нормативно-правового забезпечення, що має поєднувати вимоги воєнного часу з фундаментальними засадами демократичної правової держави, прав людини, верховенства права та належного врядування. Особливої уваги потребує розвиток інституційної спроможності органів публічної влади, що

включає оптимізацію їх структури, чітке розмежування повноважень, запровадження ефективних механізмів горизонтальної та вертикальної координації, удосконалення інструментів стратегічного та просторового планування на державному і місцевому рівнях.[1]

Цифровізація виступає одним з провідних чинників модернізації публічного управління в Україні, оскільки сприяє підвищенню прозорості, оперативності й доступності публічних послуг, а також зміцненню довіри громадян до органів влади. Масштабне впровадження електронного урядування, розвиток платформ електронних послуг, систем відкритих даних, цифрових реєстрів та інформаційно-аналітичних систем для моніторингу проєктів відбудови створюють передумови для переходу до сервісно орієнтованої моделі держави. У воєнних і повоєнних умовах цифрові інструменти забезпечують безперервність надання адміністративних послуг, прозоре управління бюджетними та донорськими коштами, підзвітність про результати відновлювальних програм та залучення громадян до контролю за діяльністю влади.[5]

Реформа децентралізації, реалізована в Україні протягом попередніх років, сформувала нову конфігурацію публічної влади, у якій територіальні громади отримали розширені повноваження та ресурсну базу для реалізації місцевої політики. У контексті післявоєнного відновлення децентралізація набуває додаткового значення, оскільки дозволяє органам місцевого самоврядування більш адекватно реагувати на потреби населення, планувати відбудову соціальної й інженерної інфраструктури з урахуванням локальних пріоритетів, розвивати партнерства з бізнесом і громадськими організаціями. Водночас потребує вирішення низка проблем, пов'язаних із нерівномірністю спроможності громад, диспропорціями у доступі до ресурсів, необхідністю посилення кадрового потенціалу місцевих органів влади та розбудови системи міжмуніципального співробітництва.

Особливе місце у модернізації системи публічного управління посідає трансформація інституту публічної служби, яка має відповідати вимогам

воєнного часу і післявоєнного розвитку. Формування професійного, політично нейтрального, добросовісного й орієнтованого на результат корпусу публічних службовців є передумовою ефективною реалізації реформ та відновлювальних програм. У цьому контексті важливими завданнями є удосконалення процедур добору, оцінювання та мотивації персоналу, розвиток безперервного професійного навчання, впровадження сучасних підходів до управління людськими ресурсами, а також запобігання корупції та конфлікту інтересів у публічному секторі.[3]

Таким чином, модернізація системи публічного управління України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення постає як комплексний і багаторівневий процес, що охоплює оновлення нормативно-правової бази, удосконалення інституційної структури, посилення кадрового потенціалу, розширення цифрових практик, поглиблення децентралізації та зміцнення партнерства між державою, громадою і бізнесом. Її стратегічною метою є формування стійкої, адаптивної, ефективною та орієнтованою на людину системи публічного управління, здатної забезпечити належне реагування на кризові виклики, успішну повоєнну відбудову, реалізацію євроінтеграційного курсу та сталий розвиток українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гончарук, Н., & Чередниченко, А. (2022). Модернізація публічного управління в Україні в умовах війни та в поствоєнний період у контексті європейських цінностей. *Аспекти публічного управління*, 10(6), 46-54. <https://doi.org/10.15421/152243>
2. Карсім, А. (2025). Адаптація європейських моделей публічного управління до умов повоєнної України: виклики та перспективи. *Публічне управління і політика*, (5(9)). <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.10>
3. Криворучко, І. (2023). Публічне управління в умовах війни: виклики та перспективи. *Теорія та практика державного управління*, 2(77), 38-53. <https://doi.org/10.26565/1727-6667-2023-2-03>
4. Поплавська Ж., Сенів Л., Гуменюк В., Тригобюк С. Публічне управління в умовах війни: сильні сторони, можливості, слабкі сторони та загрози для періоду 2014–2024 років в Україні // Zenodo. – 2025. – 4 березня. DOI: 10.5281/zenodo.14966112.

5. Масик М. З. Дмитренко Г. В. Інституціональна стійкість публічного управління в умовах війни. Наукові перспективи. № 12(30). 2022. С.41-54.

ОНИЩУК Дар'я,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРИСЛИВІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

У сучасних реаліях українського суспільства інститут власності відіграє ключову роль, оскільки саме він забезпечує людині можливість здійснювати повний контроль над своїм майном. Право людини володіти, розпоряджатися та користуватися речами, що їй належать є невід'ємним елементом правової стабільності та економічної безпеки. Проте саме майнова сфера найчастіше стає об'єктом злочинних дій, що обумовлює потребу детального наукового аналізу та підкреслює важливість обраної проблематики. Корисливі кримінальні правопорушення проти власності залишаються одним із найпоширеніших видів злочинності, оскільки вони безпосередньо пов'язані з матеріальними інтересами людини. Їх суспільна небезпека полягає не лише у заподіянні матеріальної шкоди, а й у підриві стабільності соціально-економічних відносин, що негативно впливає на розвиток держави.

Поняття власності є фундаментальним елементом правових відносин, що відображає рівень свободи особи та належить до природних прав людини. Ефективне функціонування принципів свободи підприємництва й ринкових механізмів, закріплених у законодавстві, потребує міцного та стабільного інституту власності. У продовж століть власність виступала основою

суспільного розвитку й залишається ключовою цінністю сьогодні. Забезпечення кримінально-правового захисту майнових відносин є необхідною умовою реалізації громадянами гарантованих Конституцією прав і свобод.

Злочини проти власності відокремлені законотворцем в окремий розділ Українського Кримінального кодексу. Найчастіше такі правопорушення асоціюють із крадіжкою, грабежом чи розбоєм — найбільш поширеними формами протиправного заволодіння чужими статками. Втім, окрім цих широко відомих діянь, держава встановила кримінальну відповідальність і за інші небезпечні порушення майнових прав, які не обов'язково пов'язані з прямим привласненням чужого майна, але так само посягають на стабільність і недоторканність власності та становлять значну суспільну загрозу.

Об'єктивна сторона корисливих злочинів полягає у суспільно небезпечній дії або бездіяльності, яка безпосередньо посягає на відносини власності, заподіює або створює загрозу заподіяння матеріальної шкоди. Основними об'єктивними ознаками є діяння, наслідки, причинний зв'язок між ними, а також спосіб, місце, час і знаряддя вчинення злочину.

Згідно з Українським Кримінальним кодексом, до корисливих злочинів проти власності припадає такі склади:

- крадіжка (ст. 185 КК) — таємне викрадення чужого майна;
- грабіж (ст. 186 КК) — відкрите викрадення чужого майна;
- розбій (ст. 187 КК) — напад з метою заволодіння майном, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я;
- шахрайство (ст. 190 КК) — заволодіння майном або правом на нього шляхом обману чи зловживання довірою;
- розтрата або заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК);
- вимагання (ст. 189 КК) — вимог апередачі чужого майна чи права на майно під погрозою насильства або розголошення відомостей, що ганьблять особу [10].

Кожен із цих злочинів має власну специфіку об'єктивної сторони, однак усі вони поєднані спільним об'єктом — відносинами власності. Предметом посягання є майно, яке має економічну цінність, тобто речі матеріального світу, що можуть бути об'єктом цивільного обороту: гроші, цінні папери, побутові речі, транспорт, техніка тощо.

Суб'єктивна сторона більшості злочинів проти власності ґрунтується на прямому умислі: правопорушник розуміє, що посягає на чуже майно, усвідомлює незаконність своїх дій, передбачає настання матеріальної шкоди та свідомо прагне до її заподіяння, переслідуючи мету особистого неправомірного збагачення.

В умовах сучасних суспільних трансформацій проблема вдосконалення кримінальної відповідальності за корисливі посягання на власність набуває особливої ваги. Зростання соціальної нерівності, економічна нестабільність, а також розвиток цифрових технологій створюють умови для появи нових способів вчинення правопорушень, що потребують адекватних і своєчасних змін у законодавчому регулюванні.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення є посилення відповідальності за повторне вчинення майнових злочинів. Практика показує, що особи, які вже скоювали злочини проти власності, нерідко повертаються до протиправної діяльності через недостатню ефективність наявних засобів їх ресоціалізації. Тому важливо запроваджувати як додаткові санкції, так і альтернативні профілактичні заходи, спрямовані на зниження рецидивної злочинності.

Військові події істотно вплинули і на криміногенну ситуацію, і на зміст кримінального законодавства. До низки складів злочинів було внесено кваліфікуючу ознаку — вчинення діяння в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Таке нововведення суттєво змінило картину злочинності та характер правопорушень. Попри неоднозначні наслідки, така позиція законодавця видається обґрунтованою, оскільки злочин, учинений під час війни, має підвищений рівень суспільної небезпечності. Це зумовлено тим, що в умовах

обмежених ресурсів держава має менші можливості ефективно протидіяти кримінальним проявам, що дозволяє окремим правопорушникам уникнути відповідальності та завдавати значної шкоди правам людини, суспільним інтересам і національній безпеці

Корисливі кримінальні правопорушення, вчинені під час дії воєнного чи надзвичайного стану, отримують інші змістові характеристики та фактично формують новий під тип злочинної діяльності. Воєнні події суттєво змінили як загальну криміногенну ситуацію в державі, так і підхід законодавця до регулювання відповідальності за такі діяння. У березні 2022 року в історії незалежної України вперше було закріплено окрему кваліфікуючу ознаку — вчинення злочину в умовах війни або надзвичайної ситуації. У результаті цієї законодавчої новації було підвищено рівень кримінальної відповідальності за корисливі посягання, які традиційно становлять значну частину зареєстрованої злочинності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III (з наступними змінами і доповненнями) / Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Б.М. Головкина. Харків: Право, 2020. 384 с.
3. Людвік Валентин Дмитрович, and Хашев Вадим Георгійович. «Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного стану в Україні». The 10th International scientific and practical conference «Science, innovations and education: problems and prospects» (May 4-6, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 624 p.
4. Олійник П. В. Щодо поняття предмета злочинів проти власності / П. В. Олійник // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків, 2015. – Вип. 128. – С. 29–38.
5. Пазій Б.А. Крадіжки, що вчиняються під час воєнного або надзвичайного стану: кримінологічна розвідка проблеми. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. 2022. Вип. 44. С. 140–149.
6. Соловійова А.М. Кримінально-правова характеристика злочинів проти власності: порівняльно-правове дослідження: монографія. Вінниця, 2018. 460 с.

7. Ус О.В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018.368 с.

ОПАНАЩУК Петро,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА ШЛЯХУ ДО ЄС

Європейська інтеграція України зумовлює необхідність глибокої трансформації системи публічного управління, зокрема у гуманітарній сфері, яка охоплює культуру, освіту, мову, релігію, питання національної ідентичності та соціальної згуртованості. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема забезпечення ефективності гуманітарної політики, що неможливо без активної участі громадянського суспільства.

Практика держав-членів Європейського Союзу свідчить, що саме інститути громадянського суспільства виступають важливими партнерами держави у формуванні політик, контролі за їх реалізацією та забезпеченні відповідності демократичним стандартам. Для України, яка перебуває у стані системних реформ та протистоїть зовнішнім і внутрішнім викликам, участь громадянського суспільства у реалізації гуманітарної політики є не лише бажаною, а й об'єктивно необхідною.

Роль громадянського суспільства у забезпеченні ефективності гуманітарної політики на шляху до ЄС досліджували у своїх працях такі вчені,

як Я.Жаліло, К.Кандагура, С.Ковальчук, А.Котелевець, Г.Луцишин, А.Лясота, О.Руденко та інші. У своїх працях вони аналізують сутність, структуру та механізми реалізації гуманітарної політики держави, зокрема у сферах культури, освіти, мовної та етнонаціональної політики тощо. Окреме місце займають дослідження, присвячені європейській інтеграції України, імплементації європейських стандартів участі громадськості у формуванні політик та розвитку інститутів демократії участі.

Водночас аналіз наукових джерел засвідчує, що попри значну кількість праць, проблематика комплексної оцінки впливу громадянського суспільства на ефективність гуманітарної політики саме в контексті євроінтеграційних процесів України залишається недостатньо вивченою, що зумовлює актуальність подальших досліджень у цій сфері. Зважаючи на це, метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз ролі громадянського суспільства у забезпеченні ефективності гуманітарної політики України в умовах європейської інтеграції, а також визначення ключових механізмів впливу інститутів громадянського суспільства на формування, реалізацію та оцінювання гуманітарної політики відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Гуманітарна політика держави є складовою публічної політики, спрямованою на забезпечення гармонійного розвитку людини та суспільства через формування, підтримку та інтеграцію гуманітарних сфер – освіти, культури, науки, релігії, моралі, мистецтва та соціальної комунікації. Її ефективність визначається не лише досягненням формальних показників, а й рівнем суспільної довіри, соціальної згуртованості, збереження та розвитку національної культурної спадщини, дотриманням прав людини та культурного різноманіття [3].

У європейській управлінській практиці ефективність гуманітарної політики оцінюється за такими критеріями, як інклюзивність процесу ухвалення рішень; відповідність європейським цінностям і стандартам; сталість результатів; залученість недержавних акторів; прозорість та підзвітність

органів публічної влади. Саме ці критерії актуалізують потребу активної участі громадянського суспільства у гуманітарній сфері [1].

Громадянське суспільство охоплює сукупність недержавних, неприбуткових, добровільних об'єднань громадян, які діють у публічному просторі з метою захисту інтересів, прав і свобод особи та суспільства. У гуманітарній сфері до таких суб'єктів належать громадські організації, благодійні фонди, професійні асоціації, творчі спілки, релігійні організації, незалежні аналітичні центри [2].

Роль громадянського суспільства у гуманітарній політиці проявляється в участі у формуванні стратегій і програм розвитку гуманітарної сфери; експертному супроводі рішень органів влади; громадському контролю за реалізацією політики; наданні гуманітарних та соціокультурних послуг, а також у формуванні суспільного діалогу та консенсусу. У контексті євроінтеграції громадянське суспільство виступає також каналом трансляції європейських цінностей та практик у національний політичний простір [6].

До ключових механізмів впливу інститутів громадянського суспільства на ефективність гуманітарної політики належить консультативно-дорадчий механізм, що реалізується через участь представників громадськості у діяльності громадських рад, експертних груп і публічних консультацій. Так, громадські ради виступають інструментом, який дозволяє забезпечити участь громадян в управлінні державними справами, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики, зокрема й у гуманітарній сфері, а також є інструментом здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади [5].

Окрім цього, громадянське суспільство може впливати на ефективність гуманітарної політики шляхом реалізації гуманітарних програм і проєктів державними та недержавними структурами. Це, серед іншого, може сприяти у створенні позитивного іміджу України на міжнародній арені. Також активна участь неурядових організацій, культурних ініціатив та освітніх проєктів сприяє популяризації української культури, традицій та цінностей, що є

необхідною умовою для інтеграції в загальноєвропейський гуманітарний простір.

Не менш важливу роль відіграє й контрольно-моніторинговий механізм впливу інститутів громадянського суспільства на реалізацію гуманітарної політики, спрямований на оцінювання результатів реалізації гуманітарної політики, виявлення проблем і коригування управлінських рішень у цій сфері. Суттєво доповнює його також комунікативний механізм, що забезпечує сталий зворотний зв'язок між органами публічної влади і суспільством та сприяє формуванню суспільної підтримки реформ у гуманітарній сфері. За допомогою інформаційних кампаній, майстер-класів та інших комунікативних заходів громадянське суспільство може підвищувати рівень обізнаності населення щодо європейських стандартів і цінностей [1].

У державах ЄС наведені вище механізми мають інституційно закріпленій характер, що сприяє підвищенню довіри до гуманітарної політики та її стійкості. Важливу роль у цьому відіграє формування прозорих й відкритих механізмів ухвалення рішень. Зокрема, розроблення політик ЄС, які стосуються питань гуманітарного розвитку, відбувається шляхом налагодження співпраці з неурядовими організаціями й експертним середовищем, що виражають інтереси громадянського суспільства.

Слід також зазначити, що наявність активного громадянського суспільства є однією з ключових передумов, які сприяють набуттю членства України в ЄС. Його участь у гуманітарній політиці дає можливість більш ефективно імплементувати *acquis communautaire* у гуманітарній сфері, а також сприяє забезпеченню дотримання принципів демократії та прав людини, що є особливо актуальним для будь-якого демократичного суспільства. З іншого боку, участь громадянського суспільства в реалізації гуманітарної політики сприяє формуванню європейської ідентичності та єдності гуманітарного простору в умовах інтеграції до ЄС [4].

Таким чином, розвиток партнерства між державою та громадянським суспільством є стратегічним завданням на шляху європейської інтеграції

України. Інститути громадянського суспільства не лише доповнюють діяльність органів публічної влади, а й виступають повноцінними суб'єктами формування, реалізації та оцінювання гуманітарної політики.

Подальший розвиток гуманітарної політики України потребує інституціоналізації механізмів взаємодії з громадянським суспільством, розширення форм участі громадськості та запровадження європейських стандартів відкритого врядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берзіні Л. Аналіз адаптації українського законодавства і системи державного управління у сфері культури до стандартів ЄС. URL: <https://ants.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/zvit-yevrointegracziyi.pdf>

2. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку : аналітична доповідь / за ред. О. М. Руденка. – Київ : НІСД, 2021.

3. Ефективність реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: соціологічні індикатори (травень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/efektyvnist-realizatsii-derzhavnoi-polityky-u-sferi-utverdzhennia-ukrainskoi-natsionalnoi-ta-gromadianskoi-identychnosti-sotsiologichni-indykatory-traven-2023r>

4. Жаліло Я. А. Європейська інтеграція України: суспільний вимір та роль громадянського суспільства. Київ : НІСД, 2020.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 3 листопада 2010 р. №996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>

6. Стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки : затв. Указом Президента України від 27.09.2021 № 487/2021.

УДК 347.254:351.778.5(477.74-25):070

ОСМОЛОВИЧ Анна

здобувачка вищої освіти,

Одеський національний університет

ім. І. І. Мечникова,

м. Одеса, Україна

ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНОГО ЖИТЛА МІСТА ОДЕСИ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ: ДІЇ ВЛАДИ ТА ПОГЛЯД МЕДІА

Право людини на житло є однією з основних соціальних гарантій, закріплених Конституцією України. Відповідно до статті 47, «кожен має право на житло. Держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати, придбати у власність або взяти в оренду житло. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою і органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну плату відповідно до закону» [10]. За час повномасштабного вторгнення питання забезпечення громадян житлом, зокрема шляхом відновлення зруйнованих або пошкоджених будівель у містах, в нашому випадку в Одесі, набуло особливої актуальності. Діяльність влади у сфері відновлення житла є предметом постійної уваги українських медіа. Через засоби масової інформації громадяни мають можливість реалізовувати також і право на свободу слова, гарантоване статтею 34 Конституції України: «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» [10].

В межах цієї роботи ми здійснили моніторинг місцевих онлайн-видань «Думська» та «Суспільне. Одеса» за період січень-вересень 2025 року. Метою роботи було з'ясувати, як у публічному просторі поєднуються питання

реалізації двох вищезгаданих конституційних прав людини, а також висвітлити особливості тематики та проблематики відповідних публікацій. Пошук здійснено за ключовими словами «реконструкція», «відновлення житла», «відновлення пошкоджених будівель», всі віднайдені публікації згруповані в два тематичні блоки – фінансування відновлення та процес реконструкції.

В процесі моніторингу онлайн-медіа «Думська» було знайдено 25 журналістських матеріалів переважно інформаційних жанрів. Щодо теми фінансових питань, то більшість публікацій стосується виділення коштів на відновлення пошкоджених житлових будинків внаслідок російських ударів по Україні. Так, 21 липня видання повідомило про спрямування коштів на ремонт будинку по вулиці Новосельського, 51 [8]. Журналісти «Думської» також писали про наслідки удару дроном по будинку по вулиці Прохорівській, 40, який планують відновити за 5,7 млн грн [9]. Також, як повідомляє медіа, департамент міського господарства оголосив пошук підрядника для виконання робіт на платформі Prozorro. В матеріалі від 15 січня цього року начальник міського управління по роботі з ЮНЕСКО та охорони культурної спадщини Федір Стоянов зазначив, що Постанова Кабінету Міністрів України № 1342 від 15.11.2022 дозволяє проводити протиаварійні та консерваційні роботи, але не передбачає виплат постраждалим [7; 14].

Долю шести постраждалих будинків, як повідомила «Думська» 18 липня, вирішив виконком: два з них будуть знесені, шість – відновлені [6]. В серпні було опубліковано матеріал щодо завершального етапу відбудови ЖК «Люксембург» на Середній, 24. На це витратили понад 37 млн грн із міського бюджету, повідомив міський голова Геннадій Труханов. Він також нагадав, що одесити, чиї квартири залишаються пошкодженими, можуть отримати компенсацію до 350 тис. грн через державну програму «ЄВідновлення» [1]. В травні поточного року відновили будинок на проспекті Шевченка, причому тендер було оголошено ще торік [11].

Моніторинг онлайн-медіа «Суспільне. Одеса» виявив 41 журналістський матеріал, створений переважно в інформаційних жанрах. Журналісти писали як

про фінансові питання, так і про сам процес відбудови. В матеріалі від 7 травня йдеться про зруйнований будинок на проспекті Ярослава Мудрого [5]. За даними «Суспільне Одеса», термінів щодо відновлення будинків встановлено не було, ба більше, влада шукає організацію, яка візьметься за ремонтні роботи, оскільки вже три компанії відмовилися.

Постраждали містяни мають можливість скористуватися програмою «Незламна Одеса» та отримати компенсацію на ремонт вікон та дверей [12]. 9 листопада «Суспільне. Одеса» опублікувало матеріал про відмову мешканцям в компенсації збитків, отриманих внаслідок влучання російського безпілотної в багатоповерхівку [3]. Було проведено експертну оцінку, на підставі якої власники квартир звернулися по компенсацію за державною програмою «Відновлення». Однак частині постраждалих відмовили через особливості механізму надання коштів, встановленого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 381 [13]. Водночас міська влада виплатила компенсації за власною програмою.

Аналіз публікацій онлайн-видання «Суспільне Одеса» щодо процесу відбудови дав наступні результати. Журналістка видання К. Волкова, як і її колеги з «Думської», в матеріалі від 28 червня розповідає про відновлений будинок на проспекті Ярослава Мудрого [2]. Того ж місяця вийшла публікація А. Чорноморець про призначення компенсаційних виплат жителям пошкоджених квартир вищезгаданої багатоповерхівки на суму майже 6,7 мільйона гривень з міського бюджету [15]. В матеріалі від 17 липня ця журналістка інформує про повне або часткове демонтування житлових будинків [16]. Авторка посилається на рішення виконавчого комітету Одеської міськради про запланований демонтаж п'яти будинків: чотирьох поблизу залізничного вокзалу та одного на вулиці Середній. Непридатними для відновлення визнали два будинки на вул. Новосельського, один з них частково. Також один приватний будинок на вулиці Виноградній підлягає повному демонтажу. Наступного дня, а саме 18 липня, журналістки видання знову

писали про запланований демонтаж пошкоджених будівель, а також про те, що частина мешканців залишаються без даху над головою [4].

Отже, за січень-вересень 2025 року «Думська» опублікувала 25 журналістських матеріалів щодо відбудови пошкоджених житлових масивів унаслідок ворожої атаки. З них 16 було присвячено питанням відновлення будинків, у 2 матеріалах медіа поінформувало читачів про знесення зруйнованих споруд. Ще 7 матеріалів розповідали про джерела фінансування відповідних робіт. Щодо медіа «Суспільне. Одеса», тут ситуація дещо інакша. Всього видання опублікувало 41 матеріал на зазначену тематику. Переважна більшість, а саме 28 творів, присвячені відбудові. Питання знесення будівель, постраждалих від ворожих атак, порушено у 2 матеріалах. Також 10 матеріалів було присвячено темі фінансування.

Аналіз публікацій локальних медіа показує, що конституційні права жителів Одеси на свободу слова (у формі висвітлення їх потреб через засоби масової інформації) та на житло (шляхом відновлення або відбудови) загалом дотримуються: місцеві ЗМІ регулярно пишуть про поточну ситуацію, а громадяни отримують допомогу через державну програму «Відновлення» та міську програму «Незламна Одеса». Водночас влада не завжди спроможна оперативно та ефективно вирішити проблеми постраждалих містян. Наявні бюрократичні затримки, відсутність механізмів компенсацій для мешканців будинків-пам'яток, складні тендерні процедури й обмежене фінансування, внаслідок чого частина громадян роками очікує на допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В Одесі повністю відновили будинок, зруйнований російською ракетою (фото, відео). *Думська*. 6 серпня 2025. URL: <https://surl.lt/lcqkpk> (дата звернення: 21.11.2025).
2. Волкова К. В. Одесі завершили стабілізаційні роботи в будинку, у який 1 травня влучив дрон. *Суспільне Одеса*. 28 червня 2025. URL: <https://surl.li/oivyyum> (дата звернення: 23.11.2025).
3. Волкова К., Гапчук В. Як відновлюють житловий комплекс в Одесі, куди поцілив російський "шахед". *Суспільне Одеса*. 31 березня 2025. URL: <https://surl.li/saiwsf> (дата звернення: 23.11.2025).

4. Волкова К., Лапшина О. В Одесі демонтують зруйновані російськими ударами будинки: частина людей досі без даху над головою. *Суспільне Одеса*. 18 липня 2025. <https://surl.lt/airwsf> (дата звернення: 23.11.2025).
5. Гапчук В., Коршак Н. Будинок без людей: в Одесі відселяють мешканців багатоповерхівки, в яку 1 травня влучив дрон. *Суспільне Одеса*. 7 травня 2025. URL: <https://surl.li/urecda> (дата звернення: 23.11.2025).
6. Два знести, шість — відновити: в Одесі вирішили долю постраждалих від атаки рф будинків. *Думська*. 18 липня 2025. URL: <https://surl.li/nnqvmg> (дата звернення: 20.11.2025).
7. Два роки тяганини: чому мешканці зруйнованих в Одесі будинків-пам'яток не отримують компенсацію? *Думська*. 15 січня 2025. URL: <https://surl.li/nmcibf> (дата звернення: 21.11.2025).
8. Демонтують флігель та ремонтують дах: на Новосельського почали відновлювати пошкоджений обстрілами будинок. *Думська*. 21 липня 2025. URL: <https://surl.lu/aaajpe> (дата звернення: 20.11.2025).
9. Дочекалися: будинок на одеській Молдаванці почнуть відновлювати через півтора роки після прильоту. *Думська*. 14 серпня 2025. URL: <https://surl.lt/xzfljy> (дата звернення: 20.11.2025).
10. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://surl.li/uodzti> (дата звернення: 20.11.2025).
11. На проспекті Шевченка відновлюють будинок, який постраждав від ракетних атак: що не так з підрядником. *Думська*. 24 грудня 2024. URL: <https://surl.lt/bslxgj> (дата звернення: 21.11.2025).
12. Про внесення змін до Міської цільової програми «Незламна Одеса» на 2024 – 2026 роки, затвердженої рішенням Одеської міської ради від 24 квітня 2024 року № 2021 VIII: Рішення Одеської міської ради від 16 квітня 2025 року № 2971-VIII. *Офіційний сайт міста Одеса*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/acts/council/209770/> (дата звернення: 23.11.2025).
13. Про затвердження Порядку надання компенсацій за пошкоджене та зруйноване майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 року № 381. URL: <https://surl.li/sudldk> (дата звернення: 23.11.2025).
14. Про затвердження Порядку проведення окремих видів робіт на об'єктах культурної спадщини в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2022 року № 1342. URL: <https://surl.li/xrupul> (дата звернення: 21.11.2025).
15. Чорноморець А. В Одесі виплатять понад 25 млн грн компенсацій мешканцям зруйнованих обстрілами будинків. *Суспільне Одеса*. 19 червня 2025. URL: <https://surl.li/paehlb> (дата звернення: 23.11.2025).

16. Чорноморець А. В Одесі демонтують пошкоджені будинки внаслідок російських атак: що відомо. *Суспільне Одеса*. 17 липня 2025. URL: <https://surl.li/zhhhah> (дата звернення: 23.11.2025).

ПАВЛУШКО Валерія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТУ СІМЕЙНИХ ФОРМ ВИХОВАННЯ ПОРІВНЯНО З ІНТЕРНАТАМИ

Проблематика забезпечення пріоритету сімейних форм виховання є ключовою для сучасної політики захисту прав дитини в Україні. Закон України «Про охорону дитинства» визначає сім'ю як природне середовище для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, та встановлює механізми, спрямовані на возз'єднання дитини з біологічною сім'єю або влаштування її у сімейні форми виховання [1].

Проте на практиці інтернатні заклади й надалі залишаються найпоширенішим способом утримання дітей. Через системні бар'єри, брак координації між соціальними службами та інші організаційні труднощі забезпечити реальний пріоритет сімейних форм виховання часто не вдається. У підсумку спостерігається істотна невідповідність між тим, що закріплено в нормах права, і тим, як це фактично реалізується, що потребує спеціального комплексного аналізу.

Принцип пріоритету сімейного виховання дитини закріплений у низці ключових нормативно-правових актів України. Сімейний кодекс України та Закон України «Про охорону дитинства» прямо визначають право дитини на

зростання у сімейному середовищі та обов'язок держави створювати умови для реалізації цього права [1, 2].

Вказаний підхід відображений і в Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 р. № 1201-р.

У Висновку щодо заявки України на набуття членства в Європейському Союзі від 17 червня 2022 року визначено, що подолання високих рівнів інституціоналізації дітей в Україні є пріоритетом у рамках фундаментальних прав. У Звіті про прогрес України в межах Пакета розширення Європейського Союзу від 8 листопада 2023 року підкреслено, що вплив збройної агресії російської федерації проти України посилив нагальність проведення реформи існуючої системи догляду та підтримки дітей, оскільки реформа, розпочата в 2017 році, не принесла бажаних результатів [3]. Вказані звітні дані вкотре підтверджують актуальність окресленої проблематики.

Це пояснюється не недоліком самої ідеї пріоритету сімейного виховання, а відсутністю ефективних механізмів її реалізації на місцях. Законодавство містить низку норм, спрямованих на забезпечення найкращих інтересів дитини, зокрема у Сімейному кодексі України, Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» та Законі України «Про охорону дитинства». Проте в практичній діяльності служб у справах дітей часто спостерігаються брак ресурсів, нестача кваліфікованих фахівців та формальний підхід до оцінювання потреб дитини і сім'ї, що ускладнює реалізацію закріплених принципів.

Громади з обмеженими бюджетами часто не можуть належно підтримати прийомні сім'ї або створити інші сімейні форми виховання дітей. Через це вони продовжують утримувати інтернатні заклади, оскільки ця система для них звична і простіша в управлінні, хоча й потребує великих фінансових витрат і не завжди відповідає найкращим інтересам дитини. Саме тому реформування інтернатної системи відбувається повільно: навіть коли на державному рівні

декларується пріоритет сімейного виховання, на практиці інтернат залишається основним варіантом.

Аналізуючи історичний розвиток інституту опіки та піклування, Н. Я. Рудий показує, що система захисту дітей формувалася за умов розмежування повноважень між різними суб'єктами та недостатньо чіткого розподілу відповідальності, що ускладнювало забезпечення належного сімейного середовища для дитини. Спосіб вирішення вказаної проблеми сьогодні науковець вбачає у вдосконаленні законодавчого регулювання з урахуванням національних правових традицій. Н.Я. Рудий стверджує, що «при вдосконаленні чинного законодавства у сфері опіки і піклування в Україні повинні враховуватися історичні особливості його розвитку, що полягають у домінуванні сімейних форм опіки; встановленні юридичної відповідальності опікуна (включаючи кримінальну) за неналежне виконання чи зловживання своїми правами щодо опікуваного; впровадженні системи заохочень за належне виконання опікуном своїх обов'язків; залученні до вирішення проблеми бездоглядних дітей громадських організацій, Церкви, освітніх закладів та інших дієвих інституцій громадянського суспільства» [4].

У своїх працях І. В. Дзюба та М. В. Зеленіна також зазначають, що законодавство України містить значну кількість прогалин, внаслідок чого інститут опіки та піклування є недовершеним [5]. Це призводить до того, що інтернатні заклади фактично «підміняють» собою сімейні форми виховання, виступаючи універсальним, але далеко не завжди оптимальним рішенням у випадках, коли органи влади не можуть оперативного забезпечити дитині сімейне середовище.

О. С. Сьомін у своїй праці наголошує, що дуже важливим питанням сьогодення стають внесені зміни до усіх нормативно-правових актів пов'язаних з опікою та піклуванням у зв'язку з воєнним станом в Україні [6]. Зокрема мова йде про опубліковане на сайті Мінреїнтеграції 23.08.2022 року повідомлення – «сім'ї, а також патронатні вихователі та дитячі будинки, які виховують прийомних дітей-сиріт чи позбавлених батьківського піклування, можуть

втратити право опікувати їх, якщо наражають своїх вихованців на великий ризик та відмовляються від обов'язкової евакуації» [7]. Однак у разі евакуації держава, в лиці окремих територіальних громад, не завжди спроможна забезпечити їм належні житлові умови та підтримку в інших регіонах. У результаті виникає ситуація, коли обов'язок захищати дитину поєднується з високими соціальними й матеріальними ризиками для самих опікунів, що лише ускладнює реалізацію пріоритету сімейних форм виховання. У таких умовах інтернатні заклади або великі інституції знову починають сприйматися як більш стабільна та організаційно проста форма влаштування дітей, що суперечить задекларованому курсу на деінституціалізацію.

Система опіки та піклування в Україні потребує подальшого вдосконалення, оскільки на практиці досі існує розрив між задекларованим пріоритетом сімейних форм виховання та фактичним функціонуванням інтернатних закладів. Хоча законодавство визначає сімейне середовище як оптимальне для розвитку дитини, у багатьох громадах інтернат залишається основною формою виховання дитини через простіший адміністративний механізм та звичну систему фінансування. Тому питання комплексного реформування стає особливо актуальним.

Основні проблеми зводяться до кількох блоків. По-перше, це слабка міжвідомча взаємодія: служби у справах дітей, соціальний захист, освітня та медична сфера часто діють окремо, що затягує ухвалення рішень щодо конкретної дитини. По-друге, громади часто не мають достатніх ресурсів для підтримки прийомних сімей, патронату чи інших альтернатив інтернатам. По-третє, значною перешкодою залишаються довгі та перевантажені процедурами судові процеси при встановленні опіки чи піклування. Усе це призводить до того, що діти залишаються в інституціях навіть тоді, коли можливість сімейного виховання існує.

Щоб подолати ці проблеми, потрібні конкретні й послідовні кроки. Передусім важливо запровадити єдині стандарти оцінки потреб дитини та умов у сім'ї, що забезпечить більшу об'єктивність та уніфікованість рішень органів

опіки та піклування. Не менш значущим є посилення координації між службами на місцевому рівні, оскільки узгоджені дії різних установ дозволять швидше реагувати на ситуації та уникати дублювання функцій. Окремої уваги потребує питання фінансування: частину ресурсів, які наразі спрямовуються на підтримку інтернатної мережі, доцільно переорієнтувати на розвиток та супровід сімейних форм виховання. Крім того, важливим кроком є оптимізація судових процедур, зокрема скорочення строків розгляду справ щодо встановлення опіки чи влаштування дитини до сім'ї. Сукупність цих заходів сприятиме реальному зміцненню системи та забезпеченню пріоритету сімейного виховання на практиці.

Отже, проблема того, щоб діти зростали саме в сімейному середовищі, а не в інтернатах, залишається однією з найболючіших у сучасній Україні. Хоча закони чітко визначають, що сім'я – це найкраще місце для розвитку дитини, на практиці цей принцип часто реалізується лише частково. Причини цього наступні: недостатня взаємодія між різними службами, брак підготовлених фахівців, обмежені можливості громад та інерція старої системи, яка десятиліттями спиралася на інтернати як на простий спосіб влаштувати дитину.

Воєнний стан лише посилив ці труднощі. Багато сімей опинилися у вразливому становищі, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування отримали нові складні завдання: як забезпечити дітям безпеку, стабільність та підтримку в умовах, що постійно змінюються. Це вкотре доводить, що реформа системи опіки та піклування має виходити за межі формальних рішень. Недостатньо прописати норми – потрібні реальні зміни у підходах, процедурах і ресурсах.

Забезпечення пріоритету сімейного виховання можливе лише тоді, коли держава, громади та відповідальні служби працюватимуть злагоджено. Це означає: оновлення законодавства з урахуванням попереднього досвіду, запровадження єдиних стандартів оцінки потреб дитини, достатнє фінансування сімейних форм виховання, спрощення судових процедур та налагоджену співпрацю між усіма інституціями. Лише так можна подолати

розрив між тим, що встановлено законодавством України, і тим, що відбувається в реальному житті, забезпечивши кожній дитині можливість рости в тому середовищі, якого вимагають її найкращі інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III : станом на 6 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024-2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024-2026 роки з її реалізації : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.11.2024 № 1201-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-p#Text>.
4. Рудий Н. Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження. Львів, 2012.
5. Дзюба І. В., Зеленіна М. В. Опіка та піклування в цивільному праві України: проблемні питання призначення опікунів та піклувальників. // Право і суспільство. 2017. № 3. Ч. 2. С. 48-52.
6. Сьомін О. С. Нормативно-правовий аналіз історичного розвитку інституту опіки та піклування за часи Незалежної України, 2023.
7. Офіційний вебсайт Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://minre.gov.ua/news/uryad-pidtrymav-iniciatyvu-minreintegraciyi-vidpovidalnist-za-ditey-pid-chas-evakuaciyi>

ПЕЧЕРИЦЯ Артем,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У процесі трансформації соціально-економічних умов України зростає значення ефективної системи соціальних послуг, зорієнтованої на потреби людини та гарантованої державою. Публічне адміністрування в цій сфері охоплює планування, організацію, фінансування, контроль та оцінювання соціальних послуг, що надаються державними, комунальними та недержавними суб'єктами. Однак попри реформування останніх років, система залишається недостатньо узгодженою, фрагментованою та нерівномірно розвиненою.

Науковий інтерес до проблематики соціального захисту є значним, однак питання адміністративно-правових засад публічного адміністрування соціальних послуг досі висвітлено неповно. Дослідження праць С.Дворника, В.Лаврухіна, О. Новікова, С.Стефанова, І.Петрової, В.Петрусевич, В.Петренка, О.Скакун, В.Тригубенка та інших свідчить про те, що соціальні послуги здебільшого розглядаються фрагментарно — у межах загальних питань соціальної політики чи діяльності органів влади.

Загалом публічне адміністрування слід розглядати як різновид суспільно значущої діяльності, що здійснюється визначеною сукупністю суб'єктів, включаючи органи державної влади. У цьому контексті особливістю є тісна взаємодія між публічним адмініструванням і державною владою, яка, відповідно до частини першої статті 6 Конституції України, функціонує на основі принципу розподілу влади, реалізуючи свої завдання через законодавчу,

виконавчу та судову гілки. Публічне адміністрування не існує відірвано, адже воно завжди здійснюється у специфічному суспільному середовищі та в умовах конкретної соціально-економічної, політичної й культурної ситуації [1].

В. Лаврухін зазначає, що публічне адміністрування сфери соціального захисту здійснюється за допомогою взаємопов'язаних один з одним механізмів, головними з яких виступають: 1) податковий механізм; 2) кредитний механізм; 3) бюджетний механізм; 4) механізм держзамовлення; 5) адміністративний механізм; 6) організаційний механізм; 7) правовий механізм; 8) програмний механізм [3].

Публічне управління соціальною роботою може бути визначене як специфічна форма управлінської діяльності, спрямована на вплив і регулювання процесів організації, функціонування та розвитку системи соціальної підтримки населення. Ця діяльність реалізується через інструменти державного і муніципального апарату, громадські та благодійні організації, а також завдяки професійній діяльності кваліфікованих спеціалістів у межах їх компетенції.

Основним фокусом управління виступають соціальні процеси й взаємовідносини, які розгортаються на рівнях міжособистісної, міжгрупової та загальносуспільної взаємодії. Загальна мета такого управлінського впливу охоплює широке коло об'єктів, серед яких — індивіди й групи людей, залучені у відповідні соціальні відносини. Предметом управлінської діяльності чи її кінцевим результатом є забезпечення належної організації послуг соціального характеру. Ці послуги включають в себе надання матеріальної підтримки, створення умов для особистісного розвитку та інтеграції в суспільне життя, захист і відновлення прав людини, розвиток соціальної компетентності населення, а також консультативну допомогу у сферах права, психології чи педагогіки [2;4].

Таким чином, його функціонування є нерозривно пов'язаним із суспільством, оскільки воно реалізується складовою частиною соціуму і у безпосередньому зв'язку з ним.

Основні напрями реалізації публічного адміністрування втілюються через діяльність державних установ та передбачають вирішення таких ключових завдань управління, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, впровадження інформаційних технологій, управління кадровими ресурсами та оцінювання ефективності діяльності [6].

Поєднуючи загальні принципи публічного адміністрування та специфіки сфери соціального захисту населення можна стверджувати, що публічне адміністрування в цій галузі є цілеспрямованою діяльністю спеціальних уповноважених органів, які виступають суб'єктами публічного адміністрування. До них належать органи державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, суб'єкти, яким передано делеговані повноваження, а також окрема група органів, що не належить до жодної з визначених категорій, але здійснює специфічні функції у публічно-правовому полі. Усі вони реалізують свої завдання через використання інструментів публічного адміністрування для забезпечення виконання соціальної політики держави [8].

Системи соціальних послуг в даний період характеризується поєднанням відчутних позитивних та негативних змін. До позитивних змін слід віднести: 1) зростання ролі недержавних надавачів; 2) розвиток конкурсних механізмів фінансування, зокрема соціального замовлення; 3) розширення нормативно-правової бази; 4) часткову інтеграцію соціальних послуг із системами охорони здоров'я, освіти та реабілітації; 5) поступове впровадження сучасних підходів до управління якістю.

Разом із тим система зберігає проблемність у ключових аспектах. Серед найбільш вагомих обмежень: • фрагментарність та роз'єднаність адміністративних процедур; • дефіцит кваліфікованих кадрів, особливо на рівні територіальних громад; • нестача достовірних статистичних даних; • відсутність стабільних механізмів фінансової підтримки інноваційних послуг; • низький рівень довіри населення до органів соціального захисту; • недостатній розвиток цифрових сервісів.

Науковці наголошують на необхідності впровадження незалежної оцінки якості, розробки мінімальних стандартів соціальних послуг, удосконалення міжвідомчої взаємодії та розширення участі громадськості у процесах прийняття рішень.

Особливість публічного управління в галузі соціальної роботи полягає у сприянні підвищенню самостійності та можливостей громадян у вирішенні життєвих складнощів. Це включає організацію ефективної взаємодії з соціальними службами та іншими інституціями, що володіють необхідними ресурсами й забезпечують надання відповідних соціальних послуг.

Наявні труднощі у функціонуванні системи соціальних послуг значною мірою зумовлені адміністративними недоліками: Нерівномірність регіонального розвитку. Сільські та віддалені райони суттєво відстають у доступності послуг, що створює соціальну нерівність: нестабільність та недостатність фінансових ресурсів. Бюджетне фінансування часто не покриває реальних потреб громад, а соціальні програми нерідко залежать від тимчасових джерел; недостатня система контролю та моніторингу. Відсутність якісних індикаторів ускладнює оцінку результативності реалізації соціальної політики; надмірна бюрократизація; кадрова проблема та професійне вигорання. Недостатній рівень підготовки фахівців та високе навантаження негативно впливають на якість роботи.

Таким чином, модернізація публічного адміністрування повинна включати комплексне оновлення управлінських, організаційних, фінансових та цифрових механізмів [5].

За сучасних умов удосконалення системи соціальних послуг має ґрунтуватися на таких стратегічних напрямках: • уніфікація та гармонізація нормативно-правової бази; • забезпечення сталого фінансування та розвитку соціального замовлення; • цифровізація процесів та створення єдиної інформаційної бази отримувачів і надавачів послуг; • зміцнення кадрового потенціалу через навчання, підтримку та профілактику професійного вигорання;

• розширення партнерства між державними, комунальними та недержавними організаціями; • впровадження незалежної оцінки якості соціальних послуг; • посилення локалізації та розвиток спроможності територіальних громад. Комплексність цих заходів дозволить сформувати ефективну, доступну й орієнтовану на потреби людини систему соціальних послуг.

Отже, можна сказати, що система соціальних послуг в Україні перебуває на етапі активної трансформації, що поєднує позитивні зрушення з численними адміністративними, фінансовими та організаційними труднощами. Публічне адміністрування у цій сфері потребує оновлення інструментів управління, розбудови цифрових та кадрових ресурсів, а також впровадження ефективних механізмів контролю й оцінки. Подальша модернізація має спиратися на принципи прозорості, партнерства, децентралізації та орієнтації на індивідуальні потреби громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вдовиченко І. І. Нормативно-правові засади публічного адміністрування у сфері надання населенню соціальних послуг: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2025. № 5(2). С.124-129
2. Коловська І. І., Нема О. С. Удосконалення публічного управління у сфері соціальної роботи на регіональному рівні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(39).
3. Лаврухін В. Державне управління у сфері соціального захисту населення: теоретичні аспекти. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 1–2. С. 66–72.
4. Новікова О. Ф., Амоша О. І., та ін. *Соціальні ресурси децентралізації управління*: монографія. Київ: Ін-т економіки промисловості НАН України, 2018. 180 с.
5. Палатна Д. Розвиток соціальної сфери у сучасних територіальних громадах. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9, No. 1. С. 75–88.
6. Петрова І., Руда О. Публічне управління як фактор і стимулятор модернізації адміністративного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 131–135.
7. Скакун О. *Теорія держави і права*: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

8. Чопко Н., Зеліско Т. Еволюція соціальних послуг в Україні: виклики, можливості та стратегічні вектори модернізації. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. С.124-129.

ПЛУГАТОР Катерина,

здобувачка вищої освіти,

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ДО АНАЛІЗУ ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ У ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОМУ КРИМУ

Від 2014 року на Кримському півострові спостерігаються не лише практики етнонаціональної дискримінації та асиміляції щодо кримських татар, караїмів і кримчаків як корінних народів України, а й систематичні порушення конституційних прав громадян України. Окупаційні органи влади обмежують свободу мирних зібрань, дозволяючи лише ті заходи, що відповідають їхній політичній лінії. За інформацією прокуратури Автономної Республіки Крим, близько 30 тисяч кримських татар були змушені залишити півострів через створені неприйнятні умови життя та переслідування. [1]

Починаючи з квітня 2014 року на півострові активно функціонує Національний антитерористичний комітет РФ, завдання якого формулюються як інформування населення про виникнення й нейтралізацію терористичних загроз (зокрема в інтернет-просторі), а також виявлення осіб, нібито схильних до радикалізації — особливо в освітньому середовищі, серед молоді, у релігійних та громадських організаціях, а також серед іноземних робітників. Насправді це стосується здебільшого громадян України, які не прийняли російське громадянство, а також українських і кримськотатарських активістів,

що стали об'єктом підвищеної уваги російських спецслужб. Такі дії порушують конституційні гарантії свободи думки й право на недискримінацію.

Як ілюстрацію наведемо випадок 2016 року, коли окупаційні органи звинуватили Сулеймана Кадирова у публічних закликах до сепаратизму після його коментаря в Facebook: «Крим – це Україна, завжди була, є і буде». [2, с. 173] За цією подією відбулися обшук за місцем проживання та допити; у матеріалах кримінальної справи містяться ознаки фальсифікацій і політичного переслідування. Цей епізод демонструє переслідування за висловлену думку, що суперечить демократичним засадам та свободі вираження поглядів, а також ставить під сумнів принцип презумпції невинуватості через відсутність достатніх доказів при притягненні до відповідальності.

Окупаційна влада також продовжує тиск на громадських діячів, журналістів та тих, хто публічно висловлює незгоду з анексією. Українські активісти, представники ЗМІ та інші критично налаштовані особи зазнають репресій, унаслідок чого порушуються їхні базові права й свободи.

За даними правозахисних організацій «КримSOS» та Кримської правозахисної групи, у період з березня 2014 по 2018 рік у Криму зникли безвісти 17 осіб, пов'язаних із рухом опору окупації. [2, с. 132] Серед таких — кримськотатарські активісти Іслям Джепаров і Джевдет Іслямов, член виконкому Всесвітнього конгресу кримських татар Ервін Ібрагімов, учитель Мухтар Арисланов та інші. Ці випадки свідчать про грубе порушення права на особисту свободу та тілесну недоторканність; безкарність за зникнення порушує також право на справедливий суд і захист від довільного затримання та позбавлення волі.

Накопичені факти також вказують на численні порушення права на справедливий суд — зареєстровано 492 випадки таких порушень. Серед гучних справ — «справа 26 лютого», у межах якої були притягнуті до кримінальної відповідальності учасники масового мітингу біля будівлі кримського парламенту на підтримку України 26 лютого 2014 року. Зокрема, заступник голови Меджлісу кримських татар Ахтем Чийгоз був засуджений до строку

ув'язнення до восьми років; Мустафа Дегерменджі та Алі Асанов отримали умовні терміни. Важливо зауважити, що покарання стосувалося події, яка відбулася до фактичного введення військ РФ на півострів.

Наразі нараховуються десятки зниклих, понад 70 арештованих і понад 10 загиблих; також фіксуються випадки катувань і застосування тиску з метою змусити до співпраці. Через ці репресії понад 115 дітей залишилися без батьківського піклування. Матері та дружини політичних в'язнів часто перебувають у стані стійкого морального та психологічного стресу, що призводить до хронічних проблем зі здоров'ям.

У контексті широкомасштабного вторгнення російської армії в Україну відбувається погіршення становища кримських татар: під приводом мобілізації органи РФ посилюють репресивні практики проти цієї спільноти. За повідомленнями, близько 80% повісток у Криму отримують кримські татари; зокрема, 22 вересня було роздано щонайменше 1000 повісток. [4] Для невеликого корінного народу такі дії можна розглядати як елемент дискримінаційної та репресивної політики держави-агресора.

Дії російської окупаційної адміністрації в Криму суперечать нормам міжнародного права та зобов'язанням за міжнародними договорами, включно з резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, положеннями Ради Європи та принципами ОБСЄ. Вони також призводять до порушення конституційних прав мешканців півострова. У зв'язку з цим міжнародна спільнота повинна наполегливо вимагати від РФ відновлення суверенітету та територіальної цілісності України й забезпечення захисту прав людини в Криму. Паралельно необхідно продовжувати надання гуманітарної та матеріальної підтримки постраждалим.

Основним заходом для відновлення правопорядку є повернення української юрисдикції та застосування українського законодавства в Криму. Після деокупації слід реалізувати комплекс заходів відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини: запровадити механізми захисту прав (на національному й місцевому рівнях), гарантувати свободу слова й доступ до

незалежних міжнародних медіа, відновити систему охорони здоров'я з доступом до якісних медичних послуг, а також забезпечити право на освіту українською та кримськотатарською мовами.

Захист конституційних прав і свобод можливий за умов посиленої міжнародної координації — створення коаліцій на підтримку України, посилення санкційного тиску на Росію та підтримки організацій громадянського суспільства, що працюють над документуванням порушень і відновленням справедливості для постраждалих.

Ситуація на півострові залишається складною та вимагає невідкладних заходів від української влади. Відновлення контролю над Кримом і приведення дій у відповідність до міжнародних норм не лише сприятиме відновленню справедливості й забезпеченню прав людини, а й створить передумови для економічного відродження регіону та гарантування безпеки всім його мешканцям. Дотримання міжнародного права також підтвердить відданість України демократичним принципам і сприятиме її євроінтеграційним прагненням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прокуратура АРК опублікувала жахливу статистику репресій рф проти кримських татар | QIRIM.News URL: <https://qirim.news/novosti-uk/prokuratura-ark-opublikovala-zhahlyvu-statystyku-represij-rf-proty-krymskyh-tatar/>.
2. Андрієвська А., Халімон О. Книга свідчень Анатомія російської анексії Криму. К.: Часопис “Критика”, 2019. 248с.
3. Майорова А. Крим за завісою. Путівник зоною окупації. К.: Прометей, 2019. 162с.
4. Допис заступника Постійного Представника Президента України в АРК Т. Ташевої URL: <https://www.facebook.com/tamila.tasheva/posts/pfbid02kwA3cx2wLu1Pp4mpkdBnnRMkoTSn5P6veh6fYHdYSt5Ry1bN8Lc4n1oHdyGtEDTl>.

ПОГОРІЛА Тамара,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ЦІЛІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Євроінтеграційний розвиток України в сучасних умовах постає як стратегічний вектор державної політики, що охоплює одночасно політичні, економічні та соціальні трансформації. Євроінтеграція визначається не лише як зовнішній курс чи інструмент міжнародної взаємодії, а як внутрішня потреба суспільного розвитку, спрямована на модернізацію державного управління та формування нової якості життя громадян. Після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка стала фундаментом для глибокої трансформації національної правової та управлінської системи, процес інтеграції надав нового імпульсу соціальним реформам, модернізації публічного управління та адаптації державної політики до європейських стандартів. Особливої актуальності цей процес набув у контексті повномасштабної агресії російської федерації проти України, яка зумовила необхідність посилення державної спроможності, підвищення соціальної стійкості та оновлення системи соціального захисту населення.

Соціальний розвиток у системі публічного управління розглядається як ключовий компонент євроінтеграційної стратегії. Він охоплює комплекс якісних змін у структурі суспільства, спрямованих на підвищення добробуту населення, забезпечення рівності прав і можливостей, інклюзії, соціальної справедливості та створення умов для всебічної самореалізації людини. Вітчизняні науковці трактують соціальний розвиток як багатовимірний процес,

що поєднує економічні, соціальні, культурні та інституційні чинники й відображає ступінь зрілості суспільства та держави. Він включає оптимізацію умов життя, трансформацію соціальних інститутів і відносин, зміцнення соціальної інфраструктури, підвищення якості публічних послуг та розвиток людського потенціалу, що є найбільш цінним ресурсом держави. Сучасні підходи акцентують увагу на взаємозв'язку економічного зростання та розвитку людини, підкреслюючи, що економічні показники не можуть бути єдиним критерієм оцінки прогресу, якщо вони не трансформуються у покращення якості життя.

Важливим аналітичним інструментом оцінювання соціального розвитку є індекс людського розвитку (HDI), який поєднує показники тривалості життя, рівня освіти та доходів населення. За даними ПРООН, глобальні і національні HDI істотно реагують на кризові явища, зокрема пандемію COVID-19 та війну проти України, які призвели до значного зниження доступності освіти, падіння доходів та погіршення стану здоров'я населення. Незважаючи на це, концепція людського розвитку залишається ключовою методологічною основою сучасної соціальної політики, оскільки вона дозволяє оцінити не лише економічні показники, а й ефективність державних рішень, які впливають на якість життя людини та її потенціал.

У публічному управлінні соціальний розвиток спирається на принципи соціальної справедливості, рівності, інклюзивності, партнерства, прозорості та сталості. Вони відповідають основним цінностям Європейського Союзу, закріпленим у Хартії основних прав ЄС та Європейській соціальній хартії. Інклюзивність у цьому контексті означає забезпечення рівних прав та доступу до соціальних благ для всіх громадян, включаючи вразливі категорії — внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, ветеранів, молодь та людей старшого віку. Саме інтеграція цих принципів у національну політику створює умови для зближення України з європейським соціальним простором.

Важливою складовою євроінтеграції є нормативно-правове забезпечення, яке формує підґрунтя для адаптації українського законодавства до *acquis*

communautaire. Прийняття Концепції адаптації законодавства України до законодавства ЄС та Загальнодержавної програми її реалізації забезпечило системність і структурованість цього процесу. Ці документи передбачають створення механізмів узгодження правової системи з європейськими стандартами, удосконалення нормотворчої діяльності, вивчення досвіду держав-членів ЄС, формування перекладацької та науково-експертної інфраструктури, підготовку кваліфікованих кадрів та створення інституційної основи для подальших інтеграційних кроків. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС започаткувало новий етап реформ, зокрема у сферах юстиції, свободи та безпеки, захисту прав людини, боротьби з корупцією, міграційної політики та зміцнення інституційного потенціалу держави. Угода не лише визначила стратегічні пріоритети, а й започаткувала процес глибокої модернізації, включаючи економічну, соціальну, екологічну та адміністративну складові.

Особливе місце у процесі адаптації займають сфери, що визначають якість життя населення: освіта, охорона здоров'я, зайнятість, соціальний захист, регіональний розвиток, екологія та захист прав споживачів. Саме в цих напрямках впровадження європейських норм і стандартів має найбільший вплив на соціальну стійкість держави та її здатність забезпечувати рівень життя, наблизений до європейського. Водночас євроінтеграційний процес стикається з низкою викликів: невідповідністю окремих секторів економіки стандартам ЄС, обмеженістю фінансових ресурсів, недостатньою інституційною спроможністю органів державної влади, нерівномірністю розвитку регіонів та високим рівнем соціальної вразливості населення. Значні перешкоди становлять наслідки війни, які ускладнюють реалізацію реформ, призводять до зменшення ресурсної бази, руйнування соціальної інфраструктури та зростання потреби у державній підтримці.

Сучасний етап євроінтеграції характеризується переходом від формального узгодження законодавства до реальної практичної імплементації європейських стандартів. Особливу роль у цьому процесі відіграє цифровізація

державного управління та соціальної сфери, що дозволяє підвищити ефективність надання послуг, забезпечити прозорість державних рішень і покращити взаємодію держави з громадянами. Програми технічної допомоги ЄС, такі як Twinning, TAIEХ чи SIGMA, сприяють поглибленню реформ, зміцненню інституційної спроможності та розвитку професійних компетентностей державних службовців. Усі ці процеси формують нову якість публічного управління — більш прозору, підзвітну, орієнтовану на потреби громадян і відповідну європейським стандартам.

У підсумку євроінтеграція України в контексті соціального розвитку постає як багатовимірний процес, що охоплює оновлення законодавства, модернізацію системи публічного управління, розвиток людського капіталу та впровадження принципів соціальної справедливості й інклюзивності. Соціальний розвиток виступає не лише наслідком ефективної інтеграції, але й передумовою успішного входження України у європейський простір. Виконання євроінтеграційних цілей вимагатиме системності, стратегічного планування, інституційної стійкості та ефективної взаємодії держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Саме соціальна складова є тим виміром, який здатен забезпечити довіру громадян до реформ, зміцнити демократичні інститути та визначити майбутнє України як європейської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Stewart, S. *Ukraine's European Integration: A Roadmap for Reform*. London: Routledge, 2016, pp. 109–111.
2. Нестеренко, К. О. та Богатирьова, М. О. Реформування публічного управління в Україні у контексті євроінтеграції. *Lex Portus*, 2019, № 6, с. 52–65. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.6.2019.4>
3. Lutsevych, O. *Giving civil society a stake in Ukraine's recovery: How government, citizens and donors can work together to embed trust in reconstruction*. London: Royal Institute of International Affairs, 2023. 27 p. DOI: <https://doi.org/10.55317/9781784135768>
4. Інтеграція до ЄС: стан, особливості, виклики. Центр Разумкова, 2021. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf

5. United Nations Development Programme. Human Development Report 1990. Oxford University Press. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf

6. Мельниченко, Б. Б. Публічне управління в Україні в умовах воєнного стану. Держава та регіони, 2023, № 2(80), с. 92–96. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.2.15>

ПОЛІВАНЧУК Микола,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА КОМПЕТЕНЦІЯ КЛЮЧОВИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

Боротьба з корупцією є однією з ключових передумов демократичного розвитку України, зміцнення верховенства права та виконання євроінтеграційних зобов'язань. З 2014 року в Україні сформовано цілісну систему антикорупційних органів, кожен з яких має спеціальний правовий статус та чітко визначені функції. Така модель, що включає органи превенції, розслідування, процесуального керівництва, судового контролю та управління арештованими активами, відповідає міжнародним стандартам, зокрема рекомендаціям GRECO, OECD та практиці ЄС.

Проблема протидії корупції завжди викликала інтерес у наукових колах. Серед учених, які зробили суттєвий внесок у дослідження даної теми, варто відмітити О. Бусол, Л. Чернозуб, О. Костенко, В. Лукомського, Є. Невмержицького, М. Мельника, О. Терещука та інших дослідників. Незважаючи на значний масив наукових досліджень, присвячених даному питанню, питання боротьби з корупцією потребує подальшої наукової розробки, адже від цього залежить підвищення ефективності діяльності

антикорупційних органів, зміцнення довіри до влади та подальша підтримка євроінтеграційного курсу України.

Метою статті є дослідження правового статусу та компетенції основних антикорупційних органів України, а також аналіз проблем ефективності їх діяльності.

Функціонування системи антикорупційних органів в Україні ґрунтується на законах України «Про запобігання корупції» [2], «Про Національне антикорупційне бюро України» [4], «Про прокуратуру» [5] (у частині визначення статусу САП), «Про Вищий антикорупційний суд» [1], «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [3]. Важливою складовою нормативно-правового забезпечення діяльності антикорупційних органів є також Кримінальний кодекс України та Кримінальний процесуальний кодекс України.

Інституційна структура, що діє в межах даного правового поля, охоплює увесь антикорупційний цикл: від превенції до покарання. Так, одним із ключових органів, які відповідають за боротьбу з корупцією, є Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Даний орган є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, створеним для протидії корупції у вищих ешелонах влади. Орган є політично незалежним, а його директор призначається за результатами відкритого конкурсу.

До основних повноважень НАБУ належать: проведення досудового розслідування корупційних злочинів, учинених високопосадовцями; здійснення оперативно-розшукових заходів; взаємодія з САП, ВАКС та іноземними правоохоронними органами; ініціювання експертиз, застосування технічних засобів контролю; участь у міжнародному співробітництві щодо боротьби з корупцією [4]. Підслідність НАБУ визначена ст. 216 КПК України та охоплює тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини.

Ключову роль у формуванні доказової бази та в судовій перспективі антикорупційних справ покладено на Спеціалізовану антикорупційну

прокуратуру (САП). Дана інституція є самостійним структурним підрозділом Офісу Генерального прокурора, що здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях НАБУ.

САП забезпечує процесуальне керівництво досудовим розслідуванням НАБУ; підтримання державного обвинувачення у ВАКС; затвердження підозр та обвинувальних актів; здійснення нагляду за додержанням законів органами НАБУ; подання клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [5].

Згідно з Законом України «Про Вищий антикорупційний суд» у судовій системі України було створено Вищий антикорупційний суд (ВАКС), який розпочав свою роботу 5 вересня 2019 р. ВАКС функціонує в статусі спеціалізованого суду в системі судоустрою, що здійснює правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинів високопосадовців.

На ВАКС покладено питання з розгляду кримінальних проваджень, розслідуваних НАБУ та скерованих САП; клопотань слідчих і прокурорів на стадії досудового розслідування; апеляційних скарг (через Апеляційну палату ВАКС). Варто зазначити, що рішення ВАКС мають прецедентний ефект у сфері української антикорупційної юриспруденції [1].

Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію антикорупційної політики у сфері запобігання корупції, є Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Даний орган відповідає за перевірку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави; контроль за фінансуванням політичних партій; роботу з конфліктами інтересів; підготовку державних антикорупційних стратегій; створення та ведення Реєстру декларацій. Таким чином, НАЗК забезпечує контроль та профілактику, що є ключовим для попередження корупційних ризиків [6].

Важливу роль у забезпеченні компенсації завданих збитків та поверненні незаконно набутого майна відіграє ще одна інституція – Агентство з розшуку та менеджменту активів (АРМА). Дане агентство діє як центральний орган

виконавчої влади зі спеціальним статусом, створений для управління активами, які були арештовані у рамках кримінальних проваджень. На практиці АРМА забезпечує розшук активів, отриманих злочинним шляхом, управління арештованими активами з метою їх збереження та збільшення вартості, а також реалізацію активів за рішенням суду [3]. Варто зазначити, що АРМА була створена за аналогом установ з повернення та управління активами, які функціонують у державах-членах ЄС [7, с. 30].

Наведені вище інституції діють у взаємодії, утворюючи цілісну антикорупційну систему, у якій кожен орган виконує свою функцію. Так, НАЗК відповідає за превенцію, контроль та виявлення ризиків; НАБУ здійснює розслідування корупційних злочинів, САП відповідає за процесуальне керівництво, ВАКС здійснює судовий розгляд, а АРМА відповідає за розшук і управління активами. Таке розмежування повноважень забезпечує баланс у функціонуванні антикорупційних органів та мінімізує ризики впливу на процес боротьби з корупцією.

Попри значний прогрес у функціонуванні, на сучасному етапі дана антикорупційна система стикається з низкою викликів, серед яких найактуальнішими є політичний та медійний тиск на керівників даних органів, а також складність доказування корупційних злочинів у сфері публічного управління. Зберігаються й ризики, пов'язані зі спробами внесення законодавчих змін, що можуть звужувати незалежність цих органів. Саме тому подальший розвиток антикорупційної системи України повинен передбачати подальше зміцнення гарантій інституційної незалежності даних антикорупційних органів. Експерти також наголошують на необхідності удосконалення механізмів конкурсного добору їх керівників, а також на потребі збільшення прозорості управління арештованими активами.

Таким чином, створення комплексної системи антикорупційних органів стало одним із найважливіших інституційних досягнень України за останнє десятиліття. НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК та АРМА формують єдину вертикаль протидії корупції – від її запобігання до притягнення до відповідальності та

повернення активів. Хоча система має низку проблем, її розвиток наближає Україну до стандартів ЄС, зміцнює верховенство права та довіру громадян до державних інституцій. Подальше вдосконалення антикорупційної інфраструктури є необхідною умовою демократичної трансформації та членства України в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7 червня 2018 р. № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19>
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
3. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>
4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
5. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
6. Політова А.С. Протидія корупції в Україні як вимога європейської інтеграції. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Т. 2. С. 110-117. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/401/355>
7. Чернозуб Л., Лазарева Н., Данильченко О. Протидія та боротьба з корупцією в Україні у світлі набуття членства в Європейському Союзі. *Антикорупційні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 26-31. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2025/7.pdf

ПОПИК Інна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що призвела до введення воєнного стану згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1], кардинально трансформувала не лише суспільно-політичну, а й інформаційну архітектуру держави. В умовах сучасної гібридної війни, де військовий фронт невіддільний від інформаційно-когнітивного, традиційне розуміння національної безпеки розширюється, надаючи інформаційному простору статусу критично важливої сфери національної стійкості. Саме ефективна комунікація органів влади перетворюється на одну з визначальних функцій держави, що забезпечує не просто інформування, а й керуваність, мобілізацію та консолідацію суспільства перед лицем зовнішньої загрози. Саме тому, проблематика комунікації державних інституцій в соціальних мережах набуває стратегічного значення.

Соціальні мережі – зокрема Telegram, Facebook чи X – перетворилися на головне поле боротьби: вони є життєво необхідним каналом оперативного інформування та мобілізації громадян, але водночас слугують основним вектором для цілеспрямованого поширення ворожих інформаційно-психологічних операцій (далі – ІПСО) [2]. Ці операції, які використовують швидкість розповсюдження та емоційну вразливість населення, мають єдину мету: підірвати суспільну довіру, дестабілізувати внутрішній фронт та

ускладнити прийняття управлінських рішень. За таких умов, перед нашою державою постає нагальне завдання: трансформувати інституційну комунікацію із простої функції інформування на стратегічний проактивний інструмент спротиву. Це вимагає розробки такої моделі взаємодії з аудиторією, яка б ефективно протистояла дезінформаційним хвилям, посилюючи національну стійкість та когнітивний імунітет громадян.

Ефективна комунікація органів державної влади в соціальних мережах під час воєнного стану перетворюється зі звичайної функції інформування на критично важливий елемент національної стійкості та інструмент протидії ворожій дезінформації. Цей процес вимагає не лише простого спростування фейків (fact-checking) [5], а й їх превентивного попередження (pre-bunking) [6], а також оперативного виявлення (rapid detection) [7].

Дійсно, в умовах сучасної гібридної війни, де ворог використовує соціальні мережі для блискавичного поширення ІПСО, швидкість спростування часто виявляється недостатньою. Ворожі кампанії у соціальних мережах часто поєднують навмисно сфабриковану дезінформацію з використанням правдивої, але чутливої малінформації, що відповідає розширеній моделі інформаційного безладу (Information Disorder) [8]. Тому наша держава має працювати на випередження.

В цьому аспекті, стратегія pre-bunking базується на принципі «інформаційного щеплення»: громадянам заздалегідь, у зрозумілій формі, пояснюють механізми маніпуляцій та розкривають типові ворожі наративи, які можуть з'явитися в найближчому майбутньому [5]. Це формує у суспільства когнітивний імунітет, завдяки чому люди можуть самостійно ідентифікувати та відхиляти дезінформацію. Органи влади повинні забезпечити в соціальних мережах постійну та передбачувану присутність, підтримуючи довіру через достовірність та своєчасність інформації. Мінімізація інформаційного вакууму є ключовою, адже будь-яка пауза негайно заповнюється ворожою пропагандою.

Центральне місце у стратегічній комунікації органів влади займає формування єдиного національного контрнарративу. Ворожі ІПСО завжди

спрямовані на розкол, поширення паніки та підрив довіри до інституцій. На противагу цьому, комунікація органів влади має бути узгодженою історією про стійкість, єдність та законність дій держави, як це передбачено Стратегією інформаційної безпеки України [3]. Всі комунікаційні повідомлення мають бути емоційно зваженими, фактично бездоганними і, що особливо важливо, обґрунтованими чинними НПА, що надає інформації офіційного та недвозначного статусу. Це допоможе не лише внутрішній, але й міжнародній аудиторії чітко розуміти позицію та правові основи дій української влади.

Особлива увага має приділятися збалансованому використанню емоцій та фактів. Хоча війна викликає високу емоційну напругу, офіційні канали влади в соціальних мережах повинні уникати надмірного емоційного забарвлення. Замість того, щоб посилювати паніку чи агресію, комунікація має транслювати впевненість, керованість і фактичну основу прийняття рішень. Це знижує ризики маніпуляції громадською думкою. Кожне повідомлення має бути перевіреним, а його джерело – чітко ідентифікованим, що протидіє анонімності та неперевіреності, які є головними інструментами дезінформації.

З точки зору оперативного виявлення ворожої дезінформації, комунікація органів влади в сучасних умовах воєнного стану вимагає кризового менеджменту контенту. Це означає, що всі державні інституції, від міністерств до місцевих адміністрацій, повинні діяти в рамках єдиної вертикалі комунікації для запобігання суперечливим заявам [2]. Оперативне реагування на фейки включає моніторинг соціальних мереж для швидкого виявлення дезінформаційних вкидів та їх негайне спростування. При цьому важливо не просто сказати «це фейк», а надати чіткі, зрозумілі та документально підтвержені аргументи, щоб аудиторія оперувала реальним станом речей.

Крім того, органи влади повинні максимально використовувати двосторонній характер соціальних мереж. Це не лише трансляція повідомлень, але й активний діалог з громадянами. Оперативні відповіді на запитання, роз'яснення складних рішень (наприклад, змін у соціальній політиці чи економічному регулюванні) створюють відчуття прозорості та підзвітності

влади. Така відкритість є найкращим інструментом протистояння пропаганді, яка завжди намагається представити владу як закриту та нечесну. Важливо також враховувати специфіку кожної соціальної мережі, адаптуючи контент під її формат. Наприклад, Telegram – для швидких оперативних новин, Facebook – для розгорнутих роз'яснень та візуального контенту. Ігнорування цих відмінностей знижує ефективність комунікації та підвищує ризик впливу на вразливі групи населення.

Не менш важливою є співпраця з громадянським суспільством. Органи влади мають взаємодіяти з офіційними установами з протидії дезінформації (як от Центр протидії дезінформації [4]) та волонтерськими спільнотами, створюючи колективний, системний інформаційний захист. Це не лише прискорює спростування фейків, але й посилює довіру до інформації, яка проходить через незалежні медіа-канали. Успіх комунікації в соціальних мережах під час війни залежить від інтеграції наративів стійкості з протоколами швидкого реагування, роблячи соціальні мережі цифровим щитом національного захисту.

Таким чином, комунікація органів державної влади у соціальних мережах в умовах сучасної повномасштабної війни набула статусу стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки та стійкості. Соціальні мережі, як критична інфраструктура, виявилися вирішальними для формування суспільної єдності та ефективної протидії ворожим інформаційно-психологічним операціям. Успішна комунікація органів влади в соціальних мережах вимагає єдиної вертикалі управління, достовірності, своєчасності та обов'язкової обґрунтованості офіційних повідомлень чинними НПА, що є ключем до підтримки суспільної довіри.

Вважаємо, що подальший успіх нашої держави в інформаційному протистоянні визначатиметься якістю та стійкістю комунікаційної архітектури, здатної інтегрувати стратегічні наративи стійкості з оперативним реагуванням та превентивним попередженням ворожої дезінформації. Саме ця інтеграція перетворює соціальні мережі на невід'ємний механізм державотворення та

національного спротиву. Отже, комунікація у соціальних мережах утверджується як ключовий механізм у кризових умовах війни, подальший розвиток та вдосконалення якого є критичною передумовою для забезпечення перемоги і післявоєнної відбудови стійкої та єдиної української нації, при цьому набутий унікальний досвід має стати основою для міжнародних стандартів протидії гібридним загрозам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Указ затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
2. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2021, № 41, ст.339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 29.11.2025).
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України; Стратегія від 28.12.2021 № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 03.12.2025).
4. Центр протидії дезінформації. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://cpd.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2025).
5. Lewandowsky S., Cook J., Van der Linden S., Reifler J. et al. *The Debunking Handbook 2020. School of Psychological Science, University of Bristol*. 2020. 21 p. URL: <https://sks.to/db2020> (дата звернення: 01.12.2025).
6. NATO Strategic Communications Centre of Excellence (StratCom COE). *Pre-bunking: A Strategic Communications Approach*. Riga (Latvia) of 24-25 May 2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/ING2-CR-732666_EN.pdf (дата звернення: 02.12.2025).
7. Probiez B., Stefański P., Kozak J. Rapid detection of fake news based on machine learning methods. *Procedia Computer Science*. 2021. Vol. 192. P. 2893-2902. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187705092101797X> (дата звернення: 01.12.2025).
8. Wardle C., Derakhshan H. *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Council of Europe*. 2017. 109 p. URL: <https://rm.coe.int/information-disorder-report-november-2017/1680764666> (дата звернення: 02.12.2025).

УДК 343.97:343.541:343.

ПРОЦЬ Іванна,

кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
м. Львів, Україна

РОСЯК Софія,

здобувачка вищої освіти,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
м. Львів, Україна

ПРАВА ДИТИНИ НАРОДЖЕНОЇ ВНАСЛІДОК СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З КОНФЛІКТОМ

Діти, народжені внаслідок сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, є однією з найбільш вразливих соціальних груп, і їхні права потребують особливого правового захисту та міжнародного визнання. За відсутності конкретного міжнародного договору, який безпосередньо регулює їхній статус, повинні застосовуватися положення загальних міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН про права дитини 1989 року, Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них, а також Римського статуту Міжнародного кримінального суду 1998 року, який закріплює принципи недискримінації, захисту людської гідності, права на життя, здоров'я, ім'я, громадянство та соціальний захист.

У міжнародному гуманітарному праві сексуальне насильство під час війни визнається воєнним злочином та злочином проти людяності (статті 7 та 8 Римського статуту МКС). Водночас діти, народжені внаслідок таких злочинів, залишаються «невидимими потерпілими» війни. Їхній правовий статус часто не

визначений, а питання походження може створювати підстави для стигматизації та соціальної ізоляції. Міжнародна практика показує, що в державах, які пережили конфлікти (зокрема, в Руанді, Боснії та Герцеговині, Сьєрра-Леоне), такі діти зазнавали дискримінації та мали обмежений доступ до освіти, медицини та соціальної підтримки, що вимагає розробки спеціальних державних програм втручання.

Згідно зі статтями 2, 6, 7, 8 та 24 Конвенції ООН про права дитини, кожна дитина має право на реєстрацію, ім'я, громадянство та батьківську опіку, а держава зобов'язана забезпечити реалізацію цих прав без дискримінації, зокрема за ознакою походження. У контексті збройного конфлікту ці гарантії мають бути доповнені заходами соціальної та психологічної реабілітації. Водночас стаття 39 Конвенції прямо зобов'язує держави сприяти фізичному та психологічному відновленню дітей, які зазнали всіх форм насильства [1]. В Україні ця категорія дітей підлягає захисту на основі положень Конституції України (стаття 52), Закону «Про охорону дитинства», Сімейного кодексу України, а також Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та Закону України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій». Однак ці закони не містять конкретних положень щодо прав дітей, народжених внаслідок сексуального насильства під час війни, тому доцільно законодавчо визначити їхній особливий статус.

Діти народжені внаслідок СНПК користуються усіма правами в повному обсязі, передбаченими нормами міжнародного та національного законодавства, проте в контексті реалізації цих прав існують певні особливості, зумовлені обставинами їх народження, які потребують додаткових гарантій та спеціальних механізмів захисту.

Право знати своє походження є першим дискусійним, на наш погляд, питання. Це право закріплене у ст. 7 Конвенції ООН про права дитини: «Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має

право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування» [1]. Для дітей, народжених внаслідок сексуального насильства під час війни, це право має особливий характер – воно пов'язане не лише з ідентичністю, а й з правом на правду. Водночас держава повинна забезпечити, щоб реалізація цього права не призводила до повторної травматизації матері чи дитини або до соціальної дискримінації, тому може бути встановлена спеціальна процедура доступу до інформації про походження.

Ст. 2 Конвенції ООН про права дитини закріплює право дитини на захист від дискримінації та стигматизації, і зазначає, що держави-учасниці зобов'язані визнавати та забезпечувати реалізацію всіх прав, визначених Конвенцією, щодо кожної дитини, яка перебуває під їхньою юрисдикцією. Здійснення таких прав має відбуватися без будь-якої дискримінації - незалежно від расової чи етнічної належності, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального чи майнового походження, стану здоров'я або факту народження дитини, її батьків, опікунів чи інших законних представників, а також будь-яких інших обставин. Держави-учасниці також повинні вживати всіх необхідних заходів для запобігання будь-яким проявам дискримінації чи покарання дитини з огляду на її особистий статус, поведінку, висловлені погляди або переконання, а також через дії, переконання чи становище її батьків, законних опікунів або членів сім'ї. [1]. Це право означає, що держава зобов'язана забезпечити рівний доступ до освіти, медичної допомоги та соціальних послуг для таких дітей, а також впроваджувати антидискримінаційні програми та освітні кампанії для запобігання соціальній стигматизації.

Щодо особливостей реалізації права на медичну та психологічну допомогу, то ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» містить положення: «Держава гарантує дитині право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку

дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя» – діти мають право на безоплатну медичну допомогу, включно з лікуванням можливих інфекцій, оскільки враховуючи характер сексуального насильства з боку військовослужбовців, існує ризик народження дітей з ВІЛ-інфекцією або іншими захворюваннями, переданими внаслідок насильницьких дій, а також психологічну підтримку [2].

Право на виховання в сім'ї та захист від соціальної ізоляції є правом, що випливає зі статті 9 Конвенції ООН про права дитини. Таких дітей не слід розлучати з матерями через соціальні упередження. Навпаки, держава повинна створювати умови для збереження сімейних зв'язків та забезпечення соціального захисту матерів, які є потерпілими від сексуального насильства під час війни. Також дитини, як і її мати є потерпілою особою та має право на відшкодування, що гарантовано Законом України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій».

Також важливим є питання, що стосується права на приватність, а саме на конфіденційність персональних даних дитини. Дане право закріплено в ст. 16 Конвенції ООН про права дитини де вказано, що дитина не повинна зазнавати безпідставного чи незаконного втручання у реалізацію свого права на приватне та сімейне життя, недоторканність житла або таємницю листування, а також не може бути об'єктом неправомірних посягань на її честь і гідність; дитина має гарантований законом захист від будь-яких таких дій чи посягань, тобто, інформація про обставини народження дитини не може розголошуватися без згоди законного представника або самої особи після досягнення повноліття. Це є важливим елементом захисту від дискримінації та повторної травматизації [1]. Також, відповідно до статті 32 Конституції України, збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу можливе лише за її згодою, за винятком випадків, прямо передбачених законом і здійснюваних в інтересах національної безпеки, економічного добробуту чи

захисту прав людини. Водночас важливо, щоб факт або обставини народження дитини не слугували у майбутньому підставою для будь-якого втручання державних органів у її право на недоторканність персональних даних [3].

Отже, діти, народжені внаслідок сексуального насильства, пов'язаного зі збройним конфліктом, мають усі ті ж права, що й інші діти, гарантовані міжнародними договорами та національним законодавством. Однак їх реалізація та сприйняття громадськістю мають зовсім інший зміст та характер. Такі діти стикаються з унікальними викликами – від стигматизації та психологічної травми до труднощів у встановленні їхнього походження чи отриманні соціальної підтримки. Тому важливо не лише формально визнати існування їхніх прав, а й створити умови для їх реальної та повної реалізації шляхом забезпечення спеціальних гарантій, програм підтримки, конфіденційності та недискримінаційного підходу. Фактичний захист цих дітей не лише виконує юридичні зобов'язання держави, але й є показником її людської зрілості, дотримання принципів верховенства права та людської гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Генеральна Асамблея ООН (1989), Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text / (дата звернення: 30.10.2025).
2. Про охорону дитинства: Закону України № 2402-III від 26.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
3. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

РАДІВОНІК Вікторія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ДНК-АНАЛІЗУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ ДЛЯ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Актуальність теми дослідження. ДНК-аналіз у сучасній криміналістиці займає ключове місце серед методів ідентифікації особи. Його поява суттєво змінила підходи до розслідування кримінальних правопорушень, оскільки дозволила встановлювати причетність конкретних осіб з винятковою точністю [2]. На відміну від традиційних криміналістичних методів, генетичні дослідження забезпечують майже абсолютну індивідуалізацію, оскільки ДНК кожної людини є унікальною (за винятком однойцевих близнюків) [1]. Завдяки цьому молекулярно-генетична експертиза стала незамінною при розкритті тяжких кримінальних правопорушень, і зокрема тих, де інші види доказів є недостатніми або знищеними [2].

У криміналістичній практиці джерелами ДНК-інформації виступають найрізноманітніші біологічні сліди. Це кров, слина, волосся з коренем, сперма, епітеліальні клітини, часточки шкіри, кістки, фрагменти тканин [1]. Особливістю генетичного матеріалу є його здатність зберігатися тривалий час, навіть у складних умовах, таких як висока температура, волога, тривале перебування у ґрунті або воді. Завдяки цьому ДНК-аналіз застосовують не лише у свіжих кримінальних провадженнях, а й під час розслідування «холодних справ», коли від моменту вчинення кримінального правопорушення минули роки або навіть десятиліття [2]. Однак успішність дослідження значною мірою залежить від правильного вилучення, зберігання та транспортування

біологічних матеріалів. Недотримання процедур може призвести до контамінації зразків, що спотворює результати та знижує доказову силу експертизи [3].

Технологічною основою ДНК-аналізу є полімеразна ланцюгова реакція, яка дозволяє багаторазово копіювати певні ділянки ДНК навіть за наявності мінімальної кількості біологічного матеріалу. Найчастіше для криміналістичних цілей використовують дослідження коротких тандемних повторів – так званих STR-маркерів [1]. Ці ділянки розташовані в некодуючих зонах геному, але характеризуються значною варіабельністю, що забезпечує індивідуальність генетичного профілю. Комбінація кількох десятків таких локусів дає надзвичайно низьку ймовірність випадкового збігу профілів різних людей, що робить метод практично безпомилковим у встановленні особи. Крім цього, у криміналістиці широко застосовують аналіз Y-STR маркерів, які передаються по чоловічій лінії, а також дослідження мітохондріальної ДНК, що є корисним під час роботи зі старими або сильно деградованими залишками, наприклад кістковими фрагментами [1].

ДНК-профіль є по суті цифровим відображенням генетичних характеристик людини [2]. Його порівняння зі зразками, вилученими на місці злочину, дозволяє встановити або спростувати причетність певної особи. Генетичні дослідження можуть підтвердити контакт підозрюваного з потерпілим чи місцем події, спростувати або підтвердити алібі, а також виявити факт перебування конкретної особи у певному місці [2]. Завдяки високій точності метод дозволяє не лише викривати винних, а й реабілітувати невинуватих, що є важливим аспектом забезпечення справедливості в кримінальному правосудді.

Особливе значення має функціонування національних і міжнародних ДНК-баз даних. У багатьох країнах, включаючи Україну, створено спеціальні реєстри, що містять генетичні профілі осіб, які були засуджені за певні категорії кримінальних правопорушень, а також профілі невідомих слідів, вилучених на місці подій [2]. Ці бази дозволяють швидко встановлювати співпадіння між

подіями, виявляти серійних злочинців, ідентифікувати невідомих загиблих. Особливо важливими вони є під час воєнних дій або катастроф, коли необхідно оперативно встановлювати особи загиблих. Міжнародний обмін генетичними даними значно розширює можливості розшуку підозрюваних, які можуть переховуватися за межами держави [2].

ДНК-аналіз широко застосовується і в судово-медичній практиці. Він дозволяє встановлювати особу загиблого шляхом порівняння ДНК-профілю з генетичними даними родичів, підтверджувати родинні зв'язки, визначати біологічне батьківство або материнство, якщо це має значення у кримінальному провадженні [2]. У справах про сексуальні злочини ДНК-експертиза є одним з найважливіших доказових інструментів, оскільки дозволяє встановити походження біологічних виділень на тілі або одязі потерпілої особи.

Попри очевидні переваги ДНК-аналізу, він має певні обмеження. Основною проблемою є можливість випадкової або навмисної контамінації зразків, що може призвести до неправильного висновку [3]. Аналіз змішаних або сильно деградованих зразків також є складним і вимагає високої кваліфікації експертів. Важливим є й правовий аспект: збереження генетичної інформації повинно бути суворо регламентоване, оскільки ДНК є чутливим персональним даними [3]. Законодавство України передбачає чіткі правила щодо збору біологічних зразків, їх дослідження та зберігання, а також обов'язкову судову оцінку результатів експертизи [1].

Перспективи розвитку ДНК-криміналістики пов'язані з упровадженням новітніх технологій секвенування та автоматичного аналізу генетичних даних. Системи нового покоління дозволяють отримувати набагато більше інформації, ніж традиційні методи, зокрема прогнозувати окремі риси зовнішності, визначати приблизне етнічне походження, встановлювати розгалужені родинні зв'язки [3]. У майбутньому це може істотно підвищити ефективність розслідувань, особливо у випадках, де наявні сліди не дають можливості провести класичний STR-аналіз.

Висновок. Отже, використання ДНК-аналізу в криміналістиці є одним із найважливіших досягнень сучасної науки. Він забезпечує поєднання високої точності, надійності та об'єктивності, сприяє швидкому та ефективному розкриттю кримінальних правопорушень, підвищує рівень правосуддя та гарантує дотримання прав людини. Завдяки постійному розвитку технологій роль молекулярно-генетичних досліджень у криміналістиці й надалі зростатиме, відкриваючи нові можливості для ідентифікації особи та встановлення істини у кримінальних провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасов Р. Г., Повх А. С., Романчук С. М. Методика проведення молекулярно-генетичних досліджень. Київ, 2018. 75 с.
2. Кавун С.М. ДНК-аналіз: місце і роль у системі сучасної криміналістики. Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2024. С. 169-180.
3. Степанюк, Р. Л. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрями розвитку / Руслан Леонтійович Степанюк, Станіслав Ігорович Перлін // Право і безпека. 2020. № 2 (77). С. 93-99.

СВИСТУН Анастасія,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ПОДІЛУ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ВІД ІДЕЙ ДО ПРАКТИКИ

Державна влада є особливою формою публічної політичної влади, за допомогою якої держава організовує та спрямовує суспільні процеси, ухвалює загальнообов'язкові рішення та забезпечує їх виконання. Державна влада виникла як відповідь на потребу суспільства в упорядкуванні спільного життя та одночасно виступає необхідним ресурсом для реалізації загальних інтересів

народу. Водночас, концентрація всієї державної влади в певному органі або ж в руках однієї особи створює серйозну загрозу у вигляді свавілля й узурпації, що історично зумовило пошук ефективних механізмів для її обмеження. [2]

Одним із таких механізмів стала концепція поділу державної влади, яка є фундаментальним принципом конституціоналізму та демократичної організації держави. Відповідно до цієї концепції, єдина за своєю природою державна влада поділяється на відносно самостійні гілки, кожна з яких виконує притаманні лише їй функції та здійснює їх у специфічних правових формах. Такий поділ покликаний не для зруйнування єдності влади, а для забезпечення її збалансованості і можливості взаємного контролю.

Поділ влади – це основний механізм і необхідні умови функціонування держави, що «створюють перешкоду концентрації державної влади в руках якої-небудь соціальної спільності» [4].

Ідея поділу влади формувалася поступово впродовж тривалого історичного розвитку державності. Її окремі елементи простежуються ще в працях античних мислителів, наприклад, Аристотеля, Платона, однак теоретичного обґрунтування вона набула в роботах англійського філософа Джона Локка, а класичного вигляду – у вченні Шарля Луї Монтеск'є. Подальший розвиток концепції пов'язаний з іменами Іммануїла Канта, Бенжамена Констана, а також авторів американського конституціоналізму – Олександра Гамільтона та Джеймса Медісона. Найбільш послідовне, та головне, практичне втілення, принципу поділу влади отримано у Конституції США.

Аристотель, шукаючи відповідь на те, як можна створити оптимальну модель державної влади, поділив її на три складові, й ними були народні збори, урядовий орган і правосуддя. Філософ підкреслював верховенство законодавчої влади, при цьому надавав їй остаточний голос, коли певне питання підлягало вирішенню, а інші ж елементи влади у його концепції мали суто підзаконний характер.

Платон вважав, що основною причиною розподілу праці був поділ суспільства на різні класи, якому передують природна нерівність людини. Ідеальна держава, за словами філософа, є та, де існує поділ єдиної державної влади на окремі складові. При цьому він наголошував, що керівне місце посідає панівний клас, який був спеціально для цього підготовленим [3].

Джон Локк стверджував, що державна влада не має права керувати довільними деспотичними указами, натомість вона лише зобов'язана здійснювати правосуддя та визначати права підданих за допомогою законів і суддів. Звідси випливає теоретично обґрунтована ним концепція поділу влади в державі, яка забезпечує систему стримувань і противаг, де незалежні складники влади контролюють один одного, щоб таким чином було можливо уникнути свавілля [1].

Англійський філософ виділяв три гілки влади. На думку Локка, законодавча влада є вищою в державі, оскільки вона заснована на злагоді та довірі народу. Її основною функцією, згідно із його концепцією, було встановлення законів, які не повинні бути деспотичними і мають слугувати збереженню та розширенню свободи. Локк був прихильником представницької системи: закони має приймати установа, обрана народом, який, власне, і може верховну владу усунути чи змінювати законодавчий орган, якщо він діє всупереч довірі народу. Законодавча влада не може бути деспотичною, вона лише зобов'язана відправляти правосуддя через уповноважених суддів і не може передати своє право видавати закони в інші руки, оскільки дане право довірено їй народом. Виконавча влада відповідає за безперервне виконання законів усередині держави. Крім того, Локк виділяв федеративну владу, яка представляла державу у взаємодії з іншими державами та відповідає за зовнішню безпеку. Філософ рішуче зазначав, що законодавча й виконавча влади не повинні перебувати в одних руках. Так можна було уникнути прийняття законів у приватних інтересах і збитків для загального добра. Хоча теоретично виконавча і федеративна влади є різними, проте на практиці вони майже завжди є об'єднаними. Згідно з теорією Локка, всі гілки влади

підкоряються законодавчій, але водночас вони мають на неї вплив і це дає змогу зберігати природні права і свободи громадян у державі.

Шарль Луї Монтеск'є надавав перевагу реформам і законодавству. Водночас він підкреслював, що такі засоби можуть стати ефективними лише тоді, коли є умови функціонування в державі конституційного механізму, за якого закони є обов'язковими і для правителів, і для громадян. У разі відсутності такого механізму, на думку мислителя, революції проти зловживань владою та порушень законів з боку правителів можуть бути навіть необхідними. Отже, формулюючи власну теорію поділу влади, французький філософ фактично рекомендував орієнтуватися на англійську модель державного устрою [5].

Вчення мислителя про поділ влади було новим, якщо порівнювати її з попередніми концепціями. З усіх мислителів він найперший включив до системи влади, що підлягає розмежуванню, незалежну судову владу. Запропонована ним тріада законодавчої, виконавчої та судової влад пізніше стала класичною формулою для теорії конституціоналізму. Розвиваючи свою ідею поділу влади, мислитель обґрунтував яким саме має бути порядок взаємного стримування та врівноваження гілок влади.

Монтеск'є схвалював таку взаємодію гілок влади, вважаючи, що вони певною мірою стримують і гальмують одна одну. У підсумку це забезпечує стабільний розвиток держави. Гармонійність їхньої взаємодії ґрунтується на верховенстві закону, оскільки держава з поділом влади реалізує свої функції лише у правовій формі. Провідне та визначальне місце в системі гілок влади він відводив законодавчій владі.

Отже, сутність концепції поділу державної влади полягає в тому, що законодавчі, виконавчі та судові повноваження закріплюються за різними органами держави, при цьому вони є рівними за статусом і автономними у межах своєї компетенції. Жодна з гілок влади не може перебрати на себе повноваження іншої або усувати її з конституційного механізму здійснення влади. Особливе значення в цій системі має незалежність судової влади, адже

вона покликана забезпечувати верховенство конституції, захист прав і свобод людини та контролювати конституційність актів інших гілок влади.

Запровадження принципу поділу влади спрямоване на недопущення узурпації державної влади та встановлення ефективної системи стримувань і противаг. Спочатку ця концепція лише була зорієнтована на обмеження абсолютної монархічної влади, однак згодом вона стала універсальним інструментом протидії будь-яким формам авторитаризму і диктатури. Саме тому принцип поділу влади сьогодні визнається та закріплюється в конституціях демократичних держав як одна з базових засад державного ладу [2].

У сучасних державах концепція поділу влади втілюється через функціонування окремих гілок влади, які мають свої чітко визначені повноваження та здійснюють їх незалежно. Законодавча влада приймає закони та контролює діяльність уряду, виконавча – забезпечує реалізацію прийнятих законів та управляє державними справами, а судова влада здійснює правосуддя та перевіряє відповідність рішень органів влади законам і конституції. Крім класичної тріади, у сучасних умовах існують додаткові інститути, що виконують контрольні та регуляторні функції, наприклад, конституційні суди, органи фінансового нагляду, виборчі комісії та інститут омбудсмена, які забезпечують верховенство закону і захист прав громадян. Прикладом практичного застосування принципу поділу влади є сучасна Україна, де парламент формує уряд. В свою чергу, Кабінет Міністрів України реалізує політику держави, а судова система, включно з Конституційним Судом, контролює конституційність законів і рішень влади.

Взаємодія гілок влади супроводжується механізмами стримувань і противаг, які не дозволяють будь-якій інституції узурпувати владу, забезпечують підзвітність уряду парламенту та гарантують незалежність судової влади. Таким чином, сучасна реалізація поділу державної влади поєднує класичні принципи з адаптацією до сучасних викликів, включно із

захистом прав людини, демократичними процедурами і механізмами контролю за діяльністю державних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Салієнко О.О Теорія поділу державної влади: витоки її зародження. Національна академія Національної гвардії України. 2021 р. С.16-19.
2. Теорія держави і права : навчальний посібник/ Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г., Тицька Я О., Атаманова Н.В., Арабаджи Н.Б. Міжнародний гуманітарний ун-т. 2021. 193 с.
3. Марущак Н.В.; Пророченко В. Поділ влади як принцип організації та діяльності державних органів. Чернігівський національний технологічний університет. 2019 р. С 31-33.
4. Steamer Robert J. American Constitutional Law : Introduction and Case Studies. New York : McGraw-Hill, 1992. 562 p.
5. Монтеск'є Ш.Л. Про дух законів : хрестоматія. Київ, 2008. URL: <http://pid.atwebpages.com/geopolitika-hrestomatiya-burlakov.html>.

СЕРГІЄНКО Олена,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ВИДИ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми: Трудове право як самостійна галузь правової системи регулює відносини, пов'язані з організацією праці, забезпеченням прав працівників і виконанням обов'язків роботодавців. Ефективність правового регулювання праці залежить від системи джерел, які закріплюють принципи, норми й гарантії в цій сфері. В умовах трансформації економічних відносин, зміни ринку праці та впливу міжнародно-правових актів постає необхідність критично переосмислити склад та ієрархію джерел трудового права. Актуальність дослідження зумовлена потребою

визначення сучасного змісту джерел трудового права, їх взаємозв'язків та ролі у захисті трудових прав громадян.

Аналіз наукових досліджень, на які опирається робота: У науковій літературі питання джерел трудового права традиційно розглядаються у контексті систематизації правових актів та з'ясування пріоритетів міжнародних і національних норм. Найбільш поширеним є підхід, який виділяє такі групи джерел: конституційні положення, міжнародно-правові акти, кодифіковані закони, підзаконні нормативні акти, акти соціального партнерства, регіональні та локальні нормативні акти. Такий підхід узгоджується з класичними положеннями науки трудового права та дозволяє комплексно оцінити особливості правового регулювання трудових відносин в Україні.

Невирішені аспекти проблеми: Незважаючи на достатню увагу у літературі, залишаються питання щодо оптимізації системи джерел: співвідношення пріоритетності міжнародних норм та національного законодавства, необхідність прийняття нового кодифікованого акта замість чинного Кодексу законів про працю 1971 року, а також практичні межі дії локальних нормативних актів у забезпеченні трудових гарантій. Ці питання потребують детальнішого аналізу у світлі сучасних соціально-економічних викликів.

Мета та завдання дослідження: систематизований виклад видів джерел трудового права та їх місця в системі правового регулювання праці.

Завдання:

1. Охарактеризувати основні види джерел трудового права;
2. Проаналізувати конституційні гарантії трудових прав;
3. Визначити місце міжнародних і регіональних актів у національній системі;
4. Розглянути роль підзаконних, локальних та актів соціального партнерства;
5. Виділити проблемні питання та запропонувати практичні рекомендації.

Виклад основного матеріалу: Джерела трудового права становлять систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, які регулюють трудові відносини. До них належать: Конституція України; міжнародні акти з праці, ратифіковані Україною; закони та кодифіковані акти; підзаконні нормативно-правові акти; документи соціального партнерства; акти органів місцевого самоврядування; локальні нормативні правові акти підприємств і організацій [1].

Базові права громадян у сфері праці закріплені в Конституції України (статті 42–46). Стаття 42 гарантує право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Стаття 43 проголошує право на працю, що включає можливість заробляти засобами праці за вільним вибором або за згодою особи; держава створює умови для реалізації цього права, забезпечує рівні можливості вибору професії та сприяє професійно–технічній підготовці й перепідготовці кадрів відповідно до суспільних потреб. Конституція також забороняє примусову працю, встановлює право на належні, безпечні та здорові умови праці, на зарплату не нижчу від законодавчо встановленого рівня, на своєчасне отримання винагороди за працю та на захист від незаконного звільнення [4].

Стаття 44 гарантує право працюючих на страйк для захисту їхніх економічних та соціальних інтересів; стаття 45 — право на відпочинок, що реалізується через щотижневі дні відпочинку, оплачувану щорічну відпустку, встановлення скороченого робочого часу для окремих професій чи виробництв та скороченої тривалості нічної роботи; стаття 46 фіксує право на соціальний захист у разі втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, старості та в інших випадках, передбачених законом, і визначає механізми забезпечення цього права. Судовий захист зазначених прав підтверджується статтею 55 Конституції, яка встановлює, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом; отже, конституційні трудові права можуть бути відстоювані у судовому порядку при їх порушенні.

Відповідно до статті 9 Конституції, ратифіковані міжнародні договори є частиною національного законодавства України. До джерел трудового права

належать міжнародні конвенції і рекомендації Міжнародної організації праці (МОП), які ратифіковані Україною; регіональні європейські акти (наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р.); а також двосторонні угоди щодо працевлаштування та соціального захисту [2].

Серед національних актів ключовим кодифікованим джерелом залишається Кодекс законів про працю України, який діє з 1 червня 1972 р. Хоча багато його положень зазнали змін, у наукових та практичних колах обговорюється потреба прийняття нового кодифікованого акта, здатного відобразити сучасні соціально-трудова відносини в Україні.

До основних законів, що регулюють трудову сферу, належать: «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р., «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р., «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р., «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р., «Про оплату праці» від 24 березня 1995 р., «Про відпустки» від 15 листопада 1996 р., «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р., «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р., «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р., «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 11 січня 2001 р.. Також серед джерел можуть згадуватися постанови Верховної Ради України, зокрема ті, що стосуються індексації доходів населення.

Регулювання трудових відносин доповнюється підзаконними актами: указами й розпорядженнями Президента України; постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів; актами Міністерства праці та соціальної політики; нормативними актами інших міністерств, відомств та центральних органів виконавчої влади [3].

Акти місцевих органів включаються до джерел трудового права лише у тій частині, де вони зачіпають трудові відносини. Відповідно до Закону

України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 р., місцева державна адміністрація забезпечує реалізацію державних гарантій у сфері праці, розробляє та реалізує територіальні програми зайнятості, організовує оплачувані громадські роботи для зареєстрованих безробітних, забезпечує соціальний захист працюючих у шкідливих умовах, бере участь у колективних переговорах та врегулюванні колективних трудових спорів.

До актів соціального партнерства належать колективні договори та угоди, що укладаються на державному, галузевому та регіональному рівнях. Локальні нормативні акти надіють у межах конкретного підприємства чи установи і зазвичай приймаються на визначений строк. Їх призначення — адаптувати загальні норми трудового законодавства до специфіки конкретного колективу; при цьому вони не можуть погіршувати становище працівників порівняно з законами та іншими нормативними актами.

Висновки

Система видів джерел трудового права України має складну, багаторівневу структуру, що забезпечує комплексне регулювання трудових відносин і гарантує реалізацію прав та свобод працівників. Види джерел трудового права охоплюють нормативно-правові акти різної юридичної сили — від Конституції України та міжнародних договорів до локальних актів підприємств. Така багатокомпонентність дозволяє гнучко реагувати на зміни у сфері праці та забезпечувати адаптацію правового регулювання до економічних, соціальних і міжнародних викликів.

Конституція України становить основу всієї системи трудового законодавства, визначаючи фундаментальні трудові права й гарантії, що мають найвищу юридичну силу. Міжнародні договори, насамперед конвенції Міжнародної організації праці, є важливими видами джерел трудового права та сприяють гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Закони та кодифіковані акти, серед яких центральне місце займає Кодекс законів про працю України, формують ядро національної нормативної системи.

Вони визначають ключові аспекти регулювання трудових відносин, водночас потребуючи модернізації відповідно до сучасних реалій ринку праці. Підзаконні нормативно-правові акти та акти органів виконавчої влади деталізують законодавчі положення й забезпечують їх практичне застосування.

Важливе місце серед видів джерел трудового права займають акти соціального партнерства — колективні договори та угоди, які сприяють розвитку діалогу між працівниками й роботодавцями та створюють можливості для встановлення додаткових гарантій на рівні підприємств і галузей. Водночас локальні нормативні акти підприємств дозволяють адаптувати загальні правила до специфіки конкретного трудового колективу, за умови що їх зміст не погіршує становище працівників порівняно з актами вищої юридичної сили.

Аналіз видів джерел трудового права засвідчує існування низки проблем: фрагментарність нормативної бази, застарілість окремих положень КЗпП, а також недостатній контроль за локальним нормотворенням. В умовах європейської інтеграції особливої ваги набуває впорядкування системи джерел, її узгодження з європейськими трудовими стандартами та забезпечення реального виконання гарантій, установлених на всіх рівнях правового регулювання.

Подальший розвиток трудового законодавства України повинен бути спрямований на удосконалення видів джерел трудового права, модернізацію їх змісту, усунення суперечностей між ними та підвищення ефективності їх застосування. Комплексне оновлення системи джерел сприятиме підсиленню захисту трудових прав працівників, підвищенню якості правового регулювання та формуванню справедливого й стабільного трудового середовища в Україні.

Рекомендації

Для підвищення ефективності правового регулювання праці доцільним є удосконалення ієрархії джерел трудового права шляхом чіткого закріплення переваги міжнародних норм у разі їх розбіжності з національним законодавством. Важливим напрямом подальшого розвитку є оновлення кодифікованого акта у сфері праці, оскільки чинний Кодекс законів про працю

значною мірою не відповідає сучасним соціально-економічним реаліям та стандартам Європейського Союзу. Необхідним є також посилення дієвості локальних нормативних актів через запровадження ефективних механізмів контролю за їх відповідністю законодавству та недопущення звуження змісту трудових прав. Важливим є вдосконалення взаємодії органів державної влади й соціальних партнерів при укладенні та реалізації колективних договорів та угод, забезпечення їх реального виконання. Актуальним завданням залишається упорядкування системи підзаконних нормативно-правових актів шляхом усунення їх дублювання та суперечностей, що сприятиме підвищенню узгодженості та стабільності правового регулювання у сфері праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. – 376 с.
2. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. База даних «Законодавство України»
3. Трудове право України: навчальний посібник (за ред. В. О. Кучера). Львів: ЛьвДУВС, 2017, 564 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.

СЛЮСАРЕНКО Дар'я,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

КОНСТИТУЦІЯ ФРАНЦІЇ 1958 РОКУ

Франція (Французька Республіка) – це унітарна змішана республіка, вона є однією з найбільш розвинутих демократичних держав. Головою держави є президент (Емманюель Макрон), а главою уряду – прем'єр-міністр (Себастьян Лекарню).

Конституція П'ятої Республіки стала сьогодні основою П'ятої Республіки та головним законом Франції, що регулює державний устрій. Передумовою створення цієї Конституції була політична криза в країні, викликана урядовою нестабільністю та алжирським конфліктом, який створив загрозу громадянської війни. Тоді, зважаючи на вказані умови, Національні збори доручили голові Уряду Ш. де Голлю, який був готовий взяти на себе політичну відповідальність, розробити проєкт нової Конституції. Він Конституції був прийнятий 28 вересня 1958 року на референдумі. 4 жовтня 1958 року Конституція набрала чинності [1].

Формально Конституція 1958 року складається з короткої Преамбули, 15 розділів та 89 статей, пізніше розширених до 93. У ній не міститься розділу про правовий статус особи, проте в преамбулі Конституції міститься посилання до Декларації прав людини і громадянина 1789 р. Сучасна структура Конституції Франції має особливість, оскільки існує у вигляді «конституційного блоку», до якого входять: Конституція Франції 1958 р., Декларація прав людини і громадянина 1789 р., преамбула Конституції 1946 р., Хартія навколишнього

середовища 2004 р. Це розширене тлумачення конституційних норм надає широкі повноваження для здійснення конституційного контролю.

Ключовою особливістю Конституції 1958 р. стало запровадження змішаної форми правління та введення президентсько-парламентської республіки. Процес формування виборчих органів у Франції чітко регламентується. Основні засади виборчого права визначені у статті 3 Конституції Франції, а ключові положення щодо порядку обрання державних виборчих органів викладені в окремих розділах цього документа [3].

Президент Республіки обирається шляхом прямого всенародного голосування згідно зі статтею 6. Відповідно до статті 5, він забезпечує дотримання Конституції та контроль за належним функціонуванням державних органів. Президент володіє значними повноваженнями, включаючи право розпускати Національні збори і призначати прем'єр-міністра. За статтею 19 Конституції його повноваження поділяються на дві ключові категорії: перша – ті, які Президент здійснює самостійно у дискреційному порядку (особисті повноваження), і друга – ті, які вимагають участі прем'єр-міністра або, в деяких випадках, окремих міністрів, відповідальних за реалізацію відповідного рішення Президента [3].

Президент є главою держави і має право формувати уряд. Уряд відповідає перед президентом, а не перед парламентом, що є відмінністю від традиційних парламентських систем. Конституція 1958 року обмежила повноваження Парламенту на користь виконавчої влади.

Законодавча влада Франції представлена двома палатами: Національними зборами та Сенатом. Національні збори мають більше повноважень, оскільки їх члени обираються безпосередньо громадянами. Сенат, у свою чергу, представляє регіони та має обмежені повноваження у законодавчому процесі [3].

Конституція 1958 року також значно посилила інститут конституційного контролю, створивши Конституційну Раду. Ця Рада обов'язково розглядає

органічні закони, регламенти палат Парламенту та міжнародні зобов'язання (ст. 54 і ст. 61) [2].

Французька Конституція 1958 року відноситься до категорії "жорстких" конституцій, оскільки її перегляд передбачає складнішу процедуру, ніж прийняття звичайних законів. Цей процес детально регламентований у розділі XVI Конституції, який складається лише з однієї статті – статті 89. Процедура зміни Основного закону поділяється на два етапи. Першим етапом є внесення та затвердження поправок. Ініціювати перегляд Конституції можуть як Президент Республіки (зазвичай за формальної підтримки Уряду, хоча часто він діє самостійно), так і члени парламенту. Однак останні потребують згоди Уряду, і через його опір нерідко не можуть реалізувати своє право законодавчої ініціативи [1].

Велику увагу у Франції приділено забезпеченню принципу рівності. Через це, у результаті конституційної реформи 2008 р., до Основного Закону Французької Республіки 1958 р. був включений новий розділ, який встановив статус захисника прав.

У Конституції Франції 1958 року вперше було закріплено (стаття 4) роль політичних партій та об'єднань, які відіграють важливу роль у формуванні політичного життя країни та сприяють вираженню громадської думки під час виборів. У Франції існує кілька десятків політичних партій, серед яких на парламентських виборах зазвичай беруть участь більше ніж 40. Партійна система країни відзначається високою динамічністю: політичні сили часто створюються, зникають, об'єднуються, формують блоки, змінюють свою ідеологічну спрямованість та назви [2].

Конституція суттєво вплинула на політичну систему Франції. Завдяки зміцненню виконавчої влади вдалося забезпечити стабільність і ефективність управління. Проте посилення президентських повноважень також викликало критику з боку деяких політичних сил, які вважають, що це може призвести до авторитаризму. Дебати про баланс між президентською і парламентською владою тривають до сьогодні.

Отже, Конституція Франції 1958 року стала важливим етапом, фундаментом для побудови сильної та стабільної П'ятої Республіки. Вона запровадила та закріпила змішану (парламентсько-президентську) форму правління з домінуванням Президента та Уряду, обмеживши законодавчі повноваження Парламенту. Сила цієї Конституції, полягає в здатності забезпечувати політичну ефективність, зберігаючи при цьому демократичні принципи, закладені в Декларації 1789 року. Унікальне поєднання президентських та парламентських рис, робить Конституцію 1958 року однією із найбільш впливових і детально опрацьованих зразків сучасного європейського конституціоналізму. Проте постійні зміни в суспільстві вимагають адаптації документа до нових реалій. Франція повинна знайти баланс між стабільністю влади та демократичними процесами, щоб ефективно реагувати на сучасні виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар М. Ю. Особливості проведення конституційного референдуму у Франції 1958 року / М. Ю. Бондар // Прикарпат. юрид. вісник : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2016. – Вип. № 1(10). – С. 29-32.
2. Ломакін, Микола. Французька модель конституційного контролю [Текст] / Микола Ломакін // Підприємництво, господарство і право. - 2018. - № 4. - С. 142-147.
3. Муртіщева А. О. Конституційна модель відповідальності уряду Франції. Юридична осінь 2014 року: збірник тез доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської наукової конференції молодих учених (Харків, 14 листопада 2014 р.) / За заг. ред. А.П. Гетьмана. – Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2014.

СЛЮСАРЕНКО Дар'я,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СПЕЦИФІКА ДЖЕРЕЛ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Адміністративне право належить до ключових галузей права, яка визначає правові засади взаємодії між державою та громадянами, а також регулює відносини між різними державними інституціями. Воно базується на системі правових норм. Для глибшого розуміння сутності адміністративного права важливо зосередитися на його джерелах, адже саме вони формують правову базу для врегулювання адміністративних відносин.

Джерела адміністративного права — це акти правотворчості, ухвалені уповноваженими органами, які формують адміністративно-правові норми або містять хоча б одну з них. Такі джерела виконують низку важливих функцій: встановлюють правила поведінки для учасників адміністративних відносин, визначають права та обов'язки громадян і державних органів, а також слугують основою для здійснення контролю за діяльністю останніх. Вони створюють правове підґрунтя для регулювання адміністративних відносин [1].

Слід зазначити, що джерела адміністративного права характеризуються певними особливостями. Залежно від змісту, юридичної сили та сфери застосування, їх поділяють на такі групи: 1) загальнодержавні, які є обов'язковими для виконання всіма органами управління; 2) галузеві та локальні, дія яких обмежується конкретно визначеними підвідомчими органами [2].

Залежно від територіального устрою держави, джерела класифікуються на державні, обласні, міські та районні [2].

Система джерел адміністративного права має ієрархічну структуру та включає поділ на:

1) Конституція України є найвищим юридичним документом та основним джерелом, якому підпорядковуються всі інші нормативно-правові акти. Її положення мають пряму дію та закріплюють загальні принципи адміністративного права.

2) Міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, також є важливим джерелом правового регулювання.

3) Закони України займають друге місце за юридичною силою після Конституції. Вони регулюють ключові питання суспільних відносин у державі.

4) Підзаконні нормативно-правові акти становлять найбільш специфічну групу джерел адміністративного права. До них належать укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, а також акти місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

5) Конституція України – має найвищу юридичну силу та є основним джерелом, за яким підпорядковані всі інші. Її норми мають пряму дію, а також варто зауважити, що саме в Конституції України закріплені загальні принципи адміністративного права [3].

Основним джерелом адміністративного права виступає нормативно-правовий акт — офіційний письмовий документ, що ухвалюється уповноваженим державним органом. Він встановлює формально обов'язкові правила поведінки загального характеру, забезпечуючи їх захист на рівні держави [1].

Об'єднати всі джерела адміністративного права в одному або навіть кількох кодексах чи законах неможливо, оскільки адміністративне право охоплює надзвичайно широке коло суспільних відносин, а його норми розподілені між багатьма актами різного юридичного статусу. Крім того, джерела адміністративного права відрізняються високою динамічністю, постійною появою нових норм, що ускладнює структуру та зміст законодавчого

матеріалу. Законодавчі акти перебувають у процесі постійного доопрацювання і уточнення, а нормативний матеріал потребує систематизації для забезпечення його ефективного застосування.

Переходячи до особливостей джерел адміністративного права, варто насамперед зазначити, що саме вирізняє їх серед інших галузей права. На відміну від цивільного чи кримінального права, де основну роль відіграють закони, адміністративне право активно спирається на нормативно-правові акти органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. До того ж, важливо виділити існування відомчих та локальних актів, які мають вузьку сферу застосування, що суттєво відрізняє їх від загальнодержавних законів. Окрему увагу заслуговує масштабність адміністративного права, адже ця галузь має значно більшу кількість джерел порівняно з іншими, що зумовлено різноманітністю сфер державного управління [2].

Джерела адміністративного права тісно пов'язані з функціонуванням публічної влади. Вони містять норми, що регулюють порядок здійснення публічної служби і надання адміністративних послуг. У зв'язку з цим виникає особлива специфіка обов'язкових норм, які визначають методологію адміністративного права.

Важливим аспектом є інтеграція норм міжнародного права, яка відбувається через їх ратифікацію. Наприклад, після приєднання до Європейської конвенції з прав людини, її положення стали невід'ємною частиною національного адміністративного законодавства [3].

Джерела адміністративного права постійно змінюються і підлаштовуються під сучасні соціальні обставини. Система цих джерел постійно розвивається для досягнення кращого балансу між ефективністю державного управління та гарантуванням прав і свобод громадян. Розуміння цього є вирішальним для підтримання принципу законності і забезпечення стабільної та прозорої роботи публічної влади в Україні.

Отже, можна зробити висновки, що джерела адміністративного права являють собою прийняті уповноваженими органами акти правотворчості, що

повністю складаються з адміністративно-правових норм або включають принаймні одну таку норму. Вони слугують основою для регулювання стосунків між державою і громадянами, а також між окремими державними органами. Їхня особливість проявляється в чіткій ієрархії, динамічності та важливій ролі контролю за дотриманням встановлених норм. Значущість таких джерел полягає у забезпеченні зовнішнього вираження адміністративно-правових норм, підтвердженні їхньої загальнообов'язковості та закріпленні публічної волі народу України. Розуміння цих джерел є ключовим для забезпечення ефективного функціонування системи публічного управління та захисту прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ільков В. В. Джерела права в адміністративному судочинстві: теоретико-правова характеристика. 2016. С. 1-3.
2. Роман Мельник. Джерела адміністративного права: сучасний погляд на сталі конституції. 2019. С. 1-17.
3. Цуркаленко Ю. В. Деякі аспекти розуміння сучасної системи джерел адміністративного права України. 2015. С. 1-14.

СОКОЛОВСЬКА Людмила,
спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист,
Житомирський агротехнічний
фаховий коледж,
м. Житомир, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджується роль європейських цінностей у формуванні змісту й методики громадянської освіти в Україні в умовах реформування суспільства та євроінтеграційних процесів. Проаналізовано основні принципи громадянської компетентності, визначено європейські орієнтири сучасної освіти, охарактеризовано напрями впровадження ціннісних підходів у навчальний процес коледжів. Акцентовано на ролі викладача як провідника демократичних і гуманістичних ідей.

Ключові слова: громадянська освіта, демократія, європейська інтеграція, європейські цінності, компетентності, права людини.

Сучасна Україна переживає період глибоких трансформацій, пов'язаних із реформуванням усіх сфер суспільного життя в контексті європейської інтеграції. Одним із стратегічних напрямів цих змін є оновлення системи освіти, яка має виховувати громадянина, здатного жити й діяти відповідно до принципів демократії, прав людини, толерантності, солідарності та верховенства права. Саме тому громадянська освіта набуває особливої ваги – вона формує знання про державу і суспільство, про ціннісні орієнтири, що зближують Україну з європейською спільнотою.

У межах європейського освітнього простору акцент робиться на ціннісному вихованні, що передбачає засвоєння норм, осмислення особистої

відповідальності за спільне благо. Для України це означає поєднання патріотичного виховання з розумінням європейських стандартів демократії. Метою статті є з'ясування ролі європейських цінностей як основи сучасної громадянської освіти в Україні та визначення шляхів їх інтеграції в освітній процес закладів фахової передвищої освіти.

Європейські цінності – це система моральних і правових орієнтирів, закріплених у таких документах, як Хартія основних прав Європейського Союзу, Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська хартія місцевого самоврядування тощо. Їх сутність зводиться до поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини.

У національному контексті ці цінності відображені в Конституції України, Концепції нової української школи (2016) та Державному стандарті базової середньої освіти (2020), які передбачають формування в учнів та студентів громадянської компетентності – здатності відповідально реалізовувати свої права і обов'язки, діяти на засадах демократії та правової культури [2, 3, 4].

У цьому сенсі громадянська освіта виступає інструментом ціннісного оновлення суспільства. Вона формує молодь, здатну адаптуватися до європейських норм, активно сприяти реформам, орієнтованим на справедливість, прозорість і солідарність.

Процеси реформування в Україні (децентралізація, антикорупційна політика, судова реформа, цифровізація, розвиток громадянського суспільства) потребують нової якості громадянина – активного, поінформованого, морально стійкого.

Курс «Громадянська освіта», запроваджений у навчальних закладах України, виконує цю місію. Його зміст спрямований на усвідомлення прав і свобод людини; розуміння механізмів демократії та громадської участі; формування навичок критичного мислення й медіаграмотності; виховання толерантності й поваги до культурного різноманіття [5, с. 3].

Європейський вимір громадянської освіти виявляється в змісті та в формах навчання: проєктна діяльність, дебати, тренінги з прав людини, симуляційні ігри («Модель парламенту»), волонтерські ініціативи [7, с. 98]. Такі методи активізують студентів і дають змогу пережити цінності, а не лише засвоїти їх теоретично.

У країнах ЄС громадянська освіта розглядається як безперервний процес, що охоплює всі рівні освіти й не обмежується шкільними рамками. Наприклад, у Фінляндії акцент робиться на розвитку критичного мислення та співучасті в прийнятті рішень; у Німеччині – на відповідальності перед суспільством і громадських ініціативах; у Франції – на осмисленні цінностей Республіки: свобода, рівність, братерство.

Україна поступово інтегрує ці підходи через участь у програмах Erasmus+, Council of Europe Education for Democratic Citizenship, а також завдяки оновленню стандартів педагогічної освіти. Викладач громадянської освіти стає модератором діалогу, наставником і каталізатором змін. Його завдання – допомогти студентам усвідомити себе громадянами України і Європи водночас.

У закладах фахової передвищої освіти громадянська освіта має важливе завдання – поєднати професійну підготовку з формуванням світогляду відповідального громадянина [8, с. 17]. Європейські цінності реалізуються через:

1. Повагу до людської гідності: створення партнерської атмосфери між викладачем і студентом.
2. Свобода і відповідальність: залучення студентів до прийняття рішень у студентському самоврядуванні.
3. Солідарність: участь у волонтерських і соціальних проєктах.
4. Рівність і недискримінація: виховання культури толерантності.
5. Права людини: практичне застосування знань через моделювання життєвих ситуацій.

Європейські цінності становлять ідеологічну та моральну основу

громадянської освіти в Україні. [9, с. 47]. Їх інтеграція в зміст навчальних програм сприяє формуванню нового типу особистості – активного громадянина, патріота, європейця за світоглядом. Громадянська освіта в коледжах покликана навчити молодь знати свої права, мислити в категоріях гідності, свободи, рівності, солідарності та відповідальності. Це – найпотужніший інструмент реформування українського суспільства зсередини, через людину. Викладач громадянської освіти є ключовою постаттю цього процесу: саме від його компетентності, ціннісних орієнтирів і педагогічної культури залежить, якою буде Україна завтра – демократичною, правовою і європейською.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. Київ: Верховна Рада України, 1996.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи, 1950.
3. Хартія основних прав Європейського Союзу (2012/С 326/02). Офіційний журнал ЄС.
4. Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020. Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти.
5. Навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас. Рівень стандарту». Затверджена наказом МОН України від 03 серпня 2022 року № 698. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2022.
6. Концепція «Нова українська школа». Київ: МОН України, 2016.
7. Клепко С.Ф. Європейський вимір освіти: філософські та культурологічні аспекти. Полтава: АСМІ, 2019.
8. Пометун О.І. Громадянська освіта в сучасній Україні: теорія і практика. Київ: Либідь, 2020.
9. Шліхта Н.В. Європейські цінності в українському освітньому просторі: виклики та перспективи. Освіта і суспільство. 2023. № 2. С. 45 – 52.

ТАЛАХ Аріна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В ЯПОНІЇ

Постановка проблеми. Організація влади в Японії є зразком сучасної парламентської конституційної монархії, яка поєднує традиції імператорської влади із принципами демократичного управління. Вивчення основних принципів організації влади дозволяє зрозуміти, як забезпечується стабільність, ефективність і верховенство права в цій країні з унікальною політичною культурою.

Мета статті. Проаналізувати основні принципи організації державної влади в Японії, зокрема її структуру, функції різних гілок влади, а також особливості місцевого самоврядування та управління.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система організації влади в Японії є результатом складного історичного розвитку, трансформацій, реформ та культурних особливостей, які тисячоліттями формували політичну думку японського суспільства [3, с.114]. Принципи, що лежать в основі цієї системи, не можна пояснити лише сухим юридичним аналізом або коротким викладом Конституції 1947 року. Вони виходять із глибоко вкорінених у свідомості японців уявлень про справедливість, гармонію, державність, обов'язок та колективну відповідальність. Механізми сучасної японської влади поєднують у собі стародавні традиції, що походять ще від епох імператорських династій та феодалних сьогунатів, і демократичні інституції, сформовані в умовах післявоєнної модернізації. Саме їхня взаємодія створює унікальний політичний устрій, у якому символічна роль монарха гармонійно співіснує з реальними

важелями сучасної парламентської держави, побудованої на принципах народного суверенітету, верховенства права та незалежності влади [1].

Після поразки у Другій світовій війні Японія пережила одну з наймасштабніших політичних реформ у своїй історії. Конституція 1947 року істотно змінила роль імператора, позбавивши його політичної влади та зосередивши його статус у сфері символічного представництва держави [1]. Проте інститут імператорства не був усунений на відміну від багатьох країн, де монархію ліквідували під тиском модернізаційних процесів, японці зберегли його як центральний елемент культурної ідентичності, але відмежували від реального впливу на політичні рішення. Таким чином, імператор виступає гарантом історичної тяглості, духовним об'єднувачем нації, але не владним гравцем, що визначає курс державної політики. Він затверджує призначення прем'єр-міністра та міністрів, бере участь у державних церемоніях, зустрічає дипломатичних представників, проте всі ці дії є виключно формальними: за кожною з них стоїть рішення парламенту або уряду.

Реальна влада зосереджена у трьох гілках – законодавчій, виконавчій та судовій, що функціонують на основі поділу влади та системи стримувань і противаг. Законодавча влада представлена Національною радою, двопалатним парламентом, який складається з Палати представників і Палати радників. Нижня палата – Палата представників – має ключові повноваження, включаючи право обирати прем'єр-міністра, висловлювати вотум недовіри уряду, затверджувати бюджет та ратифікувати міжнародні договори. Верхня палата – Палата радників – забезпечує додатковий рівень контролю над законодавчим процесом, переглядаючи та коригуючи законопроекти. Двопалатність дозволяє збалансувати швидкість прийняття рішень із їх якістю та відповідністю інтересам суспільства [2].

Японський парламент працює у тісній взаємодії з виконавчою владою, яка представлена Кабінетом міністрів на чолі з прем'єр-міністром. Саме прем'єр-міністр визначає стратегічний курс внутрішньої та зовнішньої політики держави, формує склад уряду та відповідає перед парламентом за діяльність

кабінету. Виконавча влада займається реалізацією законів, економічним плануванням, соціальною політикою, національною безпекою, зовнішніми відносинами та управлінням адміністративним апаратом країни. Важливою особливістю японської виконавчої влади є значний вплив бюрократії. Японські державні службовці, які проходять складні відбори та належать до висококваліфікованої професійної еліти, відіграють вагомий роль у підготовці та впровадженні державної політики [5, с. 37]. Це спадщина не лише сучасного періоду, а й феодальної системи, коли адміністративне управління здійснювали освічені чиновники, а політичні рішення готувалися шляхом тривалих консультацій, узгоджень і пошуку консенсусу.

Японська бюрократія, з одного боку, обмежує надмірний вплив політиків на державну політику, з іншого – забезпечує стабільність державного курсу, незалежно від політичних змін. Урядові рішення ґрунтуються на глибокому аналізі, прогнозуванні та експертних висновках, а не на емоційних реакціях чи партійних суперечках. Це дозволяє японській політичній системі залишатися однією з найбільш передбачуваних у світі, а також ефективно протистояти економічним, соціальним та політичним викликам.

Судова влада займає окреме, але надзвичайно важливе місце в системі державної влади Японії. На її чолі стоїть Верховний суд, що має право перевіряти на відповідність Конституції будь-які акти, рішення або дії органів влади. Важливість судової гілки полягає в тому, що вона гарантує захист прав громадян, забезпечує справедливість у правових відносинах та виконує функції верховного арбітра у складних юридичних конфліктах [4]. Незалежність суду – один із наріжних каменів японської демократії, а правова культура населення сприяє тому, що судові рішення сприймаються як обов'язкові й справедливі.

Принцип верховенства права є основою всієї японської державності. Усі органи влади зобов'язані діяти в межах закону, а політичні рішення мають бути обґрунтованими, прозорими та легітимними. Конституція гарантує рівність громадян перед законом, свободу слова, свободу віросповідання, право на приватність, право на участь у виборах та інші фундаментальні права.

Дотримання цих прав є невід'ємною умовою стабільності та довіри громадян до державних інститутів.

Однією з найхарактерніших рис японської політичної культури є традиція колегіальності. Вона передбачає, що майже кожне значуще політичне рішення приймається не одноосібно, а шляхом тривалих консультацій та обговорень у різних інституціях. Такий підхід ґрунтується на глибокому культурному переконанні, що гармонія в групі важливіша за індивідуальну думку, а консенсус є ефективнішим, ніж конфлікт. Уряд, парламент, міністерства, адміністративні структури – усі вони діють відповідно до принципів взаємної координації, узгодження та уникання протистояння. Це дозволяє зменшувати соціальну напругу, уникати політичної поляризації та забезпечувати стабільність у прийнятті рішень.

Місцеве самоврядування є невід'ємною частиною державної структури Японії. Країна поділяється на 47 префектур, кожна з яких має власні виборні органи влади: губернатора та місцеву раду. Префектури відповідають за реалізацію великої частини соціальних програм, управління інфраструктурою, організацію освіти, місцеву безпеку, реагування на надзвичайні ситуації, медичне обслуговування та інші сфери життя жителів. Місцеві органи мають право формувати власні бюджети, встановлювати місцеві нормативи та регулювати питання, які безпосередньо стосуються громади. Головним принципом місцевої автономії є прямі вибори місцевих керівників, що забезпечує підзвітність влади перед населенням.

Особливістю японського місцевого самоврядування є поєднання автономії з тісною співпрацею з центральним урядом. Префектури виконують значну частину делегованих повноважень, що дозволяє забезпечити єдність державної політики, але водночас адаптувати її до місцевих умов. Це робить систему управління більш гнучкою та ефективною. Місцеві громади мають право ініціювати реформи, впливати на розвиток території та формувати власні пріоритети. Усе це підсилює демократичний характер японської політичної системи [5].

Соціальні та культурні фактори мають величезний вплив на функціонування японської влади. Японське суспільство історично орієнтоване на колективізм, дисципліну, повагу до ієрархії та відповідальність перед групою. Ці риси формують особливу політичну культуру, у якій держава та громадяни діють як взаємні партнери, а політичні конфлікти вирішуються шляхом переговорів та узгоджень. Економічна модель Японії також сприяє співпраці між державою та бізнесом, що забезпечує збалансований розвиток, інновації та соціальну стабільність.

Таким чином, сучасна японська система влади є унікальним поєднанням демократичних інститутів, історичної спадщини, сильного бюрократичного апарату та глибоко вкорінених культурних традицій. Вона забезпечує країні високий рівень стабільності, розвиток економіки, ефективне управління та здатність адаптуватися до нових умов. Японія є прикладом того, як традиційні цінності можуть гармонійно співіснувати з сучасними демократичними принципами, створюючи одну з найефективніших політичних систем у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція Японії : прийнята 3 листоп. 1946 р., набрала чинності 3 трав. 1947 р. URL: https://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html (дата звернення: 11.12.2025).
2. Порівняльне правознавство : підручник / С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов, І. О. Биля-Сабадаш та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2012. 272 с.
3. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посіб. Київ : Атіка, 2008. С. 572–581.
4. Туркіна І. Є. Судова система у процесі державного управління Японії. Вісник Академії митної служби України. Серія : Державне управління. 2012. № 1. С. 79–85.
5. Адміністративне право зарубіжних країн : курс лекцій / О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін. ; за ред. О. В. Кузьменко. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 525 с.

УДК 342.7:347.2

ТАРСУКОВ Олександр,
викладач кафедри трудового,
аграрного, екологічного права та
соціального захисту населення
ТОВ «Харківський університет»
м. Харків, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУТ НАБУВАЛЬНОЇ ДАВНОСТІ: СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ДОБРОСОВІСНОСТІ

Вступ. Рівень захисту права власності є показником того, наскільки держава здатна реально гарантувати це право. Набувальна давність — один із інститутів цивільного права, через який фізична чи юридична особа може набути право власності. Однак правові норми та їх практичне застосування судами не завжди тлумачаться узгоджено. Це не оминуло й набувальної давності. У цій роботі розглядається не весь інститут набувальної давності, а лише елемент «добросовісного заволодіння чужим майном» як ключова умова набуття права власності за набувальною давністю. Аналіз здійснюється крізь призму судової практики Верховного Суду, зосередженої навколо частини першої статті 344 Цивільного кодексу України та випадків, що стосуються нерухомого майна.

Основний матеріал. Частина перша статті 344 Цивільного кодексу України встановлює, що особа, яка добросовісно заволоділа чужим майном і продовжує відкрито, безперервно володіти нерухомим майном протягом десяти років набуває право власності на це майно (набувальна давність) [1].

Верховний Суд у своїй практиці сформував і послідовно підтримує підхід до розуміння поняття «добросовісного заволодіння чужим майном». Ключові

орієнтири цього тлумачення викладені у пунктах 46–47 постанови Великої Палати Верховного Суду у справі № 910/17274/17 від 14.05.2019.

Велика Палата Верховного Суду зазначила, що добросовісність означає фактичну чесність суб'єктів у поведінці, прагнення сумлінно захищати свої цивільні права та забезпечувати виконання обов'язків. При цьому добросовісність оцінюється саме на момент заволодіння майном, а володілець не знає і не повинен знати про неправомірність заволодіння. Крім того, особа має бути впевнена, що на майно не претендують інші особи та що обставини його набуття є достатніми для отримання права власності.

У наступному пункті Велика Палата підкреслила, що йдеться про добросовісне, але неправомірне, у тому числі безтитульне володіння, а володіння майном за договором (оренди, зберігання тощо) виключає набуття права власності за давністю [2].

Попри чітке визначення критеріїв добросовісності, сформованих Великою Палатою Верховного Суду, правозастосовна практика свідчить про те, що реалізація інституту набувальної давності у реальних правовідносинах є вкрай складною. Судова практика свідчить, що навіть за тривалого, відкритого та безперервного володіння особи часто не можуть довести саме добросовісність заволодіння. Це пояснюється труднощами у встановленні моменту початку володіння та суворим підходом судів до доведення суб'єктивної впевненості у правомірності набуття майна.

Для ілюстрації цієї тенденції розглянемо окремі судові справи, в яких Верховний Суд відмовив у задоволенні вимог про визнання права власності за набувальною давністю, посилаючись саме на відсутність добросовісного заволодіння чужим майном.

Показовим прикладом є постанова Верховного Суду від 04.04.2024 р. у справі № 404/4939/22. Позивач вимагав визнати за ним право власності за набувальною давністю на 1/5 частину житлового будинку, якою користувався понад десять років. Він доводив, що власником майна є громадянин держави-агресора, який не проживає в Україні й фактично не реалізує своїх прав. Суд

відмовив, зазначивши, що позивач знав, кому належить майно, адже сам посилався на свідоцтво про право на спадщину власника, який не відмовлявся від свого права та навіть уповноважував матір позивача оформлювати спадкові документи.

Верховний Суд відхилив доводи про неможливість встановлення власника у зв'язку з воєнним станом і громадянством Російської Федерації, наголосивши, що право власності оформлене та зареєстроване в установленому порядку в Україні [3].

Отже, обізнаність про власника свідчить про відсутність добросовісності володіння, навіть якщо власник не користується майном. Таким чином, будь-яка обізнаність про фактичного власника майна, навіть за його відсутності, виключає можливість визнання володіння добросовісним.

Схожий підхід простежується і в постанові Верховного Суду від 28.07.2025 р. у справі № 127/30505/21. Позивачка, яка проживала у будинку понад десять років після смерті матері, вважала, що добросовісно заволоділа часткою сестри, котра виїхала за кордон і не оформила спадщину. Однак Верховний Суд дійшов висновку, що позивачка була обізнана про існування спадкоємця та його права на спірне майно, а тому не могла вважатися добросовісним володільцем. Суд підкреслив, що відсутність у спадкоємця свідоцтва про право на спадщину не свідчить про відсутність права власності [4].

У справі № 462/2756/18 позивач із 2006 року проживав у квартирі за згодою батька, який отримав її за договором дарування від Міністерства внутрішніх справ України у 2004 році. Цей договір був визнаний недійсним у 2008 році. Незважаючи на те, що позивач фактично мешкав у квартирі без реєстрації місця проживання, Верховний Суд, погодившись із висновками судів попередніх інстанцій, зазначив, що користування квартирою за згодою батька не є безтитульним володінням. Крім того, позивач не міг не знати, що квартира перебуває у державній власності, що виключає наявність добросовісного заволодіння [5].

Аналогічний підхід прослідковується і в постанові Верховного Суду від 29.05.2025 р. у справі № 127/38548/23. Позивачка володіла 1/2 квартири внаслідок спадкування, а щодо іншої 1/3 частки вважала, що власник, її родич, понад 20 років не проживає в Україні, не сплачує комунальні платежі та не претендує на житло. Вона обгрунтовувала позов відкритим, тривалим і безперервним користуванням квартирою. Проте суди всіх інстанцій відмовили, оскільки позивачці було відомо, кому належить спірна частка, а також відсутні докази відмови власника від свого права. Верховний Суд підтвердив, що знання про чинного власника виключає добросовісність заволодіння, а сам факт користування майном, навіть тривалий і сумлінний, не створює права власності за набувальною давністю [6].

Висновки. Аналіз судової практики свідчить про тенденцію до надмірно суворого тлумачення добросовісного володіння. Верховний Суд фактично прирівнює добросовісність до юридичної бездоганності володіння, що суперечить природі набувальної давності як способу легалізації тривалого фактичного володіння. Побудова моделі, за якої особа не знає, хто є власником майна, вважає, що на нього ніхто не претендує, і при цьому щиро переконана у правомірності підстав набуття, але об'єктивно діє неправомірно — є практично нездійсненою умовою.

Показово, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень майже відсутні позитивні рішення касаційної інстанції, у яких позови про визнання права власності за набувальною давністю були б задоволені. Це свідчить про фактичну неефективність цього інституту в сучасних правовідносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 16.01.2003, №№ 40-44 : станом на 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 19.10.2025).
2. Постанова Великої Палати Верховного Суду по справі № 910/17274/17 від 14.05.2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82095858> (дата звернення: 19.10.2025).

3. Постанова Верховного Суду по справі № 404/4939/22 від 04.04.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118136961> (дата звернення: 19.10.2025).

4. Постанова Верховного Суду по справі № 127/30505/21 від 28.07.2025. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129148056> (дата звернення: 19.10.2025).

5. Постанова Верховного Суду по справі № 462/2756/18 від 27.03.2024. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118258755> (дата звернення: 19.10.2025).

6. Постанова Верховного Суду по справі № 127/38548/23 від 29.05.2025. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127712927> (дата звернення: 19.10.2025).

УДК 341.171:342.7

ТАТАРІНОВА Карина,
здобувачка вищої освіти,
Сумський державний університет,
м. Суми, Україна

ІНСТИТУТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОМБУДСМЕНА: РОЛЬ У ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ У ЄС

Європейський Союз (далі – ЄС) є унікальним міжнародним утворенням, що об'єднує демократичні європейські держави, котрі через часткову передачу свого суверенітету спільним інституціям здійснюють координацію та прийняття рішень з питань, що становлять спільний інтерес, з метою забезпечення стабільності, миру та економічного розвитку. Водночас ЄС функціонує не як заміна національних держав, а як унікальна наднаціональна структура.

Римський договір 1957 року [2], який започаткував Європейське економічне співтовариство, не містив положень щодо захисту прав людини, зосереджуючись переважно на економічній інтеграції та створенні спільного ринку. Основною метою Співтовариства на тому етапі було забезпечення стабільного економічного зростання, поглиблення торговельної співпраці та запобігання новим конфліктам у Європі. Лише з ухваленням Маастрихтського договору 1992 року (Договору про ЄС) в статті F Розділу I було закріплено принцип поваги до прав людини, проголошених у Європейській конвенції з прав людини [3].

У межах правової системи ЄС поступово сформувався автономний механізм захисту прав людини, спрямований не на реагування на порушення у діяльності національних органів влади держав-членів, а щодо потенційних

порушень прав людини в діяльності органів та інституцій ЄС. Відповідно, цей механізм ґрунтується на доктринальному й судовому розвитку концепції фундаментальних прав людини як загальних принципів права ЄС.

О. Г. Мельник, досліджуючи гарантії забезпечення та захисту фундаментальних прав людини в ЄС, окремо характеризує механізми судового та позасудового захисту прав людини в ЄС. До останніх вчений відносить Європейського омбудсмена, Агентство основних прав ЄС, а також Єврокомісію та Раду ЄС, які захищають права осіб від порушень з боку інституцій ЄС, а не держав-членів [6, с. 291]. Зупинимося детальніше на посадовій особі Європейського омбудсмена.

Безпосередньо інститут Європейського омбудсмена виник унаслідок набрання чинності Маастрихтським договором [3]. Втім, поточний статус Європейського омбудсмена визначається з урахуванням змін, внесених положеннями Лісабонського договору.

Сфера діяльності Європейського Омбудсмена визначена в ч. 1 ст. 228 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС). Можна виділити два ключових напрямки його повноважень: розгляд скарг щодо випадків незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій ЄС (за винятком Суду ЄС під час здійснення ним судових повноважень), а також можливість проведення розслідувань з власної ініціативи. Окремо підкреслюється, що право на подання скарг мають громадяни Союзу, а також фізичні або юридичні особи, які проживають або мають юридичну адресу на території держав-членів [4].

Роль Європейського омбудсмена визначається його функціями, спрямованими на забезпечення ефективності та легітимності інституційного механізму ЄС, серед яких можна виокремити: 1) захист основних прав громадян через сприяння дотриманню норм Хартії ЄС про основні права інституціями з метою практичного втілення гарантій прав громадян ЄС на рівні інституційної діяльності; 2) підвищення прозорості й публічної звітності, інформуючи громадськість про дії та рішення європейських інституцій; 3)

моніторинг і оптимізація адміністративних процесів шляхом розв'язання проблем у разі порушення стандартів надання послуг; 4) гарантія дотримання принципу верховенства права через стимулювання виконання *acquis communautaire*, привертаючи увагу Європейської Комісії до проблем, котрі виникають у результаті отриманих скарг. Ці функції Європейського омбудсмена спрямовані на захист прав громадян, створюючи ефективний механізм вирішення скарг та відновлення справедливості у випадках порушення їхніх прав інституціями ЄС.

Разом з тим, Європейський омбудсмен наділений чітко регламентованими повноваженнями, що дозволяють йому здійснювати глибокий контроль за дотриманням принципів прозорості, доброчесності й ефективності адміністративних процедур. Правовим актом, котрий встановлює правила та умови реалізації його функцій, є Статут Європейського омбудсмена. Скаргу до омбудсмена може подати будь-який громадянин або резидент ЄС впродовж двох років з моменту виявлення випадку неналежного адміністрування з боку інституцій, органів, служб чи агентств ЄС (крім Суду ЄС) (ст. 2 Статуту). Згідно зі ст. 3 Статуту, омбудсмен має право розпочинати розслідування за скаргами або з власної ініціативи, запитуючи інформацію в органів ЄС. У разі встановлення порушень (ст. 4 Статуту), він надсилає рекомендації та може підготувати остаточний звіт для Європейського Парламенту й заявника [1]. Звернення до Європейського омбудсмена можливе лише після попереднього контакту з відповідною установою ЄС і обов'язковою умовою є подання заяви однією з 24 офіційних мов ЄС.

Рішення Європейського омбудсмена хоч і не мають юридичної обов'язковості, реалізуються через імплементацію висновків в актах інститутів ЄС, що встановлюють обов'язкові норми. Слушним є думка дослідників І. І. Маринів та А. О. Котенко, що Європейський омбудсмен є унікальним інститутом, зважаючи на спектр діяльності, котра жодним чином не знижує своєї значущості через рекомендаційний характер його рішень [5, с. 57].

Не зважаючи на підзвітність Європейському Парламенту (абз. 3 ч. 1ст. 228 ДФЄС), Європейський омбудсмен – це незалежний орган з виключним дискреційним правом вирішення питань скарг, ініціативи розслідувань та звернень до інституцій ЄС.

Таким чином, у правовій системі ЄС діяльність Європейського омбудсмена слід розглядати у формі інструменту інституційного контролю за дотриманням прав фізичних та юридичних осіб у рамках взаємодії з органами та установами ЄС. Зазначена функція реалізується як шляхом індивідуального розгляду скарг щодо можливих випадків адміністративної протиправності, так і через підготовку узагальнених рекомендацій з метою усунення виявлених порушень й недопущення їх у подальшій правозастосовній практиці.

Діяльність Європейського омбудсмена відображається у щорічних звітах. У Річному звіті Європейського омбудсмена за 2024 рік зафіксовано, що загальна кількість осіб, які отримали підтримку, становить 17 770, при цьому через інтерактивний веб-інструмент було надано 14 782 консультації, опрацьовано 2 264 нові скарги, а також здійснено 724 відповіді на інформаційні запити [7]. У 2024 році Європейський омбудсмен розпочав 415 розслідувань, з яких 411 ініційовано на підставі звернень громадян, а 4 – за власною ініціативою, водночас було завершено 427 розслідувань, включно з 421 розслідуванням, започаткованим у відповідь на скарги, і 6 – ініційованих автономно [7]. Така статистика свідчить про активне забезпечення захисту прав громадян через системне й своєчасне реагування Європейського омбудсмена на скарги.

Отже, інститут Європейського омбудсмена має практичну роль у захисті прав людини, розглядаючи скарги громадян на порушення з боку європейських інституцій та забезпечуючи їх своєчасне й справедливе вирішення. Він проводить розслідування, ініціює рекомендації та сприяє виправленню порушень, що безпосередньо покращує захист прав людини. Крім того, Європейський омбудсмен підвищує обізнаність про права громадян і сприяє вдосконаленню політик ЄС для запобігання майбутнім порушенням. Завдяки

цьому інституту створюється ефективний механізм реагування на порушення прав людини в межах ЄС. При цьому важливо наголосити, що на рівні Європейського Союзу був створений окремий правовий механізм захисту прав людини саме як об'єктивна необхідність, оскільки національні інституції не мають юрисдикції для контролю дій наднаціональних органів ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EU, Euratom) 2021/1163 of the European Parliament of 24 June 2021 laying down the regulations and general conditions governing the performance of the Ombudsman's duties (Statute of the European Ombudsman) and repealing Decision 94/262/ECSC. URL: <https://surl.li/bbomsw> (дата звернення: 24.09.2025).
2. Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). URL: <https://surl.li/qlxоес> (дата звернення: 16.10.2025).
3. Treaty on European Union. Access to European Union law : official web-site. URL: <https://surl.li/jaseth> (дата звернення: 16.10.2025).
4. Консолідовані версії договору про Європейський Союз та договору про функціонування Європейського Союзу (станом на 30.03.2010). URL: <https://surl.li/prrloh> (дата звернення: 23.09.2025).
5. Маринів І. І., Котенко А. О. Європейський омбудсмен як орган захисту прав фізичних та юридичних осіб в Європейському Союзі. *Право та інновації*. 2021. № 1 (33). С. 55-61. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-8](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-8) (дата звернення: 24.09.2025).
6. Мельник О. Г. Нормативно-правові гарантії забезпечення та захисту фундаментальних прав людини у європейському союзі. *Концептуальні засади механізму захисту прав людини: український та міжнародний контекст*: колективна монографія. Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2022. С. 278-314. URL: <https://surl.li/zzcrqn> (дата звернення: 17.10.2025).
7. Річний звіт за 2024 рік. European Ombudsman : офіц. веб-сайт. URL: <https://surl.li/jhqbwj> (дата звернення: 06.10.2025).

ТКАЧ Олексій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

СПІВВІДНОШЕННЯ ІМПЕРАТОРСЬКОЇ ТА УРЯДОВОЇ ВЛАДИ В ЯПОНІЇ

Постановка проблеми. Оскільки дане питання серед українських науковців мало вивчалось, є поширеною думка, що японський імператор є лише символічною фігурою і не має реального впливу, то виникає необхідність з'ясувати вплив японського монарха на різні сфери життя японського суспільства, проаналізувати співвідношення повноважень імператора з повноваженнями уряду.

Мета статті. Дослідити співвідношення імператорської та урядової влади в Японії в рамках Конституції Японії 1947 року, проаналізувати їх взаємодію та з'ясувати, хто має більший вплив на політику Японії, наскільки яскраво виражена перевага в кількості повноважень одного об'єкта дослідження над іншим та наскільки вони є самостійними у вирішенні питань, віднесених до їхньої компетенції.

Виклад основного матеріалу. У 1889 році була прийнята перша Конституція Японії, яка складалася із семи глав та сімдесяти чотирьох статей. Особливістю цієї Конституції було тим, що ідея японського імператорського ладу поєднувалася із західноєвропейським конституціоналізмом. Згідно із цією Конституцією, імператор був священною та недоторканою особою, здійснюючи законодавчу владу за згодою парламенту – затверджував закони, оприлюднював їх, припиняв їх виконання, мав широкі повноваження, що стосувалися діяльності парламенту. Конституція передбачала принцип

розподілу гілок влади, однак насправді це означала розподіл функції органів, які на той момент були підпорядковані імператору. Не містилося глави про японський уряд, і, відповідно, не було передбачено його відповідальність перед парламентом. Лише дві статті глави IV Конституції, – п'ятдесят п'ята та п'ятдесят шоста, – декларували, що кожен державний міністр був відповідальним перед імператором, мав йому подавати поради та скріплювати його укази, тобто на той момент повноцінного уряду як такого не існувало, а його функції були мінімальними [3, с. 22].

На початку 1940-х років у Японії було сформовано специфічний різновид мілітаристського місцевого режиму, який прагнув розгромити Китай, розширити колоніальні володіння у Тихому океані, поділити із США сфери впливу у цьому регіоні, а якщо цього не вдасться зробити, то усунути США шляхом знищення їхнього військово-морського флоту. Сьомого грудня 1941 року Японія вступила у війну проти США, яка виявилася для неї програшною. Другого вересня 1945 року Японія капітулювала, що заклало основу для становлення нової національної суспільної моделі [1, с. 145]. Ця країна, яка до війни мала великі колоніальні володіння, в підсумку потрапила під окупацію військ США, що тривала близько семи років. Ці дві події стали чинниками для радикальних змін застарілих політичних норм і конституційних інститутів.

Основною для перебудови тодішнього японського суспільства стала Потсдамська декларація 1945 року, де США, СРСР, Велика Британія та Китай проголосили цілі окупації, однією з яких було «усунення будь-яких перешкод на шляху до відродження та посилення демократичних тенденцій в японському суспільстві» [2, с. 47].

Менш ніж через місяць після капітуляції, у жовтні 1945 року, почалася конституційна-політична реформа. Перша спроба була компромісною, однак завершилася вона невдачею. У 1946 році японським урядом до парламенту було подано новий проєкт Конституції, однак фактично він був розроблений американським окупаційним командуванням. В жовтні того ж року нова

Конституція була прийнята, промудльована імператором, а третього травня 1947 року вона набрала чинність [2, с. 48].

У Конституції Японії 1947 року імператору було приділено лише вісім статей. Його позбавили реальної політичної влади, якщо порівнювати із Конституцією 1889 року; імператор у законодавстві участі не бере і не має права вето щодо будь-якого прийнятого закону, він перестав був священною особою. Однак, незважаючи на суттєве зменшення своїх повноважень, імператор існує як символ держави та єдності своєї нації [4, стаття 1]. Таке положення ще не зустрічалося в конституціях інших держав. Водночас, це дає йому вагомий узгоджувальний потенціал під час конфліктів у соціальній та політико-правовій сферах та дає можливість, як і було до цього, зображувати імператора як духовного голову Японії.

Державні функції імператора досить обмежені і визначені Конституцією [4, стаття 4]. У своїх рішеннях з питань, що визначені статтею 7 Конституції, йому необхідно отримати згоду від Кабінету міністрів та їх поради: випадками, коли всі вищезазначені дії потрібні, можуть бути, наприклад, рішення імператора про скликання парламенту, призначення дати виборів до нього тощо, за згодою парламенту може призначити прем'єр-міністра.

Усією повнотою виконавчої влади в Японії розпоряджається уряд країни – Кабінет міністрів. Його роль суттєво зросла. Кабінет міністрів формується обома палатами парламенту і офіційно призначається указом імператора. Уряд виконує загальні функції з управління японською державою (наприклад, прийняти рішення про помилування людини, поновлення у правах, сумлінно застосовувати японські закони, вести державні справи» та ряд інших). На вимогу Кабінету міністрів імператор може достроково розпустити Палату представників (нижня палата у парламенті Японії) [4, статті 7, 73].

Водночас Кабінету міністрів під час здійснення певних функцій необхідно взаємодіяти із парламентом. Наприклад, при укладенні договорів йому необхідно отримати попереднє чи наступне схвалення парламенту, а при

підготовці бюджету японський уряд обов'язково повинен подати його парламенту [4, стаття 73].

Висновок. Конституція Японії 1947 року досить цікаво встановлює співвідношення імператорської та урядової влади. Імператор, якого лише теоретично відносять до виконавчої гілки влади, хоч і є юридично безвладним та майже повністю залежним у своїх рішеннях від Кабінету міністрів, однак можна впевнено сказати, що все ж таки він має певний вплив на політичну та ідеологічну сфери в Японії. Кабінет міністрів, хоч і має більше самостійності у вирішенні питань, також повинен узгоджувати певні питання із японським парламентом або імператором, що створює залежність монарха від Кабінету міністрів, а уряд, в свою чергу, в деяких питаннях з різних сфер політики залежний від імператора та парламенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беседіна Н. В. Повоєнні реформи та становлення представницької демократії в Японії / Н. В. Беседіна // Історична пам'ять. – 2012. – № 28. – С. 140–154.

2. Герасіна Л. М. Конституційно-політичний процес в Японії: історичні віхи та узгодження політико-правових засад системи влади / Л. М. Герасіна, М. Г. Окладна // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 15. - X. : Право, 2008. - С. 46-57.

3. Зінченко О.В. Еволюція Конституції Японії (1889-1946): компаративне дослідження. Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2022. № 1. С. 20-24.

4. Конституція Японії 1947 року. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97

ТОЛКАЧ Віталій,
здобувач вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) у сучасному світі стали одним із ключових чинників трансформації системи публічного управління. Їх застосування в органах публічної влади зумовлене потребами підвищення ефективності управлінських процесів, забезпечення прозорості діяльності державних інституцій, покращення якості надання публічних послуг та налагодження дієвої взаємодії між державою і громадянами. В умовах цифровізації суспільства ІКТ перестають бути допоміжним інструментом і перетворюються на стратегічний ресурс розвитку публічної влади.

Однією з основних особливостей застосування ІКТ в органах публічної влади є їх спрямованість на оптимізацію управлінських процесів. Використання електронного документообігу, автоматизованих систем управління, електронних реєстрів та баз даних дозволяє суттєво скоротити час прийняття управлінських рішень, зменшити бюрократичні процедури та мінімізувати вплив людського фактору. Завдяки цифровим інструментам з'являється можливість систематизувати великі обсяги інформації, забезпечити швидкий доступ до неї та підвищити якість аналітичної роботи в органах влади.

Важливою особливістю використання ІКТ у публічному управлінні є забезпечення прозорості та підзвітності діяльності органів влади. Оприлюднення інформації на офіційних вебсайтах, у відкритих державних реєстрах та на платформах відкритих даних сприяє підвищенню довіри

громадян до державних інституцій. Громадськість отримує можливість контролювати діяльність органів публічної влади, аналізувати прийняті рішення, бюджетні витрати та результати реалізації державних програм. Таким чином, ІКТ стають інструментом запобігання корупції та зловживанням владними повноваженнями.

Окреме місце серед особливостей застосування ІКТ посідає розвиток електронного урядування та електронної демократії. Запровадження електронних сервісів для надання адміністративних послуг дозволяє громадянам і бізнесу отримувати необхідні послуги дистанційно, без особистого відвідування органів влади. Це не лише економить час і ресурси, а й підвищує рівень доступності публічних послуг, особливо для мешканців віддалених територій. Електронні петиції, онлайн-консультації, платформи громадської участі розширюють можливості залучення громадян до процесу ухвалення управлінських рішень та формування державної політики.

Ще однією характерною рисою застосування ІКТ в органах публічної влади є міжвідомча інтеграція та взаємодія інформаційних систем. Ефективне публічне управління неможливе без обміну даними між різними органами влади. Створення інтегрованих інформаційних систем та єдиних державних реєстрів забезпечує узгодженість дій, зменшує дублювання функцій та підвищує якість управлінських рішень. Водночас така інтеграція вимагає чітких стандартів, нормативно-правового регулювання та високого рівня кібербезпеки.

Особливої уваги потребує питання інформаційної безпеки та захисту персональних даних. Застосування ІКТ у публічній владі супроводжується зростанням ризиків кібератак, витоку інформації та несанкціонованого доступу до даних. Тому однією з важливих особливостей є необхідність створення надійних систем захисту інформації, впровадження сучасних технологій кібербезпеки та формування культури інформаційної безпеки серед державних службовців. Забезпечення конфіденційності та цілісності даних є обов'язковою умовою довіри громадян до цифрових сервісів держави.

Застосування ІКТ в органах публічної влади також має кадровий та організаційний вимір. Успішна цифрова трансформація неможлива без належного рівня цифрових компетентностей державних службовців. Це зумовлює потребу в системному навчанні персоналу, зміні управлінської культури та впровадженні інноваційних підходів до організації роботи. ІКТ вимагають від органів влади гнучкості, готовності до змін та постійного вдосконалення внутрішніх процесів.

В умовах сучасних викликів, зокрема глобалізації, кризових явищ та воєнних загроз, ІКТ відіграють важливу роль у забезпеченні стійкості та безперервності функціонування публічної влади. Цифрові канали комунікації дозволяють оперативно інформувати населення, координувати дії органів влади та надавати послуги навіть у надзвичайних умовах. Таким чином, ІКТ стають не лише інструментом розвитку, а й засобом забезпечення національної безпеки та стабільності держави.

Отже, особливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій в органах публічної влади полягають у їх комплексному впливі на управлінські процеси, прозорість і підзвітність влади, розвиток електронного урядування, забезпечення міжвідомчої взаємодії та інформаційної безпеки. ІКТ є важливим чинником модернізації публічного управління та формування ефективної, відкритої й орієнтованої на потреби громадян держави. Подальший розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для вдосконалення діяльності органів публічної влади та підвищення якості публічного управління в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітичні матеріали та звіти органів публічної влади України з питань цифровізації та впровадження електронного урядування.
2. Бакуменко В. Д., Князєв В. М. Державне управління: теорія і практика. – Київ: НАДУ, 2011. – 520 с.
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32. – Ст. 314.

4. Закон України «Про електронні довірчі послуги» // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 45. – Ст. 403.
5. Карпенко О. В. Електронне урядування: теорія та практика. – Київ: Юрінком Інтер, 2018. – 312 с.
6. Концепція розвитку електронного урядування в Україні : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України. – Офіційне видання.
7. Малиновський В. Я. Публічне управління. – Київ: Атіка, 2015. – 384 с.
8. Нижник Н. Р., Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління. – Київ: УАДУ, 2004. – 296 с.
9. Семенченко А. І. Інформаційно-комунікаційні технології в системі публічного управління // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2019. – № 2. – С. 45–53.
10. Тоффлер Е. Третя хвиля. – Київ: Всесвіт, 2000. – 480 с.

ХРИСТЕНКО Анастасія,

здобувачка освіти,

Троянівський ліцей

Новогуйвинської селищної ради,

Житомирський район,

Житомирська область, Україна

ЦИФРОВІ ПРАВА ПІДЛІТКІВ: ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ПРО ОНЛАЙН-БЕЗПЕКУ ТА КІБЕРБУЛІНГ

Цифрові права підлітків - це основні права, які гарантують безпечне та відповідальне використання Інтернету. Вони включають:

1. **Право на приватність:** підлітки мають право на захист своїх особистих даних і приватної інформації. Це означає, що їхні дані не повинні бути зібрані або використані без їхньої згоди.

2. **Право на безпеку онлайн:** кожен підліток має право на безпечний досвід в Інтернеті, що включає захист від насильства, домагань і кібербулінгу.

3. Право на доступ до інформації: підлітки мають право на отримання правдивої та корисної інформації, яка допомагає їм робити усвідомлені рішення.

4. Право на свободу вираження думок: це право дозволяє підліткам висловлювати свої думки і погляди в Інтернеті, за умови дотримання законодавства і поваги до інших.

Цифрові засоби безпеки для підлітків:

– Сильні паролі та двофакторна автентифікація: використання складних паролів і активація двофакторної автентифікації допомагає захистити акаунт від несанкціонованого доступу.

– Безпечна поведінка в соціальних мережах: підлітки повинні бути обережними при публікації особистої інформації, налаштуванні конфіденційності своїх профілів і взаємодії з незнайомцями.

– Захист персональних даних: важливо не ділитися чутливою інформацією, такою як адреса, номер телефону чи фінансові дані, без потреби.

– Розпізнавання шахрайства та фейків: підлітки повинні навчитися розпізнавати шахрайські повідомлення та фейкову інформацію, щоб уникнути обману [1].

Інформаційні технології відкрили безліч можливостей для спілкування та обміну інформацією. Бути завжди на зв'язку, дізнаватися новини про друзів і події у світі, ділитися емоціями в соціальних мережах - звичні справи сучасного підлітка. Проте разом із перевагами цифрового світу існують і ризики. Поруч із питаннями цифрової безпеки трапляються випадки неприпустимої агресії: образливі коментарі, ігнорування в чатах та повідомлення з погрозами - це прояви кібербулінгу.

Кібербулінг – це один із різновидів булінгу (цькування), тобто діяння учасників освітнього процесу із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого

могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

Види кібербулінгу:

- Хейкінг: використання образливих коментарів для приниження;
- Тролінг (надсилання погрозливих, грубих повідомлень у соціальних мережах, чатах чи онлайн-іграх);
- Кіберпереслідування: постійне переслідування жертви через інтернет;
- Аутінг: розкриття приватної інформації про людину без її згоди;
- Хепіслепінг - реальні напади, які знімаються на відео для розміщення в Інтернеті, що можуть привести до летальних наслідків;
- Онлайн-грумінг - побудова в мережі Інтернет дорослим або групою дорослих осіб довірливих стосунків із дитиною з метою отримання її інтимних фото/відео та подальшим її шантажуванням про озповсюдження цих фото;
- Флеймінг: спровокування конфліктів і сварок в онлайн-просторі;
- Ексклюзія: включає виключення жертви з груп або спільнот[2].

Найпоширенішими онлайн-загрозами є фішинг і крадіжка акаунтів: обман для отримання особистих даних; шантаж, вимагання: використання особистої інформації для маніпуляцій; маніпуляції та психологічний тиск: вплив на емоційний стан жертви; поширення фейків і дезінформації: неправдива інформація, що може завдати шкоди [4].

Наслідками для дитини вчинення щодо них кібербулінгу є не тільки психологічно зламана особистість, замкненість у собі, відчуження від реального життя особи, а й боязнь спілкуватися з однолітками, суїцидальні наміри. Крім того, за вчинення такого правопорушення особа може бути притягнута до адміністративної та кримінальної відповідальності [3].

Знання цифрових прав важливе для кожного підлітка, оскільки це дозволяє безпечно користуватися Інтернетом - розуміння своїх прав допомагає уникати небезпечних ситуацій, допомагає захистити себе та інших - знання

прав дозволяє реагувати у випадку порушення власних або чужих прав, а також формує відповідальну онлайн - поведінку - усвідомлення прав спонукає до відповідального використання Інтернету та взаємодії з іншими користувачами.

Отже, цькування в соцмережах - це не гра, а серйозне порушення прав інших, яке може мати юридичні наслідки. Вчасна фахова допомога допоможе захистити вас і ваших близьких від нових викликів цифрового світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безпека дітей в інтернеті: пам'ятка для батьків. Режим доступу: <https://justsmart.com.ua/uk/blog/bezpeka-dytyny-v-interneti/>
2. Безпека дітей в Інтернеті. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/pozashkilna-osvita/vikhovna-robotata-zakhist-prav-ditini/bezpeka-ditey-v-interneti>
3. Кібербулінг – що це та як це зупинити? Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying>
4. Кібербулінг: види, ознаки, відповідальність. Режим доступу: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/kiberbuling-vydy-oznaky-vidpovidalnist/>

ЧЕЛИК Орест,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ РОЛЬ У СУЧАСНОМУ ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Сьогодні сфера послуг – це одна з найперспективніших галузей, яка дуже швидко розвивається та охоплює різні сфери життя. Адміністративні послуги є невід'ємною частиною сучасного державного управління, вони забезпечують зв'язок між державою та громадянами, а також сприяють реалізації прав та свобод особи.

Адміністративна послуга є підсумком реалізації владних повноважень суб'єктом, який надає такі послуги, на підставі звернення фізичної чи юридичної особи. Її метою є забезпечення набуття, зміни або припинення прав та обов'язків заявника [1]. Основні ознаки адміністративних послуг включають: 1) їх надання лише за ініціативою фізичної чи юридичної особи у вигляді відповідного звернення; 2) досягнення конкретного результату, пов'язаного зі зміною, набуттям або припиненням прав і/або обов'язків; 3) такі послуги здійснюються органами виконавчої влади чи місцевого самоврядування, причому лише в межах чинного законодавства [3].

Для кращого розуміння специфіки та оптимізації управління, адміністративні послуги поділяються за різними критеріями. Узагальнивши підходи різних науковців до класифікації, можна виділити основні критерії, зокрема:

- в залежності від змісту адміністративної діяльності виділяють: 1) надання дозволів, це може включати отримання дозволу на здійснення якихось окремих видів підприємницької діяльності, дозвіл на проведення мітингів та розміщення реклами, а також дозвіл на придбання, зберігання, носіння та перевезення зброї; 2) реєстрація з веденням відповідних реєстрів. До прикладів цього виду послуг належить реєстрація актів цивільного стану чи суб'єктів підприємницької діяльності.

- залежно від рівня визначення повноважень щодо їх надання та правового врегулювання процедур послуги поділяють на такі категорії: 1) послуги з централізованим регулюванням (регламентуються законами, актами Президента України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади); 2) послуги з локальним регулюванням (регламентується актами органів місцевого самоврядування та актами місцевих органів виконавчої влади); 3) послуги зі змішаним регулюванням (об'єднують в собі одночасно централізоване та локальне регулювання).

- в залежності від способу реалізації, послуги можна поділити на: 1) послуги, які спрямовані на забезпечення конституційних прав і свобод

громадян, зокрема це медичні послуги, послуги у сфері культури, освіти та соціального захисту; 2) адміністративні послуги, що пов'язані з юридичним оформленням умов, необхідних для реалізації прав і свобод громадян, наприклад, видача свідоцтв чи ліцензій.

- залежно від характеру питань, з якими громадяни чи організації звертаються до адміністративних органів їх можна розділити на: 1) підприємницькі або господарські; 2) соціальні; 3) земельні; 4) будівельно-комунальні; 5) житлові.

- за критерієм платності адміністративні послуги поділяються на платні та безоплатні.

- залежно від суб'єкта, який надає ці послуги, вони поділяються на: 1) державні — послуги, що забезпечуються державними органами (особливо ті, які забезпечуються органами виконавчої влади), а також державними підприємствами, установами чи організаціями; 2) муніципальні — послуги, які пропонують органи місцевого самоврядування, а також комунальні підприємства, установи та організації [2].

Як уже зазначалося в цій статті, адміністративні послуги виступають інструментом державного управління, що спрямований на спрощення взаємодії між громадянами та державою. Зважаючи на це, виникає питання: яка ж роль адміністративних послуг у системі державного управління?

По-перше, адміністративні послуги відіграють важливу роль у задоволенні потреб населення, надаючи доступ до необхідних ресурсів та інформації, що позитивно впливає на якість життя громадян. Наприклад, вони спрощують отримання таких документів, як паспорт чи свідоцтво про народження дитини. Крім того, чітке встановлення процедури і вимог, дає можливість громадянам контролювати процес надання послуг, що сприяє забезпеченню прозорості в державному управлінні.

По-друге, значущим фактором стає впровадження електронних адміністративних послуг, які передбачають використання сучасних електронних платформ, мобільних застосунків тощо. Це дозволяє суттєво

скоротити час очікування, зменшити витрати та значно спростити доступ громадян до адміністративних сервісів. Особливе місце в цьому процесі займають Центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи), які сприяють зближенню влади з громадянами, забезпечуючи комфорт та прозорість у наданні послуг.

Однак, попри всі позитивні моменти, сфера надання адміністративних послуг стикається з певними викликами. Зокрема, деяким громадянам бракує обізнаності про свої права та можливості отримання таких послуг, а у віддалених районах доступ до них залишається обмеженим. Крім того, особливо важливою під час воєнного стану стає забезпечення належного захисту персональних даних громадян.

Таким чином, можна дійти висновку, що адміністративні послуги є ключовими та невід'ємними складовими сучасного державного управління. Їх надання має здійснюватися виключно суб'єктом, уповноваженим на це, і лише за ініціативи особи, яка звертається за послугою. Усі процедури з їх надання повинні регулюватися виключно законом. Висока якість таких послуг виступає основним показником ефективності публічного управління та сприяє все більшому зміцненню довіри громадян до влади. Через це вкрай важливо продовжувати розвивати систему адміністративних послуг, щоб вона ставала не просто технічно досконалішою, але й сприяла формуванню більш демократичної і правової держави. Адже держава має стати помічником, який допомагає громадянам у вирішенні важливих життєвих питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про адміністративні послуги» [Редакція від 28.08.2025 р.]; [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
2. Циганов О. Г. Класифікація адміністративних послуг. 2013. С. 1-7.
3. Тимченко Л. М. Проблемні питання теорії адміністративних послуг: вітчизняний і закордонний досвід. 2019. С. 1-4.

ЧЕРНЕЦОВА Дарина,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Організація та діяльність центральних органів виконавчої влади відіграють вирішальну роль у забезпеченні ефективного державного управління. Саме ці органи становлять фундамент виконавчої системи, відповідаючи за впровадження державної політики, контроль за дотриманням законодавства й нормативних актів, а також за узгодження роботи підпорядкованих територіальних структур.

Актуальність вивчення організації та функціонування центральних органів виконавчої влади обумовлена потребою підвищення ефективності державного управління та оптимізації його структури. У контексті нинішніх реформ державної служби та прагнення України до відповідності європейським управлінським стандартам зростає потреба у вивченні механізмів співпраці між органами влади, чіткому окресленні їхніх повноважень і аналізі ефективності їх роботи. Дослідження структури, функцій та управлінських процесів функціонування центральних органів виконавчої влади

дозволяє не лише підвищити прозорість і підзвітність державних органів, але й забезпечити ефективне виконання державних програм, спрямованих на розвиток суспільства та економіки країни.

Центральні органи виконавчої влади (ЦОВВ) є основною ланкою державного управління, уповноваженою забезпечувати практичне виконання законів, актів Президента та Кабінету Міністрів України. Їх статус, структура та

порядок функціонування визначаються Конституцією України та спеціальним законодавством [1].

Охарактеризуємо головні риси центральних органів виконавчої влади:

1. Централізоване формування і підпорядкування – ЦОВВ підпорядковуються безпосередньо Кабінету Міністрів або Президенту України, забезпечуючи єдність державної політики та координацію діяльності всіх виконавчих органів.

2. Функціональна спеціалізація – кожен ЦОВВ відповідає за конкретну сферу державної політики, наприклад, економічну, соціальну, оборонну, екологічну.

3. Законодавчо закріплені повноваження – діяльність ЦОВВ визначається законами, підзаконними актами, постановами уряду та указами Президента, що регламентують його компетенцію та процедури прийняття рішень.

4. Структурна організація – ЦОВВ мають внутрішню організаційну структуру, включаючи апарат керівництва, департаменти, управління та служби, що забезпечують виконання їхніх функцій.

Міністерства мають особливий статус, оскільки відповідно до статті 6 Закону № 3166-VI саме вони відповідають за формування державної політики у відповідній сфері, а міністри є політичними керівниками та входять до складу Кабінету Міністрів. Їх діяльність також регулюється Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794-VII, у якому визначено порядок взаємодії міністрів та уряду, принципи підзвітності та відповідальності.

Внутрішня організація міністерств та інших ЦОВВ здійснюється згідно з їх положеннями, затвердженими постановами Уряду. Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 1 березня 2016 р. «Про затвердження Типового положення про міністерство» визначає основні структурні елементи апарату, включаючи департаменти, управління та відділи. Інші центральні органи

виконавчої влади діють на підставі спеціальних положень, що також затверджуються урядом відповідно до статті 18 Закону № 3166-VI [5].

Діяльність центральних органів виконавчої влади спирається на низку базових принципів, визначених у статті 3 Закону № 3166-VI. До них належать дотримання вимог закону, прозорість у прийнятті рішень і здійсненні повноважень, високий рівень професійної компетентності працівників, безперервність виконання управлінських функцій та чітка відповідальність за результати своєї роботи. Саме ці засади формують основу ефективного та підзвітного державного управління.

Відповідно до статті 19 Конституції України, органи виконавчої влади та їх посадові особи можуть діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, що формує рамки їх діяльності [3].

Кадрове забезпечення центральних органів виконавчої влади ґрунтується на положеннях Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. Державні службовці проходять конкурсний відбір, що забезпечує професійність та політичну нейтральність апарату відповідно до статті 4 цього Закону. Керівники ЦОВВ призначаються на посади згідно зі статтями 8–12 Закону № 3166-VI, а міністри — у порядку, передбаченому Конституцією та Законом «Про КМУ»

Важливим аспектом функціонування системи центральних органів виконавчої влади є їх взаємодія. Статті 20–21 Закону № 3166-VI визначають координацію діяльності служб, агентств та інспекцій через відповідні міністерства. Кабінет Міністрів відповідно до статті 12 Закону «Про КМУ» здійснює загальну координацію, контроль і забезпечує єдність виконавчої влади. Форми взаємодії включають погодження нормативних актів, створення міжвідомчих комісій, обмін інформацією та інтеграцію в державні реєстри та електронні системи [4].

У наш час трансформація системи виконавчої влади здійснюється відповідно до Стратегії реформування державного управління на 2022–2025

роки (затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України № 366-р від 21.04.2021 р.) яка визначає ключові напрями оновлення державного управління, зокрема раціоналізацію структури центральних органів виконавчої влади, підвищення результативності управлінських процесів, активне впровадження цифрових технологій у сфері надання послуг та адаптацію української системи врядування до стандартів ЄС, таких як підходи SIGMA та рекомендації OECD. Важливе місце у реформуванні посідає також Закон України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI, який формує правові засади сервісної орієнтації держави. Він закріплює принципи зручності, прозорості та доступності послуг для громадян і спрямовує центральні органи виконавчої влади на перехід до моделі сучасного публічного сервісу, що відповідає європейським вимогам і очікуванням суспільства.

Отже, організація та функціонування центральних органів виконавчої влади в Україні є складною та системною діяльністю, що базується на Конституції та спеціальному законодавстві. Вона включає формування державної політики, реалізацію управлінських функцій, забезпечення публічних сервісів та контроль за виконанням законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3166-17>
3. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794- VII. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-18>
4. Про державну службу: Закону України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/889-19>

ШВЕЦЬ Анастасія,
здобувачка вищої освіти,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ БАТЬКАМИ ОBOB'ЯЗКІВ ЩОДО ДІТЕЙ

Трансформація сімейних відносин в Україні під впливом міграційних процесів, збройної агресії та економічної нестабільності посилює навантаження на інститут батьківських прав та обов'язків щодо дітей. На практиці органи опіки, суди та правоохоронні органи дедалі частіше стикаються з випадками формального виконання батьками своїх функцій, коли дитячі інтереси фактично не забезпечуються. Сімейне законодавство містить загальні приписи щодо виховання, утримання та розвитку дитини, проте механізми оцінки належності поведінки батьків залишаються фрагментарними. Умови воєнного стану, внутрішнє переміщення, роз'єднання сімей, дистанційне спілкування з дітьми спричиняють появу нових конфліктів навколо реалізації батьківських обов'язків, що потребує цілісного теоретичного осмислення та вироблення практичних критеріїв розмежування належного, неналежного виконання, ухилення та зловживання.

У науково-практичному дискурсі окреслена проблематика висвітлюється фрагментарно. Х. Кіт, М. Колотило та Г. Федькович аналізують гендерні аспекти спорів щодо невиконання батьківських обов'язків і визначення місця проживання дитини, звертаючи увагу на стереотипні уявлення про «материнську» та «батьківську» ролі [1, с. 10]. С.І. Поляруш розглядає адміністративну відповідальність батьків за неналежне ставлення до виконання обов'язків, пропонує класифікацію складів правопорушень і підкреслює

профілактичний потенціал адміністративних санкцій [2, с. 119]. Дисертаційне дослідження О.В. Резвової присвячено комплексному аналізу прав та обов'язків батьків щодо виховання дитини в сімейному праві України, формулюються підходи до розуміння змісту виховання та його правових гарантій [3, с. 85]. Л.В. Шевчук досліджує ухилення від виконання обов'язків як підставу для позбавлення батьківських прав та узагальнює проблеми доказування відповідних фактів [4, с. 224]. О.Г. Юшкевич характеризує поняття та форми зловживання батьківськими правами [5, с. 72], а у спільній праці з Г.М. Бурдіним аналізує протиправне переміщення дитини тим з батьків, хто здійснює фактичний контроль над нею, як форму домашнього насильства або зловживання правами [6, с. 76].

Попри наявні напрацювання низка аспектів виконання батьківських обов'язків залишається розробленою неповно. По-перше, недостатньо систематизовано критерії відмежування неналежного виконання обов'язків від зловживання батьківськими правами у ситуаціях, коли поведінка батьків формально відповідає вимогам закону, але негативно впливає на психоемоційний стан дитини. По-друге, бракує досліджень комплексної взаємодії сімейно-правових, адміністративних та кримінально-правових засобів реагування на тривале ігнорування обов'язків щодо виховання та утримання. По-третє, мало опрацьовано алгоритми взаємодії суду, органів опіки та сервісів підтримки сімей у випадках протиправного переміщення дитини всередині країни або за кордон, коли виникає конфлікт між потребою безпеки й підтриманням контактів з іншим з батьків. Окремо слід відзначити вплив гендерних стереотипів на оцінку належності поведінки батька і матері в судовій практиці.

Мета дослідження полягає в конкретизації окремих аспектів змісту та гарантій виконання батьками обов'язків щодо дітей у сучасних умовах України на основі доктрини та судової практики. Для досягнення мети визначено такі завдання: уточнити поняття та структуру батьківських обов'язків; виокремити типові моделі неналежного виконання та зловживання правами; проаналізувати

національну практику щодо застосування заходів впливу до батьків; запропонувати підходи до удосконалення критеріїв оцінки поведінки батьків з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Сімейний кодекс України закріплює широкий комплекс обов'язків батьків щодо виховання, розвитку та утримання дитини, але реальний зміст цих обов'язків формується переважно через практику судів та органів опіки [3, с. 90]. До основних елементів належить забезпечення належних умов проживання та харчування, доступу до освіти й медичної допомоги, створення безпечного психологічного середовища, підтримання регулярного спілкування з дитиною незалежно від того, з ким вона проживає. Невиконання вказаних обов'язків проявляється у відкритій формі (відмова утримувати дитину, відсутність контакту), а також у прихованій, коли батько або мати формально відвідує дитину, але постійно принижує її, маніпулює лояльністю до іншого з батьків, використовує дитину у конфлікті між дорослими [4, с. 225].

На підставі аналізу доктрини та практики доцільно виокремити кілька груп порушень батьківських обов'язків. Перша група охоплює стале ухилення від участі у вихованні: тривала відсутність спілкування, ігнорування шкільного життя, медичних потреб, відсутність інтересу до емоційного стану дитини [4, с. 226]. Друга група пов'язана з неналежним виконанням обов'язків у поєднанні зі зловживанням батьківськими правами: створення перешкод у спілкуванні дитини з іншим з батьків, маніпулювання режимом побачень, несанкціоноване перевезення дитини в інший регіон або за кордон, втягнення дитини у сімейні конфлікти [5, с. 80; 6, с. 79]. Третя група включає поведінку, що поєднує тривалу байдужість до потреб дитини з жорстоким поводженням, зловживанням алкоголем чи наркотичними засобами, що обумовлює залучення органів опіки, поліції та застосування адміністративної чи кримінальної відповідальності [2, с. 123].

Гендерний вимір виконання батьківських обов'язків в українській практиці простежується у тенденції покладати основний тягар щоденного догляду на матерів, тоді як від батьків очікується передусім фінансове

забезпечення. Аналітичний звіт Х. Кіт, М. Колотило та Г. Федькович засвідчує, що в справах про визначення місця проживання дитини суди часто виходять із припущення про «природну» перевагу матері як основного вихователя, тоді як участь батька у вихованні недооцінюється [1, с. 15]. Подібні уявлення впливають і на кваліфікацію поведінки батьків: бездіяльність батька щодо виховання нерідко сприймається як соціально терпима, тоді як аналогічна поведінка матері швидко оцінюється як підстава для втручання органів опіки. У поєднанні з економічною вразливістю жінок це посилює ризик формальної відповідальності матерів за ситуації, в яких інший з батьків ухиляється від фінансової участі або блокує контакти з дитиною [1, с. 18; 2, с. 121].

Воєнний стан та масова міграція з 2014 року, посилена повномасштабною агресією, спричинили появу нових моделей конфліктів навколо виконання батьківських обов'язків. Типова ситуація полягає в тому, що мати разом із дитиною виїжджає до відносно безпечного регіону України чи за кордон, тоді як батько залишається на попередньому місці проживання й оскаржує такі дії як протиправне переміщення дитини. У практиці фіксуються випадки, коли скарги батька оформлюються як заяви про перешкоджання у спілкуванні, хоча фактичні дії спрямовані на тиск на матір, а не на реалізацію інтересів дитини [6, с. 82]. Це загострює питання відмежування законного використання батьківських прав від зловживання ними та потребує чітких критеріїв оцінки ризиків для дитини, врахування контексту воєнних дій і можливостей підтримання дистанційного контакту з іншим з батьків [5, с. 81].

Запропоноване групування порушень дозволяє розглядати виконання батьками обов'язків щодо дітей не як бінарну конструкцію «виконує – не виконує», а як спектр моделей поведінки з різним ступенем небезпеки для дитини. Поєднання критеріїв тривалості, інтенсивності та мотивації порушень з оцінкою їхнього впливу на фізичний і психоемоційний стан дитини забезпечує більш точне розмежування між неналежним виконанням обов'язків, ухиленням та зловживанням правами [4, с. 226; 5, с. 81]. З урахуванням адміністративно-правових висновків С.І. Поляруш адміністративні стягнення доцільно

сприймати як інструмент раннього втручання, що має запобігати переходу до тяжчих форм порушення, включно з позбавленням батьківських прав [2, с. 125].

Узагальнення доктринальних підходів та практики українських судів демонструє складний, багаторівневий характер батьківських обов'язків щодо дітей. Неналежне виконання таких обов'язків охоплює не лише відсутність матеріального забезпечення, а й ігнорування емоційних, освітніх та безпекових потреб дитини. Особливу небезпеку становить поєднання формальної участі у вихованні з використанням батьківських прав як засобу тиску на інший бік конфлікту. Гендерні стереотипи, а також наслідки воєнного стану та внутрішнього переміщення ускладнюють оцінку поведінки батьків, що вимагає чітких критеріїв та уніфікованих підходів до розмежування різних видів порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кіт Х., Колотило М., Федькович Г. Гендерні аспекти справ про невиконання батьківських обов'язків та визначення місця проживання дитини: аналітичний звіт. Київ: ГО «Фундація ДЕЮРЕ», ГО «ЮРФЕМ», 2020. 31 с.
2. Поляруш С. І. Адміністративна відповідальність батьків за неналежне ставлення до виконання своїх обов'язків. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 7(7). С. 118–127. DOI: 10.52058/3041-1254-2024-7(7)-118-127.
3. Резвова О. В. Права та обов'язки батьків щодо виховання дитини в сімейному праві України: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2021. 214 с.
4. Шевчук Л. В. Ухилення від виконання обов'язків як підстава для позбавлення батьківських прав: актуальні питання теорії та практики. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2023. № 15(27). С. 223–227.
5. Юшкевич О. Г. Зловживання батьківськими правами: загальна характеристика, форми та види. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 1(104). С. 71–82.
6. Юшкевич О. Г., Бурдін Г. М. Протиправне переміщення дитини одним з батьків: зловживання батьківськими правами чи домашнє насильство? *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2(105). С. 74–83.

ШЕСТОПАЛ Анна,

здобувачка вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПОНЯТТЯ ТА СУТЬ ЗАКОННОСТІ ТА ДИСЦИПЛІНИ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Неухильне дотримання правових норм (законність) та встановленого порядку (дисципліна) є базовими умовами функціонування та необхідними атрибутами будь-якої правової демократичної держави. Ці два чинники тісно корелюють і не можуть існувати ізольовано : суворе дотримання дисциплінарних вимог слугує запорукою реалізації законності, а встановлений порядок, у свою чергу, виникає та формується в межах правового поля. У системі державного управління ці поняття набувають особливої ваги , оскільки вони є ключовою основою для ефективної роботи державного апарату , гарантування конституційних прав та свобод особистості, а також встановлення правового режиму у суспільстві.

Згідно із загальноприйнятою лексикою, правопорядок (законність) тлумачиться як безумовне виконання норм закону , тоді як дисципліна описується як твердий, обов'язковий до виконання порядок. У правознавстві законність трактується як беззаперечне дотримання та виконання як законів, так і підзаконних нормативно-правових актів усіма суб'єктами : державними установами, посадовими особами, громадськими об'єднаннями та пересічними громадянами. Законність є комплексною політико-правовою дефініцією , що демонструє органічний зв'язок між владою та правом, а також виступає критерієм правового життя спільноти.

Поняття законності є багатограним і може бути проаналізовано через низку взаємопов'язаних вимірів, які спільно розкривають його сутність у сфері публічного адміністрування:

1. Законність як Регулятивний Принцип Державної Діяльності Основна ідея полягає в імперативному обов'язку всіх учасників правовідносин (фізичних та юридичних осіб, а також органів влади) діяти у точній відповідності до законодавчих вимог. Це передбачає, що будь-який управлінський акт чи рішення, прийняте державними або недержавними структурами, має відповідати таким критеріям:

- Відсутність суперечності чинному законодавству.
- Ухвалення в межах визначеної компетенції та наданих повноважень.
- Дотримання необхідної процесуальної форми та процедури.
- Спрямованість на розвиток суспільно корисних відносин.

Положення ст. 19 Конституції України встановлює, що органи публічної влади (державні та місцевого самоврядування) зобов'язані здійснювати свою діяльність виключно на основі, в межах, та у спосіб, що визначені Основним Законом та відповідними нормативними актами України.

2. Законність як Методологія Державного Управління Це являє собою сукупність практичних інструментів і підходів, які застосовує держава для забезпечення належної поведінки підконтрольних суб'єктів. Зовнішнім проявом законності на цьому рівні виступає законодавство — як цілісна система правових норм та актів.

Законність як Соціально-Політичний Режим Цей аспект є вимогою точного та неухильного впровадження положень законів і підзаконних актів усіма учасниками правовідносин. Такий режим сприяє ефективному захисту прав та законних інтересів особи, формуванню громадянського суспільства та продуктивній діяльності державного механізму.

У публічному адмініструванні законність також розглядається як:

- Принцип реалізації владних функцій, що вимагає законодавчого закріплення компетенції та дотримання прав людини.

- Принцип поведінки фізичних осіб , який передбачає реалізацію прав лише за умови виконання обов'язків та наявності юридичного захисту.
- Принцип побудови нормативної системи , що гарантує ієрархічну відповідність усіх актів Конституції.

Першочергові засади (принципи) законності включають:

- Панування права та закону.
- Рівність усіх суб'єктів перед законом.
- Стійкість правопорядку.
- Захист прав громадянина.
- Єдине тлумачення та застосування правових норм.
- Невідворотність юридичної відповідальності.

Дисципліна є другим вирішальним чинником , що забезпечує керованість соціальними процесами та становить основу правопорядку. Дисципліна визначається як точне, своєчасне та неухильне виконання правил поведінки, встановлених як правовими, так і іншими соціальними нормами у суспільному та державному житті. Це необхідний атрибут ефективної діяльності суспільства та держави, а також досягнення визначених цілей органами влади.

У контексті державного управління першочергове значення має службова дисципліна у владних структурах, особливо в органах виконавчої влади. Також існують такі види дисципліни, як державна, фінансова, трудова, військова та інші.

Дисциплінарні норми, як правило, ближчі до повсякденного життя людини, оскільки вони:

- Часто формувалися значно раніше , ніж була створена система законодавства.
- Нерідко не мають правового закріплення (наприклад, норми етики та моралі) .
- Залежать від особливостей людських колективів (спеціалізовані види).

Підтримка режиму законності та дисципліни у публічному адмініструванні забезпечується ефективним функціонуванням правового

механізму , який охоплює організаційно-структурні утворення та організаційно-правові методи.

1. Організаційно-структурні Утворення Це сукупність суб'єктів владних повноважень (державні установи), а також інші юридичні та фізичні особи, які наділені необхідними правами та обов'язками для підтримки правового режиму.

2. Організаційно-правові Методи (Інструменти Забезпечення Законності) Це різновиди діяльності, практичні прийоми та форми роботи , що використовуються для підтримки законності та дисципліни. До них належать:

- Контроль: Діяльність, що здійснюється державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

- Нагляд: Спеціалізована функція, спрямована на забезпечення неухильного виконання законів.

- Розгляд звернень громадян: Забезпечення правової охорони шляхом реагування державних органів на пропозиції, заяви та скарги.

- Судовий захист: Спеціалізований захист порушених прав , зокрема через адміністративне судочинство.

- Застосування юридичної відповідальності: Притягнення до різних видів відповідальності посадових осіб за протиправні діяння , а також застосування адміністративної відповідальності до громадян за порушення громадського порядку.

Законність та дисципліна є комплексним політико-правовим феноменом , що є обов'язковими ознаками правової держави та ключовими елементами у системі державного управління. Вони спільно створюють необхідний правовий режим , в рамках якого діяльність публічної адміністрації, юридичних та фізичних осіб відбувається у суворій відповідності до законодавчих вимог.

Законність виступає як фундаментальна засада і правовий режим , який обмежує особисту свободу заради загальної, забезпечуючи реалізацію прав громадян та ефективність роботи державного механізму.

Дисципліна є динамічною та виконавчою складовою законності , що забезпечує точне і безумовне дотримання встановлених норм, які включають як правові, так і моральні вимоги.

Отже, законність і дисципліна формують сукупність управлінських форм та методів , відображених у чинному законодавстві. За їх допомогою держава регулює соціальні взаємовідносини , досягаючи законослухняності об'єктів управління та зміцнюючи загальний правопорядок. Їхнє забезпечення вимагає формування та посилення як загальних, так і спеціальних гарантій, а також створення дієвого правового механізму контролю, нагляду та притягнення до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Юридичний портал №1, Адміністративне право України.
2. Національна академія внутрішніх справ, кафедра адміністративного права і процесу, мультимедійний навчальний посібник «Адміністративне право. Загальна частина».

ЯКОВЕЦЬ Роман,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний

університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА ПІДЗВІТНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Постановка й обґрунтування актуальності статті. Актуальність дослідження механізмів забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади зумовлена зростанням суспільного запиту на ефективне, чесне й відповідальне управління. У контексті сучасних демократичних трансформацій прозорість виступає ключовою умовою формування довіри

громадян до державних інституцій. Недостатня відкритість рішень та дій влади підвищує ризики корупції й неефективного використання ресурсів. Підзвітність, у свою чергу, дозволяє забезпечити контроль над діяльністю посадовців та створює підґрунтя для реального впливу суспільства на державну політику. З огляду на впровадження цифрових технологій з'являються нові інструменти моніторингу та оцінювання дій влади, що потребують наукового осмислення.

Аналіз наукових досліджень. У наукових працях Бондаренко В. [1] прозорість визначається як базовий принцип діяльності публічної влади, що забезпечує відкритість рішень та доступ громадян до інформації. Комбаз Е. та Маклафлін С. [2] аналізують прозорість і підзвітність через підходи «voice» та «empowerment», наголошуючи на ролі громадської участі у контролі за владою. Відачак І. [4] наводить кращі міжнародні практики парламентської підзвітності та антикорупційних механізмів, що можуть бути адаптовані в національному контексті. Узагальнення цих досліджень свідчить, що ефективні механізми прозорості та підзвітності потребують поєднання нормативних стандартів, інституційного контролю та активної громадської участі.

Метою статті є комплексний аналіз сучасних механізмів забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади з урахуванням міжнародних стандартів і національних практик.

Виклад основного матеріалу. Прозорість і підзвітність державних органів – це ключові принципи ефективного управління, які забезпечують довіру громадян до влади, мінімізують ризик зловживань і сприяють підвищенню якості публічних послуг [1].

Надання громадянам права на доступ до урядових даних, документів, рішень і фінансових звітів – один із базових механізмів прозорості [2]. Публічні звіти про бюджетні видатки, доходи, результати діяльності дозволяють громадянам аналізувати, як витрачаються державні кошти, та ставити запитання до влади [3].

Дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку й звітності (наприклад, стандартів, які пропонує International Public Sector Accounting Standards Board – IPSAS) є важливим для забезпечення достовірності та перевірності фінансових даних [3]. У рекомендаціях The World Bank зазначено, що державні органи мають готувати повну, точно відображену та достовірну інформацію про бюджет, з обліком короткострокових та довгострокових наслідків політичних рішень [3]. Звіти повинні бути консолідованими, доступними до перевірки, а контроль – здійснювати як парламент або незалежні фіскальні інституції, так і зацікавлені громадські організації.

Сучасні IT-інструменти – важливий механізм підвищення прозорості. Наприклад, реалізований у межах проєкту Transparency and Accountability in Public Administration and Services (TAPAS) цифровий формат державних послуг, відкриті реєстри та портали даних значно спростили доступ громадян до інформації, зменшили бюрократію, мінімізували прямі контакти з чиновниками та зменшили можливості для корупції [2]. Доступ до відкритих даних також сприяє незалежному моніторингу та аналітиці стану публічних фінансів та послуг [2].

Таблиця 1

**Приклади реалізації механізмів прозорості та підзвітності органів
державної влади**

Країна / Організація	Механізм прозорості	Конкретні дії / Інструменти	Дата / Період реалізації	Результат реалізації
Україна	Електронні закупівлі	Запуск системи <i>Prozorro</i> , відкритий доступ до договорів, електронні аукціони	2016– дотепер	Зниження корупційних ризиків; економія бюджетних коштів; підвищення конкуренції [2]
Україна	Відкриті державні реєстри та е-послуги	Портали <i>data.gov.ua</i> (2015), <i>Дія</i> (2019), цифрові документи	2015– дотепер	Спрощення доступу громадян до інформації; зменшення бюрократії [2]
Естонія	Повна цифровізація державного управління	Е-ідентифікація (2002), е-парламент (2005), електронне голосування (2005), цифрові реєстри	2000-ті – дотепер	99% публічних послуг працюють онлайн; високий рівень довіри

Країна / Організація	Механізм прозорості	Конкретні дії / Інструменти	Дата / Період реалізації	Результат реалізації
Грузія	Прозора робота публічних сервісних центрів	Мережа <i>Public Service Hall</i> , відкриті процедури, стандартизовані сервіси	2011–дотепер	Значне скорочення корупційних проявів у сфері публічних послуг
Велика Британія	Відкритість парламенту	Прямі трансляції засідань, відкриті урядові звіти, <i>Open Government Licence</i>	2010–дотепер	Покращення підзвітності уряду; вільний доступ громадян до державних даних
США	Закон про свободу інформації (FOIA)	Надання права на доступ до будь-яких урядових документів	1966–дотепер	Мільйони документів щороку доступні громадськості; зростання відкритості влади
Канада	Відкриті бюджети	Онлайн-портал <i>Open Government – Expenditures</i>	2013–дотепер	Прозоре та детальне відображення витрат уряду

Складено автором за джерелом: [2].

Механізми, які забезпечують можливість громадянам не лише отримувати інформацію, а й впливати на прийняття рішень, – критично важливі. У межах підходів, описаних у керівництві GSDRC (автори Emilie Combaz і Claire McLoughlin), “voice, empowerment and accountability” передбачають створення інституцій і практик, які дають громадянам ресурс для участі у прийнятті рішень, контролю за владою, висловлення запитів і претензій, а також можливість добиватися змін [5]. До таких інструментів належать: громадські слухання, участь у бюджетному процесі (наприклад, через механізм “participatory budgeting”), громадський контроль за виконанням державних програм, звернення, звернення до незалежних органів з питань корупції, соціальні аудити [5].

Незалежні інституції, які здійснюють аудит витрат, фінансову, правову або фахову перевірку діяльності, – суттєвий елемент підзвітності. Згідно з рекомендаціями The World Bank, фінансова звітність має супроводжуватися належним зовнішнім та внутрішнім контролем, щоб забезпечити надійність і перевірку інформації [6]. Також важливо, щоб держава забезпечувала умови для незалежних перевірок у державних підприємствах і держсекторах.

Пояснення причин ухвалення рішень, публічні звіти про політики, рішення, державні програми – все це підсилює довіру та розуміння серед громадян. Згідно з оглядом прикладів прозорості у владі, відкриті публічні зустрічі з громадянами, доступ до інформації про політики та фінанси є механізмом взаємної підзвітності [6].

Висновки. Ефективна прозорість та підзвітність органів державної влади потребують комплексного підходу: поєднання доступу до інформації, відкритої фінансової звітності, інституцій незалежного аудиту, цифрових інструментів (відкриті дані, е-сервіси), а також механізмів участі громадян у прийнятті рішень і контролю.

Сам по собі лише один із механізмів – наприклад, відкриті дані – не гарантує ефективної підзвітності. Важливо, щоб існували справжні можливості для громадян змінювати рішення, впливати на процеси, а не лише спостерігати.

Надійна фінансова звітність за міжнародними стандартами (як-от IPSAS), й незалежний аудит, й зручні засоби доступу до інформації й інструменти залучення громадян створюють умови для підзвітної, відповідальної, прозорої влади, здатної реагувати на потреби суспільства. Реалізація таких механізмів сприяє підвищенню довіри між державою та громадянами, зменшенню корупційних ризиків, підвищенню якості державного управління та послуг. У сучасному світі, зокрема в умовах цифровізації, відкриті дані та е-урядування відіграють дедалі важливішу роль, однак вони мають доповнюватися інституційними гарантіями та реальною участю громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bondarenko V. Transparency as a principle of activity of public authorities. *Visegrad Journal on Human Rights*. No. 2. 2025. pp. 20-26
2. Combaz E., McLoughlin C. Voice, Empowerment and Accountability: Topic Guide. Birmingham, UK: GSDRC, University of Birmingham. 2014. pp. 1-27
3. Guidance: Good Practices in Public Sector Financial Reporting and Fiscal Transparency. *International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank*. 2025. pp. 1-68.

4. Vidačak I. Mapping best practices on transparency, integrity, accountability and anti-corruption: Case studies from selected parliaments. *European Parliament coordinator: Policy Department for External Relations. Directorate General for External Policies of the Union*. PE 702.588 - May 2023. pp. 1-48
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2023/702588/EXPO_IDA\(2023\)702588_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2023/702588/EXPO_IDA(2023)702588_EN.pdf)
5. *Empowering Citizens, Enhancing Governance*. Examples of Transparency in Government: A Showcase of Openness and Accountability. 2025. URL: <https://kiirti.org/uncategorized/transparency-government-examples/>
6. *Eurasia Foundation*. Transparency and Accountability in Public Administration and Services. 2024. URL: <https://www.eurasia.org/project/transparency-and-accountability-in-public-administration-and-services/>
7. *World bank group*. Transparency and Accountability Mechanisms in Place. URL: <https://ppp.worldbank.org/transparency-and-accountability-mechanisms-place>

Літописець. Випуск 21: Збірник наукових праць XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції «**Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до річниці прийняття Загальної декларації прав людини)**» (м. Житомир, 4 грудня 2025 року). Житомир: Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2026. 314 с.

ALL RIGHTS FOR ALL